NACIONALNA I UNIVERZITETSKA
BIBLIOTEKA BiH
M
36105 a
2060045
COBISS

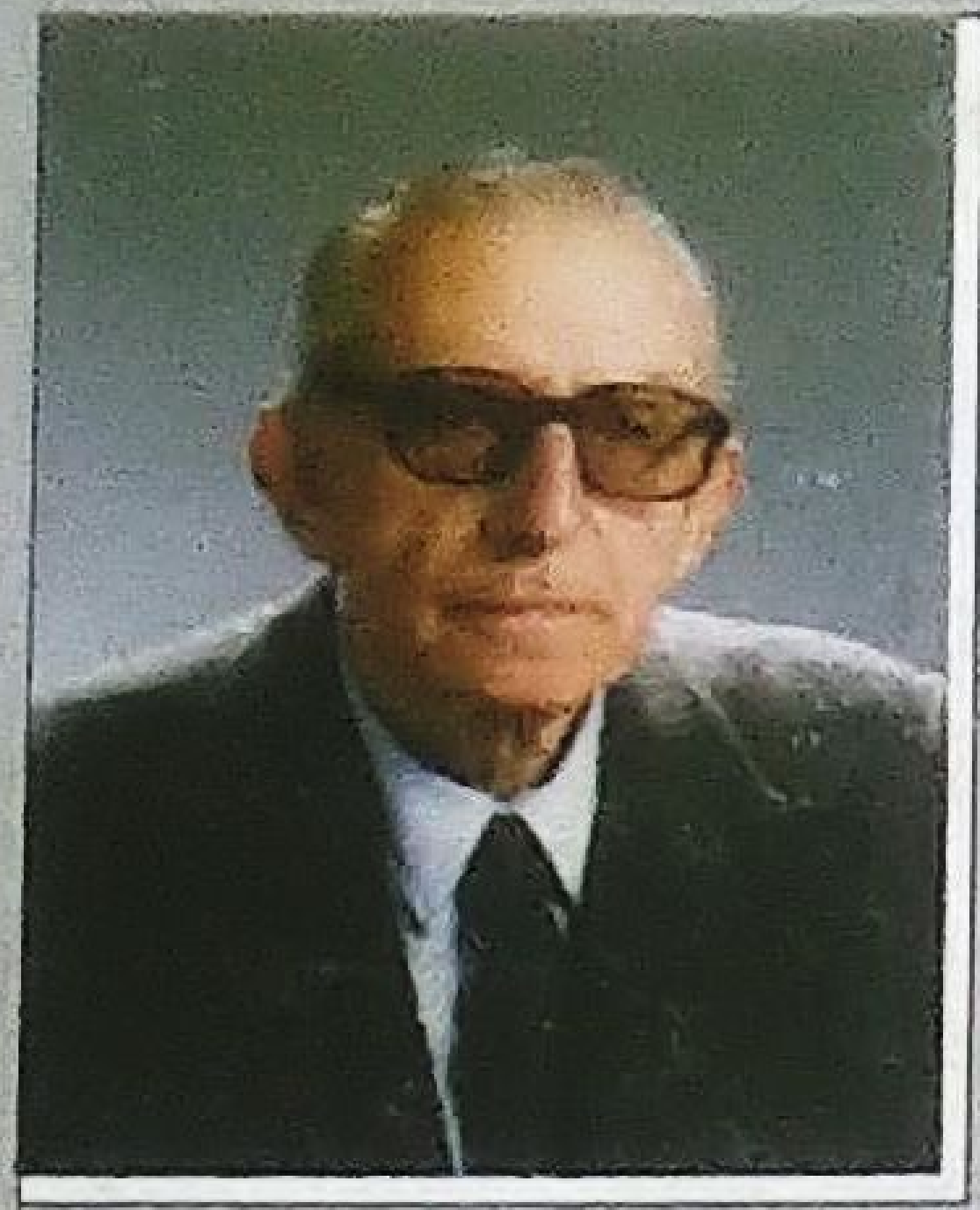

BILJ

AUTORU

Nedžmudin Alagić je rođen u Derventi 29. septembra 1915. godine, gdje je završio osnovnu školu. Gimnaziju je pohađao u Derventi i Tuzli, da bi u Sarajevu 1935. godine položio veliku maturu. Diplomirao je na Pravnom fakultetu u Beogradu 1940. godine.

Pripadao je naprednom studentskom pokretu, a u rodnoj Derventi je bio sekreta Kluba akademičara. Vojsku Kraljevine Jugoslavije služio je u Beogradu i Banjoj Luci. 1941. godine postavljen je za sudskog pripravnika Kotarskog suda u Derventi. Učesnik je Narodnooslobodilačkog rata od aprila 1943. godine. Bio je član Narodnooslobodilačkog odbora za okrug Prnjavor, a zatim i za Centralnu Bosnu.

Po završetku rata bio je sekretar Sreskog narodnog odbora u Derventi, sudija predsjednik Okružnog suda u Doboju a potom načelnik i viši savjetnik u Savjetu za zakonodavstvo i organizaciju narodne vlasti NR BiH, pomoćnik sekretara Izvršnog vijeća Skupštine NR BiH,
republički sekretar za pravosuđe i organizaciju uprave, direktor Republičkog zavoda za javnu upravu i republički savjetnik u Izvršnom vijeću. U mirovini je od 1980. godine.

Kao univerzitetski profesor iz predmeta koji je predavao izdao je više udžbenika iz oblasti lokalne samouprave i monografiju "Komunalni sistem", koja je štampana 1987. godine.

Pisao je stručne i naučne rasprave o političkom sistemu, posebno o fenomenu lokalne samouprave i funkcionisanju javne uprave.

Sarađivao je u mnogim stručnim časopisima, kao u časopisu "Pravna misao". Biran je za predsjednika Jugoslovenskog saveza udruženja za upravne nauke praksu i Udruženja za upravne nauke i praksu Bosne i Hercegovine

Od 1946. do 1950. godine bio je poslanik Narodne skupštine NR BiH.

Odlikovan je sa više visokih odlikovanja, a primio je priznanje povelju Grada Sarajeva, Arhiva BiH, Saveza udruženja pravnika Jugoslavije, Jugoslavenskog saveza uduženja za upravne nauke i praksu, Udruženja za upravne nauke i praksu BiH i Jugoslavenskog saveza organizacija za fizičku kulturu.

Napisao je monografiju o razvitku Dervente između dva rata i historijski pregled "Jevreji na tlu Dervente" i "Ustavna i zakonska osnova lokalne samouprave u Federaciji Bosne i Hercegovine".

Nedžmudin Alagić DERVENTA IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Derventa
između
dva
svjetska
rata

Nedžmudin
Alagić

DERVENTA IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Izdavač:
Ured za rješavanje statusnih pitanja raseljenih osoba - prognanika i izbjeglica Općine Derventa - Odjeljenje ureda na području Sarajeva

Izdavački odbor:
Alić Midhat, nastavnik
Alijagić Sulejman, dipl.ing.
Dizdarević Izet, profesor
Hadžihasanović Nihad, nastavnik
Sendijarević Vahudin, profesor

Sarajevo, 2001.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

930.85 (497.6 Derventa) "1918/1941"

ALAGIĆ, Nedžmudin
Derventa između dva svjetska rata / Nedžmudin Alagić. - Sarajevo: Ured za rješavanje statusnih pitanja raseljenjih osoba - prognanika i izbjeglica Općine Derventa, Odjeljenje ureda na području Sarajeva, 2001. - 198 str., (4) lista s tablom: ilustr.; 24 cm

Bibliografija: str. 197-198; bibliografske i druge bilješke uz tekst

COBISS/BiH - ID 9431814

LITERATURA

Nedžmudin Alagić

DERVENTA IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Knjigu posvećujem radostima mog života -
- Bibi, Suadu, Jasminki, Fuki, Ireni i Gorjanu

ID=9431814

DERVENTA IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

OP

M 36105a

Inv. knj: 2060045

Nacionalna i
univerzitetska
biblioteka BiH
SARAJEVO

SADRŽAJ

Predgovor 7
Recenzija 9
Postanak i razvoj Dervente 11
Političke i društvene prilike između dva rata 13
Bogomolje u Derventi 35
Prkos kuća 49
Čaršija koje više nema 54
Kafane, gostionice i hoteli u Derventi između dva rata 73
Donja mahala u Derventi 85
Školstvo u Derventi 90
Kulturno-prosvjetni rad 99
Klub akademičara u Derventi 104
Sportski život 114
Jevreji u Derventi 141
Mostovi na rijeci Ukrini 172
Duhovno biće Dervente 175
Prilozi 179
Indeks imena 185
Izvori i literatura 197

PREDGOVOR

Zapisi o "Derventi između dva rata" koncipirani su tako što ovaj period predstavlja razvoj društvenog, privrednog i političkog života u Derventi iz koga se može sagledati globalna ocjena života i rada ove interesantne urbane cjeline. Nastojao sam da izložim stanje burnih dana u životu i razvoju Dervente i da ukažem kako se živjelo i radilo u toj društvenoj zajednici.

Zapisi posebno, prema mome skromnom mišljenju, ukazuju na sve relevantne činjenice, pa i zablude o pojedinim tematskim oblastima u jednom periodu razvitka Dervente.
U takvim okolnostima posmatran je razvitak Dervente u ovom periodu sa nastojanjem da se na osnovu raspoloživog materijala osvijetli put i tendencije tog razvitka.

Što se tiče sadržaja knjige, ne smatram da je ona u cjelosti dala patrijarhalni život društvenih slojeva, ali ukazuje na jedinstvo domaćeg stanovništva, koje je uspjelo da sačuva svoj posebni duh uprkos vjerskoj i nacionalnoj raznolikosti.

Zapisi se zasnivaju na istraživanjima arhivske građe, dragocjene podatke pružaju dnevna i periodična štampa od 1918. do 1941. godine, a korisno su poslužila i sjećanja i kazivanja mnogih Dervenćana, a naročito generacije iz perioda koji obrađuje pojedine događaje i probleme tog perioda, kojima se toplo zahvaljujem.

Smatram da ovom knjigom nisam dao sve o životu i događajima iz kulturno-prosvjetne, političke i socijalne historije Dervente između dva rata. Svjestan sam da knjiga ima nedostataka i nepotpunosti, ali smatram da će ona doprinijeti povećanju interesovanja građana Dervente za skoru prošlost i da će podstaći razne krugove i institucije da sa više sistematičnosti pristupe proučavanju novije historije ovog urbanog područja sabiranjem i odabiranjem građe i obradom značajnih problema iz ovog i novijeg perioda života i razvoja Dervente.

Sarajevo, decembar 1993. godine ***Nedžmudin Alagić***

Nedžmudin Alagić,
Derventa između dva svjetska rata

Bilo nam je zadovoljstvo da pregledamo i pročitamo rukopis buduće publikacije pod naslovom "Derventa između dva rata" autora Nedžmudina Alagića, te damo, možda bolje rečeno, prikažemo neke naše impresije i razmišljanja koja je ponukao taj rukopis.

Nedžmudin Alagić je rođeni Dervenćanin, istaknuti pravnik u mirovini, autor stručnih i naučnih rasprava o političkom sistemu, posebno o fenomenu lokalne samouprave i funkcionisanja javne uprave, politički aktivan, odlikovan većim brojem odlikovanja, priznanja i povelja, nekada aktivni sportista, a i dalje veliki zaljubljenik u sport i fizičku kulturu. U želji da potakne interes sadašnjih i bivših, rasutih po cijelome svijetu, građana Dervente za prošlost toga grada kao i da na neki način inicira i sistematičnije, odnosno preko adekvatnih institucija organizovano proučavanje moderne istorije bosanskohercegovačkih gradova, taj veliki zaljulbjenik u grad iz koga je potekao ponudio je zapise koji se zasnivaju djelomično na literaturi, arhivskoj građi, a posebno na podacima iz dnevne i periodične štampe toga vremena, kao i na najosjetljivijem istorijskom izvoru, sjećanjima i kazivanjima mnogih Dervenćana, generacije perioda kojim se autor bavi. Mislimo da bi autor trebao na kraju rukopisa da navede spisak literature, arhivskih fondova, štampe, kao i ljudi čija je kazivanja koristio i kada. To bi rukopisu dalo punoću koja nedostaje bez obzira na napomene koje se pojavljuju u tekstu.

Kompozicija rukopisa je razvijena kroz tematske cjeline koje već po svojim naslovima naslućuju jedan atipičan pristup obradi istorijata jednoga mjesta u odnosu na one mnogobrojne, kako mi istoričari volimo kazati, "opštinske istorije". Autor kao sudionik mnogih događanja, jer je bio i suvremenik toga doba, pojavljuje se negdje sa strane kao narator u dokumentarnom filmu jer je ovaj rukopis upravo to. U kombinaciji sa podacima koji su crpljeni iz literature ili građe različite provenijencije, kratkim istorijatom postanka grada, društveno-političkih i privrednih prilika mi dobivamo sličice mozaika života i ljudi tog mjesta, odnosno onih komponenti koje tako nedostaju u suhoparnim istorijskim knjigama u kojima kao da su živjeli brojevi i pojave same za sebe, bez živih bića i duha. S druge strane, pored vrlo dragocjenih podataka koje mogu da koriste i budući istraživači, kao one o privrednoj djelatnosti, trgovini, sa detaljnim popisima i opisima, tu su i podaci, fotografije, ilustrovani prilozi, detalji koji potvrđuju da je Bosna imala gradove sa građanima, živim ljudima koji su sažimali osobine tipično bosanske sa malo mirisa Orijenta i modom Zapada u sredini sa četiri različite bogomolje i životom koji je znao i za Bajram, Božić, Pashu i Novu godinu i komšijin praznik i fudbalsku utakmicu.

Ono što posebno čini vrijednim ovaj rukopis je poglavlje o Jevrejima i jevrejskoj zajednici i porodicama koje su u Drugom svjetskom ratu doživjele holokaust, a činile su sastavni dio života bosanskih gradova. Ovo je detalj spomenika ljudima, gradu i životu koga više nema.

Možemo da zaključimo da su sretni oni gradovi i bosanske kasabe u kojima su se rađali i živjeli zaljubljenici svojih gradova i kasaba, koji su aktivno učestvovali u sveukupnom životu tih sredina i bilježili i registrovali privredni, duhovni, sportski, pa i noćni život, šta se jelo i pilo, kako se veselilo i tugovalo, i tako sačuvali i otrgnuli od zaborava duh vremena nečega što je stvarno bila karakteristika gradske sredine okružene ruralnim morem.

Bez pretenzija da to bude historija jednog grada baš zbog navedenih karakteristika najtoplije je preporučamo za štampu.

Dr Ibrahim Karabegović

Mr Seka Brkljača

Mr Sena Milišić

POSTANAK I RAZVOJ DERVENTE

Za nastanak Dervente povijesni izvori, posebno istraživanja dr. Adema Handžića[1], nesumnjivo dokazuju da je Derventa nastala iz sela Gornje Ukrine i Donje Ukrine. Selo Gornja Ukrina se nalazilo na desnoj obali rijeke Ukrine na nešto uzvišenijem kraju. Selo Donja Ukrina prostiralo se uz lijevu stranu (obalu) rijeke Ukrine i svi podaci ukazuju da to naselje odgovara sadašnjem muslimanskom naselju Omeragići, koje se nalazi nasuprot grada Dervente, a kao predgrađe je sastavni dio Dervente.

Sela Gornja i Donja Ukrina pripadali su Dobojskoj nahiji, koja se protezala od grada Dobora, zapremajući prostor koji je imao trougaoni oblik, jer su njene granice činile rijeka Bosna od Doboja do Šamca, rijeka Sava do Dubočca i zaobljena linija Doboj – Dubočac preko sela Cerana na Ukrini, rijekom Ukrinom do utoka Vijake u Ukrinu, a dalje pravom linijom na Dubočac.

Prema carskom povjereniku (popisivač bosanskog sandžaka 1570.) u Gornjoj Ukrini bilo je izmiješano muslimansko i kršćansko stanovništvo, dok je kršćansko stanovništvo naseljavalo sela u Donjoj Ukrini. Kršćansko stanovništvo je u procesu islamizacije stalno opadalo. Ovo naselje, današnji Omeragići, mijenjalo je svoj izgled i nacionalni sastav i već tada je od 31 vlaškog domaćinstva 7 domaćinstava primilo islam. Vjerovatno je već u samom početku neki lokalni zapovjednik Omeraga podigao džamiju pa je po njemu to naselje dobilo novo ime Omeragići.

Stanovnici sela Gornja i Donja Ukrina početkom 1575. godine sagradili su most na rijeci Ukrini i obavezali se da će ga čuvati i popravljati, ali nisu bili određeni derbendžije i ćupridžije.

Selo Gornja Ukrina prema dr. Ademu Handžiću prije kraja XVI stoljeća dostiglo je takav stepen urbanog razvoja da se već u to vrijeme nazirala kontura sadašnjeg grada Dervente. U njemu su postojali određeni muslimanski kulturni objekti, čaršija i dr., a u popisu Bosanskog sandžaka iz 1600. godine to naselje, koje je imalo sve osobine gradskog naselja, dobilo je naziv kasaba. Urbani razvitak naselja Gornja Ukrina, u kome je pretežno bilo muslimansko stanovništvo, imalo je tri mahale u kojima su podignute kulturne ustanove (džamije, mesdžidi).

---

[1] *Dr Adem Handžić, Postanak i razvitak Dervente u XVI stoljeću. Prilog istorija naselja u Bosni, Prilozi Instituta za istoriju Sarajevo, godina XII – Sarajevo, 1974, br 10/2.*

Mahale u Gornjoj Ukrini imale su nazive prema kulturnim ustanovama ili po njihovim utemeljivačima, i to: 1. Mahala časne Ali-agine džamije, sadašnja Gradska džamija, 2. Mahala mesdžida katiba Alije, sada Gornjačka džamija i 3. Mahala mesdžida havadže Ibrahima, sada Dolnjačka džamija.

Ali-aga, dizdar grada Dobora, osnovao je prvo Gradsku džamiju, nešto poslije 1570. godine, zatim Gornjačku i potom Dolnjačku džamiju.

Kada je Gornja Ukrina dobila naziv Derventa, nema tačnih podataka. Prema dr. Ademu Handžiću Gornja Ukrina dobila je naziv Derventa u periodu između dva tursko-austrijska rata, tj. od Požarevačkog mira 1718. godine do Beogradskog mira 1739. godine.

Međutim, prema dr. Enesu Palidiji, odnosno njegovom radu "Bosanski ajalet od 1543. godine do Svištovskog mira 1791. godine", objavljenom u knjizi "Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja drugog svjetskog rata"[2] to je moralo biti ranije. Tamo se navodi da je u vrijeme Bečkog rata (1683-1699) "vojska bečkog cara u Ugarskoj je Osmanlijama nanosila poraz za porazom. Borbe su se prenijele u Slavoniju gdje je uz pomoć domaćeg kršćanskog stanovništva Luka Ibrišimović uspio zauzeti skoro sva mjesta i tvrđave. Istovremeno su habzburške čete osvojile sjevernu Bosnu sa Derventom".

Drugo pitanje usko vezano za postanak i razvoj Dervente je sam naziv grada Dervente. Vjerovatno je ime nastalo od turske riječi derbent, dervent, što znači klanac ili utvrda. U Gornjoj Ukrini samo selo se nazivalo Veliki derbent, a u Donjoj Ukrini Mali derbent. Ova sela nalazila su se na javnom putu koji ide od grada Tešnja prema Požegi.

Derbent se spominje kao utvrđenje ili palanka. G. Bodenstein u svom prilogu "Povijest naselja u Posavini god. 1718-1739. godini", Glasnik Zemaljskog muzeja, XX, 1906. godine, str. 97-98, navodi da se tu nalazi naselje koje se naziva kao Festang Derbent, i to na putu od Doboja prema rijeci Savi nalazi se utvrđenje Derbent, koje je u posljednje vrijeme popravljeno i utvrđeno i osigurano artiljerijom. Iz izloženog se može zaključiti da je iz utvrđenja Derbent nastalo ime sadašnjeg grada Dervente.

---

[2] Izdavač Štab Vrhovne komande oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, novembar/studeni 1994., str. 112-113.

Dr. Pavo Živković, "Povijest Bosne i Hercegovine do konca XVII stoljeća i Povijest Hrvata Bosanske Posavine do početka XX stoljeća", str. 168.

POLITIČKE I DRUŠTVENE PRILIKE IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

1. Političko-teritorijalna organizacija

Političko-teritorijalna organizacija lokalnih zajednica je krupan problem političke organizacije svake države, jer od pravilnog utvrđivanja vrste i područja lokalnih zajednica zavisi ostvarivanje poslova i zadataka funkcionisanja mehanizma države i lokalnih zajednica.

Za vrijeme Austro-Ugarske monarhije Bosna i Hercegovina bila je podijeljena na 6 okružnih oblasti, 55 kotareva i 23 kotarske ispostave. U tom vremenu Derventa je spadala u Banjalučku okružnu oblast, a u njenoj unutrašnjoj organizaciji postojale su dvije kotarske ispostave: Bosanski Brod i Odžak, i više seoskih i gradskih općina i znatan broj naselja.

Poslije stvaranja Kraljevine Jugoslavije, 1. decembra 1918. godine, Bosna i Hercegovina ulazi u sastav nove države sa istom unutrašnjom organizacijom. Kotar Derventa imao je istu unutrašnju organizaciju kao i za vrijeme Austro-Ugarske monarhije. U sastavu Kotara Derventa postojale su dvije kotarske ispostave: Bosanski Brod i Odžak, gradske općine Derventa i Bosanski Brod, 65 seoskih općina na užem području kotara Derventa i 18 na području Kotarske ispostave Bosanski Brod. Kotarska ispostava Odžak imala je 18.189 stanovnika i nije bila podijeljena na općine, nego je funkcionisala kao jedna cjelovita općina.

Teritorijalni obim i pravno područje općina bili su vrlo različiti, što se vidi iz statističkih podataka. Tako su postojale:

- 2 općine sa manje od 100 stanovnika;
- 10 općina sa od 101 – 200 stanovnika;
- 9 općina sa od 201 – 300 stanovnika;
- 27 općina sa od 301 – 500 stanovnika;
- 29 općina sa od 501 – 1000 stanovnika;
- 6 općina sa od 1001 – 1500 stanovnika.

Gradska općina Derventa imala je 6.196 stanovnika, a Bosanski Brod 4.110 stanovnika.

Vidovdanski ustav od 1921. godine u članu 96. predviđao je tri samoupravne jedinice: općinu, srez i oblast. Osim ovih jedinica postojali su i okruzi kao jedinice državne uprave, dok nisu ukinuti posebnim zakonom, kako je to predviđeno u članu 135. stav 4 Ustava. Poslovi iz nadležnosti okruga preneseni su u nadležnost oblasti i srezova kada su organizovane oblasti.

Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH SARAJEVO

Kasarna - 1906. godine

Prema Zakonu o oblasnoj i sreskoj samoupravi od 26. aprila 1922. godine u Bosni i Hercegovini uvedena je lokalna samouprava. Srez Derventa je bio u sastavu Oblasti Banja Luka, a kao organe lokalne samouprave imao je skupštinu i sreski odbor. Predstavnik centralne državne vlasti bio je sreski poglavar, a u ispostavi šef ispostave.

Međutim, oblast i srez kao jedinica lokalne samouprave nisu funkcionisali sve do izbora za oblasne skupštine, koji su održani tek 23. januara 1927. godine.

Poslije proklamacije kralja Aleksandra Karađorđevića, 6. januara 1929. godine zavedena je diktatura, prestao je da važi Ustav Kraljevine SHS, Narodna skupština je raspuštena, a zakonima je predviđeno rasturanje udruženja koja nose obilježja "vjersko i plemensko". Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o općinskim i oblasnim samoupravama ukinuta je samouprava u općinama i oblastima, a sve općinske uprave u cijeloj državi su razriješene dana 6. januara 1929. godine.[3]

Osnivanjem banovina Zakonom o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja od 3. oktobra 1929. godine promijenjen je službeni naziv države

---

[3] *Mome dragom narodu, svim Srbima, Hrvatima i Slovencima, "Službene novine Kraljevine SHS" od 6. januara 1929. godine.*

Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Kraljevinu Jugoslaviju, a državna teritorija podijeljena je na devet upravno-teritorijalnih jedinica – banovina. Pojedini dijelovi Bosne i Hercegovine ušli su u sastav četiri banovine: Vrbasku, Drinsku, Primorsku i Zetsku banovinu. Derventski srez pripao je Vrbaskoj banovini.[4] Ovakva teritorijalna podjela nije se mijenjala narednih deset godina.

U ovo vrijeme unutrašnja organizacija sreza Derventa imala je dvanaest općina, i to: Bosanski Brod, Bosanski Klakar, Derventa Grad, Derventa Selo, Dubočac, Kotorsko, Lužani Mulabegovići, Majevac, Plehan, Podnovlje, Sijekovac i Velika Sočanica. Nisu više postojale sreske ispostave, a općina Odžak bila je u sastavu sreza Gradačac.

Poslije Sporazuma Cvetković-Maček, koji je potpisan 26. augusta 1939. godine, donesena je Uredba o Banovini Hrvatskoj i, prema članu 12. te Uredbe, Savska i Primorska banovina, kao i srezovi Dubrovnik, Šid, Ilok, Brčko, Gradačac, Derventa, Travnik i Fojnica spajaju se u jednu banovinu pod imenom "Banovina Hrvatska" sa sjedištem u Zagrebu.[5]
Teritorijalna organizacija sreza Derventa ostala je nepromijenjena.

2. Stanovništvo i njegove osnovne osobine

Za vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Jugoslavije izvršen je popis stanovništva u dva perioda, i to: 31. januara 1921. godine i 31. marta 1931. godine.

U razmatranju populacije Dervente treba imati u vidu dvije osnovne karakteristike. Prvo, srez Derventa, posmatrano sa aspekta administrativno-teritorijalne organizacije, u svom sastavu imao je dvije kotarske ispostave: Bosanski Brod i Odžak, dvije gradske općine i 83 seoske općine. Drugo, popis stanovništva vršen je na osnovu religijske pripadnosti, a ne nacionalnog opredjeljenja.

Posmatrajući popis stanovništva od 31. januara 1921. godine, vidi se da je tada kotar Derventa imao sljedeći broj stanovnika:

---

[4] *"Službene novine Kraljevine SHS" od 4. oktobra 1929. godine*

[5] *"Službene novine Kraljevine Jugoslavije", broj 194, od 26. augusta 1939. godine.*

Kotar općina	Ukupno	Pravo-slavni	Rimoka-tolici	Grko-katolici	Evange-listi	Musli-mani	Izraeli-ćani	Druge vjeroisp.	Bez konfes. i nepozn.
Kotar Derventa	71087	20434	35635	363	536	5586	303	12	-
Derventa - grad	4576	1807	1708	56	65	3059	203	1	-
Kotarska ispostava Bos. Brod	15937	6049	7168	56	78	1753	140	-	-
Bosanski Brod - grad	4220	718	2297	28	61	880	130	-	-
Kotarska ispostava Odžak	18180	5611	9737	1	230	2810	-	-	-

Iz pregleda se vidi da je u kotaru Derventa bilo najviše rimokatolika. Isto tako, rimokatolici su bili u većini i u ispostavama Bosanski Brod i Odžak. Druga populacija, po broju, su bili pravoslavci, a treća su muslimani, dok su ostali (evangelisti, grko-katolici, drugi kršćani i jevreji) bili neznatan broj i predstavljali su svega 2% ukupnog stanovništva.

Nakon deset godina, 31. marta 1931. godine izvršen je novi popis stanovništva. Prema tom popisu broj stanovnika bio je slijedeći:

Administrativno-teritorijalna jedinica	Ukupno	Pravo-slavci	Rimoka-tolici	Musli-mani	Evange-listi	Ostali kršćanske vjeroispovjesti	Druge vjeroispovjesti i bez konfesije
Srez Derventa	67305	23931	34104	8250	246	550	224

Ovi podaci ukazuju da su u srezu Derventa rimokatolici bili u većini u općinama Bosanski Brod, Bosanski Klakar, Majevac, Podnovlje i Velika Sočanica. U gradu Derventi muslimani su imali znatnu većinu u odnosu na druge vjeroispovijesti.

Razlika u ukupnom broju stanovnika između popisa 1921. i 1931. godine pojavljuje se što je Sreska ispostava Odžak pripojena srezu Gradačac, a i vladajuće stranke, iz političkih i svojih stranačkih interesa, mijenjale su administrativno-teritorijalnu podjelu pripajanjem ili izdvajanjem sela i cijelih općina određene populacije kako bi na izborima, za sebe, osigurale većinu glasačkog tijela. Međutim, uspoređujući broj stanovnika 1921. i 1931. godine, može se zaključiti da je broj stanovnika ipak znatno porastao, što je svakako posljedica nešto višeg porasta prirodnog priraštaja.

Za razumijevanje ovih zbivanja u srezu Derventa od bitnog je značaja organska veza između religije i ukupnog života ljudi toga kraja. Sve ove i druge osobine ljudi ovog kraja nisu smetale stanovništvu da živi u međusobnom poštivanju, prijateljstvu i slozi.

Iz popisa stanovništva 1931. godine vidi se da je ukupna površina sreza Derventa bila 804 km² sa 11.873 kuće, 12.284 domaćinstva i 67.305 stanovnika.

Statistički podaci po grupama starosti stanovništva po popisu iz 1931. godine daju slijedeću sliku:

Godine	0-10	11-19	20-39	40-59	60 i više	Ukupno
Broj stanovnika	23.842	11.655	19.082	9.946	2.980	67.305

Ovi podaci ukazuju da je, u vrijeme popisa stanovništva, najviše bilo djece do 10 godina - 23.842, zatim stanovnika između 20 do 39 godina, dok je najmanje stanovnika bilo od 60 i više godina.
Osnovna privredna djelatnost stanovnika sreza Derventa bila je poljoprivreda i šumarstvo. Popis stanovništva iz 1931. godine, po klasama zanimanja, daje interesantne podatke. Tako je u srezu, u vrijeme tog popisa, bilo 54.590 (80%) stanovnika koji su se bavili poljoprivredom, stočarstvom i ribolovom, industrijom i zanatstvom bavilo se 4.017 (6%), trgovinom, poslovima kredita i saobraćaja 6.234 (9,3%), a javnim službama, slobodnim zanimanjima i vojnom službom 1.282 (1,9%) stanovnika, dok je u strukturi ostalih zanimanja bilo 1.492 (2,2%) stanovnika.

U pogledu pismenosti stanovništva, statistika je pokazala da je po popisu stanovništva 31. marta 1931. godine, u srezu Derventa bilo ukupno pismenih 15.969 (36,7%), od toga 11.671 (53,3%) muških i 4.278 (19,9%) ženskih, a nepismenih 27.494 (63,5%), od toga 10.206 (46,7%) muških i 17.288 (80,1%) ženskih osoba.

S obzirom na činjenicu da je nepismenost osnovni pokazatelj kulturno-prosvjetnog nivoa svake društvene sredine, izneseni podaci o pismenosti derventskog kraja ukazuju da je, i pored toga što su razna kulturno-prosvjetna društva i školske ustanove nastojale da svojom aktivnošću smanje nepismenost, bio veliki broj nepismenih, naročito ženskog stanovništva u odnosu na pismene osobe.

U opću dimenziju stanja u srezu Derventa svakako dolazi zdravstvena politika, odnosno zdravstvena kultura stanovništva. Treba naglasiti da je 1885. godine u Derventi otvorena općinska bolnica, a 1904. godine izgrađena je nova gradska bolnica sa 50 postelja. U periodu od 1918. do 1941. godine bila je dobro organizovana zdravstvena i apotekarska služba, sa dovoljnim brojem zdravstvenog osoblja. I pored svega toga u ovom kraju, naročito na selu, javljaju se mnoga oboljenja, kao tuberkuloza, endemijski sifilis, malarija, trahom i druge zarazne bolesti.

3. Politički život

Za društveno-politički život i nacionalne odnose u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Jugoslaviji karakteristična su tri perioda. Prvi period obuhvata vrijeme od stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca do zavođenja monarho-diktature, drugi je vrijeme šestojanuarske diktature, a treći period je oživljavanje političkog života poslije donošenja oktroisanog Ustava.

Ekonomske i socijalne prilike i problemi koji su se javljali u političkom i društvenom životu zemlje odražavali su se na politička kretanja i u Bosni i Hercegovini i u samom srezu Derventa.

Različiti politički stavovi građanskih stranaka u zemlji o unutrašnjem političkom uređenju, borba za vlast, netrpeljivost i sukobi stranaka i njihovog vodstva kompromitovali su parlamentarni život i omogućili zavođenje monarho-diktature.

Međutim, apsolutistički režim kralja Aleksandra Karađorđevića nije ništa učinio na smanjenju nacionalnih tenzija i ekonomskih teškoća u zemlji. Izuzetna unutrašnja situacija potencirana teškim ekonomsko-socijalnim problemima, samovolja i bespravlje, uticali su na opću političku krizu cijele zemlje. Takvo stanje razorno je djelovalo na cijeli društveni sistem, koji je dovodio u pitanje slobodu i pravdu građana i čovječnost ljudi.

Ustavni sistem otpočeo je donošenjem Ustava Kraljevine Jugoslavije od 3. septembra 1931. godine, koga je donio sam kralj, bez narodnog predstavničkog tijela. Ovaj Ustav osiguravao je kralju vrhovnu, zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast.

Raspisivanjem izbora za Narodnu skupštinu i Senat 8. novembra 1931. godine i osnivanjem opće jugoslavenske političke stranke Jugoslovenske radikalno-seljačke demokratije (JRSD), pokušano je uspostavljanje parlamentarnog života u zemlji i argumentiranje da u zemlji vlada pravda i sloboda. Međutim, parlamentarni sistem kakav je postojao u modernim demokratskim zemljama nije ostvaren, nego su i dalje jačale sve komponente monarho-diktaturte uz blagi pristup oživljavanja političkog života.

Složeni unutrašnji odnosi i ekonomsko-socijalni problemi, nezadovoljstvo širokih narodnih slojeva ukazivali su na nužnost smanjenja stege i oživljavanja političkog života. Ovo je naročito došlo do izražaja poslije izbora 5. maja 1935. godine kada je Udružena opozicija postigla značajan politički uspjeh, a kada je vladajući vrh došao do saznanja da je nužno mijenjati metode u unutrašnjoj i spoljnoj politici.

Stvaranje Jugoslovenske radikalne zajednice, koja je nastala fuzionisanjem Narodne radikalne stranke, Slovenske ljudske stranke i Jugoslovenske muslimanske organizacije, omogućilo je širu političku aktivnost građanskih opozicionih stranaka, iako te stranke, po važećim propisima, nisu smjele djelovati, dok je rad KPJ i drugih naprednih ljevičarskih stranaka i dalje bio zabranjen. Treba naglasiti da su N.R.S., S.LJ.S. i JMO, prema svojim programskim ciljevima, a naročito poslije stvaranje JRZ, predstavljale desno krilo postojećih političkih stranaka.
Jugoslovenska radikalna zajednica i koaliciona vlada dr. Milana Stojadinovića, da bi uklonila nezadovoljstvo u narodu, spriječila je samovolju i protuzakonski rad državnih organa, najavila je liberalizaciju režima i demokratske reforme.

Nova etapa dinamičnog političkog razvitka u zemlji nastala je stvaranjem Bloka narodnog sporazuma koji je sklopljen između Seljačke deokratske koalicije i srbijanskih opozicionih stranaka (Demokrtske stranke, Narodne radikalne stranke i Zemljoradničke stranke) 8. oktobra 1937. godine. Sporazum su prihvatili široki narodni slojevi, a posebno studentska omladina, kao krupan korak ka novom federativnom uređenju, dok su bosansko-hercegovački studenti, decembra 1937. godine, uputili otvoreno pismo političkim i javnim radnicima i svoj poštenoj javnosti, osuđujući namjere srpske i hrvatske buržoazije o podjeli Bosne i Hercegovine.

Posebna pažnja Bloka narodnog sporazuma bila je poklonjena pripremama za izbore koji su održani 11. novembra 1938. godine. Cjelokupna radnička klasa, komunisti i socijalisti bili su posebno angažovani u predizbornoj aktivnosti. Osnovni zadatak opozicionog bloka bila je borba protiv vlade dr. Milana Stojadinovića i defašizacija zemlje. Upoređujući rezultate ovih i petomajskih izbora vidi se da je u novembarskim izborima vladina lista dobila manje glasova, dok je Udružena opozicija dobila znatno više glasova, što u procentima iznosi 7,54%.

U uvjetima nove krize političkog sistema, kada građanske opozicione stranke nisu bile u stanju da vrate povjerenje širokih radnih slojeva, rastao je utjecaj KPJ uprkos čestim hapšenjima komunista koje je vršila policija posljednjih godina. Treba istaći da je KPJ rukovodila pokretom širokih narodnih slojeva, koji je u političkoj istoriji bio poznat kao Narodni front.

Sporazum Cvetković – Maček, stvaranje Banovine Hrvatske i raspad Bloka narodnog sporazuma utjecali su na djelovanje građanskih političkih stranaka, a naročito na građanske stranke u Srbiji, koje su nastupale sa nacionalističkih pozicija ističući da je "ugroženo srpstvo".

Vodstvo JMO suprotstavljalo se teritorijalnim ustupcima pri stvaranju Banovine Hrvatske, a skoro isto stanovište imale su i građanske političke stranke koje su okupljale Srbe. Bosna i Hercegovina, nakon sporazuma, pojavljivala se u žiži interesovanja kao poseban problem uređenja Jugoslavije koju je trebalo dograditi na federativnom principu.

Pokret za autonomiju Bosne i Hercegovine naročito je došao do izražaja krajem 1939. godine, kada su se u tu akciju uključili predstavnici svih muslimanskih udruženja i grupa i sama Islamska vjerska zajednica. Pokret za autonomiju Bosne i Hercegovine, kao četvrte jugoslovenske banovine, počeo je sa djelovanjem 30. decembra 1939. godine, a organizacionu formu dobio je početkom 1940. godine osnivanjem odbora u mnogim mjestima (Derventa, Sarajevo, Bosanski Šamac, Bosanski Brod i Gradačac).[6]

Složene društvene, političke i ekonomske prilike u Bosni i Hercgovini odražavale su se i na djelatnost političkih stranaka, a naročito na njihovo učešće na izborima za predstavnička tijela. Građani Dervente učestvovali su u političkom životu naročito u vrijeme izbora, kada su političke stranke pokazivale određeni dinamizam, koji su potencirali agilni aktivisti pojedinih stranaka.

Radom političkih stranaka, neposredno poslije uspostavljanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, stvoren je određeni prostor za odvijanje političko-partijskog života i u srezu Derventa. Međutim, aktivnost pojedinih političkih stranaka i zainteresovanost građana za njihove programske orijentacije najbolje se može sagledati u kontekstu rezultata pojedinih izbora u ovom periodu.

Stoga ćemo pokušati da izložimo kako se građanstvo sreza Derventa opredjeljivalo za programe pojedinih političih stranaka i njihove kandidate na izborima koji su vršeni u međuratnom periodu, i to po pojedinim ciklusima u kojima su se održavali izbori.

---

[6] *Dana Begić, Sporazum Cvetković-Maček u: "Pregled istorije SKJ" i Prilozi br. 1/1965., str. 374.*

IZBORI ZA USTAVOTVORNU SKUPŠTINU 28. NOVEMBRA 1920. GODINE

Za politički život Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca izbori za skupštine trebali su da osiguraju funkcionisanje novostvorene državne zajednice. Međutim, politički život poslije izbora odrazio je nacionalnu, vjersku i stranačku pocijepanost, koja će imati nevjerovatne društveno-političke obrte. Prema Zakonu o izboru narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu izbori su vršeni po izbornim okruzima. Srez Derventa bio je u sastavu izbornog okruga Banja Luka.
Na ovim izborima učestvovale su sljedeće političke stranke: Jugoslovenska muslimanska organizacija; Radikalna stranka; Savez težaka; Hrvatska težačka stranka; Hrvatska pučka stranka; Komunisti; Demokrati i Socijal-demokrati.

Društveno-politički, nacionalni odnosi i ekonomska stvarnost koja se zbivala u cjelokupnom životu zemlje odražavali su se u određenim dimenzijama i na opće društveno-političke i ekonomske odnose u srezu Derventa, zavisno od uticaja i snage pojedinih političkih stranaka.

Političke stranke koje su djelovale u Bosni i Hercegovini i u srezu Derventa bile su:
- Hrvatska pučka stranka (HPS), Hrvatska republikanska seljačka stranka (HRSS), Hrvatska težačka stranka (HTS), Seljačka demokratska koalicija (SDK);
- Jugoslovenska muslimanska organizacija (JMO), Muslimanska težačka stranka, Muslimanska narodna stranka, Muslimanska radikalna stranka; Narodna muslimanska organizacija;
- Narodna radikalna stranka (NRS), Demokratska stranka (DS); Zemljoradnička stranka (ZS), Samostalna demokratska stranka (SDS);
- Komunistička partija Jugoslavije (KPJ), Jugoslovenska radikalno-seljačka demokratija (RDSD), Jugoslovenska nacionalna stranka (JNS), Jugoslovenska radikalna zajednica (JRZ).

Za političku historiju Dervente interesantno je istaći da je u Derventi 7. januara 1925. godine održana osnivačka skupština Narodne muslimanske organizacije. Ova politička stranka imala je zadatak da oslabi djelatnost JMO.

Skupština ove stranke izdala je "Proglas" muslimanima Bosne i Hercegovine. Proglas je potpisalo 48 delegata iz cijele Bosne i Hercegovine, među njima iz Dervente:
1. Asim Alibegović, trgovac i posjednik;
2. Ramiz Begović, posjednik;

3. Suljo Dizdarević iz Velike;
4. Mehmed Hafiz Hadži Agić, imam;
5. Ahmed Haurdić, trgovac;
6. Pašo Ibrišagić, posjednik;
7. Husein Jusufbegović, posjednik i
8. Kasim Pelesić, trgovac.[7]

Za narodne poslanike za Ustavotvornu skupštinu, u izbornom okrugu Banja Luka, izabrani su: Nikola Pašić, Todo Lazarević, Dušan Subotić, Risto Odović, H. Ibrahim ef. Maglajlić, dr. Mehmed Spaho, Hamzalija Ajanović, Jovan M. Jovanović, dr. Vasilj Popović, dr. Uroš M. Stajić, Nikola Zadro, Dušan Kecmanović i Jakov Lastrić.[8]

IZBORI ZA NARODNU SKUPŠTINU
18. MARTA 1923. GODINE

Na ovim izborima političke stranke su postavile u izbornom okrugu Banja Luka, ukupno 12 kandidatskih lista, sa sljedećim nosiocima lista i sreskim kandidatima i njihovim zamjenicima za srez Derventu:

1. Nosilac liste Nikola Pašić, predsjednik Kraljevske vlade iz Beograda (NRS)
   Sreski kandidat za srez Derventu Pero Jovanović, advokat iz Beograda
   Zamjenik: dr. Risto Božić, advokat iz Dervente

2. Nosilac liste Jovan M. Jovanović, bivši ministar Kraljevine Srbije u Londonu i narodni poslanik iz Beograda (ZS):
   Sreski kandidat za srez Derventu Stevan Ninković, zemljoradnik, Stanovi – Tešanj
   Zamjenik: Savo Vidić, zemljoradnik, Grk – Derventa

3. Nosilac liste Hamzalija Ajanović, glavni urednik "Pravde" iz Sarajeva (JMO)
   Sreski kandidat za srez Derventu: Mustajbeg Kapetanović, adv.perovođa iz Dervente
   Zamjenik: Ibrahim Hadžiomeragić, bankarski činovnik iz Dervente

---

[7] *Dr Atif Purivatra, JMO u političkom životu Kraljevine SHS, Svjetlost, Sarajevo, 1977., str. 190-192.*
[8] *Narodno jedinstvo, broj 250 od 29. novembra 1920. godine*

4. Nosilac liste Dušan Kecmanović, okružni prota iz Banja Luke
   Sreski kandidat za srez Derventu: Milan Čuković, gimn.direktor iz Sarajeva
   Zamjenik: Čedomir Perenčević, trgovac iz Doboja

5. Nosilac liste Nikola Zadro, profesor iz Banja Luke
   Sreski kandidat za srez Derventu: Antun Odić, profesor u miru iz Sarajeva
   Zamjenik: Anto Sedlić, težak iz Bijelog Brda

6. Nosilac liste Jovan Stojanović, advokat u ostavci iz Beograda
   Sreski kandidat za srez Derventu: Jovan Živković, bankovni činovnik iz Bos. Gradiške
   Zamjenik: Stojan Todović, težak iz Beraka (Bosanska Gradiška)
7. Nosilac liste Stjepan Barić, urednik "Seljačkih novina" iz Beograda
   Sreski kandidat za srez Derventu: Stjepan Prgomet, dekan i župnik iz Crkvine (srez Zenica)
   Zamjenik: dr. Josip Andrić, šef polj.odsjeka Sarajevo
8. Nosilac liste Pavle Radić, zadružni činovnik iz Zagreba (HSS)
   Sreski kandidat za srez Derventu: Stjepan Kranjčević, novinar iz Zagreba
   Zamjenik: Pejo Jozić, seljak iz Bijelog Brda (Derventa)

9. Nosilac liste ing. Suljaga Salihagić iz Banja Luke
   Sreski kandidat za srez Derventu: Adembeg Kapetanović, posjednik iz Dervente
   Zamjenik: Sulejmanbeg Porobić, trgovac iz Dervente

10. Nosilac liste Ahmet Šerić, ministar iz Beograda
    Sreski kandidat za srez Derventu: Hadži Sulejman ef. Smailbegović, šerijatski sudija, Tešanj
    Zamjenik: Smail ef. Halepović, posjednik iz Derventa

11. Nosilac liste dr. Franjo Nikić, odvjetnik iz Banja Luke
    Sreski kandidat za srez Derventu: dr. Mile Kubović, advokat iz Bosanskog Broda
    Zamjenik: Eligije Jovanović, umirovljeni sudac, Bosanski Brod

12. Nosilac liste Risto Bogdanović, sekretar Općeg radničkog saveza Jugoslavije, Sarajevo
Sreski kandidat za srez Derventu: Milan Dešković, čin.ureda za osiguranje radnika, Bosanski Brod
Zamjenik: Jozo Katanić, odpr. rad. Bosanski Brod

Za narodne poslanike izabrani su: Nikola Pašić, Stipe Kobasica, Dušan Subotić, Kosta Majkić, Jovan M. Jovanović, Stanko Miletić, Milan Đaković, Hamzalija Ajanović, Mustajbeg Kapetanović i Pavle Radić.

IZBORI ZA NARODNU SKUPŠTINU
8. FEBRUARA 1925. GODINE

Na izborima za Narodnu skupštinu političke stranke u izbornom okrugu Banja Luka postavile su kandidatske liste sa sljedećim nosiocima lista, sreskim kandidatima i njihovim zamjenicima za srez Derventa:

1. Nosilac liste Milutin B. Stojanović, konjički major, invalid iz Pipera, srez i okrug podgorički
Sreski kandidat za srez Derventu: Marko Moravac, rez. pješadijski poručnik,dobrovoljac iz Prnjavora
Zamjenik: Ignjat Đurđević, težak-trgovac iz Glogovice, srez derventski

2. Nosilac liste Sulejman Salihagić, inž. iz Kotor Varoši
Sreski kandidat za srez Derventu: Mehmed Ravnić, težak iz Mrkotića, srez Tešanj
Zamjenik: Ahmetaga Haurdić, trgovac iz Dervente

3. Nosilac liste Nikola Pašić, predsjednik Ministarskog savjeta Kraljevske vlade iz Beograda
Sreski kandidat za srez Derventu: Pero Jovanović, advokat iz Beograda
Zamjenik: Simeun Danilović, težak iz Podnovlja

4. Nosilac liste Pavle Radić, zadružni činovnik iz Zagreba
Sreski kandidat za srez Derventu: Pejo Jozić, seljak iz Bijelog Brda
Zamjenik: Antun Kunštek, stolar iz Banja Luke

Za narodne poslanike izabrani su: Nikola Pašić, Jovan M. Jovanović, Stipo Kobasica, Kosta Majkić, Hamzalija Ajanović, Ljubomir Nešić, Pero Jovanović, Dušan Subotić i Jovica Kovačević.[9]

IZBORI ZA NARODNU SKUPŠTINU
11. NOVEMBRA 1927. GODINE

Na izborima za Narodnu skupštinu 11. novembra 1927. godine političke stranke koje su djelovale na Izbornom okrugu Banja Luka postavile su ukupno 10 kandidatskih lista sa sljedećim nosiocima lista i sreskim kandidatima:

1. Nosilac liste Velja Vukičević, predsjednik vlade i ministar unutrašnjih djela iz Beograda
Sreski kandidat za srez Derventu: Milan D. Višnjić, šef zemljoradničke stanice Bosanski Bord
Zamjenik: Stevo M. Dragić, težak iz Donje Dubice, srez Derventa

2. Nosilac liste Jovan M. Jovanović, narodni poslanik iz Beograda
Sreski kandidat za srez Derventu: Živko Danilović, sveštenik i oblasni poslanik iz Vel. Bukovice (Tešanj)
Zamjenik: Nikola Starčević, zemljoradnik iz Donje Dubice, srez Derventa

3. Nosilac liste Bogoljub Đurić, novinar iz Beograda
Sreski kandidat za srez Derventu: Jakov Saja, pilanski radnik Banja Luka
Zamjenik: Smajo Mahmutović, trg.radnik iz Usore, srez Tešanj

4. Nosilac liste Svetozar Pribičević, ministar na raspoloženju iz Beograda
Sreski kandidat za srez Derventu: dr. Milutin Tićak, advokat i kraljevski javni bilježnik iz Vukovara
Zamjenik: Jovo Kajganić, težak iz Stanara

5. Nosilac liste Pavle Radić, zadr.činovnik iz Zagreba
Sreski kandidat za srez Derventu: Antun Babić, seljak iz Gradišta, Vinkovci

---

[9] *Narodno jedinstvo, broj: 23 od 3. marta 1925. godine.*

Zamjenik: Šime Karlović, seljak
iz Dubice kod Bosanskog Šamca

6. Nosilac liste Marko Trifunović, predsjednik Narodne skupštine iz Beograda
sreski kandidat za srez Derventu: Petar M. Jovanović, advokat iz Beograda
Zamjenik: Petar Radovanović, opć.činovnik
iz Dervente

7. Nosilac liste Ljubomir M. Davidović, predsjednik Ministarskog savjeta iz Beograda
Sreski kandidat za srez Derventu: Mustajbeg Kapetanović, odvj.perovođa
iz Dervente
Zamjenik: Mehmedaga Hadžimujagić, trgovac
iz Doboja

Pored navedenih kandidatskih lista postojale su i kandidatske liste: dr. Janka Šimraka, dr. Ante Trumbića, Riste Moravca i Stanka Miletića. Ove liste nisu dobile ni jedno poslaničko mjesto, jer su dobile neznatan broj glasova.

Za narodne poslanike izabrani su: Jovan M. Jovanović, Velja Vukičević, Svetozar Pribičević, Pavle Radić, Ljubomir M. Davidović, dr. Branko Čubrilović, Đorđe Vranešević, Stipo Kobasica, Todo Jeremić i Mustafabeg Kapetanović.[10]

IZBORI ZA NARODNU SKUPŠTINU 8. NOVEMBRA 1931. GODINE

Izbori za Narodnu skupštinu 8. novembra 1931. godine vršeni su na osnovu Zakona o izboru narodnih poslanika, koji je propisivao da se za skupštinske izbore može postaviti zemaljska lista. Prema Zakonu bilo je potrebno nekoliko desetina hiljada potpisa birača za zemaljsku listu, odnosno za svakog poslaničkog kandidata. Zakon je još predviđao javno glasanje.

Na ovim izborima bila je samo jedna zemaljska lista. Nosilac liste je bio Petar R. Živković, predsjednik Ministarskog savjeta i ministar unutrašnjih poslova.

U Narodnu skupštinu birano je 305 poslanika, a na izbornoj listi Petra Živkovića bilo je 655 kandidata i isto toliko zamjenika.

---

[10] *Narodno jedinstvo, broj 104 do 106, od 20. decembra 1927. godine*

Pred same izbore, krajem oktobra 1931. godine, vodstvo građanskih opozicionih stranaka izdalo je deklaraciju u kojoj je pozvalo građane da bojkotuju izbore. Deklaracija je objavljena u stranoj štampi, a u zemlji je umnožena i ilegalno rasturana.[11]
Na ovim izborima bio je slab odziv birača u cijeloj zemlji, što je uvjerljivo ukazivalo na političko raspoloženje narodnih masa.

1. Nosilac Zemaljske liste Petar Živković
Sreski kandidat za srez Derventu: dr. Mirko Oršanić, advokat iz Dervente
Zamjenik: Ranko Pavlica, trgovac iz Dervente

Sreski kandidat za srez Derventu: Milan Čuković, dir. gimnazije u penziji
iz Sarajeva
Zamjenik: Muhamed Huskić, težak i načelnik
općine Kotorsko

Rezultati izbora:

Srez	Upisanih birača	Glasalo	%	Izabran poslanik
Derventa	20.456	12.862	62,4	Milan Čuković

Izvor: Službeni list Vrbaske banovine "Vrbaske novine", broj: 46, od 13. novembra 1931. godine

U isto vrijeme izvršeni su izbori i za Senat.
U Derventi je za senatora izabran Asim Alibegović, koji je na toj dužnosti ostao do smrti 1938. godine.

IZBORI ZA NARODNU SKUPŠTINU 5. MAJA 1935. GODINE

Kraljevsko namjesništvo svojim aktom od 6. februara 1935. godine raspustilo je Narodnu skupštinu[12], a izbori za novu Narodnu skupštinu određeni su 5. maja 1935. godine. Na izborima su istakli svoje kandidatske liste Udružena opozicija (Seljačko-demokratska koalicija, Demokratska stranka, Zemljoradnička stranka, Narodna radikalna stranka i Jugoslovenska muslimanska organizacija) sa nosiocem liste dr. Vlatkom Mačekom, jugoslovenske nacionalne stranke sa nosiocima Bogoljubom Jeftićem, Božidarom Markovićem, disidentom Radikalne stranke i Dimitrijem Ljotićem, šefom Jugoslovenskog narodnog pokreta "Zbor".

---

[12] *Radničke novine, br. 7 od 15. februara 1935. godine.*

[11] *Dr Todor Stojkov, Opozicija u vrijeme 6-januarske diktature 1929-1935., Prosvjeta, Beograd, 1969, str. 123.*

Udružena opozicija nije imala zajednički program, ali zajednička lista bila je osnova koja je u predizbornoj aktivnosti vezivala sve opozicione stranke i njihove kandidate, iako su stranke, u više slučajeva, isticale svoje samostalne kandidate.

Prema zvaničnim rezultatima izbora, Zemaljska lista Bogoljuba Jeftića dobila je ukupno 1,746.982 glasova, Udružena opozicija 1.076.345 glasova, lista Božidara Maksimovića 33.549 glasova i lista Dimitrija Ljotića 24.008 glasova. Na osnovu glasova vladina lista dobila je 303 poslanička mandata, Udružena opozicija 67 poslaničkih mandata, a lista Božidara Maksimovića i Dimitrije Ljotića nisu dobile ni jedan poslanički mandat.[13]

Na petomajskim izborima u Derventi su postojale sljedeće kandidatske liste:

1. Nosilac Zemaljske liste udružene opozicije dr. Vladimir Maček, advokat iz Zagreba

Kandidati za srez Derventu:	dr. Filip Čondrić, pok. Marka, advokat iz Banja Luke
Zamjenik:	Ibrahim Hadžiomeragić, umrl. Mahmutage, bankovni činovnik iz Dervente
	Miloš Višnjić, penzioner iz Bosanskog Broda
Zamjenik:	Bogdan Mitrović, Aleksin, težak iz Obsine
	Dušan Branković iz Krmine
Zamjenik:	Mihajlo Đurašković iz Čukovca

2. Nosilac Zemaljske liste Bogoljub Jeftić iz Beograda

Kandidati za srez Derventu:	dr. Vid Antica, ljekar iz Dervente
Zamjenik:	Stanko J. Berić, zemljoradnik iz Podnovlja
	Ilija Berić, sveštenik iz Bosanskog Broda
Zamjenik:	Ivo Jularić, težak iz Bijelog Brda
	Lazar Crljić, trgovac iz Dervente
Zamjenik:	Uzeir Mehičić, predsjednik Općine Dubočac

3. Nosilac Zemaljske liste Dimitrije Ljotić iz Beograda

Kandidat za srez Derventu:	Matija Bader, stolarski obrtnik iz Slavonskog Broda
Zamjenik:	Dedo H. Sejdić, obućar iz Slavonskog Broda

---

[13] *Dr Todor Stojkov, Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929-1935., Prosvjeta, Beograd, 1969., str. 311.*

4. Nosilac Zemaljske liste Božidar Maksimović iz Beograda

Kandidat za srez Derventu:	Špira Mihajlović, mašinski bravar iz Beograda
Zamjenik:	dr. Vojislav Stanisavljević, ljekar iz Beograda

Rezultati izbora:[14]

Broj upisanih birača:			17.257
1. Lista Bogoljuba Jeftića		6.312	
dr. Vid Antica	1.261		
Ilija Berić	2.506		
Lazar Crljić	2.545		
2. Lista dr. Vlatka Mačeka		7.881	
dr. Filip Čondrić	5.842		
Miloš Višnjić	2.039		
3. Lista Dimitrije Ljotića		4.-	
Matija Bader	4.-		
4. Lista Božidara Maksimovića		0.-	
Špira Mihajlović	0.-		

Za poslanika je proglašen Lazar Crljić, iako je na izborima imao znatno manji broj glasova od dr. Filipa Čondrića. Takav ishod podjele poslaničkih mandata omogućio je Zakon o izboru narodnih poslanika, koji se zasnivao na principu D'ontove izborne formule.

Petomajski izbori bili su neregularni, što se ogledalo u nizu nezakonitih postupanja organa vlasti uoči i na dan samih izbora, a posebno u falsifikovanju izbornih rezultata. To je ozbiljno ugrozilo stabilnost postojećeg režima i samu vladu Bogoljuba Jeftića. Politički vrh zemlje tražio je rješenje u obrazovanju nove vlade. Tako je došlo do formiranja vlade Stojadinić-Korošec-Spaho i stvaranja političke organizacije Jugoslovenske radikalne zajednice.

---

[14] *Vrbaske novine od 10. maja 1935. godine, godina VI, broj: 701*

IZBORI ZA NARODNU SKUPŠTINU 11. DECEMBRA 1938. GODINE

Unutrašnje socijalno-političke prilike i vanjske okolnosti uticale su da Namjesništvo donese odluku o prijevremenom raspuštanju Narodne skupštine pa su izbori održani 11. decembra 1939. godine. Na ovim izborima postojale su tri zemaljske kandidatske liste. Nosilac vladinog bloka bio je dr. Milan Stojadinović, Udružene opozicije (SDK, demokrati, zemljoradnici, radikali A. Stojanovića i JNS), dr. Vlatko Maček, a treće liste Dimitrije Ljotić, šef Jugoslovenskog narodnog pokreta "Zbor".

Prema zvaničnim izvještajima, za parlamentarne izbore 11. decembra 1938. godine, za vladinu listu glasalo je 1.643.783 (54,09%), za listu Udružene opozicije 1.364.524 (44,90%) i listu Dimitrije Ljotića 30.734 (2,61%). Od ukupno 373 poslanička mandata listi JRZ pripalo je 306 mandata, listi Udružene opozicije 67, dok lista Dimitrije Ljotića nije dobila ni jedan mandat.[15]

1. Nosilac Zemaljske liste Udružene opozicije je dr. Vladimir Maček, advokat iz Zagreba

Kandidati za srez Derventu: dr. Niko Ljubičić, advokat iz Banja Luke
Zamjenik: Pejo Ravlić, težak iz Modrana

Miloš D. Višnjić, penzioner iz Bosanskog Broda
Zamjenik: Ilija Gavran, pok. Pere, težak iz Mišinaca

2. Nosilac Zemaljske liste Jugoslovenske radikalne zajednice je dr. Milan Stojadinović, predsjednik Ministarskog savjeta i ministar inostranih poslova[16]

Kandidati za srez Derventu: Lazar J. Crljić, trgovac iz Dervente
Zamjenik: Ibrahim Hadžiavdić, trgovac iz Dervente

Milojko K. Božić, rentijer iz Beograda
Zamjenik: Osmanbeg Osmanbegović, posjednik iz Dervente

---

[15] *Tomislav Išek, Hrvatska seljačka stranka u BiH 1929-1941. godine, Institut za istoriju u Sarajevu, 1991., str. 249.*

[16] *Vrbaske novine broj: 1517 od 1. oktobra 1938. godine*

3. Nosilac Zemaljske liste je Dimitrije Ljotić, advokat iz Smedereva[17]

Kandidati za srez Derventu: Risto A. Miličić, zemljoradnik iz Lužana
Zamjenik: Nurija H. Selimović, trgovac iz Bosanskog Kobaša

Rezultati izbora:[18]
Srez Derventa

1. Lista dr. Milana Stojadinovića		7.050
Milojko Božić	3.327	
Lazar Crljić	3.733	
2. Lista dr. Vlatka Mačeka		8.144
dr. Niko Ljubičić	7.055	
Miloš Višnjić	1.089	
3. Lista Dimitrije Ljotića		64
Risto A. Miličić	64	

Za poslanika je izabran Lazar Crljić.

U toku predizborne borbe održano je u derventskom srezu niz skupova i javnih zborova Udružene opozicije i JRZ, što je bio znak da su organi vlasti dozvoljavali da se neki skupovi i zborovi održe i na javnim otvorenim prostorima.

Prvi značajan zbor u Derventi održala je HSS na vašarištu, preko Ukrine, na kome su govorili dr. Niko Ljubičić, Pejo Ravlić i Mustafa Porobić. Dr. Niko Ljubičić svoj govor je započeo pozdravom "Hvaljen Isus i Marija", iako je zboru prisustvovao veći broj muslimana i pravoslavaca.

Agitatori pojedinih stranaka obilazili su gradske mahale i sela i u njima organizovali razgovore sa svojim pristalicama, držali konferencije i zborove u zatvorenim prostorijama.

U Hrvatskom domu organizovan je zbor opozicionih stranaka na kome su govorili dr. Branko Čubrilović, Pejo Ravlić, Mustafa Porobić i Mahmut Mulabegović, a u Srpskoj čitaonici, u ime JRZ dr. Branko Kaluđerčić, advokat iz Sarajeva i Lazar Crljić. Milojko Božić i Osmanbeg Osmanbegović držali su konferenciju u Derventi, Bosanskom Brodu i u više srpskih i muslimanskih sela.

---

[17] *Vrbaske novine broj: 1518 od 1. decembra 1938. godine*

[18] *Vrbaske novine od 15. decembra 1938. godine, Godina IX, br. 1525*

Studenti - članovi Kluba akademičara Derventa agitovali su za platformu opozicionog bloka i zajedno sa kandidatima ovog bloka održavali sastanke po selima, posjećivali radnike u tvornici "Ukrina", Željezničkoj radionici i Pretovarnoj stanici u Bosanskom Brodu.

Dr. Ivan Ribar i Života Milojković, koji je bio poslanik sa liste KPJ za Ustavotvornu skupštinu, i Sabrija Nurkić, krojač iz Dervente, održali su uspješnu konferenciju u hotelu "Hill".

Hakija Hadžić iz M.O. HSS i Hamdaga Alijagić pokušali su da organizuju posebnu konferenciju muslimana u Derventi, ali im to nije uspjelo.

Predizborna aktivnost stranaka ukazivala je na negativne pojave nekih agitatora i korteša, koje su odražavale situaciju, a koje nisu bile uobičajene u dostojnim izbornim kampanjama. Protivnici su se služili raznim podvalama, a bilo je napada na poslaničke kandidate. Tako je Osmanbeg Osmanbegović u Novom Selu, gdje je imao imanje, bio fizički napadnut i ozlijeđen pa je morao više dana ležati u krevetu, i na taj način bio je spriječen da učestvuje u izbornoj konferenciji.

Na konferencijama i izborima kandidati za poslanike, njihovi zamjenici i agitatori obećavali su narodu bolje življenje, zaposlenje i izgradnju puteva. Tako je govorio na zborovima Lazar Crljić. Međutim, on je svojim uticajem izgradio samo put od Dervente do svog sela Osječana. Pred izbore i na dan izbora, koji su bili javni, agitatori iz štaba Lazara Crljića biračima su davali po jednu cipelu ili opanak da glasaju za Crljića. Drugi dio obuće birač je dobivao kada se štab uvjerio da je birač glasao za Lazara Crljića.

4. Politička aktivnost poslije izbora 1938. godine

U razmatranju političkih kretanja u Derventi, naročito poslije posljednjih skupštinskih izbora, nužno je analizirati ostvarivanje političkih ciljeva i sagledati kako su se zbivali određeni značajni politički događaji i putevi njihovog djelovanja. Političke i ekonomske borbe političkih stranaka i nacionalnih društava vodile su se u duhu idejne opredijeljenosti tih društvenih struktura, koje su u svom djelovanju imale isključivo nacionalno ili vjersko obilježje.

Polazeći od tih osnovnih opredjeljenja, za prilike u Derventi bila je od značaja djelatnost stranaka koja se ogledala u pravcu unutrašnjeg organizacionog uređenja i njihove programske opredijeljenosti. U skladu sa programskom orijentacijom stranke su pristupile sređivanju i učvršćenju organizacija na području sreza, u prvom redu seoskih i općinskih organizacija, a potom i sreskih organizacija.

U svojoj općoj orijentaciji značajnu aktivnost iskazale su Jugoslovenska radikalna zajednica i Hrvatska seljačka stranka. Jugoslovenska radikalna zajednica, s obzirom na to da je imala vodeću poziciju u politici države, bila je na završetku svoga organizovanja. Hrvatska seljačka stranka, pored političkog organizovanja hrvatskog naroda, djelovala je na prosvjetnom, kulturnom i privrednom organizovanju hrvatskog seljačkog stanovništva.

Osnovane su Gospodarska sloga i Seljačka zadruga u Derventi, u skladu sa Pravilima Gospodarske sloge, zadruge s.o.j. u Zagrebu, sa zadatkom da unapređuju, razvijaju i štite gospodarske interese. Posebno su radile na otvaranju sušionica i prodavnica i unapređenju kućne proizvodnje, a podsticale su i razvoj i međusobno pomaganje. Organizacionu strukturu Gospodarske sloge sačinjavale su mjesne i općinske organizacije, a Kotarsku organizaciju Gospodarske sloge činili su predstavnici općinskih organizacija. Seljačka sloga, kao kulturno-prosvjetna dimenzija hrvatskog naroda u Derventi, imala je zadatak prosvjetnog unapređenja seljaštva, kako bi ono bilo sposobno za političku borbu. Osnovna djelatnost Seljačke sloge bilo je organizovanje pokreta za opismenjavanje, naročito žena, organizovanjem analfabetskih tečajeva.

Pored Gospodarske i Seljačke sloge, u organizaciji hrvatskog seljačkog pokreta u Derventi formirana je i obranbena organizacija Hrvatske seljačke zaštite. Ova zaštita počela je djelovati nakon sporazuma Cvetković-Maček. Tako je 21. januara 1940. godine osnovana H.S.Z. za srez Derventa, a za komandanta postavljen je Ivan Ćović, koji je na skupštini pročitao "Uputstvo za organizaciju zaštite" i upoznao prisutne kakva je dužnost iste.[19]

Procesi i pojave koji su se zbivali u tom periodu imali su negativne posljedice na društvene odnose i politički život. Događaji koji su se desili u ovoj sredini nisu vodili smirenju, već stalnom zaoštravanju međustranačkih i nacionalnih odnosa.

24. jula 1939. godine, neposredno pred zaključenje sporazuma Cvetković-Maček, kotarska organizacija HSS i hrvatska kulturna i prosvjetna društva organizovali su proslavu rođendana dr. Vlatka Mačeka. Povorka od više hiljada građana, obučena u gizdave seoske nošnje, sa mnoštvom hrvatskih zastava, formirana je na slobodnom prostoru preko Ukrine. Povorka je išla kroz grad, pjevala se hrvatska himna i druge prigodne pjesme. Pred povorkom, na bijelom konju, jašio je Pejo Ravlić, predsjednik kotarske organizacije HSS, praćen sa dva konjanika, koji su nosili hrvatske zastave. Kolona se zaustavila kod Hrvatskog doma, gdje su Pejo Ravlić i Mustafa Porobić održali govor, u kome su slavili i veličali ličnost dr. Vlatka Mačeka. Na ovoj proslavi nije bilo incidenata.

---

[19] *Tomislav Išek, Hrvatska seljačka stranka u Bosni i Hercegovini, Institut za istoriju Sarajevo, 1991., str. 207.*

Iste godine, 6. septembra, proslavljen je rođendan kralja Petra II. Proslavu je organizovalo Sokolsko društvo Derventa zajedno sa srpskim kulturnim i prosvjetnim društvima. Zborno mjesto bilo je u centru grada pred zgradom Srpske čitaonice. Na proslavi je bilo pet do šest hiljada ljudi sa više jugoslovenskih i srpskih zastava. Povorka se kretala kroz grad do zgrade Sreskog načelstva. Na čelu povorke išlo je rukovodstvo Sokolskog društva u svečanim sokolskim uniformama, sa perjanicom na kapi, i to: Milan Džodžo, Esadbeg Alibegović, Savo Malivuk, Boško Tasovac, Bogdana Kostić i Koviljka Anđelić. Na gradskoj pijaci održan je zbor na kome je govorio narodni poslanik Lazar Crljić.

Sporazum Cvetković-Maček, od 26. augusta 1939. godine, političke stranke u Derventi različito su prihvatile. HSS je organizovala više sastanaka u gradu i okolnim selima na kojima su čelnici stranke objašnjavali značaj sporazuma za hrvatski narod. Narod se veselio, a na mnogim kućama i javnim lokalima izvješene su hrvatske zastave.

Međutim, međunarodna situacija, posebno početak Drugog svjetskog rata i unutrašnji politički odnosi, kao i ekonomsko stanje, ukazivali su na opasnosti koje prijete zemlji. To se naročito vidi iz "Trećeg otvorenog pisma bosansko-hercegovačke studentske omladine od 1. decembra 1939. godine", izdanom povodom nastupajuće ratne opasnosti. Studenti su u pismu ukazivali na nepotpunost rješenja hrvatskog pitanja, poslije sporazuma Cvetković-Maček, zahtjevali su uvođenje demokratije i autonomiju Bosne i Hercegovine. Potpisnici ovog pisma bili su i dvojica studenata iz Dervente: Ferid Čimić i Halil Šahbegović.

Pripajanje sreza Derventa Banovini Hrvatskoj nije odgovaralo građanima srpske nacionalnosti. U Rezoluciji od 13. decembra 1939. godine srpska delegacija tražila je da se srez Derventa izdvoji iz Banovine Hrvatske i pripoji Vrbaskoj banovini. Delegacija je posjetila predsjednika vlade, ministra unutrašnjih djela i ministra vojske i predala im rezoluciju, ali nije naišla na razumijevanje za drugačije rješenje za srez Dervento. Saopšteno je delegaciji da će problem Dervente biti razmatran u kontekstu budućeg uređenja Jugoslavije na federativnom principu.

BOGOMOLJE U DERVENTI

1. Dolnjačka džamija

Iako neki izvori tvrde da je Ali-aga bio ustanovitelj sve tri džamije u Derventi, jer se smatra da je on postavio temelje današnje Dervente kao urbanog naselja, a i u narodu postoji predanje da je Ali-aga prvo sagradio Dolnjačku džamiju, a zatim druge dvije džamije. Postoji podatak da je vakuf Dolnjačke džamije i osnivač Mesdžida havadže Ibrahima bio Ibrahim hodža, koji je zavještao 1.300 akči. Sve službe u ovom Medžlisu vršio je imam, imamsku i mujezinsku službu, a imao je dnevnicu 4 akče.

Dolnjačka džamija sagrađena je poslije 1600. godine, svakako poslije 1570. godine. Sagrađena je na početku Donje mahale koja se u narodu i sada zove Dolnjačka džamija. Džamija predstavlja prostraniju građevinu sa kupolom iznad središnjeg prostora i drvenom munarom. Godine 1925. mjesto drvene munare, zauzimanjem džamijskog odbora i velikim prilozima građana, a naročito bogatih porodica Mulabegovića, Kapetanovića, Gradaščevića, Karabegovića, Džonlagića, Hadžiomeragića, Udžvarlića, Hadžidervišagića i dr. izgrađena je visoka kamena munara koja je davala poseban izgled džamiji.

Džamija u tlocrtu ima oblik kvadrata. Krov džamije bio je na četiri vode. U trijemu džamije nalazi se na lijevoj i desnoj strani, ograđen rezbarijskim stubovima, prostor za klanjanje. Kada je dženaza, mrtvac-mejt u tabutu stavlja se u tom prostoru. Ulaz iz trijema u unutrašnjost džamije imao je vrata sa dva krila. Oba krila vrata na cijeloj svojoj površini bila su izrađena sa ornamentnim oblicima, a u sredini svakog krila vrata postojao je ornamentom izrađeni cvijet. Zbog izrade vrata imaju veliku umjetničku vrijednost.

Unutrašnjost džamije krasi mihrab sa dva velika mesingana svijećnjaka i minbera sa više izraženih umjetničkih ukrasa. U prvom dijelu prostora džamije iznad bočnih zidova izgrađen je mahfil koji, u stvari, predstavlja galeriju sa jednim polukružnim ispustom gdje je sjedio hafiz. Magfil stoji na drvenim stubovima koji su izrezbareni u pravilnim oblicima.

Džamija je imala ograđeni harem, a u krugu harema, iza džamije, bilo je šezdesetak nišana koji su označavali mezare poznatih muderisa, imama, mualima i hafiza. U ovaj dio harema nisu sahranjivani građani. Jedini izuzetak bile su ovdje sahranjene kosti boraca, koji su poginuli u ratu protiv Eugena Savojskog, a bili su sahranjeni u mezarlucima usred grada, gdje je kasnije bila bašta Gradske čitaonice. Općinsko poglavarstvo je eksproprisalo jedan dio bašte radi proširenja ulice prema Srpskoj Varoši. Kosti ovih branitelja sakupljene su u jedan tabut i pohranjene u zajednički mezar kod Dolnjačke džamije. Tom prilikom Adembeg Kapetanović je održao govor u kome je iznio hrabro držanje derventskih boraca protiv nadmoćnih husara Eugena Savojskog.

Ispred džamije postojala je jedna gvozdena česma izgrađena u posebnom stilu. Sa nje su okolni stanovnici uzimali vodu za kuću, a vjernici su pred molitvu uzimali abdest.

Na bajramske praznike na kamenim zidovima predstavnici pojedinih vjerskih i kulturno-prosvjetnih društava, poslije završetka bajram namaza, prostirali su serdžade (sergije) na koje su građani ostavljali priloge za rad ovih ustanova. Tako su se kupili prilozi za popravke džamije i mekteba, za rad “Merhameta”, “Gajreta” i “Narodne uzdanice”.

Uz džamijsku ogradu bila je dugačka klupa na kojoj su se odmarali i pričali građani i vjernici koji su došli da obave molitvu (sabah, podne, ikindija, akšam i jacija).

Pored džamije u jednoj vakufskoj zgradi, a kasnije u kući hafiza Muhamed eff. Omerhodžića postojao je mekteb u kojem nisu učeni svjetovni predmeti, pa čak ni maternji jezik, niti pismo latinica i ćirilica, nego arapsko pismo prilagođeno za materjni jezik, tzv. arebica. Ovaj mekteb imao je cilj da djeci dâ osnovna znanja iz islamske vjere i da znaju učiti Kur’an, vjerske molitve i propise. U ovom mektebu nisu bile školske klupe, nego dugačke klupe, tzv. “peštete”, za kojima su djeca sjedila na podu koji je bio pokriven hasurom i nekim pokrivačima. U zimsko doba polaznici mekteba su bili obavezni da svaki dan donose po dva ili više iscjepanih drva za zagrijavanje prostorija. Hafiz Omerhodžić za svoj rad dobivao je malu naknadu od Vakufa.

Vjerska i etnička struktura gradskog stanovništva u Donjoj Mahali bitno se razlikovala od drugih gradskih područja i mahala. U Donjoj mahali najviše je bilo muslimana, zatim katolika, pravoslavnih, a najmanje jevreja.

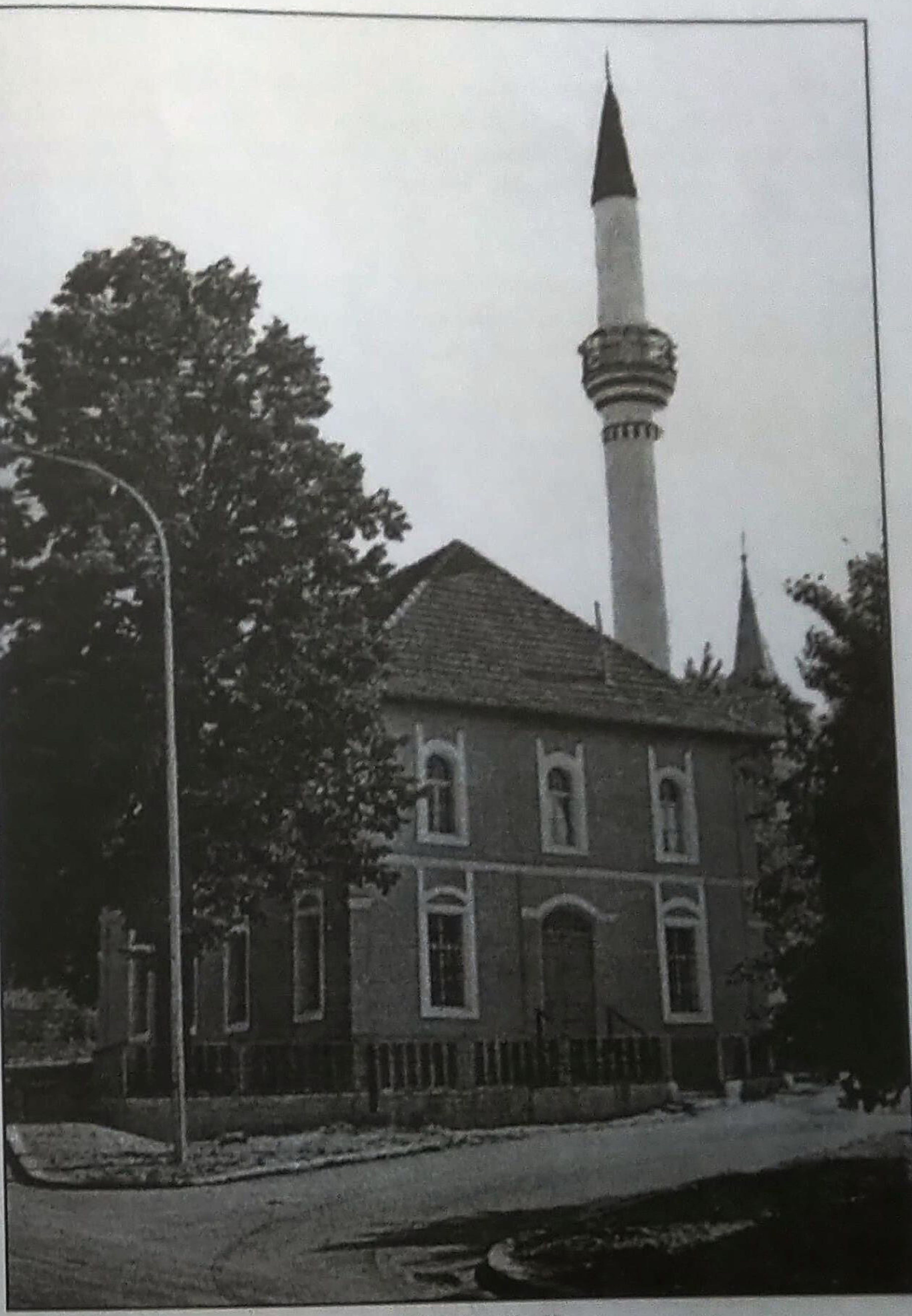

Dolnjačka džamija

2. Gradska džamija

Prema naučnicima povjesničarima dr. Ademu Handžiću, dr. Pavi Živkoviću i dr. Enesu Pelidiji, koji su saglasni, Ali-aga, osnivač Doborske tvrđave, osnivač je i urbanog naselja Gornja Ukrina, koja je dobila status kasabe i ime Dervent. Druga naselja: Modriča, Dubočac, Velika i Kotorsko polovinom XVI stoljeća dobila su status kasabe.

Ali-aga je utemeljitelj prve džamije u Derventi, poznata kao Gradska džamija. On je zavjetovao 33.000 akči da se iz tih sredstava daje redovna plaća službenicima džamije (imamu i mujezinu).

U Derventi su bile tri mahale u kojima su bile džamije, i to: Mahala časne Ali-agine džamije – to je Gradska mahala, zatim Mahala mesdžida Alije pisara – to je Gornjačka mahala i Mahala mesdžida havadžije Ibrahima – to je Dolnjačka mahala.

Gradska džamija se nalazila u središtu grada Dervente i u odnosu na druge dvije džamije bila je po arhitekturi najljepša, a nalazila se u središtu tvrđave u koju su se građani sklanjali u slučaju napada neprijatelja sa sjevera. Granica je bila rijeka Sava, koja je udaljena od Dervente od 9 do 25 kilomatara.

Džamija je u tlocrtu imala oblik kvadrata, a krov džamije bio je na četiri vode. Ispred ulaza u džamiju u sastavu džamije bio je trijem sa tri kupole, a u unutrašnjosti džamije obavljana je molitva. U trijemu je obavljana molitva za vrijeme blagdana Ramazana i Bajrama, a kada je bila dženaza, tabut sa mrtvacem postavljan je u trijemu.

Džamija je imala drvenu munaru. Pored džamije bilo je izgrađeno turbe u kome su sahranjeni Šejh Omer i njegova žena Aiša. U haremu džamije bilo je više mezara sa nišanima u koje su sahranjivani samo vjerski učeni i poznati alimovci iz Dervente. U ovaj harem sahranjen je prvi kapetan Salih-beg iz porodice Begović, koji je učestvovao u Dubiškom ratu i kod sela Koraće na Savi bio ranjen i umro u Derventi 1790. godine od zadobijenih rana.

Godine 1895. otpočelo je renoviranje džamije. Radovima na renoviranju džamije rukovodio je posebni odbor Vakufsko-mearitovskog povjereništva. Glavni nadzornici su bili Šemsibeg Širbegović, veleposjednik i Hrustambeg Alibegović, veletrgovac, koji su bili i najveći donatori. Austrijski car Franjo Josip I darovao je kao svoj prilog za izgradnju džamije 500 forinti.

Džamija je zadržala isti oblik, zadržani su debeli zidovi, a izgrađena je munara od posebno proizvedene cigle. Munara je bila visoka i lijepo izgrađena te je dominirala cijelim područjem grada i okoline.

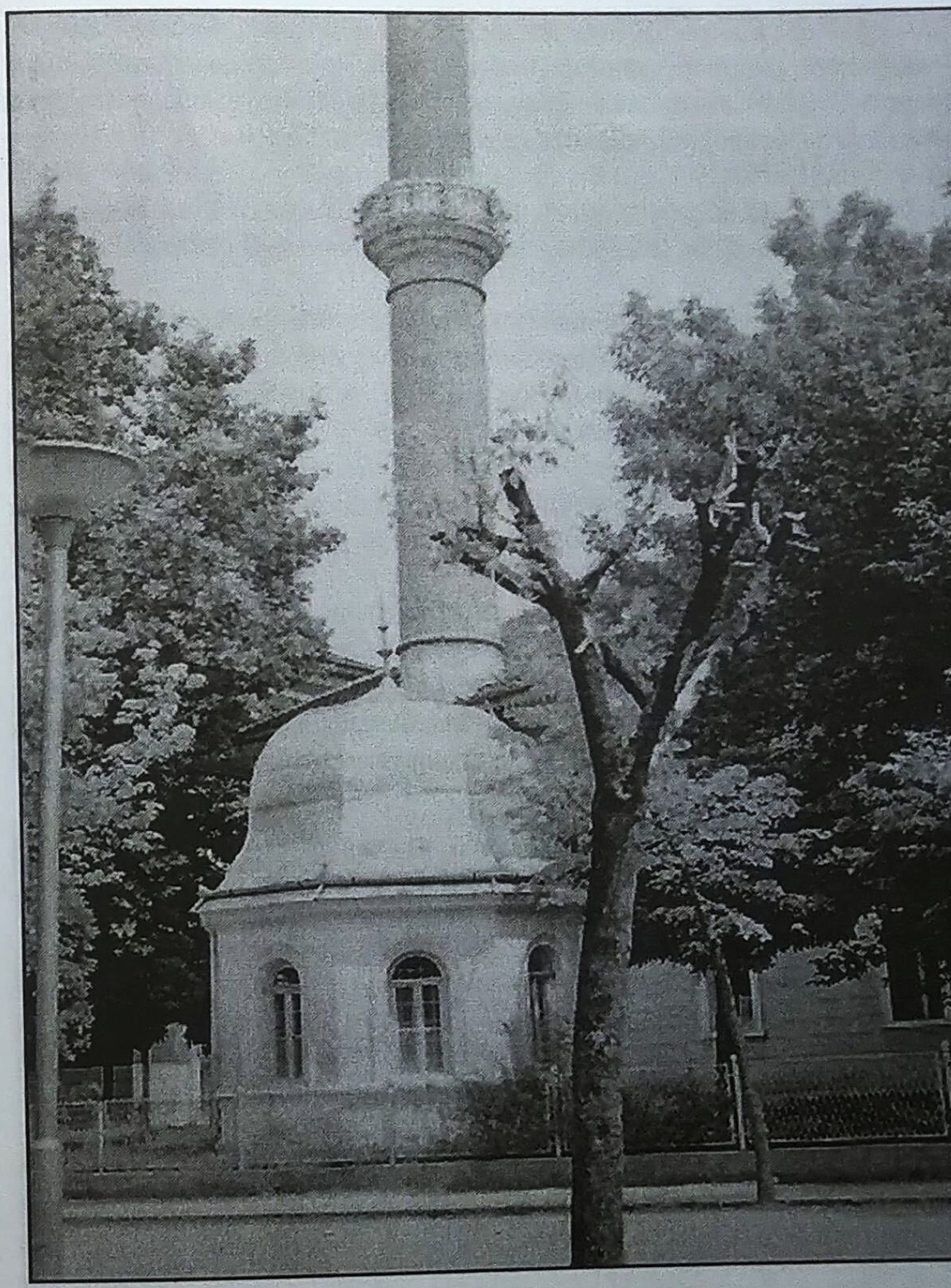

Gradska džamija i Šejh Omerovo turbe

Trijem džamije zadržao je raniji oblik i sa kupolama dobio je novi i ljepši izgled. Uz zgradu džamije bile su postavljene drvene klupe na kojima su džematlije sjedile prije i poslije molitve. U neposrednoj blizini džamije izgrađena je 1912. godine velika zgrada Realne gimnazije. Uz park gimnazije postavljena je gvozdena česma malo neobičnog oblika. Ona je služila vjernicima za uzimanje abdesta, a đacima gimnazije da utaže žeđ poslije igre u dvorištu gimnazije.

Unutrašnjost džamije poslije renoviranja dobila je novi izgled. Mihrab i minbera su obnovljeni, a prozori na džamiji dobili oblik kao na takvim zgradama u islamskom svijetu kako bi davali mnogo više svjetla. Uz mihrab bila su dva nova čiraka, koja su osvjetljavala džamiju za vrijeme klanjanja namaza.

Preko puta džamije nalazila se zgrada Kotarskog poglavarstva i Kotarskog suda, a u neposrednoj blizini bila je katolička crkva sv. Jurja, izgrađena 1882. godine.

Za vrijeme Austro-Ugarske monarhije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Jugoslavije, u Gradskoj džamiji na dan carske, odnosno kraljevske svečanosti, održavana je posebna molitva za dug život cara Franje Josipa te kralja Aleksandra i Petra Karađorđevića.

U tim zgodama predstavnici civilne i vojne vlasti dolazili su u džamiju da prisustvuju molitvi i stajali su u posebno ograđenom prostoru džamije.

Ovaj dio grada Dervente bio je potpuno urbanizovan i u tom prostoru bilo je šetalište zvano "korzo", na kome su šetali đaci i omladina pred veče, ali samo do 20 sati. Šetalište je bilo zasađeno lipama i kestenjem, koji su ljeti pravili hlad. Duž cijelog šetališta postojale su klupe na kojima se zadržavala omladina, sjedila, pričala, a bilo je u kasne večeri i dosta ljubavnih parova.

3. Gornjačka džamija

Gornjačka džamija je bila u središtu, Mahale mesdžida Alije pisara. U prvo vrijeme ova mahala je brojala 46 kuća, što se vidi iz popisa bosanskog sandžaka 1570. godine. Od tih su stanovnici ove mahale bili: Omer-halifa, imam; Džafer s. Mehmedov, mujezin; Hasan, aga; Mustafa, hajat; Mezid, čizmadžija; Omer, trgovac; Velija, sarač; Memija, čizmadžija; Durak, trgovac; Muharem, aga.[20]

U Gornjačkoj mahali, posebno za vrijeme Austro-Ugarske monarhije, porodice Begović, Alibegović, Kapić, Porobić izgradile su više modernih stambenih i poslovnih zgrada, kao i magaza za smještaj hrane. Na kraju ove mahale, preko puta općinske bolnice, bili su mezarluci u koje su sahranjivani muslimani iz Dervente. Pored ovih mezarluka u Dolnjačkoj mahali, na kraj Brodske ulice, kod Vage, postojali su mezarluci gdje su sahranjivani muslimani iz bliže i dalje okoline.

Prema predanju o Gornjačkoj džamiji starala se porodica Begović, jer su iz te porodice bila tri kapetana, i to: Salihbeg (1773-1788), njegov nasljednik

---

[20] *Dr Adam Handžić, Postanak i razvitak Dervente u XVI stoljeću, Prilozi, Institut za istoriju Sarajevo, godina XIII, Sarajevo, 1974., br. 10/2.*

Mustafabeg (1790-1806) i njegov maloljetni sin Mahmutbeg (1806-1864/65). Brigu oko džamija preuzeo je kasnije Hadži Jusufbeg. Kod popravke džamije, iznad ulaznih vrata postavljen je natpis na arapskom jeziku o vremenu popravke džamije i ime Hadži Jusufbega, kao pokrovitelja popravke džamije. Hadži Jusufbeg je u DERVENTU doveo poznatog mulaima Mehmed eff. Hadžiagića za imama džamije, izgradio stambenu kuću za imama koju je poklonio Vakufu uz zahtjev da to bude kuća namijenjena za stanovanje imama.

Džamija je imala u tlocrtu oblik kvadrata, krov džamije bio je na četiri vode, dok je munara bila drvena. Na ulazu u džamiju bio je trijem sa dvije sofe na lijevoj i desnoj strani, gdje se obavljala molitva, posebno uz Ramazan i Bajram. Iznad vrata bio je natpis na arapskom jeziku koji je tokom raznih popravaka izbrisan. Vjerovatno je bio datum podizanja džamije i ime utemeljitelja dizdar Ali-bega. Prema predanju koje se održalo u porodici Begović u natpisu je bilo ime jednog od kapetana u Derventi iz porodice Begovića.

4. Katolička crkva sv. Jurja u Derventi

Katolička crkva bila je i ranije organizovana po župama, kao jedinicama u kojima je živjelo katoličko pučanstvo sa svećenikom - župnikom.

Katolička crkva sv. Juraja

Katolička župa Derventa u povijesti katoličanstva pominje se 1623. godine, što je vidljivo iz izvješća provincijala fra Marijana Pavlovića.
Za hrvatski narod bečki rat između Austrijanaca i Osmanlija (1683-1699) bio je sudbonosan jer je skoro cio katolički narod prešao iz župe Derventa, kao i ostalih župa, u Slavoniju.
Poslije završetka rata vraćao se katolički puk na svoja ognjišta i oživljavao se rad svećenika u župi Derventa. Već 1773. godine u Derventi je središte kapelanije, a župnik fra Mate Oršolić dovodi u Derventu časne sestre "Društva sestara milosrdnica sv. Vinka". I škola u koju se upisuje 30 đaka počinje sa radom 1872. godine.

Neposredno poslije toga gradi se manja župna crkva u Katoličkoj varoši, u predjelu grada Dervente Harmana.

Nova velika župna crkva sagrađena je 1882. godine u centru grada, gdje je kasnije Austro-Ugarska uprava sagradila zgradu kotarske vlasti, gimnazije i općinskog poglavarstva. Novosagrađena crkva bila je posvećena sv. Vinku, ali u povijesti Katoličke crkve ona se zove Rimokatolička crkva sv. Juraja. Crkva je imala pogrešno ukrašen oltar i više vrijednih umjetničkih slika savremenih umjetnika.Već ranije u tom dijelu grada sagrađena je Gradska džamija. Ovaj prostor je bio administrativni centar Dervente.

Treba naglasiti da su župu Derventa od 1905. godine služili biskupski svećenici, koje je narod zvao "petrovcima".
Velečasni Franjo Momčinović bio je derventski župnik 38 godina (1919-1957).
Kad su Jevreji progonjeni iz Austrije, više porodica se doselilo u Derventu, a među njima i dva akademska slikara: Margo i Ricceti.

Margo i Ricceti, po narudžbi župnika Franje Momčinovića, za portal katoličke crkve u Derventi izradili su dvije vrijedne umjetničke slike, i to: "Zvjezdano nebo" i "Besjeda na gori". Izrada ovih slika trajala je duže vrijeme jer su umjetnici likove za ove slike tražili među građanima i seljacima iz okoline Dervente. Slike su bile velike umjetničke vrijednosti, a bile su značajne za građane Dervente jer su likovi na slikama bili njihovi sugrađani.

5. Pravoslavna crkva

Nema tačnih podataka kada je sagrađena Pravoslavna crkva u Derventi i ko je njen utemeljitelj.

Međutim, iz popisa popisivača bosanskog sandžaka 1570. godine vidljivo je da je u naseljima Gornja i Donja Ukrina bilo vlaško (filurijansko) stanovništvo,

pa se i spominje brat popa Bogdana u Gornjoj Ukrini, a pop Bogdan prema navedenom popisu bio je nastanjen u Gornjoj Ukrini, pa se može zaključiti da je i u Gornjoj i Donjoj Ukrini bilo vlaško, odnosno pravoslavno stanovništvo.

Iz izloženog može se zaključiti da je u Derventi postojala i pravoslavna crkva, ali vrijeme njenog podizanja ostaje nepoznato. Prema predanju pravoslavna crkva bila je sagrađena na kraju Dervente prema rijeci Ukrini u dolini, jer u samom gradu, tj. u Gornjoj gradskoj i Donjoj mahali, bilo je pretežno muslimansko stanovništvo.[21]

Crkva je bila sagrađena od drveta (brvnara) i imala je zvonik, također, od drveta, odvojen od same crkve. U kasnije vrijeme ograđen je jedan prostor, nešto udaljen od crkve, na brežuljku. Tu je bilo pravoslavno groblje. Ni iz spomenika u groblju ne može se vidjeti kada su crkva, a i groblje izgrađeni. Vjerovatno je crkva sagrađena u XVI vijeku, a kasnije mjesto crkve brvnare sagrađena je zidana crkva i to negdje poslije 1458. godine (?), a zvonik je ostao izvan sastava crkve i to od drveta.

Crkveni odbor godine 1934. odlučio je da se rekonstruiše krov crkve i izgradi zvonik od čvrstog materijala. Radovi su povjereni poduzetniku Johanu Hofmanu iz Dervente, a radove je izvodio majstor Fabijan Bodružić. Toranj crkve bio je od specijalno pečenih cigala, a bio je izvan sastava crkve, na mjestu gdje je bio drveni toranj.

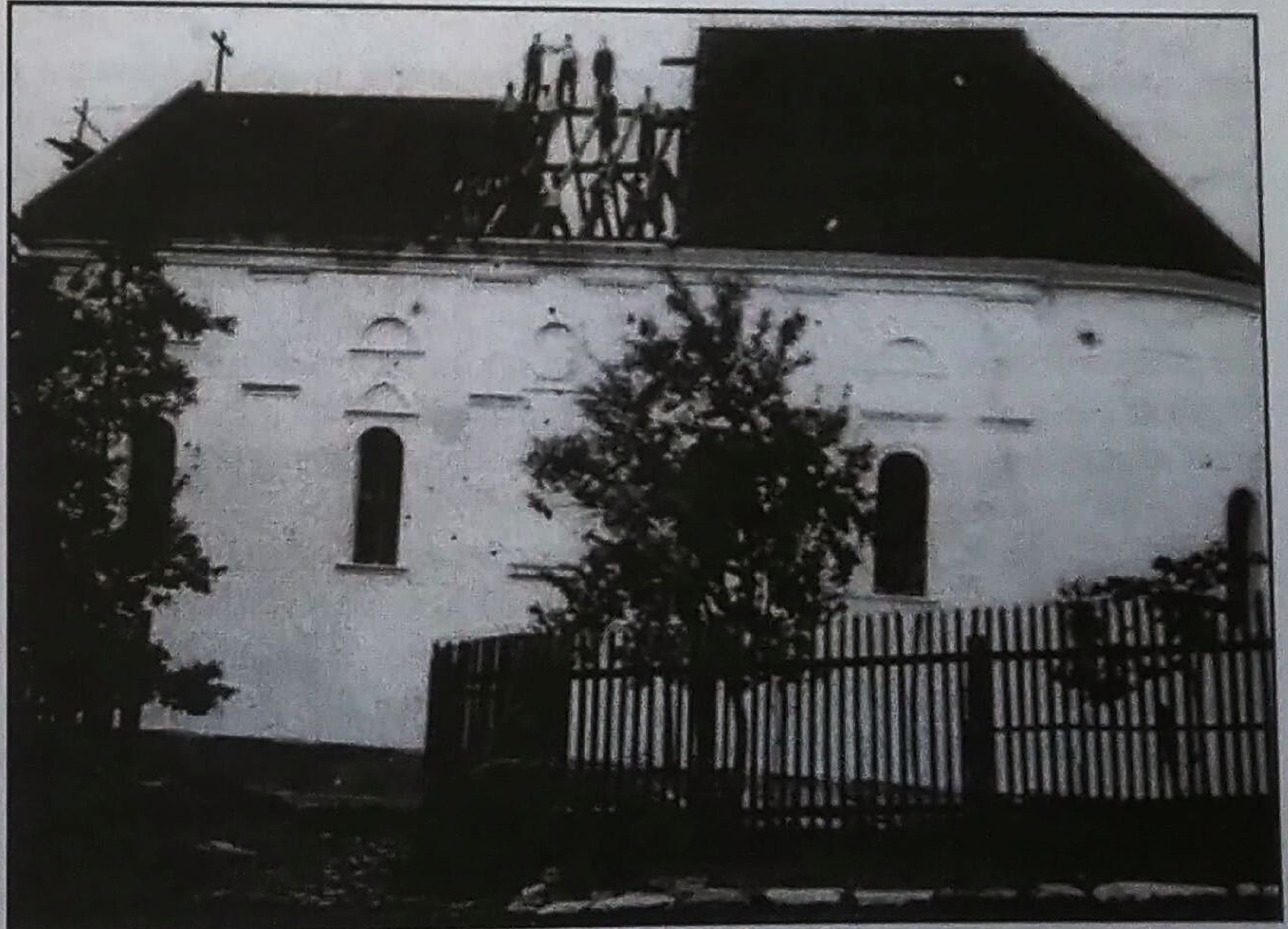

Popravka krova 1934. godine

---

[21] *Dr Adem Handžić, Postanak i razvitak Dervente u XVI stoljeću, Prilozi, Institut za istoriju Sarajevo, godina XIII, Sarajevo, 1974., br. 10/2.*

Prema pisanom izvještaju prvog francuskog generalnog konzula u Travniku Pjera Davida i putopisu kroz Bosnu njegova saradnika u konzulatu Šomet de Fosces iz 1807. godine u Derventi je postojao manastir.[22]

U crkvi kao paroh bio je pop Jovica Ilić iz Banje Luke. On je digao bunu u Posavini protiv turske vlasti, koja je činila velike nepravde, nasilja i poreze nad srpskim stanovništvom, naročito u Derventi muselima Osmanbega Hadžihasanovića i Ahmedbega Gradaščevića. Jovičina buna 1834. je krvlju ugušena. Pop Jovica je pobjegao u Srbiju u Beograd.

Crkva je imala oblik zaokruženog pravougaonika, s tim da je oltar zauzimao centralno mjesto u crkvi, ukrašen slikama svetaca i ostalim potrebnim stvarima za obavljanje molitve: jevanđelje, krstovi, crkvene zastave, i dr.
U crkvi je bila vrlo vrijedna ikona svetoga Nikole, koja je prema predanju prenesena iz manastira u crkvu, a sačuvao ju je Gavro Stepanović iz Dervente. Gavro je imao sukob sa nekim Turčinom, koji je u bijesu bacao ikone u manastiru, čemu se Gavro protivio i u tuči ubio Turčina. Pobjegao je preko Drine u Srbiju da bi izbjegao kazni. Njegova kćerka Zora tu ikonu predala je svojoj unuci Joki, koja se udala za učitelja i upravitelja Osnovne škole u Derventi, a ona je tu ikonu predala svećeniku Novi Petroviću. Ikona se čuvala u novoobnovljenoj zidanoj crkvi u Derventi.

Manastir u Derventi izgorio je u požaru. Od svećenika iz ranijih vremena u Derventi su još poznati pop Pavle Džabić i pop Pavle Tvrtković.

6. Jevrejski hram – sinagoga

Od dolaska Jevreja i stvaranja njihove vjerske općine pa sve do 1911. godine u Derventi nije postojao jevrejski hram, sinagoga, odnosno templ, kako se taj hram nazivao u narodu. Vjerski obredi i pouka za djecu vršeni su u posebnoj kući, koju je jevrejska vjerska zajednica kupila za vršenje obreda kao i okupljanje Jevreja iz Dervente, u kojoj se nalazio i stan za rabina – jevrejskog svećenika.

U historiji jevrejskog naroda sinagoga je uvijek imala višestruku ulogu. U njoj bi se, pored vjerskih obreda i vjerske poduke, članovi okupljali kako bi razgovarali o mnogim pitanjima života i djelovanja Zajednice. Stalnim porastom broja članova Jevrejske zajednice u gradu se ukazala potreba za izgradnjom sinagoge, koja bi postala sjedištem Jevrejske zajednice i u kojoj bi se omogućilo vršenje vjerskih obreda i obuke, ali i vršenje ostalih poslova od značaja za djelovanje cjelokupne Jevrejske općine. U tu svrhu formiran je odbor za izgradnju a, od gradskih vlasti je dobiveno pogodno zemljište, kako bi gradnja što prije počela. Tako su i općinari

---

[22] *Ahmet Omerhodžić, Derventa i okolina, Sarajevo, 1981., str. 58.*

Dervente u svojoj sinagogi razmatrali mnogobrojna pitanja bitna za njihov život i rad. U hramu se dogovaralo o zajedničkim stavovima u odnosu na društvene i političke događaje, posebno u situacijama kada su se u Općinskom vijeću donosile odluke koje su se reflektovale na društveni i ekonomski položaj Jevrejske zajednice i pojedinih njenih članova.

Prostor na kome se gradio hram nalazio se između Srpske varoši i Harmana, a iza njega prolazila je željeznička pruga Derventa – Sarajevo i rijeka Ukrina. Lokacija je bila u mirnom dijelu grada kako bi vjernici mogli nesmetano obavljati svoje vjerske dužnosti i raspravljati o mudrim izrekama iz Telmuda i Biblije. Izgradnja sinagoge završena je 1911. godine, a njeno zdanje izgrađeno je u polumaurskom stilu, sa arhitektonskim elementima korišćenim kod španskih hramova. Unutrašnjost hrama bila je dekorisana drvenom ornamentikom, sa svim nužnim vjerskim predmetima potrebnim za obavljanje obreda.

U sredini sinagoge isticao se izrezbareni podij, koji je, također, služio rabinu prilikom vršenja molitve ili obavljanja vjerskih poduka. Prema predanju neki bogati Jevreji koji su se doselili iz Španije donijeli su više maurskih ćilima, kao i više tapiserija i osobito vrijedne primjerke sinagogskog srebra i izrezbarenu škrinju u kojoj je čuvana knjiga Tora, koje su prognani Jevreji, također, donijeli iz Španije. Sve ove stvari čuvane su u Jevrejskoj sinagogi do poznatog holokausta 1942. godine i rušenja jevrejskog hrama.

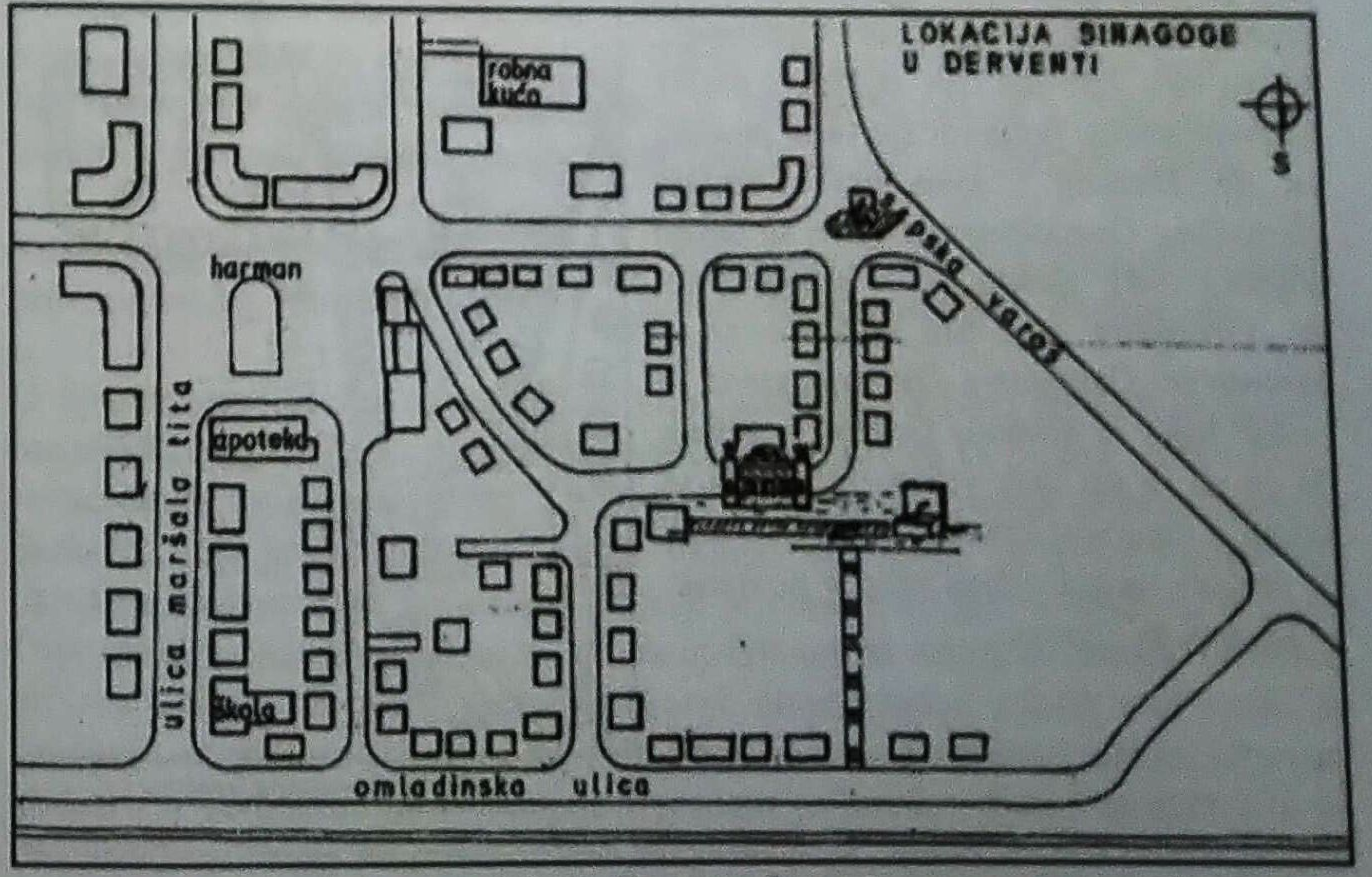

Lokacija Sinagoge u Derventi

Neposredno uz sinagogu nalazio se izvor kiselkaste vode. Mnogi putnik – namjernik zaustavljao se tu tražeći osvježenje i gaseći žeđ. Općinske su vlasti uredile ovo izvorište, ozidavši ga kamenim blokovima, a okolna domaćinstva su ga koristila za svoje potrebe, pošto je i ljeti i zimi davalo dovoljno vode. Narod ga je zvao "Česma kod Templa".

Drugi značajni sakralni jevrejski spomenik u Derventi je groblje, koje se nalazilo na mjestu Rabić, pored izlaza iz grada u smjeru Doboja. Na istoj lokaciji postoji i katoličko groblje koje je od jevrejskog bilo odvojeno putem za selo Tetima. Ovo je groblje izgrađeno 1884. godine. Jevrejska opština kupila je potrebno zemljište od porodice Porobić, koja je u neposrednoj blizini posjedovala imanje Meškovinu.

U poređenju sa ostalim grobljima u gradu, jevrejsko groblje bilo je uređenije. Imalo je sređene staze, pored kojih je bilo zasađeno mlado drveće. Jevreji su posebnu pažnju poklanjali groblju i prema ovom prostoru su se odnosili sa dužnim poštovanjem. Jevrejska općina zapošljavala je čuvara, koji je prostor groblja uređivao, održavao i čistio.

Prvi nadgrobni spomenici imali su izgled obrađene kamene gromade na kojoj je ispisivano ime i prezime umrlog. Bilo je grobova i sa kemenim pločama, dok su u kasnijim razdobljima podizani nadgrobni spomenici rađeni od mramornih ploča. Natpisi na njima bili su najčešće ispisani na hebrejskom jeziku, a kasnije i na našem.

Poznato je da je posljednji član Zajednice koji je sahranjen 1941. godine na ovom groblju bila majka dr. Jozefa Grünberga. Brigu oko sahrane ove starice i majke najpopularnijeg ljekara u Derventi preuzeli su dr. Hercog i njen prvi komšija Osmanbeg Osmanbegović. Ovo se desilo augusta 1941. godine, kada je njezin sin dr. Grünberg već bio deportovan u Jasenovac. Osmanbeg Osmanbegović je pričao kako je gospođa Grünberg, u nadi da će joj se sin ipak vratiti, željela da se skloni u sigurnost komšijske kuće sa čijih bi prozora mogla vidjeti njegov povratak. U toj nadi je i umrla.

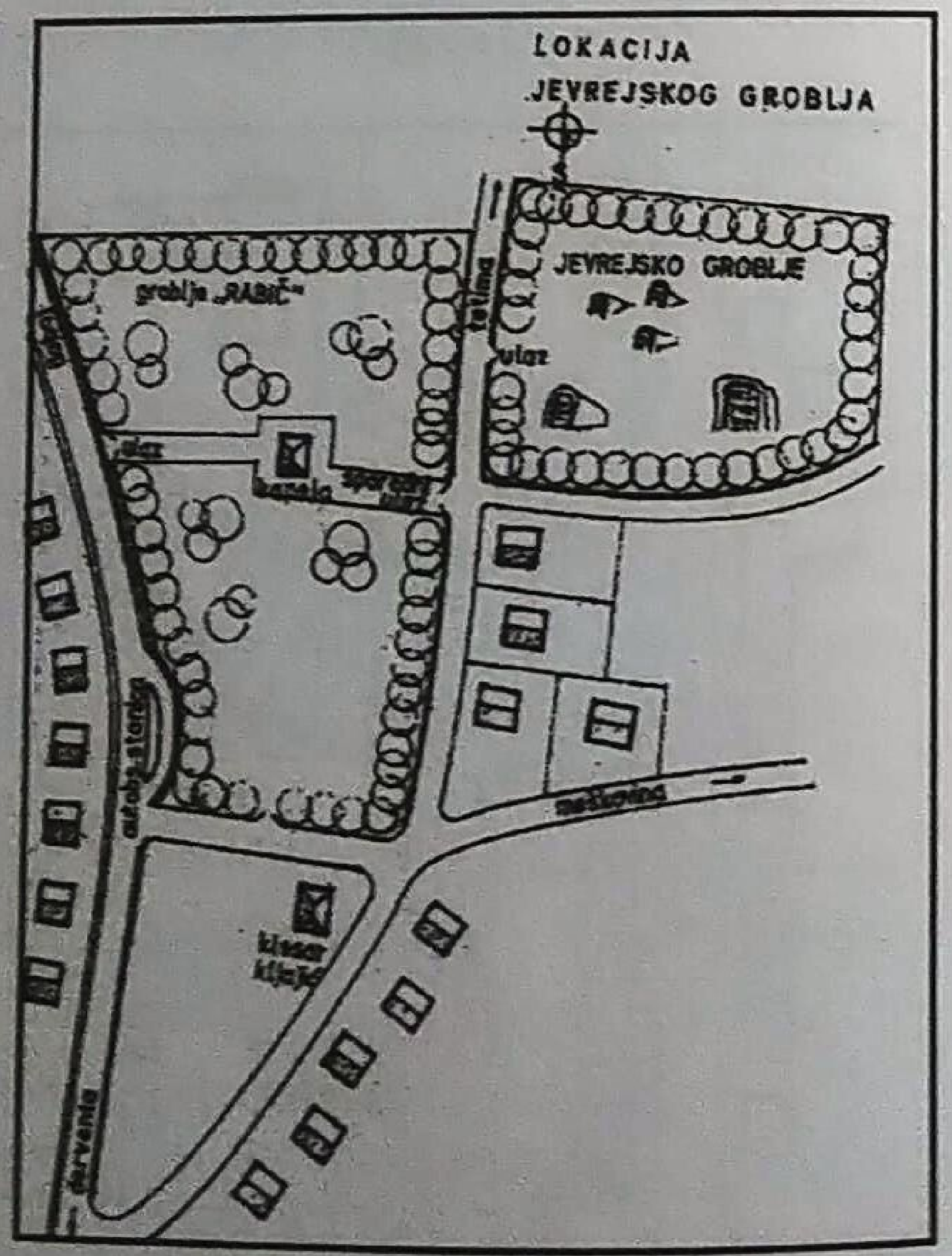

Lokacija jevrejskog groblja

Osmrtnica gospođe Grünberg štampana je u tiskari Josipa Laya i osvanula je na stubovima i tarabama grada. Sadržavala je sve potrebne podatke, a na kraju tradicionalnog teksta kao ožalošćeni navedeni su i Osmanbeg Osmanbegović sa prijateljima i komšijama. Ova osmrtnica je bila iznenađenje za Dervenćane s obzirom da su ustaške vlasti već vršile zločine i progon Jevreja.

Poslije dolaska Nijemaca i ustaša sinagoga je porušena, na tom mjestu su neki privilegovani građani dobili dozvolu za gradnju privatnih kuća. Jevrejsko groblje je uništeno i potpuno zapušteno. Ostao je tek poneki nadgrobni spomenik zarastao u travu i korov.

Posljednji rabin u Derventi bio je Jakob Papo, a posljednji presjednik Jevrejske općine Levi Pesah.

7. Šejh Omerovo turbe

U haremu Gradske džamije, neposredno uz džamiju izgrađeno je turbe za šejh Omera i njegovu ženu.

Tlocrt turbeta imao je oblik šestougaonika. Taj dio turbeta predstavljao je apsolutni mir i izolaciju vjernicima koji su dolazili da posjete turbe i prouče jednu od molitvi iz Kur'ana. Turbe su posjećivali i drugi građani i turisti da vide kakav je unutrašnji izgled turbeta i šta se u njemu može vidjeti.

Turbe šejh Omera imalo je kupolu pokrivenu limom, na vrhu kupole bio je od mjedi polumjesec na manjem držaču. Turbe je imalo četiri prozora koji su se završavali istočnjačkim (islamskim) stilom. Prozori su bili od zemlje podignuti toliko da je svaki posjetilac mogao kroz prozor da vidi unutrašnjost turbeta.

Vrata turbeta bila su od masivnog hrastovog drveta sa komponovanim pravougaonim elementima složen u jedinstveni geometrijski ornamenat.

U turbetu su bila dva mezara: šejh Omera i njegove žene Aiše. Nad samim mezarima postojala su dva oklopa od drveta, koji su sa dužne strane imali ravne daske visine cca 50 cm, a potom su se oklopi završavali jednom ravnom daskom, koja je stajala s obje strane oklopa. Oklopi su od glave i nogu bili obloženi daskom koja je imala oblik koji je odgovarao glavnom dijelu oklopa. Oba mezara bila su pokrivena zelenom čohom na kojoj su uvijek bila dva vezena peškira, a pored mezara bakarni savatli leđen i ibrik pun vode. U predanju se pričalo da služe umrlim da u noći, kada nikoga nema, uzimaju abdest i u potpunom miru klanjaju i predaju se molitvi. Pored mezara bila su dva izrađena čiraka od mjedi visine jedan metar. U njima su bile velike svijeće koje su se palile uoči petka i drugih svečanih dana.

Pobožni građani palili su svijeće i stavljali na prozor turbeta uz ramazan i druge svečane dane lejle, a katkada su palili svijeće ako je neko bio bolestan u kući.

Mnogi vjernici ostavljali su novac za naknadu čuvaru, hafizu Gradske džamije i popravak turbeta, jer nije postojala zadužbina nekog velikana ili bogatog građanina za održavanje turbeta.

Turbe je bilo uvijek uredno održavano, a u njega se ulazilo samo kada su neki praznici (ramazan, bajram ili neka lejla) ili kad to odobri hafiz.

Postoji predanje o tome ko je bio šejh Omer i koji su razlozi da se podigne turbe pored džamije za njega i njegovu ženu.

Šejh Omer je bio učen čovjek. Završio je visoke vjerske škole u El Azharu i početkom XIX stoljeća, za vrijeme derventskog kapetana Muhamed-bega, došao je u Dervent u. Šejh Omer, prema pričanju, bio je blagog osmijeha, uvijek je imao lijepe riječi za svakog, ljudi su ga susretali i obraćali mu se posebnim poštovanjem, rado su slušali njegova izlaganja i vazove u džamiji.

Jednoga dana kapetan Muhamed-beg sazvao je ugledne građane, muderise, važnije imame i vaize radi dogovora o rješavanju važnih pitanja, koja su se događala u gradu. Bila je jesen, kišan dan, nebo tmurno, sa krova je lila voda, tarabe su bile mokre, kaldrma, također, i od nje se odbijala voda na sve strane. Svi pozvani kod kapetana bili su potpuno mokri, sa odijela im se cijedila voda. Posljednji je došao šejh Omer u potpuno suhom odijelu i džubetu, na njemu nije bilo ni kap kiše, a stanovao je na kraj grada. Svi su se u čudu zgledali i smatrali da se dogodilo nešto čudno, da je šejh Omer neka izuzetna ličnost kad je na velikoj kiši ostao potpuno suh, a oni pokisli do kože. Od tada su ga građani još više cijenili i poštovali.

Kada je šejh Omer umro, sahranili su ga u mezarlucima Gradske džamije. Kratko iza toga umrla je i njegova žena, pa su je sahranili pored šejh Omera. Kasnije je izgrađeno turbe za šejh Omera i njegovu ženu.

PRKOS KUĆA

Derventa je vjekovima, od svog postanka, bila jedan lijepi grad koji se svojom ljepotom, duhovnim i kulturnim osobinama uvijek mogao porediti sa mnogim sličnim gradovima bliže i dalje okoline.

Derventa je bila i ostala grad dobrih ljudi, grad pjesme i ljubavi, šaljivih građana, svojevrsnih dosjetki, koje su se događale u njenoj sredini, ali nikoga nisu vrijeđale, jer se u tom gradu gajilo prijateljstvo i dostojanstvo građana jednih prema drugima.

Povijest Dervente i njene okoline govori da su njeni građani bili plemenit, hrabar i gord narod, a katkada i prkosan narod. To se naročito vidi u otporu građana Dervente kada je Eugen Savojski 1697. godine pošao u osvajanje Dervente. U tom pohodu na Derventu Eugen Savojski je naišao na žestok otpor građana u samom gradu. Tada je poginulo mnogo građana, koji su sahranjeni u mezarlucima usred grada, u bašti Gradske čitaonice.

Građani su se iz patriotskih pobuda suprotstavili sili, koja je nadirala u Bosnu. U tome su iskazali hrabrost i jak prkos, jer se smatralo da Austro-Ugarska vojska ima neprijateljske namjere prema Bosni, tražili su pravdu za sebe i cio grad.

Bilo je slučajeva dobrote, plemenitosti, hrabrosti i prkosa građana.
Međutim, jedan slučaj karakterističan za Derventu je gradnja Prkos kuće na sred puta koji vodi u središte gradske jezgre, u administrativni centar grada, i glavnog puta prema Bosanskom Brodu i Doboju.

U gornjem dijelu grada živjele su dvije poznate begovske porodice Begović i Alibegović, potomci posljednjih bosanskih kapetana.

Hadži Jusufbeg je bio potomak posljednjeg derventskog kapetana Mahmutbega, a Hadži Hrustembeg bega Alibega, po kojem su Alibegovići dobili prezime. Jedan dio ove porodice živio je u Bosanskom Kobašu, a drugi se naselio u Derventi.

Begovići su imali veliki posjed u Gornjoj i Donjoj Lupljanici i u gradu znatan broj zgrada, u to vrijeme modernih kuća za stanovanje i poslovnih prostorija. Postojala je porodična kuća Begovića izgrađena od klesanog kamena, a na ulazu u dvorište bila je kamena stolica koja je imala oblik srednjovjekovnih prestolja plemićkih velmoža. Na ovoj stolici često je sjedio Hadži Jusufbeg u slobodnom vremenu, odmarao se i promatrao prolaznike.

Hadži Hrustembeg imao je posjed u selu Raščići. Bavio se i trgovinom na veliko i imao dobre trgovinske odnose sa poznatim firmama u Sarajevu, Zagrebu, Beču i Trstu. U neposrednoj blizini kuće Begovića imao je veliku porodičnu kuću u kojoj je bila trgovina, a uz kuću i bližu okolinu postojale su magaze sa gvozdenim vratima, u kojima je smještena roba i otkupljena pšenica i druge žitarice.

Porodice Begović i Alibegović živjele su u slozi i prijateljstvu, posjećivali su se i provodili zajedno ramazanske večeri, dolazili na bajramske praznike.

Međutim, jednog dana sve je počelo da se zapliće, prijateljski odnosi počeli su da se hlade, nije bilo više sastanaka ni zajedničkih razgovora i eglena, izostale su i posjete između muških i ženskih članova porodice.
Uzrok je bila kuća koju je počeo da gradi Hadži Hrustambeg na prostoru između svoje kuće i kuće Begovića.
Jednog dana došao je Hadži Jusufbeg u trgovinu Hadži Hrustambega i bez selama ljutito rekao:

- Hadžihrustanbeže, nemoj da otvaraš prozore prema mojoj kući, ako budu prozori sa moje strane kuće, tvoji ukućani će vidjeti šta se radi u mojoj kući, vidjeće i žensku čeljad.
- Ja gradim kuću prema projektu, ako su u projektu predviđeni prozori prema tvojoj kući, tako će biti.
- Čekaću da se završi kuća, pa ako budu prozori prema mojoj kući, ja ću tebi napraviti isto što ti meni praviš.

Izašao je bez pozdrava, ali je zalupio vratima.

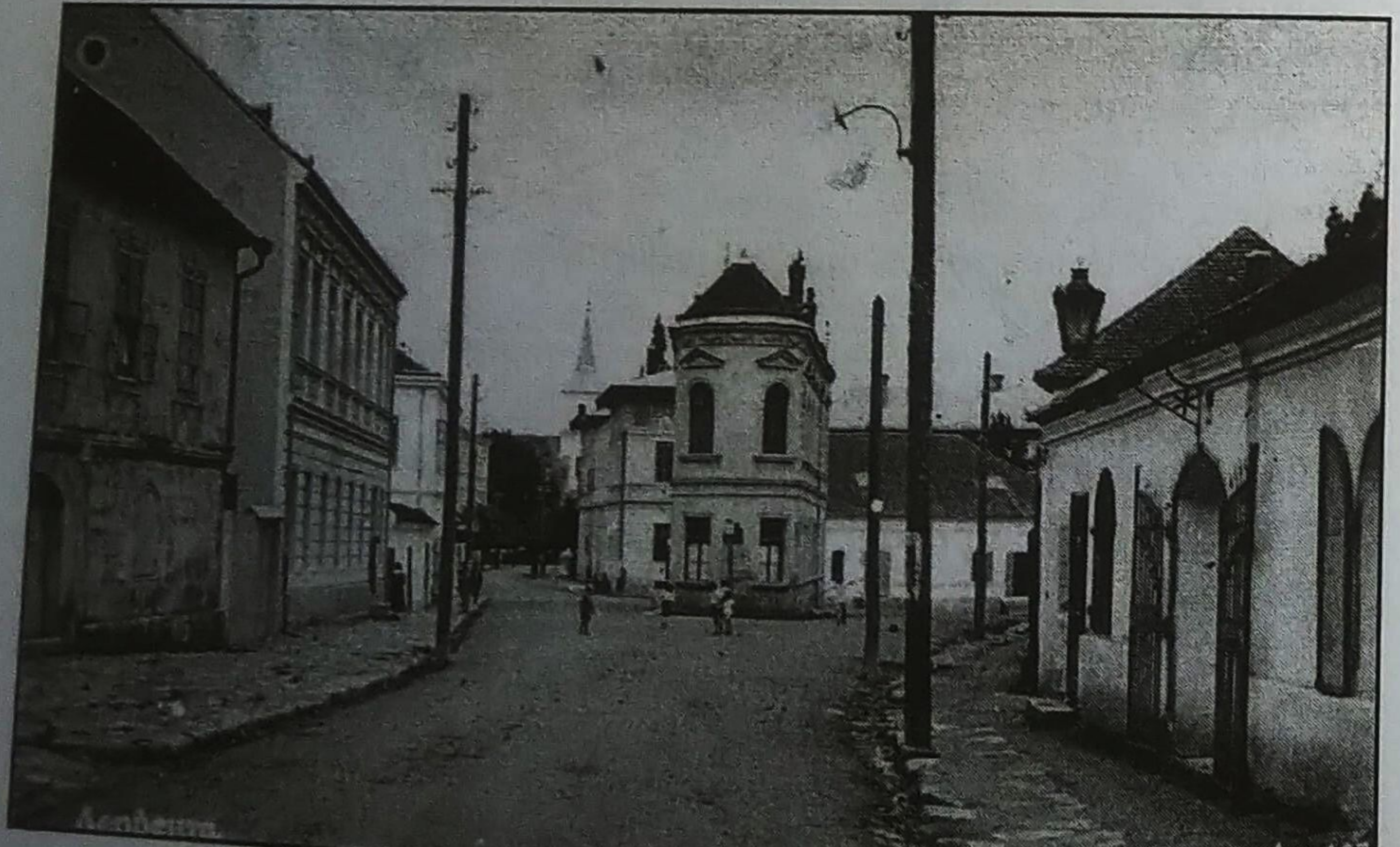

Prkos kuća

Iako su bili susjedi članovi njihovih porodica nisu se pozdravljali, klonili su se jedni drugih.

Hadži Jusufbeg, kad bi sjedio na stolici ispred kuće, okrenuo bi leđa prema Hadži Hrustanbegu, a i ovaj prema njemu. Nisu više išli u istu džamiju na molitvu. Hadži Jusufbeg je išao u Gornjačku džamiju, a Hadži Hrustanbeg u Gradsku džamiju.

Ova svađa trajala je dugo vremena i prenosila se s koljena na koljeno. Da su ove porodice živjele na selu, put između njihovih kuća zarastao bi u travu.

Dugo je Hadži Jusufbeg smišljao kako da učini susjedu istu ili sličnu neugodnost i smislio da na praznom prostoru između dvije ulice, nasuprot kuće Hadži Hrustanbega, izgradi kuću na sprat iz koje se može vidjeti šta se radi u kući susjeda.

Hadži Jusufbeg je kod jednog poznatog projektanta naručio projekat kuće na sprat iz koje će se moći da vide sve susjedove prostorije i ko se kreće u kući. Kada je kuća bila gotova, poručio je Hadži Hrustenbegu da sad on i ostalo muško osoblje mogu da vide njegovu hanumu kada klanja.
Netrpeljivost između porodice još je više rasla, a Hadži Hrustanbeg je morao da na prozore svoje kuće stavi drvene mušebke kako bi osigurao mir u svojoj kući. Hadži Jusufbeg je zgradu poklonio Vakufu u Derventi.

Zgrada je bila jednospratnica, građena u Ka und Ka stilu i uklapala se u stil zgrade općinskog poglavarstva, koja je bila u pseudoarapskom stilu. Čelo zgrade imalo je ovalni oblik, velike prozore i dva ulaza, jedan sa ulice nasuprot kuće Alibegovića, a drugi prema zgradi općinskog poglavarstva. U prizemlju su bile dvije prostorije za smještaj Vakufsko-mearifskog povjereništva i WC. Prostorije su bile velike i svijetle i pogodne za rad službenika. Kasnije, Vakuf je prostoriju koja je imala poseban ulaz izdao za gradsku kafanu. Tu kafanu dugo vremena držao je poznati kafedžija Huso Kič.

Na spratu su bile dvije učionice u kojima je bio smješten mekteb za mušku i žensku djecu. U mektebu su učila vjerska pouka i nakon završetka dva razreda mekteba djeca su se upisivala u osnovnu školu. Smatralo se da je nužno da muslimanska djeca u mektebu uče arapsko pismo, tzv. arebicu i pripremaju se za učenje Kur'ana i osnovnih elemenata islamske vjere.

Poznati hafizi koji su predavali u mektebu bili su: Muhamed eff. Tarabar, Mehmed eff. Hadžiagić, Mehmed eff. Sokolović, Sulejman ef. Sahanić, Ganić i dr.

Prkos kuća, koja je dugo vremena bila simbol Dervente i nalazila se na mnogim razglednicama i drugim ilustracijama, ali bez objašnjenja kako je nastao ovaj spomenik prošlosti, nestala je kako je i nastala - iz inata.

Gradska skupština u Derventi 1956. godine odlučila je da se izradi urbanistički plan grada i posao je povjeren Republičkom urbanističkom zavodu u Sarajevu. Prema zamisli projektanta u gradu je trebalo porušiti Prkos kuću i katoličku crkvu da bi gradsko jezgro dobilo pravilnu liniju. Na intervenciju župnika Franje Momčilovića urbanisti su odustali od rušenja katoličke crkve. Međutim, rušenje Prkos kuće je ostao kao čeoni kamen urbanističkog uređenja. Dugo se raspravljalo u gradu o ovom problemu. On je postao moto skoro svih rasprava među građanima.

Gradska skupština sazvala je grupu građana u kojoj su bili predstavnici političkih stranaka, a među njima su bili: Mustafa Šabić, Drago Begić, Jozo Bodružić, Salih Mulabegović, Vlado Stojaković, Nijazija Begović, Feriz Alijagić, Mehmed Bundavica i drugi, a bio je prisutan i Esadbeg Alibegović. Na ovim konsultacijama bilo je različitih stavova. Jedni su se zalagali da se prihvati rješenje urbanista i da se Prkos kuća ruši, a drugi su bili da se sačuva Prkos kuća kao značajno znamenje društvenih prilika iz prošlosti Dervente. Za rušenje ovog čudnog objekta posebno se zalagao Esadbeg Alibegović, potomak Hadži Hrustanbega. On je smatrao da je Prkos kuća ostatak feudalnih odnosa i da ništa ne treba da podsjeća na ta vremena. Pričalo se po gradu da su se u njemu probudili motivi osvete prema inatu koji je u prošlosti njegovoj porodici učinila porodica Begović.

Kada je počelo rušenje Prkos kuće mnogi građani sa sjetom su gledali kako nestaje zgrada koja je odražavala, u određenom smislu, simbol stare Dervente i njeno duhovno biće, a mnogi su se sjećali kako su učili prve osnove o islamu iz sufare pisane arebicom. Materijal od zgrade upotrijebljen je za dogradnju Tvornice obuće Derventa.

Bilo kako bilo, tako je postepeno nestajalo stare Dervente, a mnogi umjetnici su je crtali i svojom ljubavlju joj produžavali život.

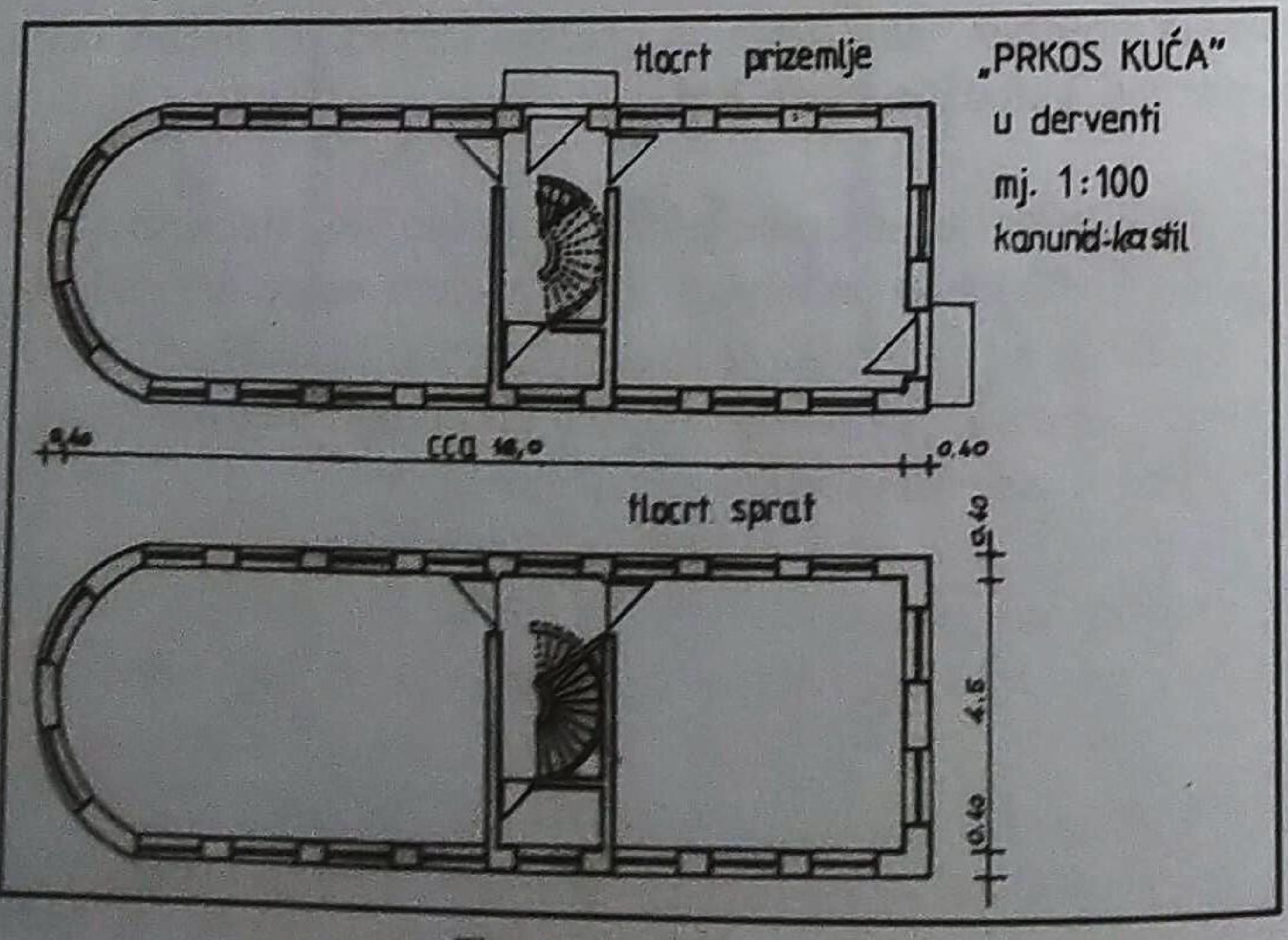

Tlocrt Prkos kuće

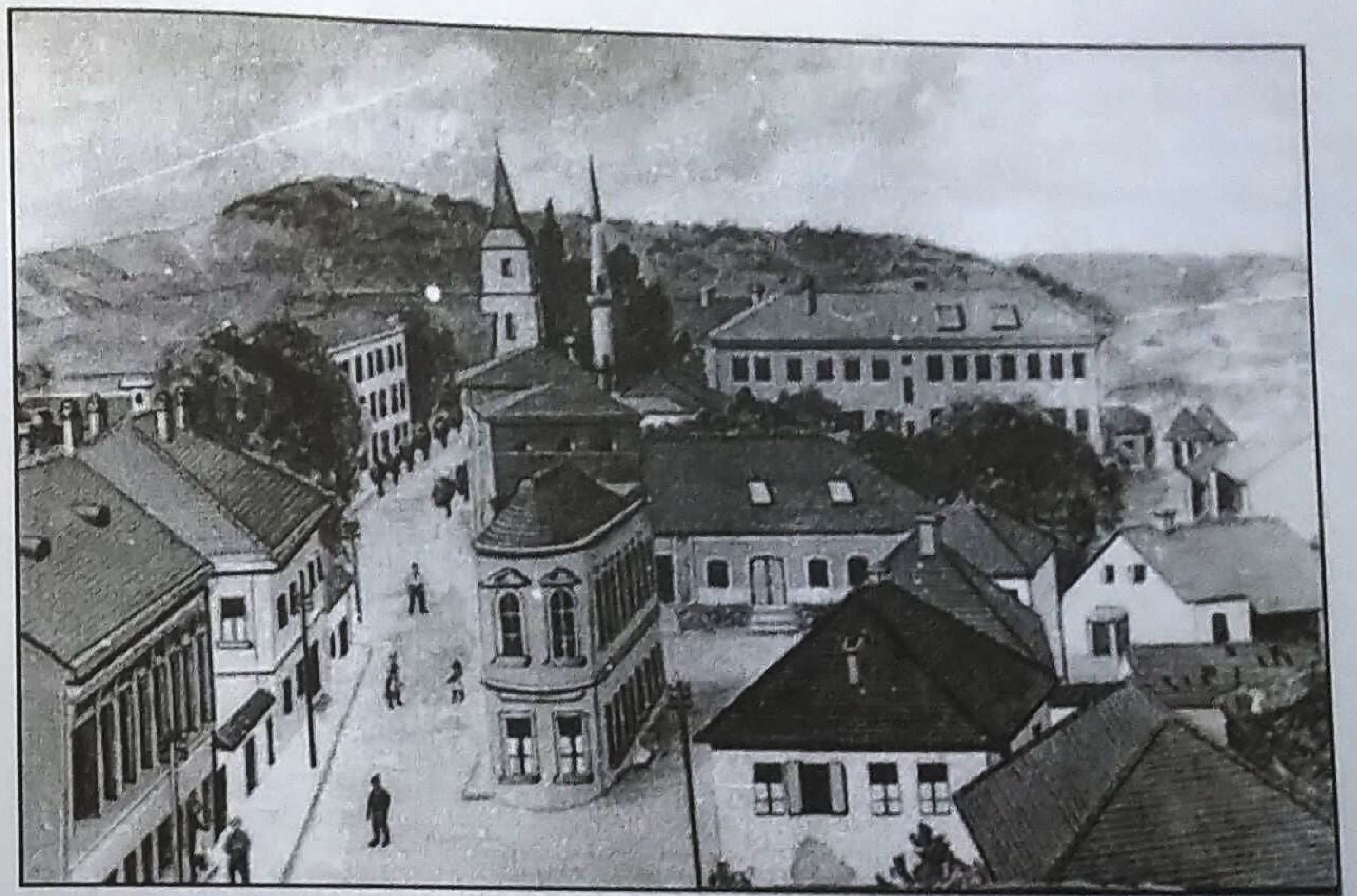

Prkos kuća - ulje na platnu - Hadžihasanović Nihad

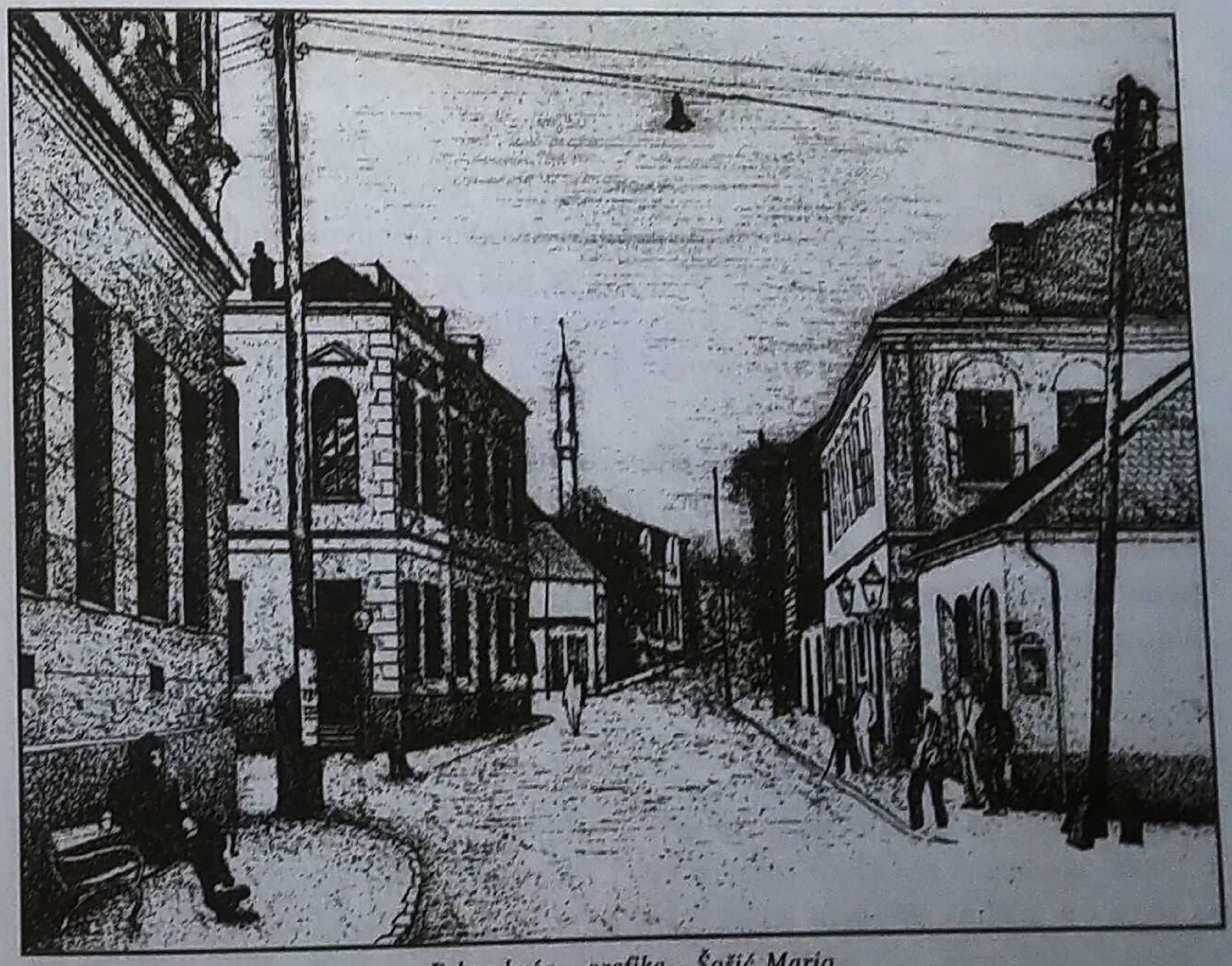

Prkos kuća - grafika - Šošić Mario

ČARŠIJA KOJE VIŠE NEMA

I

Prvi podaci o području Dervente potječu iz XV vijeka, a ime Dervente pominje se u historijskim spisima pred kraj XVI vijeka. Više od petstotina godina u životu jedne sredine, kakva je Derventa, dovoljan je razlog da se o njenom razvoju, a posebno o životu čaršije, kako se radilo i živjelo u njoj, ukaže na duh i odnose koji su u njoj vladali u dugom historijskom razdoblju, a posebno između dva svjetska rata. Bogata historija i događaji koji su se zbivali u toj čaršiji treba da budu osvijetljeni i da se sačuvaju saznanja i svjedočanstva o duhu te urbane sredine.

Derventa je gradsko naselje koje leži na rijeci Ukrini i nalazi se na raskrsnici puta i željezničke pruge Bosanski Brod, Doboj i Sarajevo. Pored toga, povezana je putevima prema Prnjavoru i Banjoj Luci, zatim putevima prema Bosanskom Kobašu, Dubočcu i Srpcu, Modriči i Odžaku. Ona je privredno središte Posavine između rijeka Bosne, Ukrine i Save.

Središnji dio čaršije je područje između Prkos kuće, Gradske džamije, rimokatoličke crkve, pijace i Gradske bašče. U tom dijelu grada nalazio se administrativni dio grada u kome su bili: Sresko načelstvo, Sreski sud, Gradska općina, Gruntovnica, Poreski ured i školske zgrade: Osnovna škola i Gimnazija. U zgradi Gimnazije neposredno poslije rata bila je Preparandija sa Osnovnom školom, tzv. "vježbaonica". U dijelu Gimnazije, prema rimokatoličkoj crkvi, nalazili su se Okružni sud i Državno tužilaštvo.

Ovaj dio čaršije bio je povezan sa nekoliko ulica, i to: Ulicom koja se protezala kroz administrativni dio grada i izlazila pored Prkos kuće na glavnu saobraćajnicu Derventa-Sarajevo, zatim Glavnom ulicom koja je išla sredinom grada prema željezničkoj stanici, ulicom koja je vezala čaršiju sa Brodskom ulicom pored Dolnjačke džamije, krakom ulice koji je išao prema pijaci, a vodio je pored Klostera na Džilinjak i ulicom pored Gradske bašče koja je vodila u Srpsku varoš.

Drugi dio čaršije nalazio se nešto niže i zvao se Harman. Na ovom dijelu bila je pošta, apoteka i nekoliko trgovinskih i zanatskih radnji i kafana. Na Harman su seljaci u kolima dovozili žitarice (pšenicu, kukuruz i zob) na prodaju, zatim u jesen i zimi drva, a u proljeće i ljeto pritke i kolce za grah i paradajz. Tamo je bila ledara koja je u ljetno vrijeme snabdijevala ugostiteljske radnje ledom.

Rampa je bio nizinski dio grada koji je presijecala željeznička pruga. U oba dijela Rampe bilo je više ugostiteljskih i trgovinskih radnji. Preko rijeke Ukrine postojao je istrošeni drveni most koji je vezao Derventu sa Prnjavorom i Banjom Lukom i selima iz Derventskog Luga i šire okoline. 1935. godine na mjesto drvenog mosta, sredstvima Vrbaske banovine, izgrađen je moderan betonski most.

Čaršija je bila centar grada i davala je ritam razvoju i društvenom životu u gradu. Ona je bila najosjetljivije mjesto gdje su se registrovale sve promjene i tragovi društvenih i privrednih odnosa, kulturnih, prosvjetnih. Ona je bila integraciona tačka Dervente, mjesto gdje su registrovana sva zbivanja u gradu.

Odnosi u čaršiji bili su poslovni, prijateljski, komšijski. Trgovci i zanatlije posjećivali su se, razgovarali o svakodnevnom životu, pili kafu u dućanima i na ćepencima. Posebno je poznato prijateljstvo između svih nacija i vjera. Niko nije gledao ko je Srbin, Musliman, Hrvat i Jevrej. Svi su se poštovali i uvažavali.

Četvrtkom, kada je pazarni dan, radnje su bile otvorene cio dan, trgovcima i zanatlijama ručak je dolazio od kuća u posebnim posudama, u sahanima i ćasama ili tzv. joltasima. Oni trgovci i zanatlije koji bi išli na ručak ili u aščinicu ne bi zatvarali dućan, samo bi na ulaz stavili stolicu, pripriječili metar, metlu ili čaklju, kojom se sa rafa skida roba, i to je bio dovoljan znak da nema gazde i da je ulaz zabranjen. Susjed je susjeda nudio jelom koje mu nije spremila njegova domaćica. Svi su se poštivali međusobno i prijateljski odnosili. Kada nisu mogli da posluže kupca određenom robom, oni su donosili robu od susjeda ili drugih trgovaca ili su mušteriju upućivali gdje će naći najbolju robu. Čaršija je bila živa i šarolika i imala je nešto što osvaja, nešto za dugo pamećenje i prepričavanje.

Ekonomsko-socijalna struktura čaršije odgovarala je socijalnim suprotnostima koje su se javljale u periodu između dva svjetska rata. Razvoj saobraćaja i društvenih odnosa uopće bili su značajni faktori koji su uticali na razvoj pojedinih privrednih grana i života u gradu.

II

Trgovina za vrijeme između dva rata prilagođavala se novim uslovima. Trgovci su tražili nove poslovne veze u Bosni i Hercegovini, zatim u Beogradu, Zagrebu, Sarajevu i Slavonskom Brodu, a neki su imali poslovne veze u Trstu i Beču. Trgovinske radnje bavile su se prodajom mješovite robe, manufakturne robe, živežnih namirnica, otkupom i izvozom svježe i suhe šljive, otkupom govedarskih i ovčijih koža i koža od razne divljači. Postojale su posebne sušare govedarskih i ovčijih koža i sušenja životinjskih koža. Gospodarska sloga u za pripremanje suhih šljiva i sušenja životinjskih koža. Gospodarska sloga u više sela sagradila je sušare sa ljesama za sušenje šljiva. Ove sušare građene su u kooperaciji sa bogatijim seljacima, a bilo ih je u više sela derventskog sreza.

Trgovci su robu prodavali na lokalnom tržištu, ali i u drugim mjestima. Svježa i suha šljiva izvozila se u inostranstvo (Austrija, Njemačka i Italija). Prodaja robe i stoke vršena je i na godišnjem vašaru, koji je održavan u Derventi od 28. do 31. augusta, na Malu Gospu.

Vašar nije bio samo mjesto prodaje robe i stoke nego je to bila priredba na kojoj se svijet veselio. To je, u stvari, bio zabavni park svih građana i gostiju.

Svečanim ceremonijalom, koji se svake godine ponavljao, u prisustvu više hiljada Dervenćana, gostiju iz drugih gradova i Dervenćana koji su živjeli izvan svog rodnog kraja i u inostranstvu svečano je otpočinjao vašar već u predvječerje 27. augusta muzikom i pjesmom. Na vašaru su bili dobrodošli koji i vole i cijene plemenitost, prijateljstvo, pjesmu, muziku i veselje.

Na vašaru su domaći i strani trgovci izlagali najbolju robu na prodaju. U drugom dijelu vašarskog prostora bio je zabavni dio za najmlađe i omladinu: okretaljke, cirkusi, tip-top, ko nabije taj dobije, pucaljke, zid smrti, snagomjer, hrvači, menažerije i dr. Najživlji dio vašara bile su šatre poznatih gostioničara sa čuvenim izvođačima narodnih pjesama: Vuka Šeherović, Vera Kokošević, Tine i Radojka Živković, Mika Krivošija, Rade Šamovac, Avdo Ombašić-Lutka, Divna Kostić i dr. Oni su pravili nevjerovatna raspoloženja u narodu tako da se je pjesma i muzika čula do samog cika zore. Bilo je slučajeva da u toku noći roditelji odlaze kući da obiđu svoju malu djecu i ponovo se vraćaju na vašar pjesmi i veselju.

Poseban dio vašara bio je stočni vašar u neposrednoj blizini stalnog vašarskog prostora. Na stočnom vašaru vlasnici su dovodili i prodavali razne vrste stoke iz obližnjih i udaljenih mjesta.

Prema postojećim propisima svaka trgovinska radnja morala je biti protokolisana u trgovinskom registru kod nadležnog suda, u tzv. Fi registar i u registar nadležne trgovinske komore. U vrijeme između dva rata postojala je određena dinamika otvaranja i zatvaranja trgovinskih radnji. Postojale su stabilne firme koje su stalno radile, a povremeno su otvarane nove trgovinske radnje. Jedan broj trgovina, usljed ekonomske krize, manipulacije drugih trgovaca i povjerilaca iz većih trgovinskih centara, prezaduživanja i slično, padao je pod stečaj. Ovakvi slučajevi mijenjali su fizionomiju trgovačkog korpusa u Derventi.

U ovom periodu u Derventi su radile slijedeće trgovinske radnje:

1. UZEIRBEG ALIBEGOVIĆ – Trgovina naveliko i malo kolonijalne robe, otkup zemaljskog proizvoda, prodaja pragova za željezničke pruge i duhana. Trgovina je imala četiri velika magacina za smještaj robe i zemaljskih proizvoda. Ova trgovina imala je dobre poslovne veze sa poznatim trgovinskim kućama u Trstu, Beču i Zagrebu.
   Poslije smrti Uzeirbega radnju su nastavili da vode sinovi Asimbeg, koji je bio i senator, i Esadbeg.
2. BATA – Trgovina obućom. Prodavnica je bila snabdjevena robom iz tvornice “Borovo” i to: cipelama, čizmama, sandalama, opancima, čarapama, kremama za cipele, i dr.
   Dugo vremena poslovođa prodavnice bio je Hasanbeg Čengić.
3. STJEPAN MIČIĆ – Knjižara i papirnica bila je smještena u centru čaršije pored zgrade Gimnazije.
   Radnja je snabdijevala đake osnovne škole, gimnazije i preparandije školskim udžbenicima i priborom, a nadleštva kancelarijskim priborom. Ova knjižara imala je bogat izbor knjiga iz domaće i strane književnosti.
4 DAVID HAJON – Knjižara i papirnica koja je prodavala školski i kancelarijski pribor za đake, građane i nadleštva.
5. MORIC KABILJO – Trgovina mješovitom robom, posebno je poslovala sa trgovcima sa sela, kojima je davana roba na poček.
6. MAHMUTAGA HALEPOVIĆ – Trgovina mješovitom robom i potrepštinama za seoska domaćinstva. Radnja nije imala peć, pa su se vlasnik radnje i kupci zimi grijali na jednoj okrugloj mangali u kojoj je žar bila zapretana lugom da duže čuva toplotu. U radnji su još radili kći Hajra i sin Mustafa.
7. DAVID PESAH–BOKOR – Trgovina naveliko željezne robe, kože i materijala za obuću i alkoholnih pića.
8. JOZEF–JUSO PESAH – Trgovina kožom i priborom za izradu obuće i dječijih kolica.
9. JUSO BARUH – Trgovina žitarica i ljekovitog bilja.
10. JAKOV PESAH – Trgovina mješovite robe.
11. MORIC–MOŠO PESAH – Trgovina kožom i priborom za izradu obuće.
12. JUDA I HADŽIJA LEVI PESAH – Trgovina kožom i obućom.
13. AVRAM L. PESAH – Trgovina mješovitom robom.
14. IZIDOR PESAH – Trgovina mješovitom robom i priborom za izradu ženske odjeće i rublja, goblena za ručni rad.
15. LEVI PESAH–BUKI – Trgovina kožom i materijalom za izradu obuće. Imao je posebnu radionicu za izradu obuće koju je prodavao u trgovini. Vršio je i poslove privatnog novčanog zavoda, kupovao je obveznice i druge vrijednosne papire, davao je u zajam novac uz kamatu veću od zvaničnog kursa.
16. NINOSLAV DUJMIĆ – Trgovine mješovitom robom i točionica alkoholnih pića.

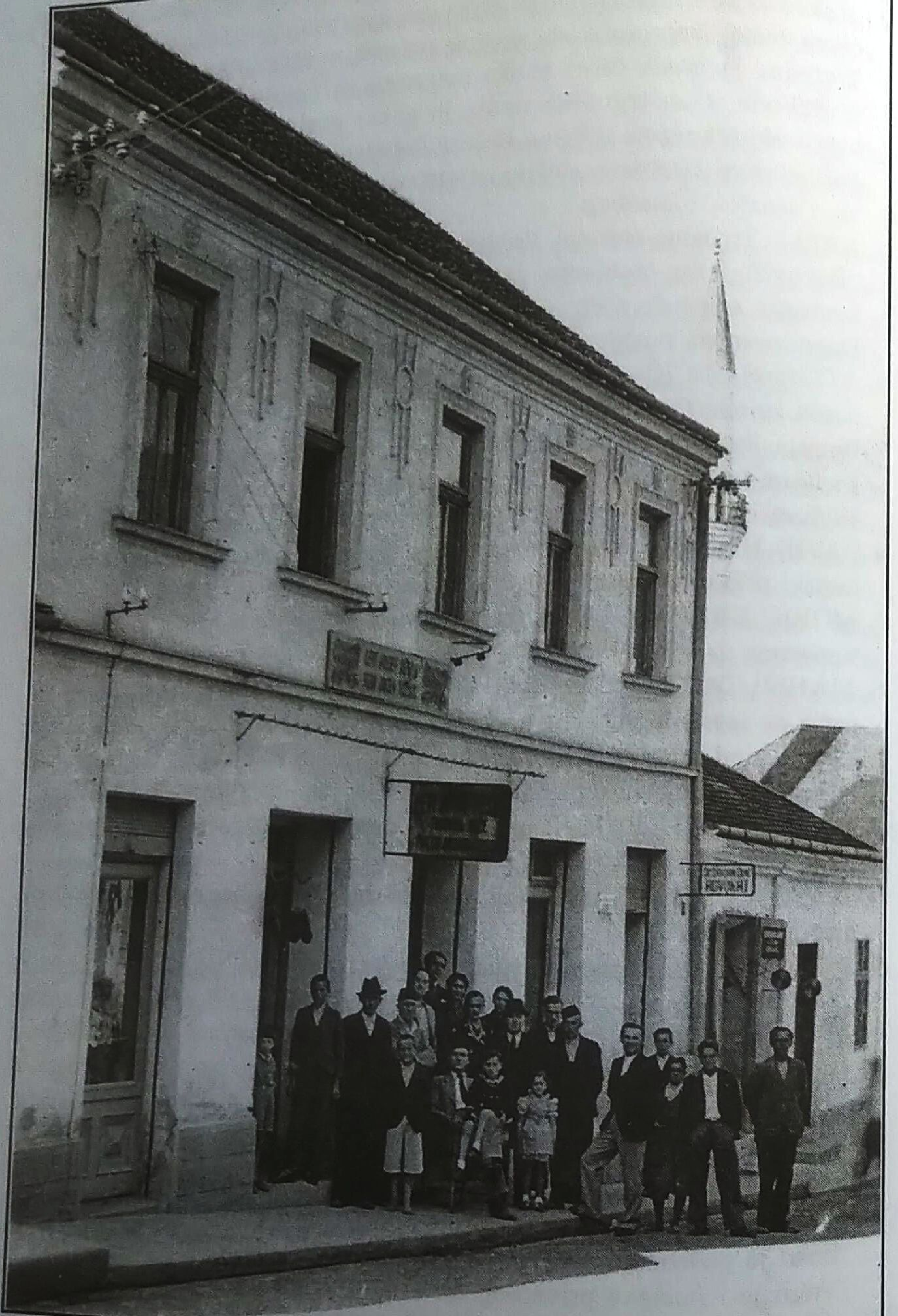

Trgovinska radnja Levi Buki Pesah

17. DAMJAN RADIĆ – Bakalska radnja i trgovina za potrebe seljačkog stanovništva. Po smrti Damajana radnju je preuzeo i modernizovao njegov sin Pero.
18. BETIKA I TIBOR KOPELMAN – Zlatarska i urarska radnja u centralnom dijelu čaršije. U ovoj radnji prodavao se nakit i satovi poznatih evropskih firmi Schafhausen, Helvetia, Zenit i dr., a vršena je i popravka satova, zlatnog i srebrenog nakita.
19. VLADO RADIĆ – Trgovina mješovitom robom pretežno namijenjena seoskom domaćinstvu. Kupci su bili seljaci iz sela: Osinja, Pojezna, Kalenderovci, Detlak i dr. U ovoj trgovinskoj radnji bilo je sastajalište sportaša, jer je vlasnik radnje bio poznati sportski radnik, član Upravnog odbora "Građanski" i zvanični nogometni sudija.
20. MORIC KATZ – Trgovina manufakturnom robom, modernom ženskom i muškom obućom "Humanik" iz Beča. U vrijeme opšte ekonomske krize firma je došla pod stečaj, ali je radnja nastavila poslovanje pod firmom "Monica Katza sin". Tako se sačuvala tradicija poznate firme Katz.
21. SULEJMAN ĆATOVIĆ – Trgovina manufakturnom robom smještena u jednoj od najvećih zgrada u čaršiji, vlasništvo Uzeirbega Alibegovića. Radnja je bila snabdjevena najmodernijim štofovima i svilenom robom za muškarce i žene.
22. SAVO MALIVUK i PERO BOŠKOVIĆ – Trgovina mješovitom robom u centru čaršije u zgradi Jove Kostića. U ovoj radnji roba je prodavana seljačkim domaćinstvima. Nakon dužeg zajedničkog poslovanja vlasnici su se razdvojili i osnovali svoje samostalne radnje.
23. LUKA STANČEVIĆ – Trgovina gvožđarskom robom (katanci, brave, željezni lanci, ekseri) i priborom za obradu zemlje (plugovi, kose, lopate, motike, ašovi, budaci i sl.).
24. MUSTAJBEG JUSUFBEGOVIĆ – Trgovina mješovitom robom za potrebe građana i seljaka. Radnja je otkupljivala kože od divljači i sijeno, a građanima je davana roba na veresiju i tačno su vođene knjige iz kojih se vidjelo koja roba i kada je davana na veresiju. Poslije smrti Mustajbega radnju je vodio najstariji sin Mehmedalija, koji je kasnije zatvorio radnju u Derventi i otvorio novu radnju mješovitom robom i prodajom alkoholnih pića u Novom Selu.
25. BRAĆA MULABEGOVIĆ – Trgovina mješovitom robom, manufakturnom robom i otkup zemaljskih proizvoda, sirove goveđe kože i kože od divljači. Vlasnici radnje bili su braća Ferhatbeg, Mehmedalibeg, Rifatbeg, Asimbeg i Esadbeg, kao nasljednici već dobro poznate trgovine njihovog oca Hadži Salihbega. Ova radnja bila je snabdjevena robom za građane i seljake, a roba je nabavljana kod poznatih veletrgovina u Sarajevu (Mešinović, Fočo, Vranić, Užičanin, Salom) i Zagrebu. Trgovina je bila najjača radnja prometom suhih koža. Postojale su dvije sušare za sušenje životinjskih koža i jedan moderni magacin za otkup žitarica i smještaj hrane sa vlastitog imanja.

Poslije smrti Ferhatbega, Mehmedalibega i Rifatbega radnju su nastavili da vode sinove Ferhatbega Salih i Fadil i da se staraju o cjelokupnom porodičnom imanju.

26. MENAHEM-MIKA ESKENAZI – Trgovina sitnim potrepštinama za građane i seljake, pretežno bižuterije, šljokice, šnale, ukrasi i sl. Ova trgovina bila je smještena u centru čaršije u jednom ćepenku, a pored trgovine ovdje se vršilo kalufiranje fesova.
27. SANTOLA ESKENAZI – Trgovina sitnim potrepštinama za građane i seljake, koje su se prodavale na ćepenku na kojem je vlasnik robe izlagao robu na prodaju. Santola je često na ćepenku pio kafu sa komšijama.
28. MORIC ŠTERN – Trgovina manufakturnom robom, odijelima i duhanom.
29. LUKA BANČEVIĆ – Trgovina gvožđarskom robom i poljoprivrednim alatima (plugovi, zubače, kosilice, mašine za krunjenje žita i dr.).
30. JULIJUS ORMOŠ - Trgovina kolonijalnom i delikatesnom robom. Nalazila se u središtu čaršije. Ova radnja bila je snabdjevena svim vrstama kolonijalne, delikatesne i špecerajske robe za potrebe domaćinstava. U njoj su se snabdjevali činovnici, trgovci i zanatlije. Ormaš je davao robu činovnicima na veresiju, a plaćanje je bilo kada činovnici prime mjesečne prinadležnosti. Svaki kupac imao je svoju knjižicu u kojoj su bilježeni artikli koji su kupljeni u radnji. Kupljena roba dostavljana je kućama kupaca preko dva trgovačka pomoćnika: Đoke Mičića i Đoke Duronjića. Poslovođa radnje bio je Franc Felver.
31. IZIDOR HAJON – Trgovina manufakturnom robom, posebno modernim štofovima, svilenim i drugim tkaninama, koje su nabavljane u poznatim tvrtkama u Hrvatskoj, Sloveniji i inostranstvu.
32. PERO BOŠKOVIĆ – Trgovina mješovitom robom i kućnim potrepštinama pretežno za seljačka domaćinstva, a kupci su bili stanovnici sela Detlak, Miškovci i Agići.
33. PERO BURSAĆ – Trgovina manufakturnom robom, koju je vlasnik radnje nabavljao od poznatih beogradskih firmi.
34. HAMDIJA DRLJEVIĆ – Trgovina manufakturnom robom, štofovima, svilenim i drugim tkaninama za potrebe žena i muškaraca. Radnja je imala poslovne veze sa poznatim trgovinskim kućama iz Zagreba i Sarajeva. Hamdija je imao i trgovinu mješovite robe u selu Foči, koju je vodio sin Husnija.
35. NIKOLA RAJKOVIĆ – Trgovina mješovitom robom u kojoj je bilo najviše robe za seljačka domaćinstva, posebno tkanine, vunica, šljokice i drugi ukrasi za žene i djevojke, pregače i mahrame za glavu izvezene srmom, a za muškarce ukrašene torbice i pojasevi.
36. ZAIMAGA KAPIDŽIĆ – Trgovina mješovitom robom nalazila se na pijaci pored općinske vage, pa su seljaci poslije predaje hrane dolazili da kupe potrebnu robu. Radnja je bila snabdjevena suknom bijele i crne boje, a mjereno je isključivo aršinom, jer se mjerenje sukna vršilo samo aršinom. Vlasniku radnje pomagao je njegov sin Idriz.

37. HADŽI HAMIDAGA HADŽIOMERAGIĆ – Trgovina manufakturnom robom, naročito raznim vrstama beza, basme, parheta. Basma je kupovana za ženske haljine i dimije, a kupovina je bila na tzv. katove haljina za žene. Ova trgovina prodavala je čistu runsku vunu.
38. OMERAGA UDŽVARLIĆ – Trgovina manufakturnom robom, posebno štofovima za muške i ženske kapute, odijela, kostime i mantile.
39. SULJAGA HODŽIĆ – Trgovina mješovitom robom za potrebe građana i seljaka. Prodavana je kafa, šećer, riža, gas i dr., i u manjim količinama prema zahtjevu mušterija. Vlasnik radnje bavio se i kupovinom obligacija, a davao je novac pod interes.
40. TODOR BOLTAR – Trgovina mješovitom robom na Harmanu. Imala je raznu robu za potrebe građana ovog dijela grada. U ovoj radnji skupljali su se sportaši, navijači S.K. "Građanski", jer je Todor bio igrač, a kasnije blagajnik ovog kluba.
41. BRAĆA HADŽIAVDIĆ – Numanaga i Ibrahimaga imali su radnju na Harmanu, i to trgovinu i stovarište rezanom građom i drugim građevinskim materijalom, kao što su cigle, crijep, cement, kreč i dr. Posjedovali su trgovinu mješovite robe u selu Trstencima.
42. ALEKSANDAR ŠTRAUS – Trgovina modernim češkim i drugim porcelanom, kristalnim servisima i drugom robom za potrebe domaćinstava.
43. HANA I ROZA RIHTER – Trgovina sitnim potrepštinama za šivenje ženske odjeće, zatim košpica i bonbona. Roba je bila izložena na ćepenku.
44. FRANJO TIČAK – Trgovina mješovite robe, živežnim namirnicama i ostalim potrebštinama za kuću.
45. MILAN MEDAN – Trgovina mješovitom robom i špecerajnim artiklima. Kupci su bili i željezničari jer se radnja nalazila na Rampi. Medan je željezničarima davao robu na mjesečni kredit i to na knjižicu.
46. NEDELJKO NIKOLIĆ – Trgovina mješovitom robom, a poslovala je pretežno sa željezničarima kojima je davana roba na mjesečni kredit.
47. HAMZA ĐONLAGIĆ – Trgovina mješovitom robom, zatim prodajom tehničke robe: radio aparata, bicikla, motorbicikla, kamiona i automobila. Uz radnju je postojala ručna benzinska pumpa. Vlasnik radnje izdavao je na korišćenje građanima bicikle uz naknadu. Hamza je nabavljao robu u drugim mjestima, a trgovinu je vodila njegova sestra Paša. Uz radnju bio je "Mali Paris" tipa motela.
48. MUHAMEDAGA POROBIĆ – Trgovina mješovitom robom i to pretežno za seosko stanovništvo. Uz trgovinsku radnju postojao je i bife u kome se služilo piće i mezetluci. Poslije smrti Muhamedage radnju je preuzeo sin Avdaga, a radnju je vodio njegov sin Mehmed.
49. MILE BORAS – Trgovina mješovitom robom preko Ukrine nasuprot općinske vage.

HAMZA ĐONLAGIĆ
TRGOVINA MJEŠOVITE ROBE
ТРГОВИНА МЈЕШОВИТЕ РОБЕ
Schicht

Trgovina mješovite robe Hamze Đonlagića

50. LAZAR CRLJIĆ – Trgovina mješovitom robom u kojoj su se snabdjevali seljaci iz Luga, Agića, Detlaka, Miškovaca. Bio je narodni poslanik Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije kao kandidat Jugoslovenske radikalne zajednice.
51. LJUBO MIČETANOVIĆ – Trgovina mješovitom robom. Vršio otkup pšenice, zobi i kukuruza, kao i šišarica koje su služile za štavljenje kože. Bio je gradonačelnik u Derventi, kao kandidat Demokratske stranke.
52. VUKA GRUJIĆ – Prodavnica duhana i duhanskih prerađevina, taksenih i poštanskih maraka i razglednica Dervente. Ova prodavnica nalazila se prekoputa Sreskog suda i Sreskog načelstva.
53. NIKOLA KAČAVENDA – Trgovina željezom i poljoprivrednim alatom za obradu zemlje.
54. STEVO DRAKULIĆ – Trgovina mješovitom robom i živežnim namirnicama (glavni kupci su bili radnici sa željeznice i tvornice "Ukrina"), štapovima i dječijim kolicima.
55. IBRAHIM TABAKOVIĆ – Trgovinska radnja namalo živežnim namirnicama (kafa, šećer, riža i dr.). U ovoj radnji mogle su se kupiti i knjige za islamsku vjeronauku, sufara, u stvari početnica za arapsko pismo, koja se učila u mektebu, a za osnovu školu i gimnaziju mogle su se kupiti: Islamski mali i veliki Ilmihal, Akaid i ahlak, Riselami aksid, Kur'an, Život Muhamed Pejgambera, Mevlud i druge vjerske knjige.
56. IVICA PETRIĆ – Trgovina mješovitom robom.

57. MITAR ČUČUKOVIĆ – Trgovina manufakturnom robom i fermena za seljačko stanovništvo.
58. MILOVAN BOŠKOVIĆ – Trgovina mješovitom robom i otkup zemaljskih proizvoda.
59. JOVO KOSTIĆ – Trgovina mješovitom i manufakturnom robom na veliko, duhanom i otkup zemaljskih proizvoda.
60. BRAĆA KOSTIĆ – Trgovina mješovitom robom.
61. MUJAGA KARABEGOVIĆ – Trgovina mješovitom robom i kućnim potrepštinama za selo, jer se radnja nalazila u Omeragićima, u prizemlju, a na spratu je stanovao vlasnik.
62. AVRAM LEVI – Trgovina mješovitom robom.
63. FRANJO ODIĆ – Trgovina mješovitom robom, pisaćim stvarima i papirnica.
64. MAHMUTAGA HADŽIEFENDIĆ – Trgovina mješovitom robom.
65. MUHAREM I HUSEIN HADŽIHASANOVIĆ – Trgovina mješovitom robom.
66. ŠUĆRAGA ALIJAGIĆ – Trgovina mješovitom robom.
67. ATIF ALIJAGIĆ – Trgovina mješovitom robom.
68. HUSEIN OSMANDŽIKOVIĆ – Trgovina mješovitom robom.
69. ŠEMSO HADŽIKADIĆ – Trgovina mješovitom robom.
70. JUSUF MULAOSMANOVIĆ – Trgovina mješovitom robom.
71. SMAJO MULAOSMANOVIĆ – Trgovina mješovitom robom.
72. BEĆIR ŠAKIĆ – Trgovina mješovitom robom.
73. DANE CVJETIĆANIN – Trgovina mješovitom robom i duhanom.
74. ANTE ČALIĆ – Trgovina za otkup pšenice i žita.
75. TAHIRAGA DIZDAREVIĆ – Trgovina mješovitom robom.
76. MARKO ĐEPINA – Trgovina i stovarište rezanom građom.
77. SULEJMANBEG POROBIĆ – Trgovina mješovitom robom.
78. KASIM PELESIĆ – Trgovina sjemena za povrtlarstvo.
79. AHMED HAURDIĆ – Trgovina mješovitom robom.
80. SARA I ROZA GAON – Trgovina mješovitom robom i priborom za ručni rad i izradu ženskog rublja.

Iz strukture trgovačkih radnji, s obzirom na saobraćaj i uopće društveni razvoj, vide se razlike, odnosno diferencijacija trgovine. U stvari, javlja se specijalizacija trgovine: manufakturna, industrijska i kolonijalna roba.

Druga osobina bila je da su se zajedničari i kompanjoni dijelili i stvarali posebne radnje ili su se braća dijelila i stvarala nove radnje, a što znači da su patrijarhalne veze postepeno nestajale i stvarala se nova modernija trgovina.

Znatan dio trgovine odvijao se na gradskoj pijaci, gdje su seljaci prodavali svoje proizvode: kajmak, maslo, kokoške, piliće, pšenično i kukuruzno brašno, zelen i dr. Na ovom prostoru prodavalo se ljekovito bilje i pijavice. Na drugom dijelu pijace seljaci su prodavali žitarice, koje su, nakon prodaje vagane na zvaničnoj općinskoj vagi i za taj posao vagar je naplaćivao posebnu općinsku taksu.

III

Jedna od posebnosti socijalne strukture gradskog stanovništva u Derventi bili su zanatlije i radnici koji su vršili poslove najamnog rada. Karakteristika zanatstva ogledala se u podmirenju potreba gradskog i seoskog stanovništva.

Zanatlije su bile organizovane u svoje zanatsko udruženje, koje je imalo zadatak da okuplja zanatlije i štiti njihove interese. Bile su poznate godišnje zabave zanatlija, a za tombolu na njima zanatlije su davale prigodan dar. Zanatlije i drugi građani okupljali su se i na teferičima, koji su priređivani u prirodi, a posebno na obalama rijeke Ukrine i na Žirovini.

Razvojem industrije vremenom su mnogi zanati u Derventi nestali i ustupili mjesto tvorničkim proizvodima. Tako se iz raznih spisa i dokumenata vidi da su postojali još i sljedeći zanati: kirajdžije, papudžije, bojadžije, pamuklijaši, terzije, abadžije, kačari, dunđeri, sarači, sarafi i drugi.

U ovom priodu u Derventi su radile sljedeće zanatske radnje:

1. **Obućari:** Ilija Šparavalo, braća Mičić (Branko i Mile), Zijah Karabegović, Jozef Pesah, Redžib Ćibić, Šefko Šečić, Safet Mulabegović, Alija Lemešević, Đula Taloš, Ago Hadžiagić, Hasan Udžvarlić, Hazim Šakić, Milan Jelisić, Salih Porobić, Faik Šakić, Aleksandar Dolanac – Šane, Josip Hrženjak, Danilo Rus, Meho Bešlagić, Hasan Tabaković, Hasan Đonlagić, Mujo Poljac, Ante Ravlić, Ahmet Zeničanin.
2. **Opančari:** Nikola Jelisić, Spasoje Ružojčić, Ilija Dujmović, Mehmed Grbić, Jovo Dujaković, Petar Grujić.
3. **Krojači:** Sabrija Nurkić, Omer Nurkić, Zaim Nuković, Jozo Jergović, Orhan Kapetanović, Fehro Porobić-Škic, Omer Porobić, Avdo Kudić, Fahir Imamović, Mošo Eskenazi, Ante Pavličević i Arif Hadžiavdić.
4. **Stolari:** Asim Talić, Sulejman Hadžikadić, Emin Đonlagić, Nedim Porobić, Huso Alijagić-Mačak, Stjepan Romančuk, Karlo Roško, Fadil Đonlagić, Sulejman Đonlagić, Mahmut Poljac i Sulejman Đuzel.
5. **Bravari i limari:** Petar Vagner, Karlo Vagner, Milan Vujadinović, Josip Korene, Milan Zekanović, Brano Banović, Jozo Šarkovski, Karlo Štopla i Ibrahim Hadžić.
6. **Tapetari:** Ivica Barunović i Hasan Đonlagić.
7. **Kovači:** Stanko Ereš, Zahid Halepović, Ibrahim Mucić, Osman Bajrić i Omer Bajrić.

8. **Pekari:** Mahmut Halepović-Duma, Jakov Blum, Jakov Buhalter, Nikola Ivančević, Mato Ledić, Mile Marković, Mahmut Mujkić, Mulo Mujkić, Mulo i Adem Sladić, Hamza Šehović i Niko Vojnović.
9. **Električari:** Stanko Milošević, Haso Kapetanović, Ismet Hadžihasanović-Hego, Hasan Tica, Milan Kučera, Milan Vasić i Moni Eskenazi.
10. **Vodoinstalateri:** Vaso Janković.
11. **Kolari:** Vaso Tatarček.
12. **Remenari:** Franjo Daskijević, Huso Osmanagić, Karlo Kupček i Nikola Kovačević.
13. **Brijači:** Asim Karabegović, Zaim Karabegović, Drago Žuržulović, Mustafa Kučukalić, Mesud Krkić, Stipe Emić, Mahmut Žican, Ahmet Hadžihasanović, Salih Alijagić, Ivica Pospišil, Alija Bećirević, Ago Haurdić, Smako Husedžinović, Mahmut Lemešević, Mahmut Šekarac, Drago Elijas, Ramiz Đonlagić, Risko Karabegović, Dedo Ganić, Husein Gajgura, Haim Eskenazi i Ibro Halepović.
14. **Mesari:** Đula Mihalji, Rudi Mihalji, Đulo Smajić, Salih Mujkanović, Smajo Smajić, Samija Mujaković, Mijo Palavra, Uzeir Halilović, Husein Zejnić, Adem Grbić, Mujo Halilović i Mišo Kucijan.
15. **Frizeri:** Ajna Karabegović, Štefica Mecinger, Dika Karabegović i Naila Porobić.
16. **Fijakerdžije i prevoznici robe – kirajdžije:** Meho Osmanagić, Ahmet Osmanagić-Baja, Mujo Osmanagić-Stahor, Huso Zejnić, Mujo Zejnić, Edhem Islamović, Dedo Islamović, Avdo Islamović, Hasan Karajica i Ahmet Mujkić.
17. **Sajdžije i zlatari:** Stipo Stanišić, Stanko Pavličević, Ibrahimaga Hadžiomeragić, Karlo Kupček, Heinrich Schiessleder, Betika i Tibor Kopelman i Niko Nović.
18. **Štampari:** Josip Lay i Franc Jakšić.
19. **Sodari:** Pero Mandić.
20. **Slastičari:** Mihajlo Horvatić, Rudi Verner, Abdulah Abidinović, Ruža Čanković, Edo Šašivarević, Fejza Ramadanović i Asim Ramadanović.
21. **Aščije i ćevapdžije:** Ramiz Činara, Hamza Hafizović, Avdo Hafizović, Bego Isakagić i Galib Očanović.
22. **Telali i bubnjari:** Osman Halepović, Musa Krunešić i Ahmet Porobić.
23. **Modni kreatori:** Ljubica Karabegović.
24. **Fotografi:** Josip Svačko i Stevo Svačko.
25. **Moleri:** Mato Bijader, Leopold Frajman, Drago Fiala, Karlo Pirkl, Ljubo Planinčević, Mirko Rašić, Ante Daskijević, Drago Mandić, Jozo Bodružić, Jakov Ring i Hajnrih Ring.
26. **Kazandžije:** Ana Mostić i Vojko Mostić.
27. **Kalubdžije:** Menahem-Mika Eskenazi i Mahmut Lemešević.
28. **Muhtari:** Salih Hrustić, Ahmet Porobić, Zaim Hrustić, Smail Hrustanović i Mujaga Alijagić.

29. **Tobdžije:** Murat Berbić – Hajcar.
30. **Nosači:** Sabit Mizraković, Alija Jegdić i Redžo Jegdić.
31. **Čobani:** Smajo Kobajica i Ramo Ljeljak.
32. **Dimnjačari:** Jozo Devčić i Karlo Hotujac.
33. **Šintori:** Šandor Kolenka, Mihajlo Babijaš i Viktor Gajger.
34. **Proizvodnja kahvenih mlinaca:** Ivan Krežić.
35. **Bačvari:** Venzel Reinert.
36. **Maltari:** Salihbeg Karabegović, Mahmutbeg Jusufbegović, Hasan Porobić i Smail Talić.

IV

Privredni razvoj Dervente poslije Prvog svjetskog rata nije se mnogo razlikovao od drugih gradova u Bosni i Hercegovini. Najrazvijenije grane privrede bile su poljoprivreda, trgovina i zanatstvo. Međutim, izgradnja saobraćajnica bio je neophodan uvjet za podizanje industrije u ovom kraju, naročito izgradnja željezničke pruge Bosanski Brod – Sarajevo, koja je znatno doprinijela privrednom razvoju ovog kraja.

Za vrijeme Austro-Ugarske vladavine osnovana su prva industrijska preduzeća. Tako je Čeh Karl Berke 1901. godine u blizini rijeke Ukrine izgradio paromlin, a pored njega, također, Česi Läbl i Šronta osnivaju tvornicu štapova.

U Bosanskim Lužanima Čeh Vaclav Mah podigao je tkaonicu sa 36 tkačkih razboja. Kasnije Karl Berke, vlasnik paromlina, i Vaclav Mah udružuju se i uz Paromlin izgrađuju prostor za smještaj tkačkih razboja iz Bosanskih Lužana i osnivaju novo preduzeće koje su registrovali pod nazivom "Prva mehanička tkaonica u Bosni i Hercegovini", koja je kasnije prerasla u industrijsku organizaciju Tekstilna industrija "Ukrina".

Neposredno poslije završetka rata nastalo je opadanje privredne djelatnosti i usljed teške privredne krize koja je vladala u zemlji vlasnici Paromlina i Tkaonice, Berke i Mah prodali su svoje preduzeće Srpskoj privrednoj banci u Derventi, a banka je od Šronta otkupila Fabriku štapova i registrovala preduzeće pod novim nazivom "Ukrina", mehanička tkaonica, paromlin i fabrika štapova kao industrijsko i trgovačko d.d. Derventa.

Vlasnici tvornice nisu ulagali dovoljna sredstva za nabavku potrebnih strojeva da bi se izgradila moderna tvornica. U tvornici se proizvodila uglavnom seljačka roba: platno, grubo sirovo platno, uzvod i uzvod bora. Radnici su radili po 11 do 14 sati dnevno, za vrlo niske nadnice, pa je često dolazilo do štrajkova, koji su nekada trajali više dana, a i po nekoliko mjeseci.

Krajem 1924. godine Srpska privredna banka Derventa dolazi pod stečaj i novi vlasnik tvornice postaje Srpska centralna privredna banka. Ni tada ekonomski položaj tvornice nije se stabilizovao. Poslovni gubitak u 1926. godini iznosio je 1.500.000.- dinara i polovinom 1927. godine Banka prodaje tvornicu, a novi vlasnik postaje društvo "Božić Đajić i drugovi d.d. Sarajevo", koje je registrovalo tvornicu pod firmom "Ukrina – Industrijsko trgovačko d.d. Derventa".

Vlasnici Đajić i drugovi nastojali su da unaprijede proizvodnju, ali su posljedica slabe proizvodnje i poslovanja dovele tvornicu u izuzetno tešku situaciju, naročito kada je suvlasnik Jovo Zagorac istupio iz društva i povukao svoj ulog.

1929. godine Đajić odlazi u Čehoslovačku i sa veleindustrijalcem Alojzom Menčikom sklapa ugovor o suvlasnitšvu, ulaže znatna sredstva za nabavku novih strojeva, dovodi jednu grupu čeških stručnjaka u Derventu, a za direktora privremeno postavlja Filipa Hofmana, a kasnije Franka Pfajfera, također Čeha, koji na toj dužnosti ostaje do kraja 1936. godine.

Tvornica "Ukrina" nabavlja nove strojeve. Uz postojeću zgradu izgrađena je hala za tkaonicu veličine 50 x 36 metara i nabavljeni su novi strojevi. "Ukrina" i u vrijeme teške ekonomske krize uspijeva da plasira svoje proizvode na tržište iako je imala 170 radnika. 1933. godine, kada se stišavala ekonomska kriza, dolazi do postepenog poboljšanja u proizvodnji i poslovanju preduzeća. U proizvodnju se uvode novi artikli: macco džepne maramice, karirane pamučne tkanine za ženske haljine, saglije, razne vrste muslina, tkanine za muško rublje, salvete, kuhinjske krpe, svilene tkanine od umjetnog prediva i sl. Ova proizvodnja uspješno konkuriše na jugoslovenskom tržištu i posebno poznatim slovenačkim tkačnicama.

Godine 1935. Menčik ulaže dva miliona dinara u dalju izgradnju tvornice, isplaćuje Đajića i on postaje jedini vlasnik preduzeća. Međutim, položaj radnika nije poboljšan i pored poboljšanja proizvodnje i uopće daljeg razvitka tvornice pa je dolazilo do više štrajkova radnika, koji su tražili povećanje nadnica, naročito u 1936. godini.

U periodu 1937-1941. godine učinjeni su veliki napori u izgradnji nove kotlovnice i tiskare i nabavci novih razboja, a broj zaposlenih radnika povećao se na 250.

Najveće proizvodne rezultate Ukrina je postigla 1937., 1938. i 1939. godine. U 1940. godini proizvedeno je 1.240.000 metara tkanina. Broj zaposlenih dostigao je 270 radnika.

Godine 1940. štapara je prestala raditi, a u toku 1941. i 1942. godine ona je postala konc logor za Srbe i Jevreje.

U januaru1941. godine došao je na dužnost direktor Pihl Josip, Čeh, i ostao na dužnosti do augusta 1946. godine.[23]

U neposrednoj blizini Tvornice "Ukrina" i željezničke stanice poznati trgovac Jozef Pesah osnovao je Tvornicu dječijih kolica, bicikla i tricikla. Pesah je izgradio veliku halu za smještaj strojeva i poseban magacinski prostor za materijal i sirovine i smještaj gotove robe. U privrednoj krizi od 1926. godine do 1935. godine tvornica je došla u izuzetne ekonomske poteškoće, tako da je pred Drugi svjetski rat prestala raditi.

Važno mjesto u privredi Dervente predstavljala je mogućnost iskorištavanja šumskog fonda, jer je ovaj kraj imao više šumskih kompleksa, kao što su Motajica, Vučijak, Krnin i Markovac. Ovi kompleksi raspolagali su kvalitetnim drvetom za rezanu građu i šper ploče, panel ploče, lesonit ploče, iveraste ploče, druge tehničke sortimenate i ogrijevno drvo. U periodu od 1918. do 1941. godine na području Dervente bilo je više firmi koje su iskorištavale šumske komplekse na industrijski način.

Najpoznatije firme bila je Aleksandra Gvozdarevića i suvlasnika Jaroslava Jamnija, odnosno poslije njegove smrti supruge Marije, u Bosanskim Lužanima. Ova firma izgradila je pilanu na parni pogon i imala je više gatera, a posebno se orijentisala na izradu rezane građe i drugih proizvoda koji su služili za gradnju kuća i većih građevinskih objekata. To je bila izuzetno moderna i organizovana pilana.

Uz pogon za preradu drvene oblovine postojao je poseban pogon za preradu barita, koji je služio u industriji kao važna supstanca za izradu određenih industrijskih proizvoda.

Ranko Pavlica na prostoru u blizini željezničke stanice imao je pilanu sa modernim gaterima na parni pogon, a izrađivana je rezana građa, koja se prodavala ne samo na lokalnom tržištu nego i na širem dijelu Posavine.

Postojalo je još nekoliko pilana na vodeni pogon (potočare).

Poznato je da je poljoprivreda, pored trgovine i zanatstva, bila osnovna privredna grana u Derventi. Tako je najveći broj stanovnika živio od ratarstva, stočarstva i voćarstva. Ova struktura privrede uticala je na razvoj mlinarstva u Derventi. Opšta karakteristika mlinarstva bila je da su postojali mlinovi na mehanički pogon i mlinovi vodenice.

---

[23] *Vlado Stojaković, Ukrina 1909-1979. godine, Derventa, 1979.*

Mlinarstvo u Derventi počelo je da se razvija početkom ovog stoljeća kada je Karl Berke u neposrednoj blizini rijeke Ukrine osnovao Paromlin, koji je bio opremljen sa već rabljenom i zastarjelom opremom dopremljenom iz Čehoslovačke i Austrije.

Najinteresantniji mlin bio je na vodeni pogon u Beglucima. To je bio mlin-vodenica na rijeci Ukrini. Brana za dotok vode za pogon žrvanja bila je napravljena od velikih dasaka i grana drveća i to iz pravca grada Dervente, a u mlin se dolazilo preko brane, a kolima sa lijeve strane Ukrine. Bilo je 12 žrvnjeva, koji su izrađeni na Plehanu u radionici Nikole Benca i drugih vlasnika kamenoloma. U mlinu se mljela pšenica i kukuruz. Vlasnici su bile porodice iz Begluka, i to Meška Kušmića i Ive Jularića, zatim Peje Brnadića i Alije Memića iz Gradca i porodice Čabraja iz Bijelog Brda. Ovo zanimanje prenosilo se s koljena na koljeno u porodici. Mlinovi su za meljavu uzimali ušur, i to isključivo u naturi.

Pored ovog mlina-vodenice postojalo je još mlinova na mehanički pogon ili, kako su se u narodu zvali vatreni mlinovi. Tako su postojali mlinovi: Mehmedalije Jusufbegovića, Ivana i Vere Macek, Ahmeta Mujkića i Tonde Šlehte na Trnu i Avdage Hadžidervišagića u Tukovima.

U neposrednoj blizini Dervente na području Plehana u više sela, posebno u selu Kovačevcima, bilo je veliko ležište kvalitetnog kamena, što je omogućilo stvaranje proizvodnje kamena za građevinarstvo, mlinarstvo i spomenike. Vlasnici kamenoloma bili su Hasan Begičević, Ibrahim Begičević, Anto Benac, Nikola i Roman Benac, Iko Bilić, Luka Jelač, Ivan Jazvić, Anto Princip, Ilija Princip i Jozo Tomić, svi iz Kovačevaca, zatim Ilija Krajinović, Mahmut Muharemović, Ibrahim Muharemović i Hasan Muharemović iz Modrana.

Kamenorezac za izradu spomenika bio je Husnija Kurtagić.

Privredni razvoj Dervente imao je odraza na razvoj autobuskog saobraćaja. Derventa je bila povezana sa Prnjavorom i Banjom Lukom drumskim putem na kome se odvijao kolski i autobuski saobraćaj. Mahmutbeg Gradaščević imao je koncesiju za održavanje autobuske linije od Dervente do Banje Luke. On je posjedovao 5 autobusa i jedan luksuzni osobni automobil. Na posjedu na Gakovcu, gdje je izgradio prekrasnu vilu, postojalo je više garaža za smještaj autobusa i osobnih automobila. Vozači su bili Puba i Adolf Schiessleder i Ibrica Osmanagić.

V

Privredni i društveni razvoj Dervente između dva rata bio je sličan razvoju mnogih gradskih općina u Bosni i Hercegovini. Derventa je u tom periodu bila prostorno-vremenski izraz društvenosti tog perioda i razvijala se u posebno urbano područje, u jedinstven sistem prostora koji je omogućavao racionalno zadovoljavanje potreba građana. Da bi grad mogao da funkcioniše, kao cjelina prostora, bilo je potrebno, pored privrednih djelatnosti, stvarati i razvijati javne službe koje bi imale zadatak zadovoljavanja pojedinačnih interesa i potreba građana.

U gradu su postojale slijedeće javne službe:

1. **Advokati:** dr. Muhamedbeg Kulenović, dr. Mirko Oršanić, dr. Hubert Štrauh, dr. Ivan Brkić, Ivan Krajcar, dr. Aurel Kudrna i dr. Risto Božić.
2. **Ljekari:** dr. Elijas Mayer, dr. Arnold Lederer, dr. Isak Izrael, dr. Josef Frunberg, dr. Vid Antica, dr. Branko Borovečki, dr. Andrija Miller, dr. Novak Lojović, dr. Branko Juzbašić, dr. Salih Omerhodžić, dr. Stjepan Policer-Pišta, dr. Adalbert Sendri i dr. Sulejman Ljutović.
3. **Apotekari:** Aleksandar Susmann i Viktor Gjusti.
4. **Zubari:** Milan Todorović, Edhem Porobić, Šefik Šehović, Haim Buhalter i Izabela Weiss.
5. **Veterinari:** dr. Ibrahim Pajazetović, dr. Milan Savić, dr. Ahmed Sadiković, dr. Edhem Čamo, dr. Ferdo Alekić i dr. Milivoje Popović
6. **Civilni geometri:** Petar Dražić i ing. Husein Bećirević.
7. **Sveštena lica:**
   - Rimokatolička crkva: Franjo Momčinović, Franjo Gavran, Ivan Miletić, Branko Grulih, Josip Galešić, Rudi Kralufh, Viktor Bayer, Ivan Paško, Mato Ivandić, Emil Čehulić, Ilija Majetić, Ilija Gavrić, Izidor Poljak i Ivan Domor.
   - Grkokatolička crkva: Aleksandar Biljak.
   - Pravoslavna crkva: Simo Petrović, Simo Anđelić, Milivoje Jelić, Branko Đaković i Novo Petrović.
   - Islamska zajednica: Muhamed eff. Tarabar, Muhamed eff. Omerhodžić, Mehmed eff. Hadžiagić, Mehmed eff. Sokolović, Ragib eff. Tatarić, Ahmed eff. Halepović, Ahmed eff. Muftić, Salih eff. Sinanović i Mehmed eff. Ganić.
8. **Bankarske organizacije:** Zemaljska banka, Prva hrvatska štedionica i Srpska privredna banka.

Svega ovoga više nema. Što se moglo i dalo izmijeniti izmijenjeno je. Nije sačuvan ni jedan ćepenak. U apoteci je sada mesara i samoposluga, u bolnici iz turskog vremena prodaje se voće i povrće, od ostataka stare utvrde u gradu je ostalo u zidinama pijace samo po koji kamen iz tog doba. Nestale su stare zgrade, krivudave i pitoreskne ulice, čardaci i ćepenci. Nestala je Prkos kuća. Kada sve to nestane, smatralo se da će grad postati moderna i progresivna sredina.

Ona je izrasla do neslućenih razmjera, ali je nestalo duha i besmrtnih slika života čaršije, koje više nema i koja se nikada neće vratiti.

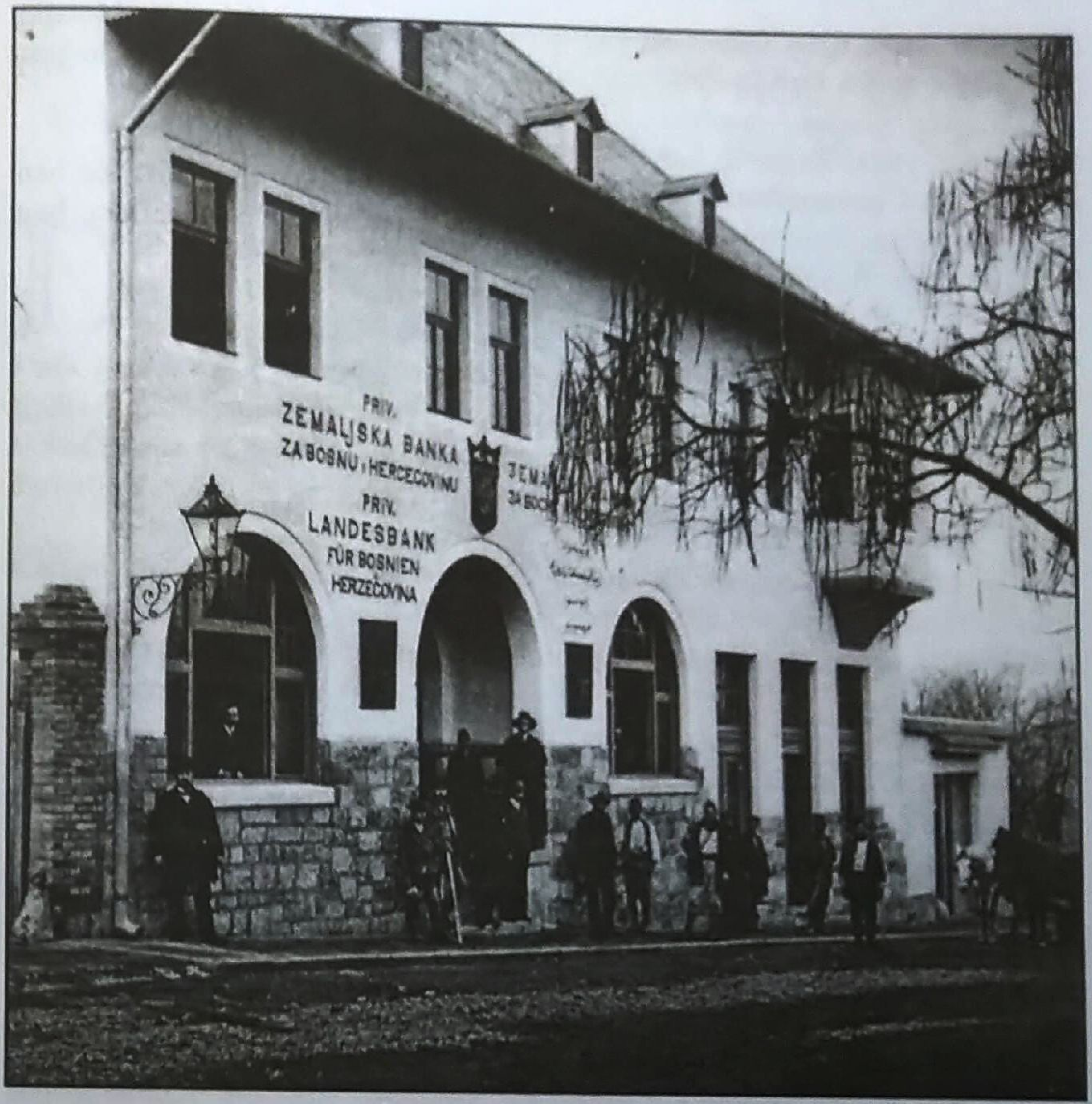

Zemaljska banka, 1912. godina

VI

U kafanama se odvijao politički, duhovni i kulturni život grada. One su bile mjesto gdje su se osnivala razna društva, stvarali politički, društveni i sportski klubovi, a bile su i sjedište pojedinih esnafa.

U Derventi su postojale slijedeće kafane, gostionice, hoteli, hanovi i prenoćišta:

1. **Kafane:** Širbeg Bešlagić, Dragutin Bijader, Hamza Hafizović, Ludvig Gerwes, Ante Grabovac, Ahmed Hadrović, Muharem Isakagić, Pero Rajković, Stipo Sedlić, Salih Hadžiavdić, Mara Sokić, Huso Kič, Ejub Muftić, Zehra Muftić, Paula Milošević “Šport”, Mahmutaga Hadžiefendić.

2. **Gostionice:** Rifat Omerbegović, Jovo Pavičić, Bogdan Vojnović, Mihajlo Velicki, Rajko Borić – "Balkan", Niko Dakić – "Svako svoje zna", Dragica Vuković, Slavko Arnautović i Pero Srđenović.
3. **Hoteli:** Hotel Rajčević, Hotel Hill i Hotel "Mali Pariz".
4. **Hanovi i prenoćišta:** Mulabegovića han, zv. Kurdića han, Petrovića han i prenoćište Sulejmanbega Karabegovića, Kostića han, Babića han, han Uzeirbega Huseinčehajića.

KAFANE, GOSTIONICE I HOTELI U DERVENTI IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Da bi jedno naseljeno mjesto postalo gradsko naselje, pored ulica, zgrada, ustanova, škola, bolnica i igrališta, moralo je da ima gradsko jezgro - čaršiju i u njoj kafane, gostionice, hotele, prenoćišta i dr. Stara gradska čaršija u Derventi odražavala je impulse kolektivnog življenja, zbližavanja i humanog ponašanja. Međutim, kafane su bile duh i srce grada. U kafanama su se sastajali trgovci, zanatlije, činovnici, advokati, ljekari i omladina.

Kafane i gostionice bile su mjesto gdje je svaki čovjek imao pravo na mir, usamljenost i sjećanje, prvo da lakše u samoći podnosi tugu i udarce života. One su usamljenicima pružale prostor za intimna razmišljanja gdje su oni ostajali sami sa sobom.

U gostionicama spremala se domaća hrana, točilo piće i slušala glazba i pjesme: sevdalinke, srpske, slavonske, vranjanske i iz drugih naših krajeva, šenlučilo se, pila se rakija, rasipalo rujno vino, više se igralo i pjevalo nego što se Bogu molilo. U gostionicama pripremala su se jela sa roštilja na ugalj: ćevapčići, ražnjići, pljeskavice, bijeli bubrezi, a katkada, obično pazarnim danom, janjci i praščići na ražnju.

U periodu turske uprave, kao i za vrijeme austrijske vladavine u Bosni i Hercegovini, u gradskim naseljima i uz puteve postojali su hanovi za prenoćište putnika i smještaj konja. Hanovi su imali handžiju kao zakupnika hana i slugu koji je brinuo oko smještaja pratnje i konja putnika namjernika.
U okolini Dervente postojali su sljedeći hanovi: Han Komarica, Han Marica – dobio ime po handžinici Marici, Mimidžin han u Kuljenovcima i Han Lužani. U gradu Derventi bili su u Gornjoj, Gradskoj i Donjoj mahali po jedan vakufski han, a sestre Izet-hanuma i Vasvi-hanuma Hadžihasanović u derventskoj čaršiji sagradile su han. Postojao je još han porodice Kostić zatim na obali rijeke Ukrine Hadži Dervišage Karabegovića, Petrića han, han Uzeirbega Huseinčehajića, bogate begovske porodice Mulabegović i Babića han na ulazu u Derventu.[24]

---

[24] *Hamdija Kreševljaković, Hanovi i karavansaraji u BiH, Naučno društvo NR BiH, Sarajevo, 1957., 123-124.*

Kafana kod “Albine”

Kafana kod “Albine” nalazila se u Gornjoj mahali preko puta džamije. Ispred kafane bila su dva kestena. U kafanu se ulazilo sa ulice, a imala je po funkcionalnosti tri različita odjeljenja. U prvom dijelu je bila kafana u kojoj su bili stolovi, stolice i klupe od hrastovine. U drugom dijelu bila je mala kafe kuhinja iz koje se ulazilo u treći dio, koji je bio intimni prostor vlasnice kafane Albine Pavić.

U ljetnom periodu sjedilo se ispred kafane, a u kasnu jesen i zimi gosti su sjedili u kafani.

Gosti ove kafane, bili su uglavnom omladina, studenti, mladi trgovci i zanatlije, činovnici, a bilo je i starijih osoba, penzionera i dr. Pravi život u kafani započinjao je u popodnevnim satima, a nastavljao se po izlazku prvih zvijezda na nebu i trajao do pola noći.

U ovoj kafani pila se samo kahva, čaj i limunada, pričalo se i veselilo, u njoj su se čule mnoge vedre i vesele priče i anegdote.
Čest gost ove kafane bio je književnik Abdulah Alijagić, a pošto je pisao pjesme, dobio je nadimak “Pjevo”. Građani su ga tako oslovljavali, a vrlo rijetko pravim imenom i prezimenom. Čest gost je bio i Mustafa Porobić, student prava, talentovan zabavljač i pripovjedač. Ovaj veseljak znao je za stolom da zabavlja cijelo društvo, a bio je dobar pjevač sevdalinki i šansona. On bi sa Ferizom Alijagićem, Rizahom Alibegovićem i Husnijom Drljevićem, koji je svirao gitaru, pjevao razne pjesme i uveseljavao društvo i time se stvaralo posebno raspoloženje. Oni su zabavljali ne samo svoje društvo, nego i prolaznike, koji su se zaustavljali i slušali zvuk gitare i pjesme.

Kafana kod “Ejuba”

Ejub Muftić-Kličić imao je pravu bosansku kafanu iznad Dolnjačke džamije. Ejub je pripremao kahvu koju je tukao u dibeku, stupi od trešnjeva drveta, ispred same kafane, a zatim bi pekao kahvu gostima na jednom fijaker šporetu. Padala je u oči njegova crna kosa i crni brkovi. Kafana je bila sastajalište domaćina iz Donje mahale i Čaršije.

Ljudi su dugo sjedili, pričali i prepričavali zanimljivosti iz grada i svijeta. Posebno su se duže zadržavali za vrijeme ramazanskih večeri, a odlazili su kući kada je bubnjar nagovještavao da je vrijeme da se zaposti. Poslije ručka, koji je bio u rane jutarnje sate u zoru, pripremali se za odmor i spavanje.

U ovoj kafani dogodio se i jedan neugodan događaj između političkih protivnika. Bili su opći izbori 1925. godine. Raspravljalo se o izgledima pojedinih političkih stranaka. U kafani je bilo pristalica JMO i Srpske radikalne stranke. Hrustan-beg Đonlagić suprostavio se mišljenju Fehre Karabegovića, koji je bio pristalica JMO. U prepirci su pale teške uvrede, pa je Fehro počeo tući Hrustan-bega stolicom po glavi, a pomogao mu je i njegov mlađi brat Zijah. U jednom trenutku Hrustan-beg je izvadio nož iza pojasa i njim ubo Zijaha u stomak. Oba su prevezena u bolnicu i duže vremena proveli su na liječenju. Ejub je od tada zabranio da se govori o politici u kafani, pa su gosti u kafani govorili samo o običnim gradskim zbivanjima.

Kafana kod Zehre

Kafana je bila u središnjem dijelu čaršije, u ulici koja je vodila od čaršije prema Brodskoj ulici. Njeni gosti su bili susjedi trgovci, zanatlije i domaćini iz obližnjih ulica. Vlasnik kafane bila je Zehra Muftić-Kličić, kći Sulje, mlada, ljepuškasta i vesela djevojka. Za svakog gosta imala je lijepu riječ i svi su je voljeli, rado dolazili u njenu kafanu, a imala je mnogo obožavalaca, mlađih i starijih gostiju. Ljeti, ispred kafane nalazili su se stolovi, a gosti su bili posluženi pravom bosanskom kahvom. Gosti su promatrali kako građani idu u čaršiju ili se vraćaju sa pijace punih cekera i korpi. Znatiželjni gosti ponekad bi pitali prolaznike šta ima u korpi i koliko koštaju jaja, sir, kajmak, maslo, pilići i dr.

Kafana “Sport”

Kafana “Sport” bila je interesantna već po svom imenu, a posebno po gostima koji su je posjećivali. Ona je bila smještena na Rampi, a ispred nje bila je stara gvozdena česma. Vlasnik je bila Paula Milošević. U ovoj kafani gosti su bili ne samo sportaši, nego i sitni gosti - svijet ovog dijela grada: radnici koji su završavali svoju šihtu u tvornici “Ukrina” i “Štapara”, a posebno željeznički radnici koji su čekali, sa kanticama ili tašnama punih hrane, voz za Bosanski Brod. Pored kafane nalazila se ćevabdžinica Bege Isakagića. Prolaznici bi naručivali ćevape u somunu, a potom bi popili i kahvu.

Nedaleko preko pruge nalazile su se pekare Vase Markovića, Mile Bursaća, Buhaltera i Hasfetera, koji su spremali izuzetno dobar hljeb, kifle puterice, slane i obične, pletenice, perece, đevreke, kajzerice i zemičke. Pekari su imali momke, koji su obilazili grad, sa visokim pletenim korpama na leđima. Iz kafane širio se veoma prijatan miris hljeba i peciva, što je izazivalo prolaznike na kupovinu. Posebno je bio zanimljiv stari Šljivar, koji je prodavao đevreke nanizane na dugu motku.

Gostionica kod Jove

Jovo Pavičić, poznati ugostitelj, imao je gostionicu u centru Dervente, u čaršiji preko puta Gradske bašte.

Gostionica je imala 4-5 stolova ispred šanka za kojim je stajao Jovo, malo bucmast, crvena lica, ali vrlo okretan i prijazan gostioničar.
U njegovoj gostionici sastajali su se najpoznatiji i najugledniji predstavnici tadašnjeg javnog života u Derventi: trgovci, sudije, advokati i književnici. Pripadali su raznim političkim grupama, nisu se uvijek slagali među sobom, ali su u jednom bili složni, u njegovanju prijateljstva i poštivanju jednih prema drugima.

Gostiona je bila najviše posjećena poslije 12 sati, kada su se zatvarale trgovačke radnje i kada je prestajao rad u državnim nadleštvima, kao i pred večer, kada su neki od njih, uz dobru rakiju, akšamlučili.

U ovu gostionicu svraćali su trgovci Savo Malivuk i Pero Bošković, Boško Tasovac, direktor Zemaljske banke, Ahmet Zahirović, državni tužilac, Osman Sikirić, predsjednik Sreskog suda, dr. Muhamed-beg Kulenović, advokat, dr. Marijan Belčić, zamjenik državnog tužioca, Pejo Ravlić, predsjednik kotarske organizacije HSS, Sejfulah Begović, Abdulah Alijagić zv. Pjevo i Adem Kapetanović, koji su se bavili književnim radom, a objavljivali su svoje radove u časopisima, dnevnim listovima i Radničkim novinama u Beogradu.

Malo koji lokal je mogao da se pohvali tako uglednom klijentelom u to vrijeme kao gostionica kod Jove. Situacija poslije izbora 1935. i 1938. godine u Derventi bila je dosta napeta. U toj gostionici žučno se raspravljalo, ali se poštivalo političko uvjerenje svakog čovjeka. Svi su se okupljali sve do pred izbijanje rata 1941. godine, kada je gostiona zatvorena, vlasnik se preselio, pod pritiskom, u Beograd, a njeni gosti, koji su ostali u Derventi, najviše su provodili vrijeme u Gradskoj čitaonici.

Gostionicaa Rifata Omerbegovića

Rifat Omerbegović imao je gostionicu u blizini trga na kome se ukrštalo i započinjalo nekoliko ulica. Ovaj dio čaršije bio je veoma živ i pun svijeta. Gostionica je imala svoju publiku i u njoj se moglo dobiti raznog pića, specijaliteta i mezetluka.

Rifatova gostiona posebno je bila zanimljiva za vrijeme godišnjeg vašara u Derventi. Nekoliko dana prije i poslije vašara Rifat bi zatvorio gostionicu u gradu i preselio bi se na vašar, sagradio šatru, točio piće, a svijet je uživao u zvucima narodne muzike. U njoj su bili angažovani poznati pjevači narodnih pjesama: Avdo Ombašić zv. Lutka, Radojka i Tine Živković, Vuka Šeherović, Vera Kokošević, Divna Kostić, Mika Krivošija, a svake godine kod Rifata je gostovao poznati harmonikaš i pjevač narodnih pjesama Rade Šamovac iz Beograda. Često je Rade ostajao u gostionici u gradu i poslije vašara da zabavlja Rifata i njegove intimne prijatelje.

Gostionica Bogdana Vojnovića

Bogdan Vojnović imao je gostionicu u Srpskoj varoši. U nju su navraćali trgovci i zanatlije iz obližnjih radnji, a posebnu pažnju gostiju privlačili su lovci, naročito subotom i nedeljom, kada su se vraćali iz lova. Tada bi se dugo pričalo o zgodama koje su pojedini lovci imali u lovu.
Posebno odjeljenje u ovoj gostionici bilo je predviđeno za abonente-goste. Tu je bio skup sudija Okružnog i Sreskog suda i činovnika Sreskog načelstva, geometara i drugih neoženjenih činovnika, koji su se tu hranili. To je bio jedan miran dio gostionice. Stolovi su bili uredno poredani, prekriveni čistim stolnjacima, sa postavljenim čašama za vodu i piće, dakle pripremljeno sve za ručak, odnosno večeru.

Gostionica Pere Srđenovića

Od poznatih derventskih kafana i gostiona, koje su davno nestale, ostala je u prijatnom sjećanju gostionica nazvana po vlasniku Peri Srđenoviću, a nalazila se na Rampi. Pero je bio pažljiv prema svim gostima, a posebno prema sportašima koji su se okupljali u njegovoj gostionici. Bio je omalen, sa povećim stomakom, dotjeran i izbrijan, uvijek nasmijan i predusretljiv prema gostima. Pero je bio poklonik nogometa i član S.K. “Građanski”. Često je, poslije pobjede njegovog kluba, častio igrače kahvom, napitcima, a katkada i malom zakuskom.

Gostionica Velicki

Ova gostionica nalazila se na Rampi. Imala je veliku salu, šank, kuhinju i prostorije za smještaj pića. Gostionica je uvijek imala dobru kapelu sa jednom ili dvije poznate pjevačice. U sali je bio poseban prostor za ples, pa su gosti, pored pjesme, u pauzama, između nastupa pjevačica, mogli i da igraju moderne plesove.

Uz samu gostionu, u sporednoj ulici, bila je velika bašta oko koje je bilo zasađeno drveće i zelena ograda, tako da su posjetioci bili zaklonjeni od prolaznika i znatiželjnika. U ovoj bašti priređivala su razna sportska i kulturna društva svoje vrtne ljetne zabave zv. kermesi.

Ne zna se kada je bilo ljepše u bašti ili u proljeće i ljeto, kada sve obehara, posebno jorgovan, ruže i ostalo mirisno cvijeće ili u jesen i zimu, kada se mladež i stariji okupe u sali i intimno se zabavljaju.

Gostionica "Balkan"

Gostiona "Balkan", vlasništvo Rajka Borića, bila je, također, na popularnoj Rampi. To je dio Dervente u ravnici kuda je prolazila pruga Bosanski Brod – Sarajevo i put iz Dervente za Banju Luku. Gostionica je imala baštu ograđenu drvenom ogradom uz koju su bile zasađene lipe i drače, koje su pravile hlad i širile divan miris. Bašta je bila posuta sitnim šljunkom, a centralna staza vodila je od ulaza u baštu do zgrade gostionice.

U zgradu se ulazilo uz nekoliko cementnih stepenica. Imala je veliku salu za goste. Za šankom je uvijek bio gazda Rajko, pušio i točio piće, rijetko je s kim govorio. Bio je visok, dotjeran i predusretljiv prema gostima. Posebno je bio pažljiv prema starijim gostima koji su dolazili u gostionicu u kasne večernje sate da slušaju pjesmu i muziku.

Pored šanka, u gostionici je bio separe za posebne noćne goste. Iz uskog hodnika vodile su drvene stepenice na sprat do jednokrevetnih i dvokrevetnih soba, koje su bile za goste skrovište plaćene ljubavi. Rajko je imao uvijek dvije ili tri mlade djevojke – animir dame, a poznate su bile: Kosa, Greta i Čibika, koje su bile ljubavnice na sat-dva, ne samo mladića nego i poznatih i uglednih građana promašenog života koji su utjehu tražili u njihovom zagrljaju. U ovoj gostionici su se sjajno zabavljali uz tanane zvuke orkestra i poznate interpretatorke narodnog melosa. Iznad podijuma za orkestar stajalo je upozorenje: "Zabranjeno je štipanje pjevačice za vrijeme izvođenja programa". Za gostionicu "Balkan" vezana je i priča o svečanom dočeku godišnjeg vašara u Derventi. Tih večeri dolazilo je sve živo i radoznalo u Derventu da uz pjesmu i glazbu provedu jednu lijepu noć.
Poslije izbijanja Drugog svjetskog rata "Balkan" se iznenada ugasio, gazda Rajko morao je da se iseli iz Dervente.

Gostionica "Kolodvor – Svak svoje zna"

Ova gostiona bila je na Rampi uz željezničku prugu i u neposrednoj blizini hotela Hill. Gostiona je bila smještena u jednoj dugoj zgradi sa više odjeljenja. U njoj je dominirala dugačka sala sa dosta stolova i šank za kojim je stajao gazda Niko Dakić, dobro ugojeni ugostitelj, ali dobroćudan i veseo čovjek. Ispred gostionice bila je velika bašta, a usred nje nalazio se bunar na čekrk,

zeleno obojen. Ovaj bunar imao je dvojaku ulogu. Voda se upotrebljavala za potrebe gostionice i zaljevanje cvijeća u bašti, a vrlo često bi konobari gostima koji su u sitne sate uzeli više rakije nego obično vadili kofom hladnu vodu da se gosti rashlade, a ako je neko prevršio mjeru i uznemiravao goste, konobar bi ga izveo iz sale, izvukao kofu vode i cijelu je salio na njega, nakon čega bi pod uticajem hladne vode i pijan gost došao sebi i nastavio ćejf u gostionici ili je odlazio kući.

Ovaj lokal bio je zanimljiv ne samo po imenu već i po gostima koji su ga posjećivali. Gazda Niko želio je da nazivom same gostione "Svak svoje zna" omogući gostu u njegovoj gostionici mir, slobodu, usamljenost i razmišljanja o svakodnevnim brigama. Svako je mogao da uz čašicu rakije, vina ili piva i mezu misli o sebi, svojoj sudbini i događajima i da ga niko u njegovim mislima ne ometa, osim što bi taj mir povremeno poremetio konobar donoseći novu rundu pića.

Lokal "Svak svoje zna" imao je stalne goste. Dva ili više prijatelja i drugara sjedili su za jednim stolom, ali je bilo gostiju koji su sami sjedili i ćejfili. Stalni gosti plaćali su račun jednom u nedelji, i to četvrtkom, kada je pazarni dan, kada bi se gosti domogli novca prodajom proizvoda na pijaci, preprodajom robe ili pošto bi primili dio plate na radnom mjestu. Gazda Niko sve je tačno bilježio, a gosti su imali u njega puno povjerenje.

Gostionica "Mali Paris"

Gostionica "Mali Paris", na kraju Brodske ulice, vlasništvo Hamze Đonlagića, bila je u sastavu trgovine i moderno opremljena. U njoj su goste posluživale i zabavljale do kasno u noć dvije ili tri mlade djevojke, pićem i raznim specijalitetima i mezetlucima. Hamza je bio odličan harmonikaš i često bi svojim intimnim prijateljima, uz mezu i piće, svirao bosanske sevdalinke.

Postoji jedna anegdota iz veselih noći u ovom lokalu. Hamza bi često mezio i akšamlučio sa prijateljima. Društvu bi se uvijek pridružio i komšija Šeremet i kad bi se počelo mezititi, on bi navalio na mezu i skoro sam sve pojeo i tako pokvario ćejf ostalima. Dojadilo Hamzi i gostima, pa smisle jednu šalu. Hamza je svojoj posluzi rekao da ispeče čimbur za mezu, ali umjesto mesa da sitno isječe čep od pluta i tako pripremi mezu za samoga Šeremeta. Kad je došlo vrijeme za mezu, Hamza je rekao Šeremetu da sam jede, jer on i njegovi gosti žele da uživaju u akšamluku. Šeremet je pojeo čimbur, ali je cijelu noć imao tegobe u stomaku. Kažu da od tada nije više okusio jelo koje je pripremljeno za mezu u ovom lokalu.

Hamza je svoje goste koji su se dobro napili prevozio autom kući i ostavljao ih pred kućom ili avlijskim vratima.

Hotel "Mali Paris"

Pored trgovinske radnje i gostionice "Mali Paris" Hamza Đonlagić imao je i hotel, koji se također zvao "Mali Paris". Izgrađen je bio u novije vrijeme, a bio je tipa motela. Hotel je imao veći broj jednokrevetnih i dvokrevetnih soba moderno uređenih, sa telefonom i mokrim čvorom.

Gosti su svoje automobile mogli da stave u garaže, koje su bile u dvorištu hotela ili u samom dvorištu.
Ispred hotela bila je ručna benzinska pumpa za snabdijevanje gostiju i građana benzinom.

Hotel Rajčević

Kako su putnici sve više dolazili u Derventu radi obavljanja poslova, posebno privredne naravi, pred izbijanje Prvog svjetskog rata Simo Rajčević, derventski poslovni čovjek, sazidao je u centru grada modernu zgradu - hotel. Ovaj hotel imao je restoran sa kafanom i pivnicom u podrumu, a na spratu sobe za spavanje. U svakoj sobi bio je lavabo sa posudom za umivanje i bokal za vodu od porcelana, posebne prostorije za kupanje i više zajedničkih WC prostorija.

Hotel je značajan i po tome što je u njemu bio smješten književnik Bora Stanković, koga su austrougarske vlasti deportovale iz Beograda iz političkih razloga. Prema kazivanju Esada Alibegovića Boro se najviše zadržavao u restoranu, pio i razgovarao sa prijateljima. Pored Esada Alibegovića, često su to bili Žarko Kostić, Adem Kapetanović, Vlajko Jelić i Bora Stanković, koji je u Derventi proveo oko godinu dana, a premjestio ga je u Beograd ugledni austrougarski činovnik Kosta Herman. Esad Alibegović je pričao da mu je Bora Stanković poklonio knjigu sa posvetom.
Poslije smrti vlasnika Rajčevića hotel je prestao da radi, sobe za spavanje pretvorene su u stanove, restoran u apoteku, a podrum je postao obična birtija.

Hotel "Hill"

Hotel "Hill", vlasništvo Šandora i Ferde, nalazio se na prostoru ispred željezničke stanice. Smatran je jednim od najuglednijih hotela u Posavini i ugošćavao je ugledne goste, posebno trgovce i visoke činovnike koji su poslovno dolazili u Derventu. Hotel je imao 30 spavaćih soba, salon za izuzetne goste, veliki restoran sa kafanom. Uz hotel je bila velika bašta, koja je imala natkrivene prostore za sjedenje gostiju.

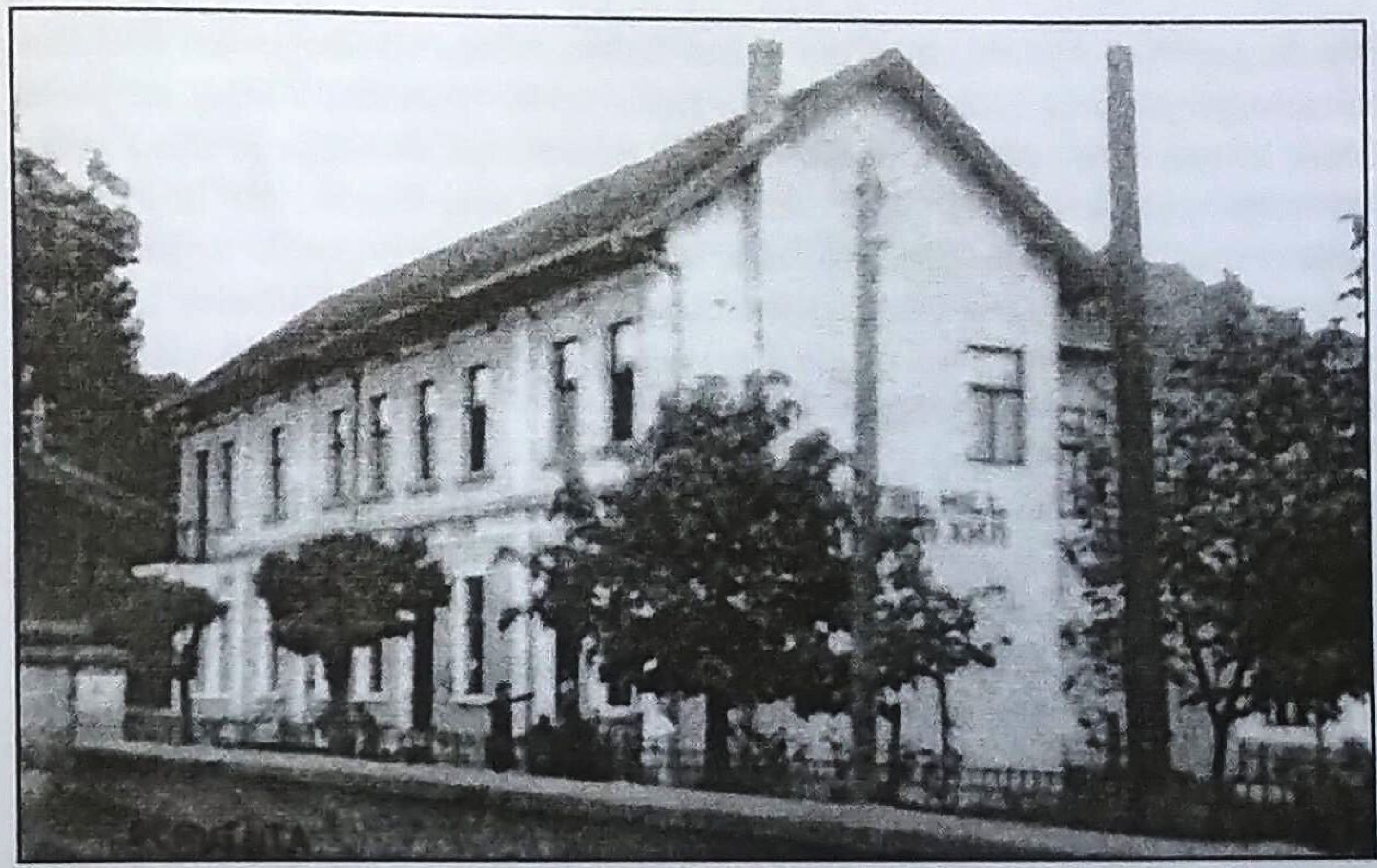

Hotel Hill

U hotelu i bašti pojedina kulturno-prosvjetna društva: "Gajret", "Narodna uzdanica", "Prosvjeta" i "Napredak", sportska društva i udruženje zanatlija priređivali su svoje godišnje i druge prigodne zabave.

Ispred hotela bio je jedan veći prostor ograđen željeznom ogradom visine jedan metar, u kome su gosti sjedili ljeti, posebno navečer, večeravali i zabavljali se. Hotel je imao stalne abonente. To su bili činovnici čije porodice nisu živjele u Derventi.
Povremeno je hotel imao glazbu, a na insistiranje tzv. "Šimi društva" gostovala je više puta ruska balalajka. To je ansambl sa više klasičnih ruskih instrumenata. Ostale su u sjećanju pjesme koje je pjevao ovaj ansambl, i to: Uz Don šeće mlad kozak, Volga, Volga, Na rijeci, Magla, Majčice Rusija, Večernica, Kazačok, Na brijegu breza, Pijmo druzi i dr.

Hanovi, konaci i musafirhane

Pored modernih hotela, u vrijeme između dva svjetska rata, za konačenje putnika u Derventi služili su i neki stari hanovi.

Kurdića han nalazio se na prostoru između hotela Rajčevići i pekare kod Dolnjačke džamije. U veliko kameno dvorište ulazilo se iz glavne ulice pored hotela Rajčević, a na suprotnoj strani pored pekare. Han je građen na kat. Imao je drvenu verandu, u prizemlju je bio podrum za stvari, kafanu i nekoliko soba za smještaj putnika. U prizemlju je bio podrum za stvari, izvan zgrade bila je staja za konje, dok su kola stajala u dvorištu.

Na desnoj obali rijeke Ukrine bio je han Sulejmanbega Karabegovića. Handžije su se mijenjale više puta. Han je imao jednu veliku prostoriju u kojoj su, pored zida, bile drvene sećije, a okolo stolovi. Pored toga, handžija je imao svoju posebnu sobu, a putnici su spavali na sećiji. U ovaj han najviše bi svraćali seljaci iz okolnih sela, posebno kada je pazarni dan ili vašar. U neposrednoj blizini hana održavani su čuveni derventski vašari. Ovaj han porušen je 1945. godine prilikom bombardovanja Dervente i u njemu je stradalo više ljudi, uglavnom izbjeglica iz istočne Bosne.

U gradu je postojao konak Mahmutage Kapića u Gornjoj mahali, nasuprot mezarluka. Konak se nalazio u sklopu dvorišta i kuće Mahmutage i u njega se ulazilo na velika avlijska vrata. Konak je bio izdvojen od kuće za stanovanje i ostalih zgrada. Imao je jednu veliku sobu sa sećijama i minderlucima, veliki bosanski ćilim, u uglu sobe dolap u kome su stajali, na jednoj polici, dušeci i jorgani za musafire i cementirani oluk sa ibricima vode za umivanje. Uz ovu sobu bio je WC. Hranu je putnicima davao vlasnik konaka i sve je bilo besplatno. Navečer je Mahmutaga sjedio sa musafirima i pio kafu.

U Derventi su postojale i dvije musafirhane bogatih begovskih porodica Begović i Alibegović. Musafirhana Miralembega Begovića bila j u produženju porodične kamene kuće, a Uzeirbega Alibegovića u sklopu kuće, u kojoj je bila i velika trgovačka radnja. Musafirhana je bila u prizemlju i odvojena posebnim ulazom. U musafirhanama su odsjedali prijatelji, rođaci i putnici namjernici, a kod Alibegovića još i njihovi poslovni prijatelji. Svaka musafirhana imala je nekoliko soba u kojima su boravili gosti, a vlasnici ovih ustanova starali su se da musafiri (gosti) budu dobro smješteni i da se ugodno osjećaju u musafirluku.

Za vrijeme mjeseca posta – ramazana u musafirhanama se obavljala i vjerska molitva jacija. Poslije završetka molitve gosti i prijatelji su sa domaćinom nastavili sijeliti i uz priču ispijali bi kahvu do duboko u noć.

Kuća ljubavi

Derventa je stari grad na rijeci Ukrini, koja grad presijeca na dvije cjeline. Veći dio grada je na desnoj obali, a manji na lijevoj obali rijeke, sa mnogo livada, trave, vrbaka i cvijetnog šarenila. Uz rijeku se čuje pjesma i zvuk harmonike i gitare. Izlet uz rijeku pruža mogućnost da svako osjeti njene čari, pjesmu, livade i vodu, koja je na mjestima tiha i mlaka i ugodna za kupanje.

Jednoga dana u taj lijepi i veseli grad došao je jedan omalen čovjek sa šeširom na glavi i crnim lijepo potšišanim brkovima sa ženom koja je bila lijepo obučena, sa nešto jače izraženim oblinama tijela, a naročito grudi. Čuo je za čari ovog

lijepog grada. Kupio je jednu staru kuću, pogodnu za otvaranje kafane uz samu rijeku i u neposrednoj blizini nogometnog igrališta. Čovjek je mislio da je to pravo mjesto za mladost i ljudsku dušu. On se zvao Stevo Prodanović, a žena Julijana. Nakon kraćeg vremena Stevo je iz svog kraja Banata doveo dvije mlade djevojke da poslužuju u kafani i da zabavljaju goste. To su bile prve animir dame u Derventi koje su za dobru zaradu gostima nudile ljepotu i ljubav.

Posao gazde Steve se razvijao. Imao je mnogo gostiju i rodila se ideja da na prostoru pored kafane sagradi, pod plan, kuću ljubavi, u kojoj će mladi, a i stariji gosti moći da provode ugodno vrijeme u društvu lijepih i mladih djevojaka.

Kuća je bila prizemna i imala je više odjeljenja. Na desnoj strani ulaza bila je veća prostorija, u kojoj su gosti mogli dobiti kahvu, limunadu i razno piće, a na suprotnoj strani bio je plavi salon namijenjen samo za izuzetne goste, u kome su se služila razna pića i mezetluci. U ovom salonu posluživale su najljepše djevojke, koje bi gazda odabrao da zabavljaju goste. U ostalom dijelu ove kuće bio je skroman stan gazda Steve i zasebne sobe za djevojke, u kojima su one spavale i primale goste. U sobi je bio ležaj sa udobnim jastucima, stolić sa potrebnom šminkom i higijenskim priborom i ormar za smještaj garderobe. Prozori soba bili su okrenuti prema ulici, ali su stalno bili zastrti teškom bordo zavjesom da znatiželjnici ne vide šta se sve zbiva iza zavjesa. Uz samu zgradu bila je velika bašta zasađena raznim cvijećem. Tu su djevojke provodile svoje slobodno vrijeme.

Svakog ponedjeljka i petka djevojke su išle u bolnicu na pregled. One su morale proći cijelu čaršiju. Bile su lijepo obučene i dotjerane da cio grad vidi kako je gazda Stevo nabavio nove ljepotice. Kada bi prolazile pored kafane i trgovine, svi su izlazili, i mladi i stari, da vide ima li novih cura i kako izgledaju.

U kući ljubavi bilo je uvijek veselo, stalno se čula pjesma iz starog gramofona ili bi goste zabavljala neka dobra kapela iz Banata. Bilo je tu svađe i tuče, naročito ako su gosti željeli da pridobiju ljubav neke od lijepih djevojaka, a bilo je i strasne ljubavi. Naročito je u tome prednjačio poznati momak R.B., izuzetno jak, ali veliki napasnik. Bilo je slučajeva da je poneki građanin, iz ljubavi, oženio djevojku iz ove kuće. Tako je jedan stalni gost A.M. oženio djevojku iz ove kuće, ali nije mogao dugo ostati u Derventi. Građani su smatrali da nije dostojno da jedan njihov sugrađanin, pored čednih i lijepih djevojaka u gradu, ženi djevojku iz kuće ljubavi. Građani su ga sažaljevali i nerado su se s njim susretali. Nedugo poslije ženidbe on se preselio u jedan veći susjedni grad i postao poznati privrednik.

Tako se živjelo u kući ljubavi. Međutim, stalno je bio problem oporezivanja prihoda gazda Steve. Način utvrđivanja tečevine u ovoj kući riješio je šef

Poreske uprave M.T., koji je bio poštovan u gradu, a naročito kod mladih, jer je bio zaljubljenik u nogometnu igru. On je izradio kriterij da se porez utvrđuje po prihodu, polazeći od činjenice da svaka djevojka u toku dana može ostvriti pet kontakata sa gostima i da je jedno zadovoljstvo plaćano 25 dinara.

Došao je rat, nestao je garda, nestale su i djevojke, a na prostoru te kuće nikle su druge radionice u kojima se zapošljavala samo muška radna snaga.

DONJA MAHALA U DERVENTI

PROSTOR, STANOVNIŠTVO I PORODICE

Donja mahala zauzimala je prostor od Gimnazije prema kraju gradskog dijela Dervente u pravcu Bosanskog Broda. Obuhvatala je sljedeće ulice i sokake: Brodsku ulicu, Jusufbegovića sokak, Safvetbega Bašagića ulica (ranije se zvala Hadži Ferhatbegovo brdo), Mulabegovića sokak, sokak Gakovac od Brodske ulice prema Bolnici uključujući vilu Mahmutbega Gradašćevića.[25]

Uočljiva je urbana osobenost Donje mahale. Ulice su bile blago strme, koje su se spuštale do ravnice prema Bosanskom Brodu. One su imale makadamsku podlogu, a na stranama ulica bila je kaldrma za pješake. Površinske vode tekle su potocima, koji su se nalazili uz kamenu kaldrmu i ulicu koja je služila za kolski saobraćaj. Potoci su bili pokriveni kamenim pločama tako da se voda nije zadržavala na ulici. Ovo je uticalo da su ulice bile čiste. Na ulazu u pojedine avlije postojali su mostići za ulazak kola u dvorište.

Većina ulica bila je oivičena lijepim drvoredom, pretežno kestenima i lipama, a iz dvorišta kuća širile su se krošnje šljiva, jabuka i dunja. Osim Brodske ulice, koja je po dužini bila najveća i na kojoj se odvijao glavni saobraćaj na putu Bosanski Brod – Sarajevo, bilo je manjih ulica i sokaka.

Donja mahala bila je mješavina arhitekture kuća. Većina kuća bila je na sprat, a manji broj kuća imao je samo prizemlje. Bilo je i vrlo modernih kuća i po izgledu i unutrašnjem uređenju. Bosanski tip kuća sastojao se od hajata, ostave i mutvaka i sobe za služinčad u prizemlju, a na spratu je bila divhana sa sećijama pored prozora i soba za spavanje i primanje gostiju, tzv. musafirska soba. To je najbolje uređena soba, koja je imala zemljanu peć sa lončićima raznih boja, sagrađena od posebne žute gline pomiješane sa trinom. Ovakove furune postojale su i u drugim sobama za prebivanje. Sve sobe od ulice imale su na prozorima mušebke, hodnik zvani araluk, abdesthane i WC. U nekim sobama bili su dolafi za smještaj posteljine, a bio je ozidan i donji dio cementom - banjica, koja je služila za umivanje i kupanje. U modernim kućama bio je sproveden vodovod i uređen mokri čvor sa banjom za kupanje.

---

[25] *Gradsko područje Dervente obuhvatalo je: Begluke, Ciganluk gornji, Ciganluk preko Ukrine, Donju mahalu, Gornju mahalu, Gradsku mahala, Katoličku varoš, Kukavice, Omeragiće, Potočane i Srpsku varoš.*

U ovom dijelu grada živjelo se prisno i prijateljski bez obzira na vjersku pripadnost. Većina kuća u kojima su živjele muslimanske porodice bile su ograđene visokim tarabama, ali je bilo i mnogo otvorenih dvorišta u kojima se vidjelo šta ko radi.

Karakteristika ovog kraja bila je da su uz kuće bile lijepe bašte i cvijetnjaci, koje su uređivale obično djevojke. U svakom cvijećnjaku obavezno je bilo zasađeno omiljeno cvijeće miloduh. Ovo cvijeće djevojke su dobro čuvale, naročito uoči Đurđev-dana, da ga momci ne posijeku, jer se vjerovalo da djevojka koja je njegovala miloduh, a momci ga posijeku uoči Đurđev-dana, neće se udati za duže vrijeme.

Na kraju ulice Safvetbega Bašagića, koja se završavala na Mulabegovića sokaku, postojala je jedna veća poljana – meraja na kojoj su djeca igrala fudbal i druge igre. Tu su počeli da igraju nogomet kasnije poznati fudbaleri: Mahmut Mulabegović, Nedžmudin Alagić, Ibrahim Mulabegović i Izudin Hadžiagić.

Brodska ulica i ulica Safvetbega Bašagića zimi su služile djeci i odraslima za sankanje na saonicama i ligurama, tzv. motorima sastavljenim od dvije saonice i duže daske preko saonica na koju je moglo da sjedne više osoba sa upravljačem, jer je veća težina davala jače ubrzanje. Sanjkalo se pred večer i u noći, kada nije bio živ kolski promet.

Iza kuća bili su veći kompleksi zemljišta na kojima se gajilo povrće, zatim razno voće (šljive, jabuke, kruške, orasi, dunje, trešnje i dr.), a jedan dio bašte služio je za ishranu krava, ovaca i drugih domaćih životinja.

Skoro svaka kuća imala je jednu, dvije ili više krava, a bogate porodice, kao: Mulabegović, Jusufbegović, Đonlagić i Hadžidervišagić, imale su po jednu ili više bika (bivolica), koje su porijeklom iz Afrike. Bike su davale malo mlijeka u odnosu na krave, ali je ono bilo vrlo kvalitetno, a posebno kajmak. Imale su i čudna imena, kao što su "jakute" i sl.
Krave, bivolice i druga stoka, svaki dan su, osim zime kad padne snijeg, vođene na ispašu na tzv. Ilman, zemljište sa travom uz rijeku Ukrinu.

Čobani su bili Smajo Kobajica i Ramo Ljeljak. Oni su rano ujutro, svirajući rogom, obavještavali domaćine da je vrijeme da stoka ide na ispašu. Prije odlaska na ispašu krave su prethodno pomužene, a zatim su izvedene iz dvorišta i odlazile na sabiralište. To je mjesto bilo na dnu Brodske ulice, na raskršću kod česme. Kad je sva stoka stigla na ovo mjesto, čobani su stoku tjerali na Ilman. Ovo zemljište bilo je vlasništvo Općine i služilo je samo za ispašu. Domaćini su čobanima plaćali čuvarinu po glavi stoke. Pred samu večer čobani su dotjerali stoku u grad i svaka krava, odnosno druga vrsta stoke i svako grlo znalo je u koju avliju treba da uđe.

Poznate derventske porodice koje su živjele u Donjoj mahali između dva rata

1. Brodska ulica:
Huseinbeg Mulabegović, ing. Husein Bećirević, Teufik Pelesić, Šemsibeg Abdulahefendić, Salihbeg Karabegović, Ferhatbeg Karabegović, Bećirbeg Hadžihasanović, Smailbeg Mulabegović, Mehmedalibeg Mulabegović, Uzeirbeg Đonlagić, Franc Mozer, Bela Rubinštajn, Huseinbeg Hadžihasanović, dr. Aurel Kudrna, Hrustembeg Đonlagić, Šukrija Alagić, Smailbeg Hadžihasanović, Mustajbeg Jusufbegović, Ferhatbeg Mulabegović, Štefica Mecinger, Selimaga Udžvarlić, Mustajbeg Kapetanović, Salih Hrustić, Hadži Halilaga Udžvarlić, Ibrahimaga Hadžiomeragić, Hadži Fehimaga Hadžiomeragić, Pero Marjanović, Slavko Arnautović, Vaso Tatarček, Milena Šuput, Milan Medan, Bogdan Đukić, Karlo Rašić, Muhamedaga Porobić, Hamza Đonlagić, Milan Zekanović, Abdulah Abdulahefendić, Muharem Ćimić, Mustafa Šaškinović, Hasan Udžvarlić, Ahmet Šeremet, Zaim Nuković, Ivan Begić, Miroslav Štefančić, Anka Radanović, Dževad Hodžić, Liza i Beba Matijević, Tvrtko Bilandžić, Mato Nujić, Johan Hofman, Ahmet Babić, Avdo Babić, Ramiz Bašić, Ivan Macek, Emin Bombić, Rabija Bombić, Ante Čalić, Ivan Krističević, Mahmutbeg Jusufbegović, Asimaga Karabegović, Sokrat Žakula, Marko Đepina, Ćamil Pašagić, Lazo Ilić i Mate Bijader.

Kuća Ćimić Muharema

2. Jusufbegovića sokak:
Eminbeg Hadžihasanović, Muharmbeg Hadžihasanović, Mehmed eff. Omerhodžić, Hamdibeg Jusufbegović, Huseinbeg Jusufbegović, Alibeg Filipović, Ramiz Činara, Ibro i Mujo Mlivić, Omeraga Udžvarlić, Sulejmanbeg Karabegović, Uzeirbeg Karabegović, Alaga Udžvarlić, Josip Lay, Hasanbeg Jusufbegović, Šefik Šehović, Dara Đurić, Adembeg Kapetanović, Jure Jurišić i Petar Dražić.

3. Hadži Ferhatbegovo brdo:
Pašabeg Ibrišagić i Mehmedbeg Mulabegović.

4. Mulabegovića sokak:
Avdaga Hadžidervišagić, Hilmibeg Gradašćević, Fatima Hadžidervišagić, Ibrahim Mačković, Džemaludin eff. Ruždija, Ibrahimaga Hadžiagić, Ćerim Filipović, Hamzabeg Mulabegović, Sulejman eff. Midžić, Rifatbeg Mulabegović, Hamdaga Drljević, Jusuf Pita, Orhan Kapetanović, Muhamed eff. Tarabar, Zaimbeg Kapidžić i Mato Mamić.

5. Pašabegov sokak:
Hasan Hadžihasanović, Krunoslav Draganović, Suljaga Hodžić, Šefko Huremović-Đonlagić, Edo Šašivarević i Smajo Musa.

6. Gakovac:
Mahmutbeg Gradašćević, Hadži Hamidaga Hadžiomeragić, Edhem Islamović, Dedo Islamović, Omer Islamović, Ragib Skelo, Juso Zahirović, Husein Islamović, Smajo Smajić, Rizo Smajić, Stanko Ereš, Šefka Jaganjac, Vojo Vasilić, Avdo Kudić, Jusuf Mulaosmanović, Franjo Vodanović, Mato Topić, Ljubica Radman, Radovac Meho, Radovac Ahmo, Ale Kudić i Drago Arapović.

7. Lalića sokak:
Nezir Lalić, Osman Lalić, Ernest Hlubna, Sara i Roza Gaon.

Donja mahala u Derventi

U Donjoj mahali, najvećem prostoru grada, živjeli su građani i svako je poštivao komšiju, prijatelja i poznanika iz ove lijepe mahale. Tu su živjeli ljudi raznih nacija, vjera i uvjerenja i nikada, u toj sredini, nije došlo do netrpeljivosti jednih prema drugima. Razlike su postojale samo na pripadništvu jednoj i drugoj vjeri i kulturi, a ne u sadržaju odnosa u zajedničkom življenju.

Svoju djecu odgajali su u istom duhu, djeca su se zabavljala raznim dječijim igrama: nogomet, koranje, cikica, tucanja jaja na uskrsne praznike, sankanje, lov na vjeverice u avlijama, baštama, meraji, malom igralištu na raskršću kraj česme, kupali se na Ukrini, na Patkovači, na plaži kod starog drvenog mosta zv. "Starača", na gradskom kupalištu, kod Tobije, na gazovima, Beglucima i Tukovcima. To im je sve omogućio čudesan prostor ovog područja grada, a i ljubav prema svakome, kako su to nosili u svom biću poučeni u svojim porodicama.

Pogled na Donju mahalu

Bosanska kuća - S. Karabegovića

ŠKOLSTVO U DERVENTI

Osnovna škola

Rad osnovnih škola u Bosni i Hercegovini i u samoj Derventi počeo je u septembru 1918. godine, dakle još za vrijeme bivše Austro-Ugarske monarhije i nastavljen je i u novoj državi Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Narodna vlada Bosne i Hercegovine donijela je odluku da se nastavi rad osnovnih škola, izvrši popravka oštećenih školskih zgrada i obezbijedi stručni kadar za rad osnovnih škola.

Od početka 1921. godine u mnogim mjestima otvorene su nove osnovne škole. U 1936. godini otvorena je nova osnovna škola u Bosanskom Klakaru srez Derventa, a u 1937. godini u srezu Derventa, koji je brojao 67.305 stanovnika bilo je 18 škola i 3.806 đaka.[26]
Materijalni troškovi za izdržavanje osnovnih škola spadali su na teret budžeta općina, dok su plate nastavnog osoblja – učitelja podmirivane iz budžeta Ministarstva prosvjete.

Poslije završetka Prvog svjetskog rata školska godina počela je prema postojećim nastavnim planovima i programima. Međutim, planove i programe osnovnih škola trebalo je prilagoditi novim uvjetima u državi Srba, Hrvata i Slovenaca. Tako je u augustu 1926. godine Ministarstvo prosvjete objavilo nastavni plan za osnovne škole. Taj plan imao je za 1926/27. školsku godinu sljedeće predmete po pojedinim razredima i brojem časova:

Red. br.	Naziv predmeta	Razred/časova				
		I	II	III	IV	Svega
1	Nauka o vjeri i moralu	2	2	2	2	8
2	Srpsko-hrvatski-slovenački jezik	7	7	7	7	28
3	Početna stvarna nastava	3	4	-	-	7
4	Zemljopis	-	-	2	2	4
5	Istorija Srba, Hrvata i Slovenaca	-	-	2	3	5
6	Račun sa geometrijskim oblicima	4	4	4	4	16
7	Poznavanje prirode	-	-	3	3	6
8	Crtanje	1	1	1	1	4
9	Lijepo pisanje	1	1	1	1	4
10	Ručni rad muški i ženski	2	2	2	2	8
11	Pjevanje	2/2	2/2	2/2	2/2	4
12	Gimnastika i dječije igre	2/2	2/2	2/2	2/2	4
	Svega:	22	23	27	28	98[27]

---

[26] Đorđe Pejanović, *Stanovništvo, školstvo i pismenost u krajevima bivše Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1939., str. 13-14.*

[27] *Prosvjetni glasnik – Službeni organ Ministarstva prosvjete, 1926., str. 266.*

Dugo vremena u Osnovnoj školi u Derventi bio je upravitelj Đuro Radetić, a bili su poznati učitelji i učiteljice: Mara Kostić, Aca Vuković, Koviljka Anđelić, Mate Opačak, Hasan Jusufbegović, Hasan Hadžihasanović, Taiba Bećirević, Meho Golubić, Trnina Akšam, Predrag Kolaković, Osman Cakić, Nada i Ljerka Kudrna, Hamza i Milka Ibrišagić, Milka Topalović, Alija Hadžialijagić.

Pored državnih osnovnih škola u Derventi je postojala i privatna osnovna škola sa sestrama milosrdnicama sv. Vinka, s pravom javnosti, a bila je smještena u Klosteru. U ovu školu upisivali su se katolička, muslimanska, pravoslavna i jevrejska djeca. Program ove škole bio je identičan programu ostalih osnovnih škola. Nastavnici su bile časne sestre, a roditelji đaka plaćali su školarinu za održavanje nastave i nabavku potrebnih učila za nastavu. Škola je posebno posvećivala pažnju muzičkom i umjetničkom obrazovanju (glasovir, drugi muzički instrumenti i dekorativno crtanje).

Niža gimnazija

Nešto prije Prvog svjetskog rata, na insistiranje Općinskog vijeća u Derventi, otvorena je prva srednja škola u Derventi. Tako je 1912. godine otvorena najstarija škola Niža gimnazija u Derventi. Sredstvima općine i građana počela je gradnja gimnazije u centru grada, i to prema nacrtu Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine u Sarajevu.
Gimnazija je jedno vrijeme radila u zgradi koju je poklonio Franjo Marinček.

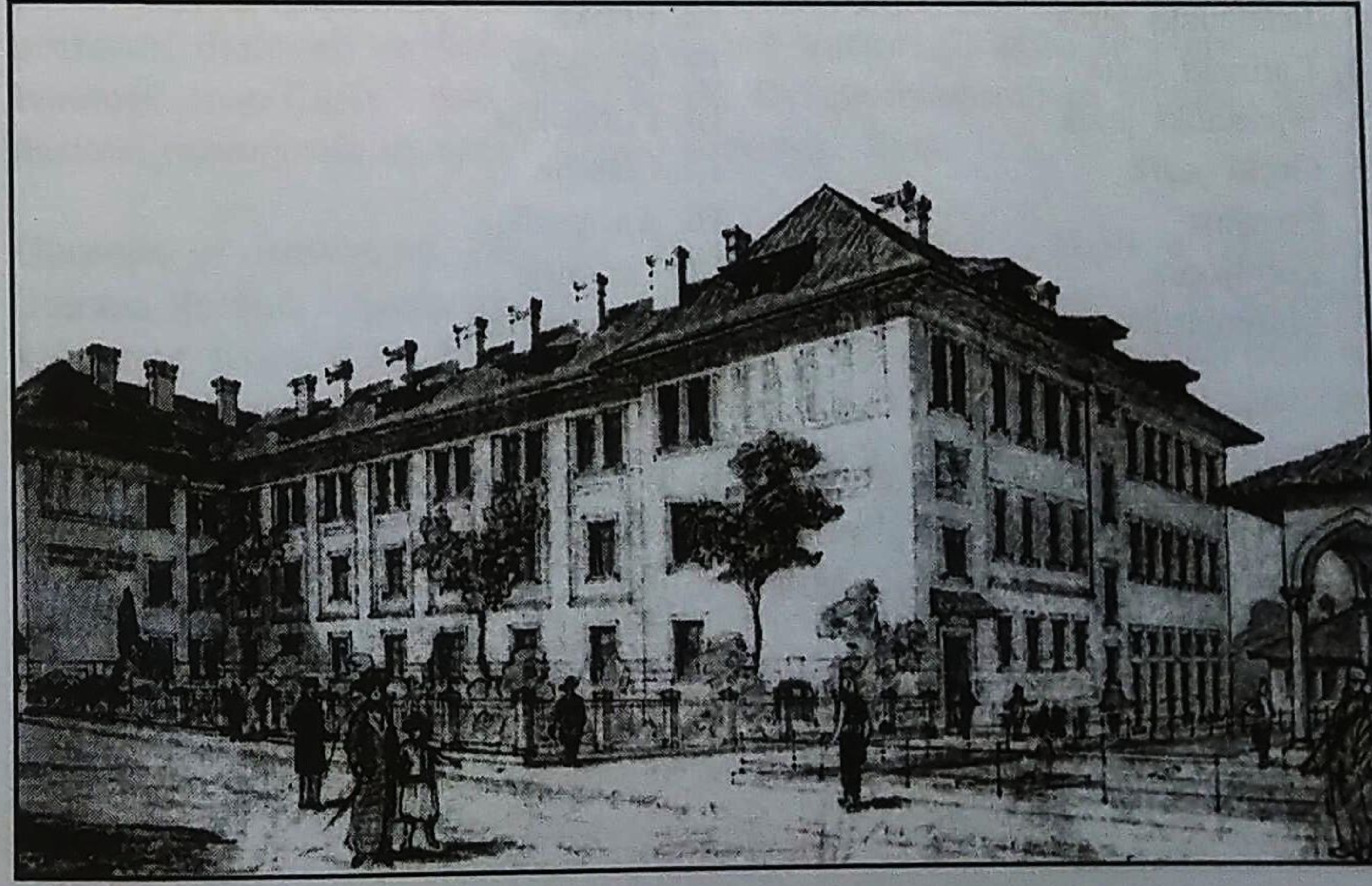

Gimnazija - 1912. godina

Općinsko vijeće adaptiralo je zgradu i nastava je otpočela u ovoj adaptiranoj zgradi, a kada je dovršena nova zgrada, gimnazija se preselila u novu modernu zgradu, koja je odgovarala svim uvjetima potpune gimnazije. Međutim, Gimnazija je imala položaj niže gimnazije. Kada je prema odluci Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine počela da radi Učiteljska škola u Derventi, školske 1914/15. godine, Gimnazija je zatvorena i nije radila do kraja Prvog svjetskog rata. Poslije rata Gimnazija je počela rad kao nepotpuna realna gimnazija, a kasnije su otvoreni peti i šesti razredi gimnazije. Priliv đaka u ovu gimnaziju nije bio dovoljan zbog čega je ova škola 1929/30. godine prestala da upisuje učenike u prvi razred. Građani i Općinsko vijeće više puta slali su delegacije u Ministarstvo prosvjete da se Gimnazija ne ukida i da se otvori potpuna gimnazija, jer u bližoj okolini Dervente nije bilo potpune gimnazije, a Derventa je u to vrijeme bila privredno, društveno i političko središte Bosanske Posavine.

Ministarstvo prosvjete donijelo je 1933. godine odluku da se ukinu Niža gimnazija u Derventi, Stocu, Gacku, Brčkom, Foči i Livnu. U Derventi je počela sa radom Državna mješovita građanska škola.[28]
Na insistiranje građana, koji su smatrali da građanska škola ne može zamijeniti gimnaziju, 1937. godine ponovno je otvorena niža gimnazija u Derventi, koja je početkom Drugog svjetskog rata imala samo tri razreda.
Naziv gimnazije bio je Državna gimnazija u Derventi. Nastavni plan za sve realne gimnazije obuhvatao je sljedeće predmete:

1. Vjeronauk
2. Srpski ili hrvatski jezik
3. Francuski jezik
4. Latinski jezik
5. Njemački jezik
6. Grčki jezik
7. Povijest
8. Zemljopis
9. Matematika
10. Prirodopis
11. Hemija
12. Fizika
13. Higijena
14. Filozofija
15. Crtanje
16. Kaligrafija
17. Pjevanje
18. Gimnastika

Direktori gimnazije bili su dr. Vladimir Perinović i Matija Divić, a profesori koji su predavali na ovoj gimnaziji bili su: Šukrija Alagić, Vaso Gajić, dr. Danilo Salom, Vinko Malvić, Milan Miljković, Veljko Ćesarević, Aleksandar Špiri i dr.

---

[28] *Prosvjetni glasnik, Godine 1933., str. 801.*

Učiteljska škola

Učiteljska škola u Derventi ili, kako se u to vrijeme zvala, Preparandija počela je sa radom školske 1914/15. godine. Njen premještaj iz Sarajeva u Derventu bio je posljedica događaja koji su se desili u to vrijeme u Bosni i Hercegovini. Aneksijom Bosne i Hercegovine 1908. godine Austro-Ugarska monarhija pokazala je da njena vlast nije bila privremenog, već trajnijeg vladanja Bosnom i Hercegovinom. 1914. godine u Sarajevo dolazi prijstolonasljednik Franjo Ferdinand. Za vrijeme posjete na njega je izvršen atentat.

U atentatu su učestvovali učitelji i đaci Učiteljske škole u Sarajevu. Učesnici u atentatu, među kojima je bilo i đaka Učiteljske škole koji su pripadali "Mladoj Bosni", uhapšeni su i osuđeni na više godina zatvora. Ovo su bili razlozi da tadašnja vlast donese odluku da se Učiteljska škola iz Sarajeva premjesti u Derventu. Škola je u početku radila kao muška, a poslije rata postala je mješovita učiteljska škola.

Poslije završetka rata u svijetu su se, posebno među studentima, učenicima srednjih škola i radnicima počele javljati revolucionarne ideje, pa se pod uticajem tih ideja mijenja i sadržina rada učenika Učiteljske škole. Đaci čitaju knjige naprednih pisaca i slobodoumniju štampu. Oni pišu pjesme, crtice i priče, a već 1920. godine pokrenut je u školi časopis "Književni pupoljci" čiji su inicijatori bili Veljko Žerajić, Mijo Dugonjić i Branko Miljuš. Zbog jednog članka, u kome je opisao težak život jedne radničke porodice, na intervenciju katoličkog vjeroučitelja, nastavničko vijeće Učiteljske škole isključilo je iz škole Miju Dugonjića, a časopis je bio zabranjen. U Učiteljskoj školi kao profesori djelovali su Šukrija Alagić, Ivo Vučković, Mihajlo Đurić, Žika Ivanović, Jovo Čupić i Aleksandar Špirić. Ovi profesori bili su omiljeni među đacima, razumjevali su njihov težak i sirotinjski život.

Uporedo sa osnivanjem časopisa "Književni pupoljci" u školi je osnovana literana družina "Jovan Skerlić". Ova literarna družina postala je središte kulturnog života đaka. Isto tako osnovana je muzička sekcija, održavane su priredbe i igranke sa bogatim programom. Rad literarne družine i muzičke sekcije, kao i održavanje priredbi i zabava, uticao je i na život derventske čaršije, jer je škola, u stvari, postala središte zabavnog i kulturnog života u Derventi.

Godine 1923. u školu dolaze Ilija Grbić, Hasan Kikić i Savo Unković i pokreću nove listove humorističke sadržine: "Fenjer", koji je uređivao i pravio ilustracije Hasan Kikić, "Kapidžik" i "Crveni vjetar". U ovim listovima bili su napisi o zgodama i nezgodama nekih đaka i profesora. Karikature za ove listove radio je Hasan Kikić.

U toku plodnog kulturnog, društvenog i političkog rada 1925. godine organizovan je u školi iz redova đaka "marksistički kružok". Inicijator osnivanja kružoka bio je Nikola Kovačević, remenar, rodom iz Dervente, komunistički poslanik i španski borac. Kružok je osnovao Pavao Ulični, obućar u Derventi. Na sastancima kružoka vodila se rasprava o političkim pitanjima, čitala se napredna štampa i djela Marksa, Lenjina, Engelsa i dr.

U proljeće 1925. godine, zbog prekršaja koga su učinili Kikić i Grbić, učenici su organizovali štrajk đaka u cijeloj Učiteljskoj školi. Nakon temeljite istrage nastavničko vijeće je donijelo odluku da se Kikić i Grbić isključe iz škole i internata, a ostali članovi kružoka kazne ukorom, sniženjem ocjena iz vladanja i isključenjem iz internata. Članovi kružoka bili su: Aleksa Unković, Bogdan Prodanović, Gavro Subotić, Milivoje Ratković i Tatomir Zagorac.[29]

Đaci Učiteljske škole pripremali su bogat program za doček Nove godine 1926. Direktor škole Vojislav Borić izdao je pismenu naredbu da svi đaci nakon završetka programa napuste salu i idu na spavanje. Hasan Kikić i Ilija Grbić nisu poslušali naredbu direktora škole. Sutradan saslušani su neposlušnici i drugi đaci škole i tada je otkriveno da u školi djeluje ilegalni "marksistički kružok". Poslije provedene istrage slijedile su oštre kazne i zbog toga je cijela škola stupila u štrajk.

Direktor Vojislav Borić u izvještaju Ministarstvu prosvjete naveo je da je štrajk djelo komunističke organizacije u školi, a u pismu prosvjetnom organu u Sarajevu pored ostalog napisao: "Bivši komunistički poslanik Nikola Kovačević, koji je odležao zatvor od dvije godine u atentatu protiv našeg kralja i koji je ovdje konfimiran, uspio je, zbog slabe pažnje na njegovo kretanje od strane policije, da osnuje među desetak đaka ove škole "Komunistički kružok". To je mogao tim prije što je protjerani đak iz Banja Luke Ilija Grbić dobio dozvolu iz Banja Luke da može krajem ove školske godine polagati privatni ispit za III razred".[30]

Na osnovu ovih izvještaja Ministarstvo prosvjete donijelo je odluku o premještaju Učiteljske škole iz Dervente u Banju Luku i tako je otvorena "Krajiška učiteljska škola".

Uz Učiteljsku školu u Derventi postojala je posebna osnovna škola, tzv. "vježbaonica" sa istim nastavnim planom kao i za druge osnovne škole, s tim da su na određene nastavne predmete dolazili da prate nastavu za đake ove škole polaznici Učiteljske škole i na praktičnoj obuci pripremaju se za novi učiteljski poziv.

---

[29] *Miloš Perić, Učiteljska škola dva puta premještana po kazni i Aleksa Unković, Grbić i Kikić u Učiteljskoj školi; Učenici i svjedoci, Zbornik sjećanja, Beograd, 1974., str. 60-65.*

[30] *Mitar Papić, Školstvo u Bosni i Hercegovini 1918-1941, Veselin Masleša, 1974, str. 184.*

Državna mješovita građanska škola

Državna mješovita građanska škola u Derventi počela je sa radom 1929/30. školske godine, kada je prestao upis đaka u prvi razred Niže gimnazije u Derventi. U istoj zgradi otvoreni su razredi građanske škole, a zatvoreni odgovarajući razredi gimnazije. Ministarstvo prosvjete je 1933. godine donijelo odluku o ukidanju Niže gimnazije u Derventi.

Građani Dervente nisu bili zadovoljni otvaranjem Državne mješovite građanske škole i vrlo često su tražili da se ukine ova škola, a da se mjesto nje ponovo otvori gimnazija. Međutim, građanska škola s obzirom na nastavni plan i kadar, uz brigu općine i pažnju đačkih roditelja, razvila se u jednu od dobro organizovanih škola ovog smjera, jer je spremala đake sposobne da po završetku škole rade u privredi i državnim nadleštvima odgovarajućeg stručnog smjera.

Nastavni plan Državne mješovite građanske škole obuhvatao je sljedeće predmete:

1. Vjeronauka
2. Srpski ili hrvatski jezik
3. Francuski ili njemački jezik
4. Istorija
5. Zemljopis
6. Račun sa prostim knjigovodstvom
7. Geometrija sa geometrijskim crtanjem
8. Botanika i zoologija
9. Fizika
10. Hemija sa mineralogijom
11. Knjigovodstvo
12. Ručni rad
13. Domaćinstvo (kućanstvo)
14. Slobodno crtanje
15. Pjevanje
16. Lijepo pisanje
17. Higijena
18. Gimnastika
19. Građanske dužnosti sa osnovima zakonodavstva

Đaci osnovne škole sa učiteljicom Marom Kostić

Direktori u toku postojanja ove škole bili su: Elezović i Jovan Marjanović, a profesori su bili: Nail Begić, Ahmet Omerhodžić, Marija Biljan, Marija Kudrina, Boris Bostovski, Bogdana-Beba Kostić, Jevđević, Mihajlović.

Ženska zanatska škola

Kolo srpskih sestara u Derventi 1930. godine osnovalo je žensku zanatsku školu u vlastitim prostorijama. Škola je radila po programu škola ove vrste u našoj zemlji. U ovu školu upisivale su se učenice koje su završile nižu srednju školu, a nastava u ovoj školi trajala je tri školske godine. U školu su upisivane i učenice koje nisu imale završenu nižu srednju školu. Međutim, ove učenice prethodno su pohađale pripremnu nastavu u trajanju od tri godine.

Sa ovom školom učenice su imale pravo da se upišu u Stručnu žensku učiteljsku školu u Beogradu koja je imala rang srednjih škola pa su učenice po završetku školovanja dobivale zvanje stručnih učiteljica. Ova škola je kasnije, prema odluci Vrbaske banovine, dobila status polubanovinske ženske zanatske škole, jer je banovina dotirala jedan dio rashoda iz svog budžeta.

U ovoj školi učenice su posebno učile stručne praktične predmete kako bi po završetku školovanja mogle da stručno obavljaju poslove zvanja za koji su se opredjeljivale.

Nastavni plan ove škole obuhvatao je sljedeće predmete:
1. Stručni praktični predmet
2. Crtanje krojeva
3. Srpsko-hrvatski jezik
4. Račun, zanatsko računovodstvo i kalkulacija
5. Poznavanje robe i domaćinstvo
6. Istorija i zemljopis
7. Dekorativno crtanje

Unutrašnji stručni rad škole bio je vrlo razvijen. Učenici su pod nadzorom nastavnica krojile haljine za građanke u Derventi, a posebno su učenice šile haljine uglednim Dervenćankama. Naknadu za izradu predmeta u školi poručioci su plaćali u budžet škole. Pored krojenja i šivanja učenice su učile i vezenje po narodnim motivima. Na kraju svake godine škola je pripremala izložbu ručnih radova svojih učenica.

Nastavnici škole bili su: Ferida Šerić, Vera Popović, Bogdana-Beba Kostić, Desa Dabić i Staka Jančić, a upraviteljica škole Sofija Petrović.

Završni ispit u ovoj školi imao je praktičan karakter. Program škole predviđao je da svaka učenica za završni ispit pripremi jedan stručni rad (sašije haljinu, vezenje na svili ili drugim materijalima i sl.). Posebna ispitna komisija sa banovinskim

prosvjetnim inspektorom cijenila je svaki rad i na osnovu ocjene komisije učenice su dobivale svjedočanstvo o završenom školovanju u ovoj školi.

Privatna ženska zanatska škola SS. milosrdnica sv. Vinka

Privatna ženska zanatska škola ss milosrdnica sv. Vinka vodi porijeklo iz ranijeg perioda, a bila je smještena u Klosteru neposredno ispod pijace. Ova škola dobila je pravo javnosti rješenjem Vrbaske banovine u Banjoj Luci br. 4.554 od juna 1933. godine. Škola nije bila isključivo konfesionalna, katolička škola, jer su se u ovu školu upisivali i učenice muslimanske, pravoslavne i jevrejske vjere. Škola je spadala u vrlo organizovane školske institucije. Nastavnici su bile časne sestre, među kojima je bilo vrlo obrazovanih, koje su završile studije u inostranstvu. Tako je sestra Jozefina završila studij književnosti u Parizu, a nastavnice su bile još sestre Karolina i sestra Petronija, koja je jedno vrijeme bila upraviteljica škole ili, kako se tada zvalo, sestra oberica.

Pored stručnih predmeta: stručni praktični rad, crtanje krojeva, račun, računovodstvo i kalkulacija, poznavanje robe i domaćinstvo, dekorativno crtanje, predavali su se i predmeti: srpsko-hrvatski jezik, historija i zemljopis, vjeronauka i higijena.

U ovoj školi bila je naročito razvijena aktivnost učenika na kulturnom i muzičkom polju. U školi je postojao potpun ženski tamburaški zbor, a učenice su učile i sviranje pojedinih muzičkih instrumenata kao klavir, gitaru, bisernicu i sl. Ženski tamburaški zbor priređivao je i javne priredbe.

Škola se izdvajala po stručnom sastavu nastavnika, dobro organizovanom stručnom praktičnom radu, naročito u crtanju krojeva, šivenju, dekorativnom crtanju i slobodnoj likovnoj umjetnosti. Pored krojenja i šivanja učenice su vezle razne motive i na svili.

U školu su se upisivale učenice sa završenom nižom srednjom školom, gimnazijom ili građanskom školom. Škola za ove učenice trajala je dvije godine, a u školu su se upisivale i učenice bez završene srednje škole, ali su bile dužne da prethodno pohađaju tri godine pripremne nastave da bi mogle steći svjedočanstvo o završetku škole. Učenice koje su završile ovu školu mogle su da otvore samostalnu zanatsku radnju ili da nakon dopunskog školovanja steknu zvanje učiteljice stručne škole.

Krajem godine škola je pripremala izložbu radova učenica, koja je pokazivala kakve su uspjehe postigle učenice u krojenju, šivanju i vezenju. Na izložbama su postavljani i umjetnički radovi učenica koje su imale smisla za samostalan umjetnički rad.

Viša djevojačka škola

Više djevojačke škole osnovala je Austro-Ugarska monarhija u Bosni i Hercegovini kao poseban tip škola za obrazovanje ženske omladine. Ove škole imale su zadatak da učenicama daju širu naobrazbu od one koje su davale osnovne škole i da osposobe polaznike ovih škola za određene oblike privređivanja, a naročito za buduće majke i domačice. Kao uvjet za upis u ove škole tražila se osnovna škola. Ove škole su bile po pravilu petogodišnje, a bilo je ovih škola i sa kraćim, četverogodišnjim školovanjem. Tako je u Derventi u toku Prvog svjetskog rata otvorena četverogodišnja Viša djevojačka škola, koja je radila po posebnom programu.
U ovu školu upisivale su se učenice svih vjera, osim muslimanske.

Poslije završetka rata Viša djevojačka škola u Derventi radila je kraće vrijeme i u nju su se upisivale i djevojčice muslimanske vjeroispovijesti. Ova škola je, nakon kraćeg djelovanja, prerasla u Višu osnovnu školu, što je vidljivo iz dokumenata koja se nalaze u zbirci Dokumenata Vlade Bosne i Hercegovine koju je izdao Arhiv Bosne i Hercegovine, autora Samije Sarić, i to iz Informacije o uslovima o prijemu djevojčica u Djevojačku višu narodnu školu u Derventi (signatura: L:71:82/159/27) i Zapisnika I. redovne sjednice Više narodne škole u Derventi od 25. VI 1919. godine (signatura: ZSV2-58/84/113/1).

Pismo nije potpisano pojedinačno, nego je na kraju naznačeno kao potpisnik "Bosansko-hercegovačka studentska omladina".

Treće otvoreno pismo Bosansko-hercegovačke studentske omladine od 1. decembra 1939. godine pod naslovom

Protiv rata!
Za slobodu, demokraciju i ravnopravnost naroda!
Za autonomiju Bosne i Hercegovine!

izdao je povodom predstojeće ratne opasnosti. U pismu se, pored ostalog, ukazuje na nepotpunost rješenja hrvatskog pitanja poslije sporazuma Cvetković-Maček, ustaje protiv ratne politike nenarodnih krugova u zemlji, zahtijeva uvođenje demokratije, pravilno rješenje nacionalnog pitanja, kao i autonomija Bosne i Hercegovine i posebno se ističe:

"Bosna i Hercegovina isprepletena je življem Srba, Hrvata i Muslimana i u njoj nije moguće postaviti granicu između Srba i Hrvata, a da ona ne bude teška nepravda Srbima, Hrvatima ili Muslimanima. Mora biti jasno da će svaka podjela Bosne i Hercegovine predstavljati i jednu nepravdu nanesenu Muslimanima koji od uvijek čine jednu posebnu cjelinu. Razne političke grupe koje su bogato čarile na dosadašnjim nesređenim odnosima Srba i Hrvata i svi nenarodni srpski elementi, koji su protiv demokratije i sporazuma, ustali su i protiv autonomije, ustali su da sačuvaju svoje bogate položaje, ustali su u odbranu onih koji su dvadeset godina haračili i pljačkali po Bosni i Hercegovini...

Svaki onaj kome leži na srcu dobro i sreća našeg kraja, koji istinski voli svoj narod kao što ga volimo mi, omladina, i koji iskreno želi slogu Srba, Hrvata i Muslimana, boriće se za autonomiju Bosne i Hercegovine. Autonomija Bosne i Hercegovine onemogučiće sve nenarodne i nazadne grupe da trguju sa napaćenom Bosnom i Hercegovinom kao svojim imetkom, bilo da su one na srpskoj, hrvatskoj ili muslimanskoj strani, borili se oni danas za autonomiju ili protiv. Samo u autonomnoj Bosni i Hercegovini ni Drina ni Una neće nas dijeliti od braće s one strane, a zadovoljnoj Bosni i Hercegovini biće tada bliži i Beograd i Zagreb."[40]

---

[40] *Građa o djelatnosti KPJ u Bosni i Hercegovini 1921-1941., "Veselin Masleša", Sarajevo, 1971., str.467.*

Potpisnici Trećeg otvorenog pisma iz Dervente su: Ćimić Ferid[41], student tehnike i Šahbegović Halil, student filozofije.
Sva tri pisma studenti iz Dervent rasturali su po gradu i okolnim mjestima i selima.

U 1939. i 1940. godini Studentsko udruženje "Petar Kočić" iz Beograda organizovalo je turneju po Bosni i Hercegovini sa parolom "Branićemo zemlju". Ovo udruženje u saradnji sa Klubom akademičara u Derventi organizovalo je priredbu 10. maja 1940. godine u prostorijama Hotel Hill, koje su bile ispunjene do posljednjeg mjesta. Ova manifestacija imala je velikog uspjeha i zauzima značajno mjesto u istoriji naprednog studentskog pokrta u Derventi. Na priredbi je izvedeno nekoliko muzičkih tačaka i horskih recitacija ("O klasje moje" i dr.). Poseban ton ovoj manifestaciji dali su svojim učešćem studenti: Mahmut Bušatlija, Zijo Dizdarević, Husein Hodžić i dr. Beogradski studenti bili su smješteni kao gosti u kuće svojih kolega iz Dervente.

Pored rada na unutrašnjem organizovanju, teoretskom i političkom djelovanju, Klub akademičara u Derventi gajio je veze i sa studentskom i drugom naprednom omladinom u susjednim mjestima sa područja Vrbaske banovine. Posebna saradnja ostvarena je sa Klubom akademičara Banja Luka, naročito u organizovanju zajedničkih akcija i političkih manifestacija za mir i demokratiju. Organizovani su sastanci predstavnika klubova, a grupe i pojedinci iz jednog i drugog mjesta učestvovali su u izvođenju zajedničkih akcija (zabave, predavanja, usmene novine i sl.). Tako je bilo dogovoreno da profesori beogradskog Univerziteta dr Mihajlo Ilić i dr Jovan Đorđević poslije održanih predavanja sredinom decembra 1932. godine u Banja Luci održe predavanja i u Derventi. Međutim, Uprava policije u Banja Luci zabranila je održavanje predavanja, jer su teme bile "uperene protiv postojećeg državnog poretka, a policija je obaviještena da izvjesna lica namjeravaju da koriste predavanja u svrhu demonstracija"[42]. Iz ovih razloga predavanja nisu održana u Derventi.

---

[41] Ferid Ćimić rođen je 5. 12. 1920. g. u Derventi gdje je završio osnovnu školu, a Šerijatsku gimnaziju u Sarajevu. Studirao tehničke nauke u Beogradu i 20. 12. 1949. godine diplomirao na Građevinskom fakultetu u Beogradu. Pripadao naprednom studentskom pokretu i bio aktivni član Studentskog udruženja "Petar Kočić" u Beogradu. Poslije okupacije zemlje prekinuo studij i došao u Derventu. Pošto je pripadao naprednoj studentskoj omladini bio pod paskom ustaške policije.Na osnovu izvještaja Uprave grada Beograda uhapšen 6. juna 1941. g. i u zatvoru u Deventi nalazio se do 12. septembra 1941. Ustaška nadzorna služba iz Zagreba početkom 1942. godine uhapsila je jednu veću grupu članova KPJ i SKOJ-a i aktivista NOP-a, U toj grupi bio je uhapšen i Ferid Ćimić i nalazio se u zatvoru od 10. januara 1942. do 30. aprila 1942. godine u Doboju. Po izlasku iz zatvora uključio se u ilegalni rad i primljen je u SKOJ. 7. januara 1943. godine ponovo je uhapšen sa Antom Đonlićem i Jozom Erešom i sproveden u zatvor Gestapo-a u Slavonskom Brodu. Iz zatvora, zbog nedostatka dokaza, pušten na slobodu 5. maja 1943. godine. Do odlaska na oslobođenu teritoriju septembra 1944. godine aktivno radio za NOP i usko sarađivao sa ilegalnim Obavještajnim centrom u Doboju. Posebno bio angažovan u predaji domobranskog garnizona u Doboju septembra 1944. godine. Bio borac i delegat čete 3. bataljona 19. brigade 53. NOV Srednjobosanske divizije. U 53. diviziji organizovao fudbalski klub koji je u takmičenju sa drugim vojnim fudbalskim timovima u toku rata i neposredno poslije rata postigao zavidne uspjehe. U toku studija na beogradskom Univerzitetu aktivno djelovao u partijskoj organizaciji, a posebno bio angažovan na formiranju SD "Student" i SD "Crvena Zvezda". U tim klubovima zauzimao je rukovodeća mejsta. Umro je 31. marta 1974. godine u Rijeci, a sahranjen u rodnoj Derventi.

[42] Iz zapisnika sjednice Upravnog odbora Kluba akademičara u Banja Luci od 22. 12. 1937. godine.

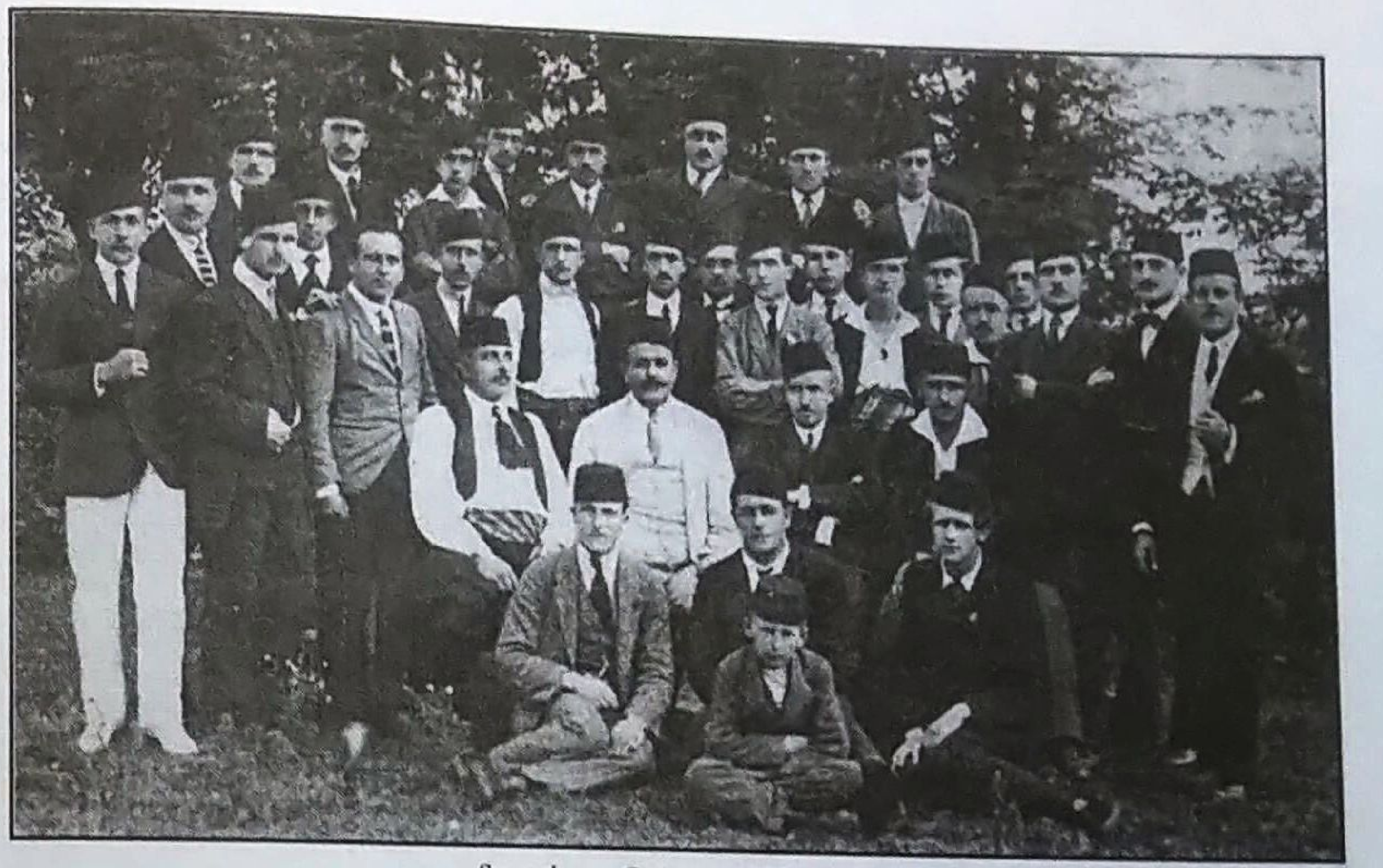

Sa zabave Gajreta 1923. godine

Sa zabave Gajreta 1937. godine

Kulturno-prosvjetno društvo "Narodna uzdanica" osnovano je u Derventi 1923. godine i krug njegovog rada bila je kulturno-prosvjetna djelatnost, a posebno pomaganje srednjoškolske i sveučilišne omladine, smještaj učenika srednjih škola u konvikt u Sarajevu, Banja Luci, i dr. Pododbor "Narodne uzdanice" organizovao je više analfabetskih tečajeva u cilju suzbijanja nepismenosti kod muslimanskog stanovništva, a priređivao je i godišnje zabave. Zaslužni članovi za rad "Narodne uzdanice" bili su dr Muhamedbeg Kulenović, Omeraga Udžvarlić, Ibrahimaga Hadžiavdić, Mahmutaga Hadžiefendić, Osmanbeg Osmanbegović i dr.

Muslimansko pjevačko društvo "Jedinstvo" osnovano je 1936. godine. U krugu napredne omladine Dervente rodila se ideja da se osnuje omladinsko pjevačko društvo koje bi trebalo da okuplja mušku i žensku omladinu. Idejni začetnici bili su Mustafa Porobić, Feriz Alijagić, Nedžmudin Alagić, Rizah Alibegović i Zijah Karabegović. Ideja je nastala kao plod razgovora u Gradskoj čitaonici, koja je bila središte javnog i društvenog života.

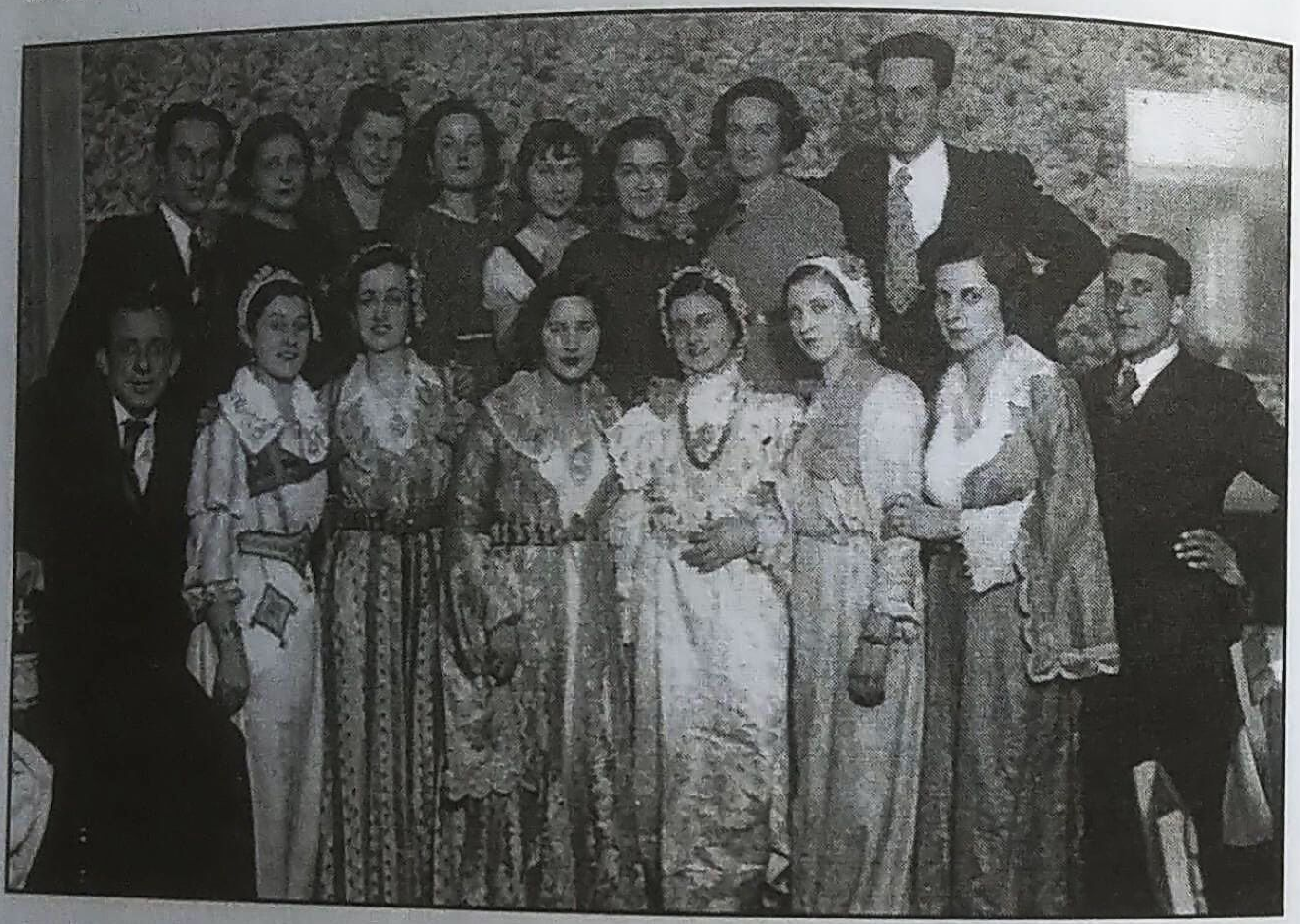

Sa zabave "Narodne uzdanice", 9. siječnja 1937. godine

Upravni odbor Gradske čitaonice obećao je pomoć, a posebno prostorije za rad društva, ali je smatrao da bi ta pjevačka družina trebalo da bude sekcija Gradske čitaonice, što osnivačka skupština društva nije prihvatila ovu sugestiju.

Na godišnjoj skupštini, 10. juna 1936. godine, izabran je Upravni odbor, a za predsjednika izabran je Alija Husedžinović, bilježnik Gradske opštine. Društvo je počelo sa radom, nabavljen je harmonijum, a sa Dragom Štiglićem sklopljen je ugovor o stručnom muzičkom rukovođenju horom. Prvi javni nastup društvo je imalo na svojoj godišnjoj zabavi i on je dobro prihvaćen od građanstva. U društvu su se gajile, pored horskih pjesama, i solističko pjevanje, naročito ženskih članova i horske recitacije.

Društvo je priređivalo zabave, igranke, vrtne zabave i dr. i na svim takvim priredbama bilo je veselo i ugodno. Omladina je unosila novi duh u derventsku sredinu, priredbe društva građani su rado posjećivali, jer su znali da je to mjesto gdje se mogu čuti najljepše pjesme, osjetiti duh mladosti, veselja i prijateljstva.

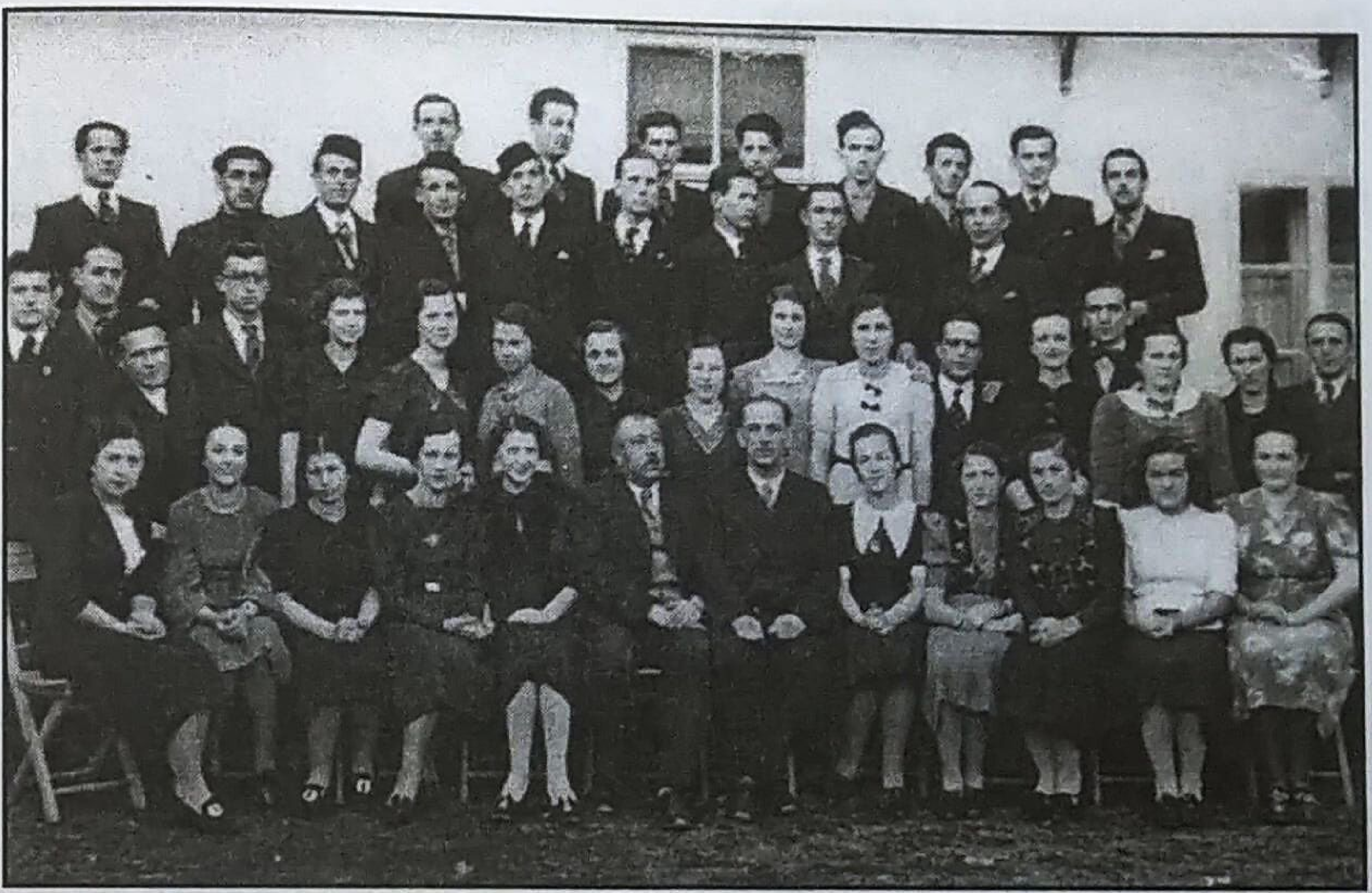

Muslimansko pjevačko društvo "Jedinstvo", 12. 02. 1938. godine

KLUB AKADEMIČARA U DERVENTI

Osnivanje studentskog udruženja

Dana, 10. juna 1936. godine u bašti Gradske čitaonice sastalo se nekoliko studenata koji su studirali na pojedinim fakultetima zagrebačkog i beogradskog univerziteta i dogovorili se da bi trebalo da se i u Derventi osnuje studentsko društvo sa zadatkom da okuplja studente i djeluje na području sreza Derventa na kulturnom i političkom polju.

Formiran je Inicijativni odbor u koji su ušli:
1. Mustafa Porobić, student Pravnog fakulteta u Zagrebu,
2. Salih Mulabegović, student Geodetskog fakulteta u Zagrebu
3. Drago Dujmić, student Pravnog fakulteta u Zagrebu
4. Mahmut Mulabegović, student Pravnog fakulteta u Beogradu
5. Nedžmudin Alagić, student Pravnog fakulteta u Beogradu

Inicijativni odbor imao je zadatak da pripremi osnivačku skupštinu, izradi potrebna pravila i prijavi osnivanje društva Sreskom načelstvu u Derventi.

Mustafa Porobić pribavio je pravila i ostale dokumente Kluba akademičara Banja Luka, pa su on, Drago Dujmić i Salih Mulabegović izradili nacrte pravila, a Nedžmudin Alagić i Mahmut Mulabegović završili su potrebne pripreme kod vlasti i obezbijedili prostorije za održavanje skupštine.

Skupština je održana 25. juna 1936. godine u prostorijama Gradske čitaonice, jer su se skupovi, po tada postojećim propisima, morali održavati u zatvorenim prostorijama. Ispred Sreskog načelstva Skupštini je prisustvovao Ahmed Pašić, policijski pristav.

Mustafa Porobić, koji je u ime Inicijativnog odbora otvorio Skupštinu govorio je o značaju okupljanja studenata s obzirom na političke i ekonomske prilike u zemlji, o potrebi djelovanja studenata na cijelom području sreza Derventa u pravcu jačanja borbe za demokratske slobode, za socijalnu slobodu, nacionalno oslobođenje naroda Jugoslavije, za mir i društveni napredak u svijetu, kao i mobilisanju narodnih masa u borbi protiv rastućeg fašizma.

Skupštini je prisustvovalo oko 25 studenata sa cijelog područja sreza Derventa.

Studentsko društvo dobilo je ime KLUB AKADEMIČARA DERVENTA. Ovaj naziv društvo je dobilo imajući u vidu plodan rad Kluba akademičara iz Banja Luke, a pojedini studenti su i prije osnivanja kluba sarađivali sa KAB-om i odlazili na neke manifestacije ovog kluba.

Na Skupštini je izabran sljedeći Upravni odbor:

1. predsjednik: Salih Mulabegović, student Geodetskog fakulteta u Zagrebu
2. potpredsjednici: Mustafa Porobić i Drago Dujmić, studenti Pravnog fakulteta u Zagrebu
3. sekretar: Nedžmudin Alagić, student Pravnog fakulteta u Beogradu
   zamjenik sekretara: Zlatan Ćurić, student Pravnog fakulteta u Beogradu
4. blagajnik: Mahmut Mulabegović, student Pravnog fakulteta u Beogradu
   zamjenik blagajnika: Dušanka Popović, student Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Nadzorni odbor:

1. Predsjednik: Žarko Škvarica, student Pravnog fakulteta u Beogradu
2. Članovi: Ante Mihalji, student Poljoprivredno-šumarskog fakulteta u Zagrebu
   Miralem Ljutović, student Veterinarskog fakulteta u Zagrebu.

Rad Kluba akademičara u Derventi

Klub akademičara u Derventi svoju osnovnu djelatnost usmjerio je na organizovani rad studenata na političkom i društvenom polju u Derventi, kao i na saradnju sa naprednom srednjoškolskom i radničkom omladinom. Ovakav karakter djelovanja studentskog kluba bio je uslovljen i opštim političkim i ekonomskim prilikama u svijetu, a naročito aktivnijim djelovanjem profašističkog kruga u našoj zemlji.

Studenti i ostala napredna omladina, svjesna teških političkih prilika u zemlji, počela je aktivno da djeluje i utiče na politički i društveni život u Derventi i šire. Ovakav rad studentske omladine u Derventi rezultat je vrlo široke akcije studenata u Jugoslaviji, posebno u periodu poslije 1935. godine, kada se stvara niz stručnih udruženja studenata na beogradskom i zagrebačkom Univerzitetu.

Klub akademičara u Derventi organizovao je usmene novine, predavanja i zabave koje su posjećivali omladina, radnici i napredni intelektualci, posebno sudije, profesori Gimnazije, odnosno Građanske škole, učitelji i dr. Pored toga, članovi Kluba su učestvovali i na priredbama postojećih kulturno-prosvjetnih društava: Gajreta, Narodne uzdanice, Napretka, Prosvjete, a posebno MPD

Jedinstva, u kome se okupljala omladina Dervente. Ovo društvo gajilo je horske pjesme i horske recitacije sa socijalnim i naprednim idejama, koje nisu bile po volji vladajućem režimu.

Klub studenata razvijao je aktivnost i u sportskim društvima: SK "Građanski" i SK "Željezničar". Kroz održavanje treninga i putovanja na takmičenja studenti su širili napredna shvatanja i uspostavljali neophodne kontakte sa omladinom.

Napredne ideje i novi talas jačanja radničkog pokreta, a uporedo i studentskog pokreta u zemlji uticali su na razvijanje aktivnosti Kluba studenata u Derventi na široj demokratskoj osnovi. Klub akademičara u Derventi djelovao je u pravcu širenja marksističke misli i to proučavanjem i razvijanjem potrebe čitanja marksističke literature i napredne socijalne književnosti. Na diskusionim sastancima studenti su prorađivali: "Anti-Dünhring" i "Porijeklo porodice, privatne svojine i države" Fridricha Engelsa, "Bijeda filozofije" Karla Marksa, "Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma" Lenjina, "Političku ekonomiju" Segala, "Istoriju SKP/b/ i dr.

Studentska i srednjoškolska omladina čitala je djela Miroslava Krleže, Augusta Cesarca, Hasana Kikića i druga djela napredne socijalne književnosti međuratnog perioda, koja su izlazila u izdanjima "Nolita" i "Binoze". Članovi Kluba koristili su biblioteku "Gradske čitaonice", kao i biblioteke pojedinih građana.

Pored toga, studentska i druga napredna omladina svoja znanja bogatila su naprednom književnošću, koja je izlazila u časopisima "Pečat", "Izraz", "Savremena stvarnost", "Putokaz" i u "Radničkim novinama". Pojedini studenti sarađivali su u nekim od tih časopisa.[34]

I ovaj vid djelovanja studenata na kulturnom i obrazovnom polju imao je za cilj okupljanje omladine i onemogućavanje da ona ne dođe pod uticaj reakcionarnih i profašističkih krugova.

Studentski i napredni pokret u 1936. godini sistematski se pripremao za borbu protiv režima i fašističke omladine na Univerzitetu u Beogradu i Sveučištu u Zagrebu. Ova aktivnost antifašističkog studentskog pokreta imala je uticaja i na djelovanje studenata u Derventi.

Na Univerzitetu u Beogradu postojalo je Udruženje studenata Bosne i Hercegovine "Petar Kočić", a na Sveučilištu u Zagrebu "Brazda". Ova

---

[34] *Mustafa Porobić napisao je u časopisu "Putokaz" priču "Čitaonica radi" u kojoj je ocrtavao savremene prilike u Derventi - "Putokaz", Zagreb, br.2/37, str.60-63.*

udruženja razvijala su vrlo široku političku, kulturnu i prosvjetnu aktivnost, sarađivala su na ostvarivanju zajedničkih ciljeva, održavala veze sa udruženjima studenata u gradovima Bosne i Hercegovine i aktivno učestvovala u izvršavanju zajedničkih programa. Klub studenata u Derventi održavao je i uske kontakte sa studentskim udruženjima "Petar Kočić" i "Brazda" preko svojih članova koji su studirali u Zagrebu i Beogradu. Ukupna djelatnost studenata u tom periodu ogledala se u aktivnom učešću u političkim akcijama i društvenim zbivanjima u zemlji.

Studenti iz Bosne i Hercegovine potpisnici su i tri otvorena pisma upućena javnosti u kojima su izražavali stav studentske omladine o značajnim političkim događajima u zemlji i svijetu. Platforma sva tri pisma bila je inspirisana stavovima Komunističke partije Jugoslavije, jer su u njihovom sastavljanju učestvovali članovi Komunističke partije Jugoslavije.

U prvom otvorenom pismu Bosansko-hercegovačke studentske omladine od decembra 1937. godine svim političkim i javnim radnicima i svoj poštenoj javnosti, izdatom povodom stvaranja Bloka narodnog sporazuma[35] između Zemljoradničke, Demokratske, Radikalne, Hrvatske seljačke i Samostalne demokratske stranke posebno se naglašava:

"Svi iskreni prijatelji naroda, a u prvom redu omladina željno su iščekivali svaki korak zbliženju i bratimljenju narodâ. Najveći korak je danas učinjen. Istinske narodne vođe pružile su ruke jedni drugima. Ostvarili su narodni sporazum ... On otvara put rješenju svih narodno-političkih pitanja i konačnom otvaranju svih razmirica među narodima." Značajno je u ovome sporazumu da se narodni zahtjevi rješavaju unutar postojećih državnih granica na osnovu demokracije i ravnopravnosti naroda – što je u skladu s interesima i težnjama življa u Bosni i Hercegovini.[36]

---

[35] *Sporazum je zaključen 8. oktobra 1937. godine.*

[36] *Građa o djelatnosti KPJ u Bosni i Hercegovini 1921-1941., "Veselin Masleša", Sarajevo, 1971. godine, str. 450.*

Potpisnici Prvog otvorenog pisma iz Dervente su: Porobić Mustafa[37] i Šahbegović Halil[38]

U Drugom otvorenom pismu Bosansko-hercegovačke studentske omladine od marta 1938. godine, izdatom povodom okupacije Austrije i zaokruženja Čehoslovačke od strane fašističke Njemačke, kao i profašističke jugoslavenske vlade se ističe:

„Mi, studenti iz Bosne i Hercegovine, kao sinovi napaćenog naroda osjećamo veliku opasnost koja prijeti zemlji. Predviđajući sve muke i narodna stradanja, a znajući za nevolje od kojih smo patili pod njemačkim osvajačima u Bosni i Hercegovini, dižemo svoj glas jer je došlo krajnje vrijeme!
Naša sela i gradovi su ugroženi. Životi nas omladine, naše braće i očeva su u opasnosti!
Pozivamo svakog da da svoj udio u odbrani zemlje! Svi mi, orali zemlju, kovali čekićem ili pisali perom pođimo u borbu protiv šake izdajica koja prodaje narod najvećem našem neprijatelju.”[39]

---

[37] *Mustafa Porobić, sin Ferhata, rođen je 12. 03. 1912. godine u Derventi. Osnovnu školu završio u Derventi, a Gimnaziju pohađao u Derventi, Bijeljini i Sarajevu, gdje je maturirao 1934. Vojni rok služio u Intedantskoj školi za rezervne oficire u Zemunu. Nakon odsluženja vojnog roka upisao se na Pravni fakultet u Zagrebu. Kraće vrijeme pred rat bio zaposlen u Opštinskom poglavarstvu u Derventi. U Derventi aktivno djelovao u Klubu akademičara Derventa, a u lijevom krilu Hrvatske seljačke stranke djelovao na političko-propagandnom polju. Za vrijeme rata bio mobilisan kao rezervni oficir u domobranstvo i to u Mjesno zapovjedništvo u Doboju kao intedantski oficir. U Doboju aktivno učestvovao u radu za NOP dajući dragocjene podatke o stanju i kretanju neprijateljskih formacija i dostavljanju oružja, municije, opreme i sanitetskog materijala jedinicama NOV. Juna 1943. preko veze u Gračanici prešao na oslobođenu teritoriju, pošto je obaviješten da će biti uhapšen od ustaške policije radi aktivnog rada za NOP. Na oslobođenoj teritoriji bio politički radnik, a jedno vrijeme i komandant Komande mjesta Srebrenik. Bio član Oblasnog odbora Narodnog fronta za Istočnu Bosnu. Na Drugom zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu izabran za zamjenika vijećnika AVNOJ-a za srez Derventa, a na Prvom zasjedanju ZAVNOBIH-a za srez Derventu. Po oslobođenju Dervente aktivno djelovao u Derventi, a potom kao pravni savjetnik u Državnoj arbitraži pri vladi NR BiH u Sarajevu. Umro u Sarajevu 30. 12. 1948. godine.*

[38] *Halil Šahbegović rodio se 8. februara 1915. godine u selu Velika, općina Derventa. Osnovnu školu završio u Doboju 1928. godine. Gimnaziju pohađao u Derventi, Slavonskom Brodu i Banja Luci, gdje je maturirao 1936. g. Po završenoj gimnaziji upisao se na Filozofski fakultet, grupa teorijske matematike Univerziteta u Beogradu.*

Rat ga zatekao u rodnom kraju, a u Doboju aktivno djelovao za NOP. Septembra 1944. godine stupio kao borac XIX srednjobosanske udarne brigade. Demobilisan jula mjeseca 1945. i upućen na rad u Gimnaziju u Derventi, gdje pored matematike i fizike predaje i istoriju NOB-a. Pored Gimnazije predavao na Učiteljskoj i Poljoprivrednoj školi i bio direktor Oficirske gimnazije u Derventi. Zbog svog svesrdnog zalaganja u nastavi i društvenim aktivnostima, 1948. godine nagrađen novčanom nagradom Ministarstva prosvjete BiH i postavljen za direktora Niže gimnazije u Bosanskoj Krupi, a potom za direktora Gimnazije u Brčkom, gdje ostaje do 1951. godine. Od novembra 1951. godine prelazi za profesora matematike na Gimnaziji u Tuzli. Na gimnaziji u Tuzli ostaje do jeseni 1957. godine kada je izabran za člana Matičarske komisije i prvog profesora Više rudarske škole u Tuzli. Kada je Viša rudarska škola 1961. godine prerasla u Rudarski fakultet izabran za višeg predavača za predmet matematika. Poslije integracije katedri za matematikuz i fiziku Rudarskog i Tehnološkog fakulteta postao je šef Katedre. Umro je 22. 09. 1876. godine u Tuzli.

[39] *Građa o djelatnosti KPJ u Bosni i Hercegovini 1921-1941, "Veselin Masleša", Sarajevo, 1971., str. 457.*

Pismo nije potpisano pojedinačno, nego je na kraju naznačeno kao potpisnik “Bosansko-hercegovačka studentska omladina”.

Treće otvoreno pismo Bosansko-hercegovačke studentske omladine od 1. decembra 1939. godine pod naslovom

Protiv rata!
Za slobodu, demokraciju i ravnopravnost naroda!
Za autonomiju Bosne i Hercegovine!

izdao je povodom predstojeće ratne opasnosti. U pismu se, pored ostalog, ukazuje na nepotpunost rješenja hrvatskog pitanja poslije sporazuma Cvetković-Maček, ustaje protiv ratne politike nenarodnih krugova u zemlji, zahtijeva uvođenje demokratije, pravilno rješenje nacionalnog pitanja, kao i autonomija Bosne i Hercegovine i posebno se ističe:

“Bosna i Hercegovina isprepletena je življem Srba, Hrvata i Muslimana i u njoj nije moguće postaviti granicu između Srba i Hrvata, a da ona ne bude teška nepravda Srbima, Hrvatima ili Muslimanima. Mora biti jasno da će svaka podjela Bosne i Hercegovine predstavljati i jednu nepravdu nanesenu Muslimanima koji od uvijek čine jednu posebnu cjelinu. Razne političke grupe koje su bogato ćarile na dosadašnjim nesređenim odnosima Srba i Hrvata i svi nenarodni srpski elementi, koji su protiv demokratije i sporazuma, ustali su i protiv autonomije, ustali su da sačuvaju svoje bogate položaje, ustali su u odbranu onih koji su dvadeset godina haračili i pljačkali po Bosni i Hercegovini...

Svaki onaj kome leži na srcu dobro i sreća našeg kraja, koji istinski voli svoj narod kao što ga volimo mi, omladina, i koji iskreno želi slogu Srba, Hrvata i Muslimana, boriće se za autonomiju Bosne i Hercegovine. Autonomija Bosne i Hercegovine onemogućiće sve nenarodne i nazadne grupe da trguju sa napaćenom Bosnom i Hercegovinom kao svojim imetkom, bilo da su one na srpskoj, hrvatskoj ili muslimanskoj strani, borili se oni danas za autonomiju ili protiv. Samo u autonomnoj Bosni i Hercegovini ni Drina ni Una neće nas dijeliti od braće s one strane, a zadovoljnoj Bosni i Hercegovini biće tada bliži i Beograd i Zagreb.”[40]

---

[40] *Građa o djelatnosti KPJ u Bosni i Hercegovini 1921-1941., "Veselin Masleša", Sarajevo, 1971., str.467.*

Potpisnici Trećeg otvorenog pisma iz Dervente su: Ćimić Ferid[41], student tehnike i Šahbegović Halil, student filozofije. Sva tri pisma studenti iz Dervent rasturali su po gradu i okolnim mjestima i selima.

U 1939. i 1940. godini Studentsko udruženje "Petar Kočić" iz Beograda organizovalo je turneju po Bosni i Hercegovini sa parolom "Branićemo zemlju". Ovo udruženje u saradnji sa Klubom akademičara u Derventi organizovalo je priredbu 10. maja 1940. godine u prostorijama Hotel Hill, koje su bile ispunjene do posljednjeg mjesta. Ova manifestacija imala je velikog uspjeha i zauzima značajno mjesto u istoriji naprednog studentskog pokrta u Derventi. Na priredbi je izvedeno nekoliko muzičkih tačaka i horskih recitacija ("O klasje moje" i dr.). Poseban ton ovoj manifestaciji dali su svojim učešćem studenti: Mahmut Bušatlija, Zijo Dizdarević, Husein Hodžić i dr. Beogradski studenti bili su smješteni kao gosti u kuće svojih kolega iz Dervente.

Pored rada na unutrašnjem organizovanju, teoretskom i političkom djelovanju, Klub akademičara u Derventi gajio je veze i sa studentskom i drugom naprednom omladinom u susjednim mjestima sa područja Vrbaske banovine. Posebna saradnja ostvarena je sa Klubom akademičara Banja Luka, naročito u organizovanju zajedničkih akcija i političkih manifestacija za mir i demokratiju. Organizovani su sastanci predstavnika klubova, a grupe i pojedinci iz jednog i drugog mjesta učestvovali su u izvođenju zajedničkih akcija (zabave, predavanja, usmene novine i sl.). Tako je bilo dogovoreno da profesori beogradskog Univerziteta dr Mihajlo Ilić i dr Jovan Đorđević poslije održanih predavanja sredinom decembra 1932. godine u Banja Luci održe predavanja i u Derventi. Međutim, Uprava policije u Banja Luci zabranila je održavanje predavanja, jer su teme bile "uperene protiv postojećeg državnog poretka, a policija je obaviještena da izvjesna lica namjeravaju da koriste predavanja u svrhu demonstracija"[42]. Iz ovih razloga predavanja nisu održana u Derventi.

---

[41] *Ferid Ćimić rođen je 5. 12. 1920. g. u Derventi gdje je završio osnovnu školu, a Šerijatsku gimnaziju u Sarajevu. Studirao tehničke nauke u Beogradu i 20. 12. 1949. godine diplomirao na Građevinskom fakultetu u Beogradu. Pripadao naprednom studentskom pokretu i bio aktivni član Studentskog udruženja "Petar Kočić" u Beogradu. Poslije okupacije zemlje prekinuo studij i došao u Derventu. Pošto je pripadao naprednoj studentskoj omladini bio pod paskom ustaške policije.Na osnovu izvještaja Uprave grada Beograda uhapšen 6. juna 1941. g. i u zatvoru u Deventi nalazio se do 12. septembra 1941. Ustaška nadzorna služba iz Zagreba početkom 1942. godine uhapsila je jednu veću grupu članova KPJ i SKOJ-a i aktivista NOP-a, U toj grupi bio je uhapšen i Ferid Ćimić i nalazio se u zatvoru od 10. januara 1942. do 30. aprila 1942. godine u Doboju. Po izlasku iz zatvora uključio se u ilegalni rad i primljen je u SKOJ. 7. januara 1943. godine ponovo je uhapšen sa Antom Đonlićem i Jozom Erešom i sproveden u zatvor Gestapo-a u Slavonskom Brodu. Iz zatvora, zbog nedostatka dokaza, pušten na slobodu 5. maja 1943. godine. Do odlaska na oslobođenu teritoriju septembra 1944. godine aktivno radio za NOP i usko sarađivao sa ilegalnim Obavještajnim centrom u Doboju. Posebno bio angažovan u predaji domobranskog garnizona u Doboju septembra 1944. godine. Bio borac i delegat čete 3. bataljona 19. brigade 53. NOV Srednjobosanske divizije. U 53. diviziji organizovao fudbalski klub koji je u takmičenju sa drugim vojnim fudbalskim timovima u toku rata i neposredno poslije rata postigao zavidne uspjehe. U toku studija na beogradskom Univerzitetu aktivno djelovao u partijskoj organizaciji, a posebno bio angažovan na formiranju SD "Student" i SD "Crvena Zvezda". U tim klubovima zauzimao je rukovodeća mejsta. Umro je 31. marta 1974. godine u Rijeci, a sahranjen u rodnoj Derventi.*

[42] *Iz zapisnika sjednice Upravnog odbora Kluba akademičara u Banja Luci od 22. 12. 1937. godine.*

Klub studenata ostvario je saradnju i sa studentima koji su studirali na univerzitetima izvan zemlje. Tako je u Derventi više godina provodio ljetnje ferije Ahmet Fetahagić[43] kod svoga rođaka Omera H. Omeragića. Posljednji put bio je ljeta 1936. godine. Studenti su se s njim sastajali, raspravljali o aktuelnim političkim problemima, družili se, igrali nogomet. Ovi sastanci su bili korisni, jer je Fetahagić imao iskustva u organizovanju rada sa omladinom.

Klub studenata u Derventi u 1939. i 1940. godini imao je susrete i sa Hasanom Kikićem[44], piscem koji je u svojim djelima pisao o aktuelnim problemima iz bosanske sredine. Kikić je više puta dolazio iz Zagreba u Derventu. On je studente informisao o svojim vezama sa naprednim književnicima i političarima, svom književnom radu, o svojim djelima: "Provincija u pozadini", "Ho-ruk" i "Bukve". Govorio je da je za štampu pripremio četiri knjige. Rukopisi ovih knjiga izgubljeni su u ratu.

Klub akademičara u Derventi učestvovao je aktivno i u izborima 11. 11. 1938. godine i to u okviru aktivnosti Udružene opozicije i nastojali su da politika KPJ bude prisutna u izbornoj aktivnosti. Studenti su učestvovali aktivno u radu Udružene opozicije, bili su učesnici organizovanja zborova i sastanaka, a pojedini studenti držali su političke govore na zborovima i konferencijama.

---

[43] *Ahmet Fetahagić, rođen je 14. 05. 1913. godine u Zavidovićima. Poslije završene osnovne škole i niže gimnazije, završio Srednju tehničku školu u Sarajevu – Drvarski odsjek, a zatim studirao tehničke nauke u Pragu i tu bio aktivan u studentskom pokretu. 1937. godine postao član KPJ i iste godine sa grupom jugoslovenskih studenata iz Praga otišao u Španiju i učestvovao u odbrani Španske republike. U borbama pokazao izuzetnu hrabrost i sposobnost komandovanja jedinicama. Bio ranjen tri puta, a zbog izuzetne hrabrosti dobio naziv "Čelik". U Španiji završio vojni kurs, postao komandir voda i dobio čin poručnika. Poslije završetka rata u Španiji, februara 1939. godine interniran u logore Vernt i Guss u Francuskoj. Poginuo je u borbama sa Nijemcima i ustašama kod sela Izačića u blizini Bihaća 25. decembra 1944. godine. Za narodnog heroja proglašen je 10. septembra 1948. godine.*

[44] *Hasan Kikić rođen je u Gradačcu 15. 08. 1905. godine, a poginuo u borbi sa četnicima na Čemernici kod Prijedora maja 1942. godine. U Derventi učio nižu gimnaziju i učiteljsku školu koju je završio u Zagrebu. Bio učitelj u Hajdarovićima kod Zavidovića, Rogatici, Gornjem Sjeničaku kod Vrgin Mosta i Pisarovini. Živi u Zagrebu od 1939. godine do odlaska na oslobođenu teritoriju. Rizo Ramić o Kikiću piše da je "od okupacije 1941. pa do smrti u proljeće 1942. godine kada su ga ubili četnici u planini Čemernici kod Prijedora, on se posvećuje borbi sa žarkim oduševljenjem, sa svjesnom ljubavlju komuniste borca, čiji san počinje da se ostvaruje: stvarna bitka za oslobođenje proletarijata." Hasan Kikić napisao tri poznate knjige: Provincija u pozadini, Ho-ruk i Bukve, a pisao još i pjesme i pripovijetke. Sa Skenderom Kulenovićem i Safetom Krupićem pokrenuo u Zagrebu 1949. godine časopis "Putokaz". Pod pseudonimom Alija Korjenić Kikić napisao brošuru "Šta se događa u Španiji". Ovu brošuru u Derventi rasturali su studenti, ali je policija zabranila rasturanje brošure i na odgovornost je pozvan sekretar Kluba Nedžmudin Alagić kod sreskog načelnika Dušana Vlahovića. Na intervenciju uglednih građana Dervente sreski načelnik Vlahović nije preduzimao nikakve mjere prema Alagiću, pošto je na njegovo ime dostavljena pošiljka sa naznačenim brošurama.*

U izbornoj kampanji u Derventi poseban značaj imao je istupanje dr Ivana Ribara[45] i Živote Milojkovića[46]. Oni su održali konferenciju u sali Hotel Hill. Konferenciju je otvorio Sabrija Nurkić, krojač iz Dervente, kao predstavnik Radničke stranke. Dr Ivan Ribar govorio je o političkoj situaciji u zemlji, o demokratiji i budućem uređenju države, a Života Milojković o položaju radnika i seljaka, o nužnosti borbe protiv rata i fašizma u zemlji i svijetu. Konferenciji su prisustvovali radnici Tekstilne tvornice "Ukrina", studenti i drugi napredni omladinci.

Zabrana rada Kluba

U januaru mjesecu 1940. godine predstavnici Kluba akademičara Derventa pozvani su u Sresko načelstvo u Derventi i saopšteno im je da je Ministarstvo unutrašnjih djela donijelo rješenje o raspuštanju Kluba i zabrani njegovog djelovanja.

Zabrana rada Kluba nije uticala na aktivnost studenata u Derventi. Oni su se poslije sklapanja sporazuma Cvetković-Maček i stvaranja Banovine Hrvatske posebno angažovali na ostvarivanju politike KPJ i jačanju uticaja među naprednom omladinom i kulturnim i sportskim društvima.

Pošto je vlada Cvetković-Maček nastavila spoljnu politiku u pravcu vezanja Jugoslavije za osovinu Berlin-Rim-Tokio studenti su aktivno djelovali na raskrinkavanju vladine politike i ukazivali omladini i narodu na opasnosti koje su prijetile zemlji.

---

[45] *Dr Ivan Ribar rođen je u Vukmanoviću, opština Karlovac 21. 01. 1881. godine, studirao na Pravnom fakultetu u Zagrebu, Pragu i Beču, bavio se advokaturom, a u političkom životu do Prvog svjetskog rata djelovao u Hrvatsko-Srpskoj koaliciji, bio narodni zastupnik u Hrvatskom saboru i Hrvatsko-ugarskom saboru. Poslije 1918. godine jedan je od osnivača Demokratske stranke, a na izborima 1920. godine izabran na listi te stranke, bio predsjednik Narodne skupštine Kraljevine SHS. Poslije ukidanja Ustava 1929. godine prelazi u opoziciju i kao advokat u Beogradu brani komuniste. Bio kandidat za poslanika na petomajskim izborima 1935. godine na listi Udružene opozicije, a u martu 1938. godine isključen zajedno sa D. Smiljanićem iz Demokratske stranke i Udružene opozicije i sa grupom naprednih demokrata ljevičara radi na stvaranju Narodnog fronta u cilju jačanja antifašističkih snaga u zemlji i organizovanja borbe naprednih snaga protiv reakcionarne vlade Cvetković-Maček. U NOB-i od 1941. godine i u Vrhovnom štabu radi na izgrađivanju sistema narodne vlasti i pripremama za Prvo zasjedanje AVNOJ-a. Na Prvom i Drugom zasjedanju AVNOJ-a izabran za predsjednika Izvršnog odbora. Umro je 1968. godine.*

[46] *Života Milojković pripadao grupi vodećih socijalista u Srbiji, bio funkcioner u sindikalnom pokretu, izabran za narodnog poslanika na listi Komunističke partije Jugoslavije na novembarskim izborima 1920. godine za Ustavotvornu skupštinu.*

Studenti, srednjoškolska i radnička omladina u Derventi inspirisani idejama naprednog demokratskog porketa bili su spremni na sve akcije koje je u to vrijeme pokretala KPJ. Omladina se spremala za odbranu zemlje od fašističke opasnosti i Vlade čija je politika vodila Jugoslaviju u krilo fašizma.

Veliki broj omladine u prvim danima okupacije pokazala se spremnom da brani narod i zemlju od fašizma. Mnogi omladinci su hapšeni, izvođeni pred sud, suđeni i strijeljani, ali su bili čvrsti i nepokolebljivi u odanosti KPJ, pa su na njen poziv neposredno učestvovali u jedinicama NOV ili su po zadatku Partije ilegalno radili za NOP.

SPORTSKI ŽIVOT

U pojedinim epohama razvoja ljudskog društva razvijali su se i razni oblici ljudske aktivnosti radi jačanja ljudskog organizma.

Kolijevka savremenog sporta je Grčka i u tzv. zlatno doba Grčke i godine su se označavale po održanim Olimpijskim igrama (olimpijade su vremenski ciklus od četiri godine). U feudalnom društvenom sistemu sportom su se bavili plemići, a takmičenja su se odvijala na viteškim turnirima.

U Engleskoj je pod uticajem Thomasa Arnolda, engleskog reformatora ragbija (1795-1842), počela da se stvara nova vizija savremenog sporta. Sport se počeo razvijati u školama i engleskim koledžima i tako se stvarao jedan novi slobodni sportski pokret, koji je bio uzor razvoja sporta u svim zemljama svijeta.

U našim zemljama postojali su spontani narodni oblici sportskog nadmetanja, a ti oblici posebno su se razvijali u vrijeme borbe sa raznim osvajačima, a opjevani su i u narodnoj epskoj poeziji. U težnji da bude spremniji za borbu protiv zavojevača, narod je pomoću fizičke pripreme jačao svoju borbenu spremnost. Tako su nastali narodni sportovi i junačke igre i nadmetanja.[47]

Aktivnim djelovanjem Radničkog doma u Derventi, koji je osnovan nakon generalnog štrajka, razvija se široka sportska aktivnost radničke omladine. Na ovaj način sportski život u Derventi počeo je da uzima prilične razvojne i organizovane oblike. Tako su organizovane sportske priredbe i takmičenja na omiljenom izletištu Žirovina. Ove igre, koje su imale za zadatak okupljanje omladine, bile su oblik rekreativnog djelovanja, a svrha je bila odmor i razonoda i izgrađivanje i razvijanje druželjublja.

Namjera da se u jednoj sportskoj kronici zabilježe i obrade sportski događaji podstaknuta je željom da se sačuvaju u sjećanju sportska zbivanja u Derventi između dva rata:

Podaci o razvoju sporta u Derventi temelje se na objavljenim tekstovima u novinama: “Večernji list”, “Snaga” – ilustrovani radnički list za kulturu i sport, “Jugoslovenski list”, “Jugoslovenska pošta” i “Vrbaske novine”, zatim fotografijama pojedinih klubova i zapisima rezultata utakmica koji su bili zabilježeni na poleđini fotografija pojedinih sportskih događaja. Prema tome, kronika se nije zasnivala isključivo na sjećanju učesnika, jer je poznato da su ljudska sjećanja vrlo često nesigurna.

---

[47] *Enciklopedija fizičke kulture 2, str. 304.*

NOGOMET

Početak nogometa u jugoslovenskim zemljama vezan je za ime Franje Bučara koji je nakon studija u Centralnom gimnastičkom institutu u Stokholmu u okviru Hrvatskog sokola u Zagrebu 1893. godine podučavao članove u nogometnoj igri, a potom su se počeli osnivati nogometni klubovi u velikim gradovima.

U Bosni i Hercegovini, i to u Sarajevu, na inicijativu Fedora Lukača 1908. godine počeo se igrati nogomet. U Sarajevu su đaci Gimnazije: Emil Najšul, Fedor Lukač, Stevo Jokanović, Zdravko Jeftanović i drugi osnovali Srednjoškolski sportski klub.

Nogomet je u početku u Bosni i Hercegovini, pa i u Derventi, bio privilegija intelektualaca, jer su ga igrali đaci. Prvu nogometnu loptu u Derventu donijeli su braća Hrubar iz Zagreba 1912. godine, gdje su bili na školovanju.

Prije Prvog svjetskog rata u Derventi se nogomet igrao uglavnom preko ljeta, i to za vrijeme školskog raspusta. Nogomet je bio za omladinu zanimljiv, pa ga je počela igrati i radnička omladina i tako je on postao najomiljeniji i najjeftinija zabava mladih radnika.

Nogometni klubovi u Derventi, pored prijateljskih utakmica, igrali su i prvenstvene utakmice u okviru Sarajevskog nogometnog podsaveza, i to prema sistemu takmičenja koji je utvrdio Nogometni savez Jugoslavije čije je sjedište bilo u Zagrebu. Pravo učešća u prvenstvenim takmičenjima imali su samo klubovi registrovani u nadležnim podsavezima.

Prvenstvena takmičenja organizovana su u Sarajevu u prvom i drugom razredu Sarajevske podsavezne lige, a u unutrašnjosti po grupama. Jednu grupu sačinjavali su klubovi: “Dobor” (Derventa), “Standard” (Bosanski Brod), “Ozren” (Doboj), “Bosanac” (Bosanski Šamac), “Krivaja” (Zavidovići) i “Union” (Usora).

Nakon toga, Sarajevski nogometni podsavez, da bi unapredio nogomet, podijelio je prvenstvena takmičenja u više zona, tako da su se derventski klubovi takmičili u okviru Tuzlanske zone.

Klubovi iz Bosanske krajine bili su organizaciono uključeni u Zagrebački nogometni podsavez. Odlukom Jugoslovenskog nogometnog saveza formiran je Banjalučki nogometni podsavez sa sjedištem u Banjoj Luci. U sistem takmičenja ovog saveza uključeni su i S.K. “Građanski” iz Dervente, S.K. “Standard” i S.K. “Željezničar” iz Bosanskog Broda.

Ekipa S.K. "Građanskog" iz Dervente igrala je značajnu ulogu u okviru ovog saveza. Odigrala je i jednu finalnu utakmicu za prvenstvo Banjalučkog nogometnog podsaveza protiv S.K. "Slavija" iz Prijedora 15. VIII 1936. godine u Banjoj Luci i izgubila utakmicu sa 2:1.[48]

Odnosi između vodećih klubova u Banjoj Luci, naročito R.Š.K. "Borac" i privilegovanog S.K. "Krajišnik" postajali su sve zaoštreniji, što je vidljivo i iz stava Skupštine R.Š.K. "Borac" održane 17. VIII 1936. godine iz koga se vidi da su u Upravnom odboru B.N.P. stvaran uticaj imali klubovi: "Borac", "Balkan" i "Olimp" iz Banja Luke, "Slavija" i "Mladost" iz Prijedora, "Zmaj" iz Kozarca, "Rudar" iz Ljubije, "Sloboda" iz Bosanske Gradiške, "Ukrina" iz Dervente i "Bratstvo" iz Bosanske Dubice. Ostali klubovi Banjalučkog nogometnog podsaveza koje je predvodio "Krajišnik" bili su u opoziciji.

Odlukom Sarajevskog nogometnog podsaveza "Građanski" je početkom 1937. godine prebačen u Sarajevski nogometni podsavez i takmičio se u Tuzlanskoj nogometnoj zoni.

Poslije formiranja Banovine Hrvatske 1939. godine svi klubovi iz bosanske Posavine ušli su u sastav Hrvatskog sportskog saveza i takmičili su se u okviru Nogometnog podsaveza Slavonski Brod ("Građanski" Derventa, "Željezničar" Bosanski Brod, "Bosanac" Bosanski Šamac i "Šimšir" Orašje).[49]

S.K. "ĐEČKO"

U jesen 1919. godine među omladinom Dervente javila se ideja o osnivanju jednog nogometnog kluba. Lopta je nabavljena i otpočelo se sa treningom na poljani Ilman pored rijeke Ukrine. Svaki igrač bio je dužan da na trening donese majicu, gaćice i kopačke. Najteže je bilo nabaviti kopačke, ali uz dobrovoljne priloge građana Dervente već 1920. godine klub je imao potpunu sportsku opremu za trening i javne nastupe.

U proljeće 1920. godine, poslije nekoliko mjeseci treninga, igrane su i prve utakmice sa klubovima iz Slavonije. Tako je S.K. "Dečko" igrao utakmicu sa S.K. "Marsonijom" i S.K. "Makabijem" iz Slavonskog Broda te S.K. "Hajdukom" iz Osijeka. Ovi klubovi bili su mnogo spremniji od S.K. "Dečka" i uvijek su oni bili pobjednici, a u Derventi "Makabi" je pobjedio "Dečka" sa visokim rezultatom od 5:1.

---

[48] *Vrbaske novine od 18. VIII 1936. godine.*

[49] *Jugoslovenski list broj 229, Sarajevo, 1939. godine, str. 144.*

Već u početku rada u "Dečku" su se pojavila dva problema: igralište i trener. Treninzi su se održavali na Ilmanu pokraj Ukrine, a kasnije je izravnan teren iza vojne kasarne (na sadašnjem igralištu S.K. "Tekstilac") i na njemu su se održavali treninzi i utakmice. Klub nije imao trenera, nego je treningom rukovodio najiskusniji igrač Šperlinger.

U ljeto 1926. godine u Derventi je odrigana utakmica između "Dečka" i novoosnovanog kluba "Dobor". Utakmica se završila pobjedom "Dobora" sa 1:0. Poslije ove utakmice S.K. "Dečko" prestao je da djeluje i svi igrači su prešli u novoosnovani klub.

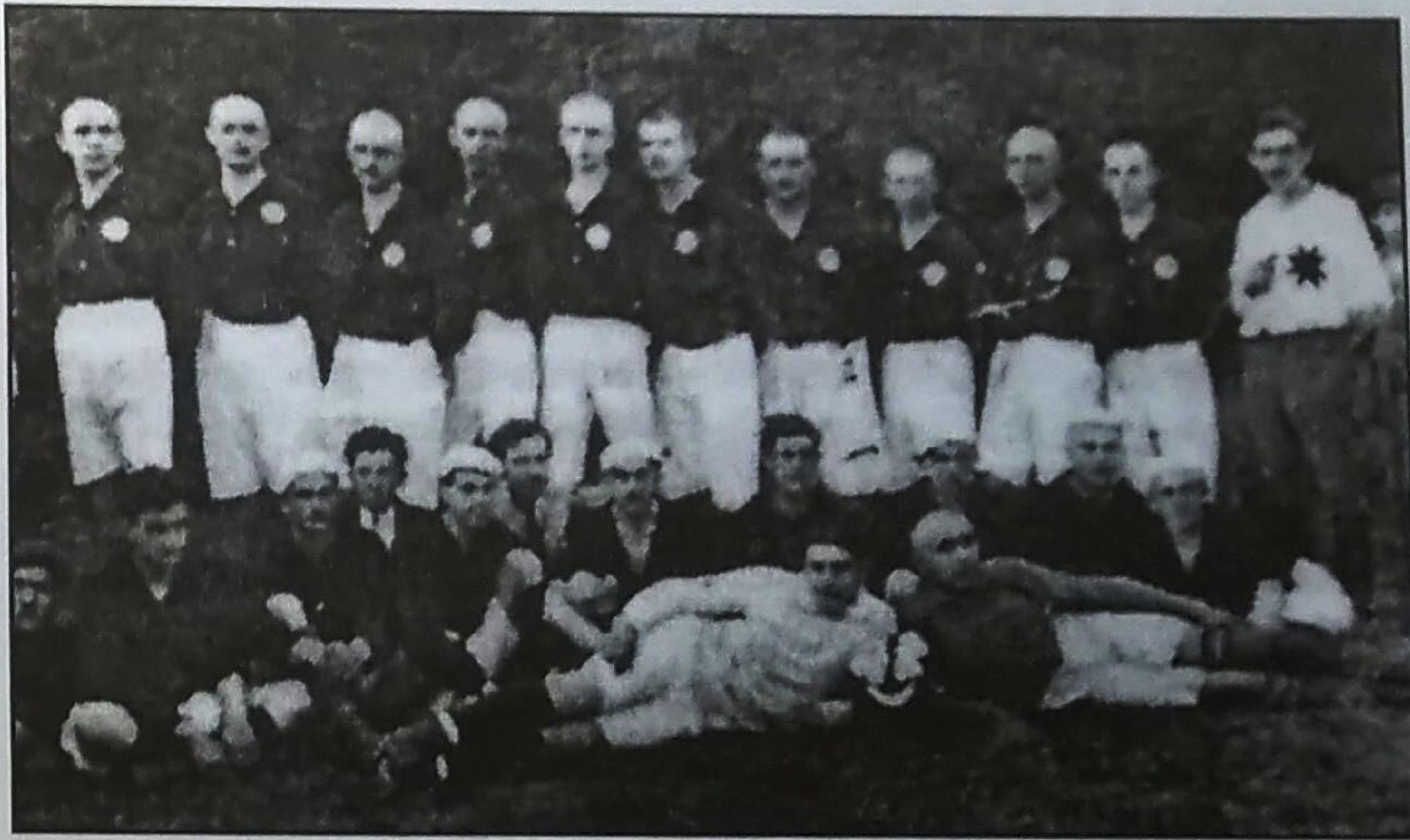

Članovi prvog kluba "Dečko" snimljeni pred utakmicu sa nogometašima Doboja

Stoje (s lijeva na desno): Aleksandar Gvozdenović (lijevo krilo), Božidar Tasovac (bek), Marko Šajnović (polutka), Rudi Svačko (half), Abdulah Porobić-Lord (centarhalf), Mito Putić (half), Veljko Stefanović (bek), Franjo Galiuf (centarfor i predsjednik Kluba), Pavle Sečkar (polutka) i Karlo Berger (desno krilo). Golman Janko Kuković leži u prvom redu desno.

S.K. "Dobor"

U 1926. godini, pored S.K. "Dečka" u Derventi je osnovan S.K. "Dobor". Ime "Dobor" klub je dobio po srednjovjekovnom gradu na lijevoj obali rijeke Bosne.[50]

---

[50] *Grad Dobor spominje se u historiji 1536. godine kada je Husrefbeg zauzeo Dobor od despota Stevana Berislavljevića. Kasnije je Dobor bio nahija u kadiluku Banja Luka. Hazim Šabanović, Bosanski pašaluk, izdanje "Svjetlost" Sarajevo, 1981. godine, str. 58 i 230.*

S.K. "Dobor" je igrao prijateljske utakmice sa klubovima iz Slavonskog Broda, Osijeka, Vinkovaca i drugih mjesta.

Prvenstvene utakmice u okviru Sarajevskog nogometnog podsaveza održane su u Sarajevu u prvom i drugom razredu po dvostrukom bod sistemu, a u unutrašnjosti se igralo po grupama. Prvak provincije Sarajevskog nogometnog podsaveza igrao je utakmicu sa prvakom prvog razreda Sarajevskog nogometnog podsaveza. U periodu od 1923. do 1940. godine vršene su česte reorganizacije takmičenja za prvenstveno Jugoslavije, pa je to uticalo i na natjecanje u podsaveznim okvirima.

U ekipi "Dobor" igrali su slijedeći igrači: Hadžiagić-Osmanagić Asim, Hadžiagić Ago, Kondžić Smajo, Odić Ivo, Ćimić Naim, Prozorac Kadrija, Pudić Slavko, Lichtscheindl Friz, Hatz Adolf, Mihalji Rudi, Cvenček Franjo, Rankić Mika, braća Osterman Franc i Oto. Trener Kluba bio je Hadžiagić Ago.

U igračkom sastavu "Dobor" je imao nekoliko nogometaša koji su nogometnim znanjem i vještinom odskakali od ostalih i bili među najboljim igračima. Ago Hadžiagić bio je neprelazni centarhalf i neumorna radilica, Slavko Pudić je bio najbolji golgeter, a Naim Ćimić bio je poznat sa izuzetno jakim šutom lijevom nogom. Pojedini igrači "Dobora" nastupali su i za druge klubove u zemlji. Ago Hadžiagić i Slavko Pudić igrali su za "Građanski" u Zenici, "Bosanac" u Bosanskom Šamcu i "Arsenal" u Tivtu.

Stoje s lijeva na desno: Đorđe Radić, Asim Hadžiagić, Slavko Pudić, Naim Ćimić, Fritz Lichtschneidel.
Kleče: Ivo Odić, Ago Hadžiagić, Smajo Kondžić.
Sjede: Franjo Cvenček, Hazim Šakić i Kadrija Prozorac.

S.K. "Željezničar"

U Derventi i okolnim naseljima nalazio se veći broj željezničkih radnika i službenika, koji su bili zaposleni na pruzi Doboj-Derventa-Bosanski Brod. U to vrijeme postojali su, pored, S.K. "Željezničar" u Sarajevu, i sportski klubovi željezničara u Zenici, Doboju, Bosanskom Brodu, Kreki i Drvaru. Dolaskom Naima Ćimića u ljeto 1929. godine rodila se ideja o osnivanju jednog željezničarskog kluba, koji bi okupljao željezničke radnike i službenike iz Dervente, Lupljanice, Vrhova i Bosanskih Lužana. Glavni inicijator za osnivanje S.K. "Željezničar" u Derventi bio je Naim Ćimić, saobraćajni činovnik, koji je živio u Derventi od 1928. do 1933. godine. Ćimić je bio i dobar nogometaš, a prije dolaska u Derventu igrao je u S.K. "Željezničar" i "Građanski", a po osnivanju S.K. "Željezničar", zajedno sa nekoliko igrača prešao je iz "Građanskog" u novoosnovani željeznički klub.

Novi klub "Željezničar" nije imao igralište, treniralo se na Ilmanu pokraj rijeke Ukrine iznad starog mosta. Treninzima je rukovodio Ago Hadžiagić, jedan od najboljih i najkompletnijih igrača. Igrači su sami održavali teren, čistili ga a pred nastupe obilježavali krečnim mlijekom linije pojedinih dijelova igrališta. Momčad je bila obogaćena već prvih dana igračima Klarićem i Knorkom, koji su došli u Derventu.

"Željezničar" je dobrim i stručnim radom postao tim kojeg su okolni klubovi poštivali. Već u prvim utakmicama pokazalo se da je ekipa sposobna da učestvuje ne samo na prijateljskim utakmicama, nego da se bori i u okviru pojedinih zonskih grupa Sarajevskog nogometnog podsaveza. Svojom požrtvovanošću postao je prvak Tuzlanske zone. U Derventi je pobijedio S.K. "Šumadiju" iz Tuzle sa 2:0, a u Tuzli rezultat je bio 1:1.

"Željezničar" je igrao prijateljske utakmice sa željezničkim sportskim klubovima iz Bosanskog Broda, Doboja i Zenice, a odigrao je i jednu prijateljsku utakmicu sa S.K. "Željezničarom" iz Sarajeva, koji se vraćao sa turnira željezničkih klubova iz Ljubljane, čiji je organizator bio S.K.Ž. "Hermes" iz Ljubljane. Sarajlije su pobijedile rezultatom 2:1. "Željezničar" je učestvovao i u takmičenju željezničarskih klubova za pehar ministra saobraćaja u proljeće 1933. godine. U ovom takmičenju nije uspio da se plasira u daljnje takmičenje. Iz Bosne i Hercegovine to je uspjelo "Željezničaru" iz Sarajeva, koji se u to vrijeme takmičio u prvom razredu Sarajevske podsavezne lige.

"Željezničar" je igrao utakmicu i sa mjesnim rivalima "Građanskim" i "Rapidom". Utakmice su se završavale naizmjeničnim pobjedama, a na turniru koji je organizovan u ljeto 1933. godine u Derventi između domaćih klubova "Željezničar" je igrao prvu utakmicu sa "Rapidom" neriješeno 2:2, a sa "Građanskim" je izgubio utakmicu sa 3:1. Pobjednik turnira bio je "Građanski", jer je savladao "Rapid" sa 2:0. Željezničar je bio na posljednjem mjestu.

Klub nije imao mogućnosti da plaća dolazak drugih klubova na gostovanje u Derventu, pa je odlučeno da se ide u goste, jer je imao besplatne karte na željeznici za gostovanje van Dervente. “Željezničar” je tako igrao utakmice sa okolnim klubovima: “Marsonijom” i “Vikrijom” iz Slavonskog Broda, “Šumadijom” iz Tuzle i dr. Klub nije imao prostorije, nego je sjednice održavao u slobodnim prostorijama željezničke stanice. Na igralištu nije bilo svlačionice za igrače, pa su se igrači pred samu utakmicu oblačili u kafani Pere Srđenovića i Rajka Borića i odatle odlazili u sportskoj opremi na igralište u pratnji navijača, i to pretežno mladih ljubitelja nogometa.

“Željezničar” je imao nekoliko nogometaša koji su svojim nogometnim znanjem bili bolji od ostalih igrača. Ago Hadžiagić, njegov brat Izudin i Mahmut Mulabegović bili su vrsni igrači. Ago Hadžiagić je bio standardni centarhalf i glavni oslonac u timu. Izudin Hadžiagić i Mahmut Mulabegović bili su mladi i talentovani nogometaši, dobri tehničari i šuteri. Oni su bili glavni golgeteri u timu.

Ljeto 1935. godine donijelo je određene materijalne teškoće, a osim toga jedan broj igrača preselio se u domaći “Građanski”. Smrt Naima Ćimića imala je uticaja na rad kluba, jer nije bilo više izuzetnog entuzijaste koji bi pokretao cio rad kluba. U jesen iste godine klub je prestao da djeluje.

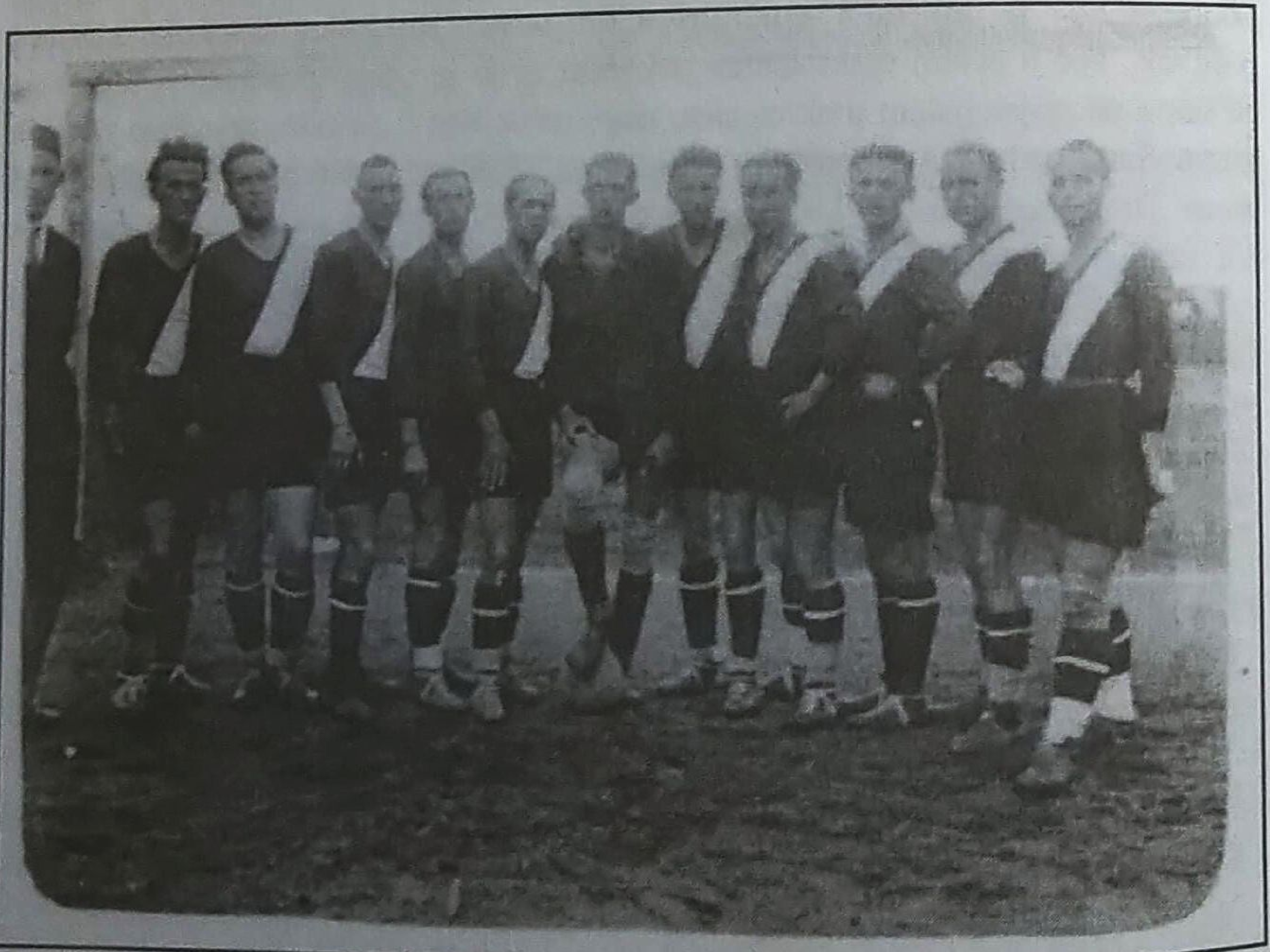

S lijeva na desno: Mika Rankić, Kadrija Prozorac, Radivoje Bogdanović, Ago Hadžiagić, Nurudin Porobić, Hazim Sakić, Mujo Zeničanin, Mahmut Mulabegović, Đula Taloš, Natko Kudrna i Esad Dizdarević

S.K. “Sloboda”

Dvadeset godina ovog vijeka, naročito poslije štrajka željezničara, radnička klasa u Derventi tražila je legalne vidove rada i odlučila je da se u okviru Radničkog doma organizuje djelatnost sa klasnim, kulturnim i političkim obilježjima. Tako se je intenziviralo okupljanje i uključivanje svih progresivnih snaga u borbi protiv konzervativnih i građanskih snaga u cijeloj zemlji, pa i u Derventi.

R.K.S. društvo “Sloboda” Derventa

Pored kulturno-prosvjetnog i umjetničkog rada na pojedinim manifestacijama, priredbama, raznim skupovima radnika, izvođači programa i učesnici su se zalagali za demokratske slobode, kulturni i socijalni progres širokih narodnih i društvenih slojeva.

Revolucionarne tendencije međuratnog djelovanja radnika u Derventi posebno su pospješile i razvijale smisao za jačanje sportskog duha i natjecanja. Tako su radnici, a posebno radnička omladina, organizovali sportska natjecanja radi odmora i razonode, natjecanja u kojima nema mnogo putovanja i gubitka radnog vremena, sport prilagođen svim uzrastima oba spola. Na ovaj način širila se sportska djelatnost među radnicima svih profila zanimanja, što je uticalo na izgrađivanje njihovih ličnosti i razvijanje kolektivne svijesti u djelovanju radnika.

Članovi ovih radničkih družina bili su obućari, stolari, bravari, krojači, herihteri, dreeri, konobari, metalostrugari, grafičari, ali i studenti i učenici.

Ono što ih je povezivalo, bilo je prije svega privrženost naprednim idejama socijalističkog pokreta. Nije ni čudo što se iz ovakve sportske aktivnosti razvila i druga djelatnost i što je Radničko kulturno i sportsko društvo “Sloboda” postalo politička škola mladih ljudi uprkos djelovanju tadašnjih vlasti da se umanji ili zabrani djelatnost ovog društva.

Radničko kulturno i sportsko društvo “Sloboda” u Derventi, održalo je svoju godišnju skupštinu u nedjelju 14. jula 1929. godine u Derventi. Skupština je bila dobro posjećena i bavila se najviše pitanjima kulturnog i prosvjetnog rada među radnicima. Skupština je po pitanju budućeg rada donijela nekoliko važnih odluka. Osnovana je nogometna sekcija društva. Na kraju je izabrana nova uprava u koju su ušli: predsjednik Ivan Grgić, potpredsjednik Anton Đurić, sekretar Teufik Imamović, blagajnik Kasim Kafedžić, članovi uprave: Velja Vučićević, Sofija Stojanović i Ibrahim Pašagić.[51]

Juniori R.S.K. društva “Sloboda” – snimak 15. 09. 1929. godine

---

[51] *“Snaga”, ilustrovani radnički list za kulturu i sport, br.8, od 07.08.1929.*

R.K.S. društvo “Sloboda” u svom radu posebnu pažnju posvećivalo je podmlatku. U redovima podmlatka primani su igrači koji su izučavali zanate. To je omogućilo “Slobodi” da talentovanim igračima iz podmlatka popuni redove prvog tima. Problem podmlatka često je bila briga uprave kluba, tako da je radnička omladina sve više pristupala klubu, što ukazuje da je “Sloboda” bila organizator pokretanja rada s podmlatkom.

“Sloboda” se takmičila sa domaćim klubovima “Doborom” i “Građanskim”, kao i radničkim sportskim klubovima iz bliže okoline: “Krivaja” Zavidovići, “Proleter” Teslić i “Standard” Bosanski Brod.
“Sloboda” je bila član Saveza radničkih kulturnih i sportskih klubova.

Prema odluci bana Vrbaske banovine 1932. godine prestalo je da djeluje R.K.S. društvo “Sloboda”.

S.K. “Rapid”

U ljeto 1932., prije početka školske godine, jedna grupa đaka i radničke omladine, na kupalištu kraj rijke Ukrine, dogovorili su se da je došlo vrijeme da se u Derventi, pored već poznatih nogometnih klubova “Željezničar” i “Građanski” osnuje i jedan omladinski klub koji bi okupljao đake i radničku omladinu.

Među prvima koji su došli na ideju bili su Ismet Alibegović, Sead Alibegović, Nedžmudin Alagić, Sado Pesah, Mirko Šparavalo, Mišo Kucijan, Nedim Porobić i Bela Rubinštajn. Najzaslužniji bio je Bela Rubinštajn valjda i zato što je ideju o osnivanju kluba zdušno prihvatio i izvršio sve pripreme za osnivačku skupštinu.

Skupština je održana u zimu 1932. godine, kada su đaci došli na zimsko ferije, a održana je u kafani Pere Srđenovića na Rampi, koji je bio veliki poklonik nogometa, a jedno vrijeme i predsjednik S.K. “Željezničar”.

Na skupštini se najviše raspravljalo kakvo ime da se da klubu. Jedni su predlagali da klub nosi ime “Hungarija” ili “Ferencvaroš“, dok su drugi smatrali da ta imena imaju isključivo karakter mađarske nacije. Drugi su predlagali ime “Slaven”, “Derventski sportski klub”, i sl.

Preovladalo je mišljenje da klubu treba dati neko neobično ime koje će upaliti kod sportaša, jer su se postojeći klubovi “Željezničar” i “Građanski” već takmičili u zonskim ligama. U to vrijeme bečki “Rapid” bio je jedan od najpoznatijih klubova u Evropi, imao je odlične igrače i postizao je sjajne rezultate. Klub je dobio ime Derventski sportski klub "Rapid", a za predsjednika je izabran Bela Rubinštajn, koji je bio i trener kluba.

Sve je ostalo bilo lakše. Dogovoreno je da Sead i Ismet Alibegović iz trgovine Alibegovića, a Sado Pesah iz dućana svoga oca nabave bijelo platno za dresove i crni glot za gaćice, a Fehro Porobić, koji je bio krojač, da sašije dresove. Kopačke i čarape morali su da obezbijede svi igrači za trening i javni nastup. Dresovi su bili bijeli sa crnom kragnom i manžetama od glota, gaćice crne također od glota.

"Rapid" je imao vrlo oskudna materijalna sredstva. Na utakmice izvan Dervente putovalo se konjskim kolima, najviše na platonu prekrivenom sijenom i preko njega pokrivačem koji je služio za pokrivanje konja u časovima odmora, ili željeznicom, i to isključivo 4-tim razredom ili u teretnim vagonima.

"Rapid" je igrao utakmice sa klubovima iz najbliže okoline po jačini sebi ravnim: Bosanski Brod, Modriča, Odžak, Doboj, Tešanj, Teslić, Usora i dr.

Ljeta 1933. godine u Derventi je organizovan nogometni turnir između "Građanskog", "Željezničara" i "Rapida" po jednostrukom kup sistemu.

Prvu utakmicu "Rapid" je igrao protiv "Željezničara". Rezultat utakmice bio je 2:2. Golove za "Rapid" postigli su Fehro Porobić i Ibrahim Huseinčehajić, a za "Željezničar" oba gola postigao je Izudin Hadžiagić.

"Rapid" je igrao u slijedećem sastavu: Nedim Porobić, Đuro Cvjetičanin, Nedžmudin Alagić, Mirko Šparavalo, Esad Dizdarević, Jozo Progl, Franc Jakšić, Ismet Alibegović, Fehro Porobić, Ibrahim Huseinčehajić i Osman Ćorić. Isti tim igrao je i protiv "Građanskog" i izgubio utakmicu sa 2:0. "Građanski" je pobijedio "Željezničara" sa 2:0. Tako je "Rapid" zauzeo drugo mjesto na turniru.

Nezaposlenost i ekonomska kriza prorijedili su redove "Rapida" i drugih klubova u Derventi. Jedan broj nogometaša morao je otići u druga mjesta da potraži posao. U proljeće 1934. godine veći broj igrača prešao je u klubove "Građanski" i "Željezničar" i tako je "Rapid" prestao da djeluje.

Za "Rapid" su nastupali sljedeći igrači: Nedim Porobić, Đuro Cvjetičanin, Nedžmudin Alagić, Nurudin Porobić, Esad Dizdarević, Ismet Alibegović, Mujo Zeničanin, Sado Pesah, Mirko Šparavalo, Moni Eskenazi, Redžib Čibić, Ibrahim Huseinčehajić, Jozo Progl, Mišo Kucijan, Franc Jakšić, Ante Marjanović, Drago Marjanović, Fadil Halilović, Leko Petrović, Niko Krističević, Husein Porobić-Guto.

S.K. "Rapid"

"Rapid" je igrao veoma lijep nogomet, tehnički dotjeran, tako da je u Derventi imao veliki broj simpatizera, a sve utakmice bile su dobro posjećene.

S.K. "Građanski"

Poslije prestanka rada S.K. "Dobora" u Derventi je, maja 1930. godine, osnovan Sportski klub "Građanski". To je bio klub Muslimana, Hrvata, Srba i Jevreja. Prvi predsjednik kluba bio je Rudolf Souček, sudski činovnik, sekratar Vasilije Popović, poreski činovnik, a blagajnik Mile Boras, trgovac.

Pečat kluba imao je slijedeći naslov ispisan latinicom i ćirilicom

NOGOMETNI ŠPORTSKI KLUB
"GRAĐANSKI"
U DERVENTI

Klub je štampao legitimacije za članstvo. Legitimacija je sadržavala sljedeće podatke:

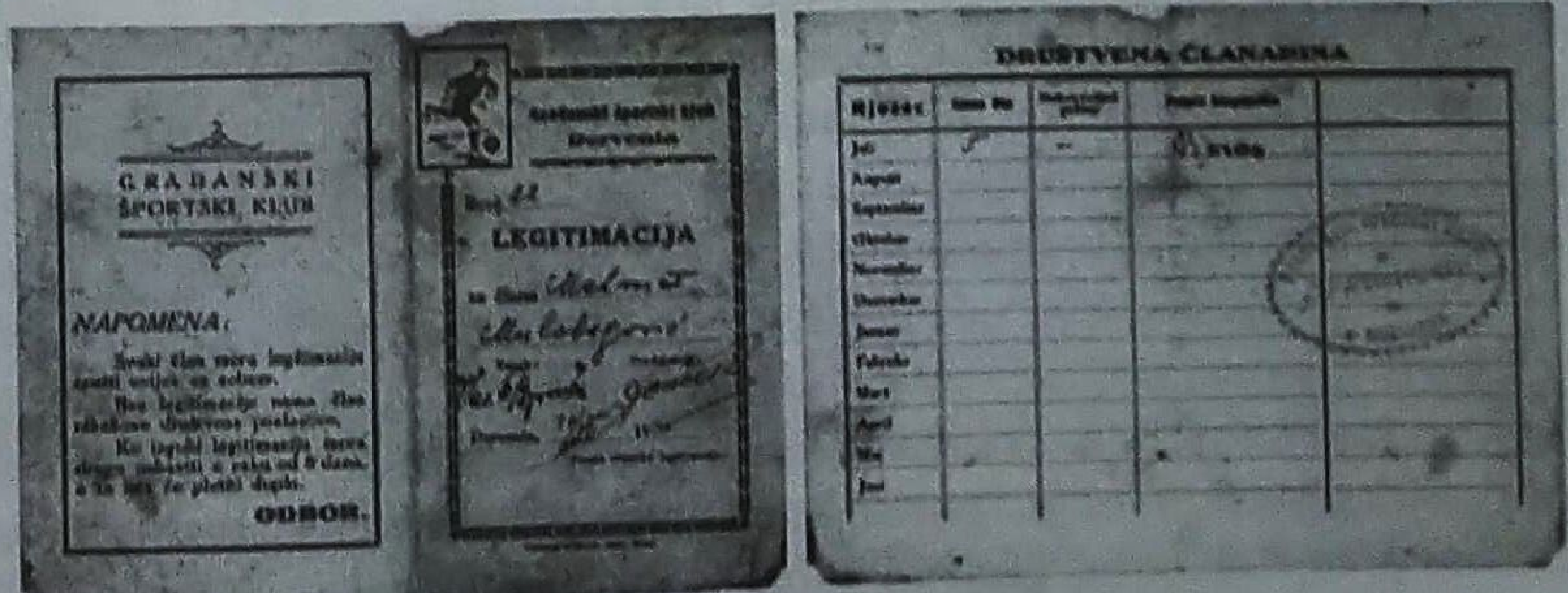

GRAĐANSKI
ŠPORTSKI KLUB

NAPOMENA:

ODBOR.

LEGITIMACIJA

DRUŠTVENA ČLANARINA

Legitimacija - prva i druga strana

Članarina je iznosila 5 dinara mjesečno i blagajnik je upisivao za svaki mjesec iznos uplaćene članarine i to potvrđivao svojim potpisom i pečatom kluba.

Klub je ostvarivao izvjesne prihode od zabava i igranki i sl. Kada bi klub došao u izuzetne materijalne teškoće, napr. kod izgradnje igrališta, ili kada je trebalo da se igra utakmica sa nekim jačim, renomiranim klubom, za što nije bilo dovoljno sredstava za podmirenje troškova, Uprava kluba je izradila spisak za prikupljanje dobrovoljnih priloga. Ovaj spisak su nosili sami članovi kluba i igrači i išli su u pojedina nadleštva, trgovine, zanatske radnje, zatim se obraćali građanima i prijateljima kluba. Na ovaj način stvarala su se sredstva za rad kluba.

Više godina predsjednik kluba je bio Musaferidin Begović. On je bio mecena kluba. Novčano je pomagao klub, a kod njega su stanovali i hranili se igrači koji su angažovani izvan Dervente (Marijan Čurčić i Jagodić Gec i dr.) i njima je davao novac za dnevne troškove. U periodu od 1935. do 1941. godine predsjednici kluba bili su Adembeg Kapetanović, posjednik, Džemaludin Ruždija, sudski činovnik i Vlado Radić, trgovac. Oni su bili pravi zaljubljenici nogometne lopte. Svi članovi Upravnog odbora radili su zdušno i složno sa jedinom željom da se unaprijedi rad kluba. Uprava kluba bila je jedinstvena i kada je klubu išlo dobro i kada je klub materijalno i rezultatski stajao loše.

U godini osnivanja uprava kluba donijela je odluku da se izgradi nogometno igralište. Gradska općina dodijelila je zemljište pored puta Derventa-Banja Luka iznad sajmišta. Prvo je premjeren teren nasut zemljom i izravnan, a potom zasijan travom. Bilo je to skromno igralište, dovoljno za potrebe treninga momčadi i javnih nastupa, ali posebno drago, jer je izgrađeno sopstvenim snagama članova i prijatelja kluba i samih igrača.

Igralište je u početku bilo ograđeno samo niskom ogradom, a da bi se onemogućilo da publika posmatra utakmice besplatno, sa ulice u obližnjoj šumi usječeno je granje i postavljeno uz nisku ogradu i tako je zatvaran vidik onima koji nisu htjeli da plate ulaznice za utakmicu. Sportska oprema, lopta i mreže za golove nabavljeni su iz dobrovoljnih priloga članova i prijatelja kluba.

U proljeće 1933. godine, kada je klub materijalno ojačao, igralište je ograđeno daskom, napravljen je ulaz i sagrađena blagajna za prodaju ulaznica. Na istočnoj strani izgrađeno je stajalište koje je bilo odvojeno od terena – aut linije posebnom drvenom ogradom, a na suprotnoj strani izgrađene su stepenaste tribine sa oko 500 mjesta – sjedišta, koje nisu bile natkrivene. Na južnoj strani igrališta sagrađena je svlačionica za igrače i smještaj sportske opreme, a u drugoj je stanovao čuvar igrališta. Zadatak čuvara igrališta bio je održavanje terena, obilježavanje linije igrališta krečom pred utakmicu, čuvanje ograde igrališta, pranje dresova, gaćica i čarapa i čišćenje kopački, iako je većina igrača nosila opremu kući gdje su majke ili sestre uredno održavali opremu. U ovom dijelu grada nije bilo vodovoda, nego je na igralištu postojala pumpa na kojoj su se igrači prali i tuširali poslije treninga i utakmice.

Poslije organizovanja kluba, intenzivnih treninga i priprema za nastup u ovoj početnoj fazi života kluba nekoliko prijateljskih utakmica i kratkih izleta u Bosanski Brod i Doboj bili su znak da će nogomet u Derventi ponovo biti jedan od najatraktivnijih grana sporta.

Dana 8. juna 1931. godine važan događaj bila je utakmica "Građanski" protiv S.K. "Standard" iz Bosanskog Broda, koja je završena rezultatom 5:0. Ova pobjeda odjeknula je kao veliko iznenađenje. U ovoj utakmici posebno su se istakli Ago Hadžiagić u odbrani i Slavko Pudić u navali, a vrlo dobro igrao je i mladi centarfor Mahmut Mulabegović, koji je tada imao tek 16 godina a postigao je jedan gol.

Igrači i prijatelji kluba rade na uređenju igrališta – snimak 16. VIII 1936. godine

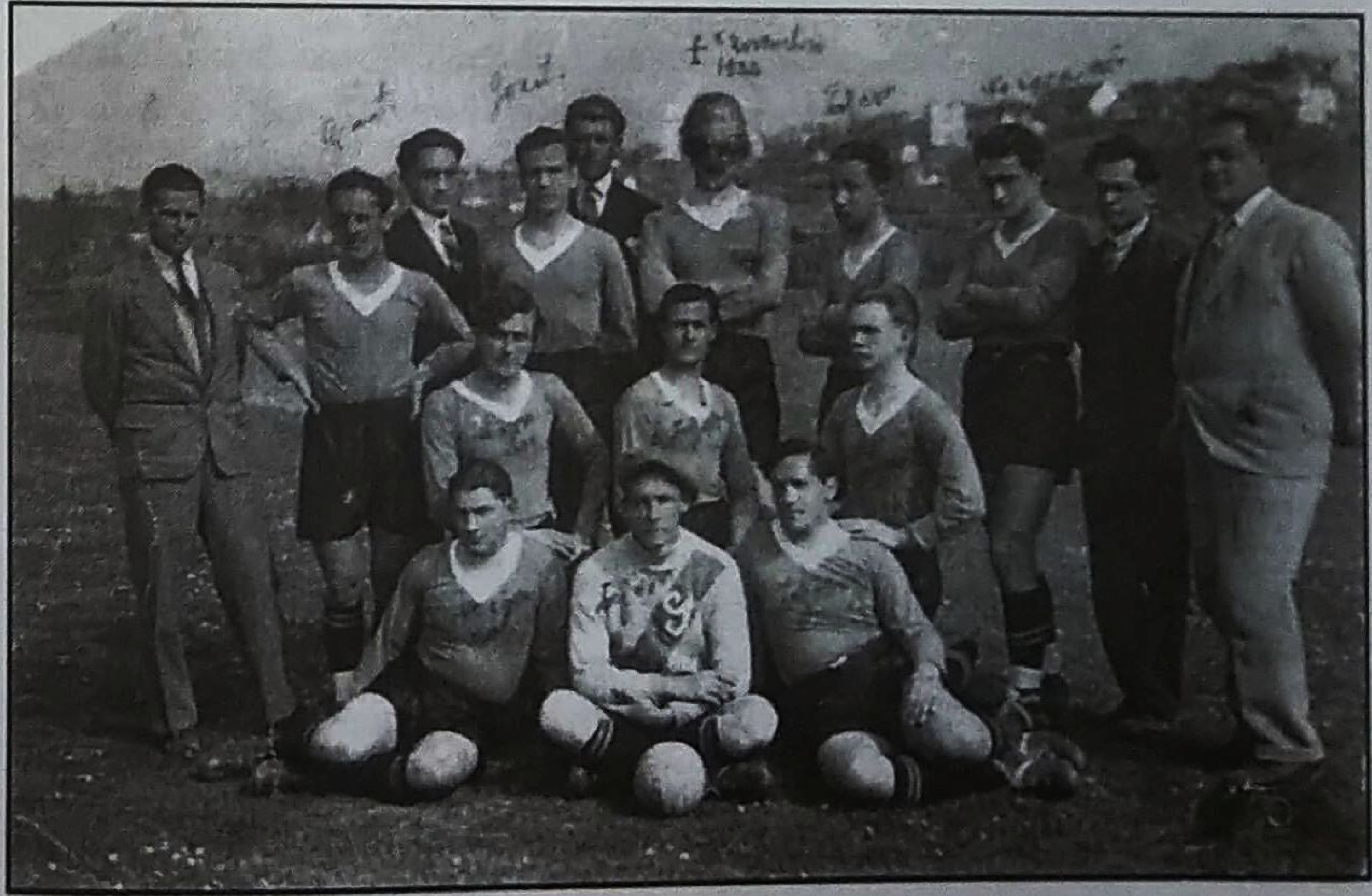

"Građanski" je nastupao u sljedećem sastavu: Hazim Hadžiagić, Karlo Štolpa, Kadrija Prozorac, N. Knork, Ago Hadžiagić, Smajo Kondžić, Đorđe Radić, Slavko Pudić, Mahmut Mulabegović, Naim Ćimić i Fritz Lichtschneidel.

1932. godine zabranjen je rad R.K. i S.D. "Sloboda", a osnovan je novi klub "Željezničar". "Građanski" se u ovoj godini borio sa mnogim problemima - nije bilo dovoljno novaca za izgradnju igrališta, a igrači Ago Hadžiagić, Hazim Hadžiagić, Naim Ćimić, Mahmut Mulabegović, Kadrija Prozorac i N. Knork prešli su u novoformirani klub "Željezničar".

"Građanski" je svoj tim obnovio izgračima iz rezervnog sastava i podmlatka. I pored nedovoljno afirmisanih igrača "Građanski" je 20. juna 1932. godine u Derventi slavio pobjedu nad S.K. "Građanski" iz Doboja sa 2:0.

Igrači "Građanskog" u prugastim dresovima
Stoje s lijeva na desno: Pero Vagner, Enver Midžić, Marijan Ćurčić, Todor Bolter, Gec Jagodić, Ante Marjanović. Čuče: Nedžmudin Alagić, Levi Eskenazi, Đuro Cvjetičan. Sjede: Rudi Mihalji i Nedim Porobić, golman u bijelom dresu.

Nekoliko prijateljskih utakmica i kratkih izleta u okolna mjesta bili su karakteristika aktivnosti od 1933. do 1935. godine S.K. "Građanski". To su, u stvari, bile pripreme za pripremanje kluba sa renomiranim protivnicima iz Slavonskog Broda, Tuzle i drugih jakih fudbalskih sredina i za glavni događaj u narednoj godini – proslavu 5-godišnjice osnivanja kluba.

U 1935. godini "Građanski" je odigrao više utakmica, i to: sa S.K. "Soko" iz Prnjavora, zatim sa S.K. "Željezničar" iz Zenice, koju je "Građanski" izgubio u Zenici sa 1:0, sa S.K. "Krivajom" iz Zavidovića, odigrane su dvije utakmice u Zavidovićima je "Građanski" izgubio sa 2:0, a u revanš utakmici u Derventi "Građanski" je pobijedio sa 2:1.

Fudbaleri "Građanskog" u Slavonskom Brodu protiv S.K. "Soko" slavili su pobjedu sa 4:0.

U jesen "Građanski" je gostovao u Vinkovcima i igrao prijateljsku utakmicu sa S.K. "Cibalijom". Domaćini su pobijedili sa 1:0. Borbenost je odlikovala ekipu "Građanskog", ali i pored lijepo prikazane igre, ekipa je izgubila utakmicu od domaćeg tima.

Tim "Građanski" u svijetlim prugastim dresovima.
Stoje: Gec Jagodić, Slavko Pudić, Mahmut Mulabegović, Mika Rankić, Marijan Klarić, Marijan Čurčić, Ago Hadžiagić, Rudi Mihalji. Kleče: Ante Marjanović, Vaso Ilišković i Kadrija Prozorac.

Uspjesi i pobjede u posljednjim godinama djelovanja "Građanskog" osigurali su mu naziv jednog od najboljih klubova u bosanskoj Posavini.

Godina 1936. bila je jedna od najuzbudljivijih nogometnih sezona u Derventi. Pobjede nad protivnicima bile su dokaz da je u klubu stvorena nova klima. "Građanski" je odigrao nekoliko utakmica sa poznatim timovima iz okoline. 10. 04. 1936. godine odigrana je utakmica sa S.K. "Slogom" iz Vinkovaca. Rezultat je bio 10:1 (3:1).

Za "Građanski" su nastupali: Vaso Ilišković, Rudi Mihalji, Nedžmudin Alagić, Ismet Alibegović, Ago Hadžiagić, Ante Marjanović, Brano Banović, Izudin Hadžiagić, Mahmut Mulabegović, Nurudin Porobić i Fehro Porobić.

Tim "Građanskog" sa utakmice protiv "Sloge" Vinkovci. Strijelci na utakmici za "Građanski" bili su Mahmut Mulabegović – 5, Izudin Hadžiagić – 4 i Fehro Porobić 1

Juli mjesec bio je u znaku proslave 5 godina postojanja S.K. "Građanski". Na proslavu je pozvan S.K. "Krajišnik" iz Banje Luke, jedan od najboljih klubova u Bosanskoj Krajini. "Građanski" je 19. i 20. jula 1936. godine odigrao dvije utakmice protiv S.K. "Krajišnik" i obe izgubio i to prvu rezultatom 4:2 (1:0), a drugu rezultatom 2:0 (1:0).

Prije početka utakmice prethodio je ceremonijal. Kad su timovi izašli na teren izmijenjeni su darovi, zastavice izvezene sa imenima klubova i datumom proslave, a na igralištu se pojavila grupa djevojaka – hazenašica S.K. "Građanskog" sa buketima cvijeća koje su uručile igračima oba tima. Gledalište je bilo puno ljubitelja nogometa jer se slavio jubilej uspješnog djelovanja S.K. "Građanski".

"Građanski" je u obe utakmice igrao u slijedećem sastavu: Vaso Ilišković, Kadrija Prozorac, Nežmudin Alagić, Ante Marjanović, Ago Hadžiagić, Đorđe Radić, Brano Banović, Izudin Hadžiagić, Mahmut Mulabegović, Gec Jagodić i Edhem Hidanović.

Golove za "Građanski" postigli su Mahmut Mulabegović i Izudin Hadžiagić.

Tim Građanskog" sa utakmice protiv S.K. "Krajišnik"

U prvenstvu Banjalučkog nogometnog podsaveza "Građanski" je igrao kvalifikacione utakmice sa S.K. "Savom" iz Bosanske Gradiške. Prva utakmica odigrana je 1. VIII 1936. godine u Derventi, "Građanski" je pobijedio sa 9:0, a revanš utakmica 8. VIII 1936. godine u Bosanskoj Gradiški, koju je "Građanski" izgubio rezultatom 2:0. Tako se "Građanski" kvalifikovao u polufinale Banjalučkog podsaveza.

Polufinalnu utakmicu "Građanski" je igrao 15. VIII 1936. godine u Banjoj Luci na igralištu "Krajišnika" protiv "Slavije" iz Prijedora i izgubio sa 2:1 (1:0). Gledalište je bilo puno, a atmosfera uzbudljiva. Na utakmicu je došlo dosta navijača iz Dervente, Prijedora i drugih bližih mjesta Bosanske krajine. Međutim, "Slavija" je bila uigraniji tim i zasluženo je slavila pobjedu. Oba gola za "Slaviju" dala je lijeva spojka Kabiljo, a za "Građanski" Mahmut Mulabegović.

"Građanski" je nastupio u sljedećem sastavu: Vaso Ilišković, Rudi Mihalji, Kadrija Prozorac, Nurudin Porobić, Ago Hadžiagić, Nedžmudin Alagić, Brano Banović, Marijan Klarić, Mahmut Mulabegović, Izudin Hadžiagić i Edhem Hidanović.

U ovoj sezoni "Građanski" je odigrao više prijateljskih utakmica. Posebno je bila zapažena utakmica 23. VIII 1936. godine, koju je "Građanski" igrao u Derventi protiv S.K. "Union" iz Usore i pobijedio sa 6:0 (4:0). Golove za "Građanski" su dali Nurudin Porobić – 2, Mahmut Mulabegović – 2 i Fehro Porobić – 2.

Za "Građanski" su igrali: Vaso Ilišković, Kadrija Prozorac, Nedžmudin Alagić, Ismet Alibegović, Ago Hadžiagić, Ante Marjanović, Brano Banović, Edhem Hidanović, Mahmut Mulabegović, Nurudin Porobić i Fehro Porobić.

Pred kraj sezone 18. X 1936. godine "Građanski" je odigrao posljednju utakmicu na svom terenu protiv "Željezničara" iz Bosanskog Broda i pobijedio je sa 1:0. Vrijeme je bilo vrlo rđavo. Za cijelo vrijeme trajanja utakmice padala je kiša, pa je veći dio igrališta bio pod vodom, a pred golovima bila je prava kaljuža. Bilo je malo gledalaca i to samo oni najvatreniji navijači, uglavnom omladina.

"Građanski" je nastupao u sljedećem sastavu: Vaso Ilišković, Rudi Mihalji, Kadrija Prozorac, Ante Marjanović, Predrag Kolaković, Đorđe Radić, Mujo Zeničanin, Nurudin Porobić, Mahmut Mulabegović, Nedžmudin Alagić i Fehro Porobić.
Gol za "Građanski" postigao je Mahmut Mulabegović.

U sezoni 1937. godine "Građanski", pored prijateljskih utakmica, igrao je i prvenstvene kvalifikacione utakmice za prvenstveno Sarajevskog nogometnog podsaveza. U ovoj godini "Građanski" je imao dosta uspjeha, ali se nije uspio plasirati u finale prvenstva Sarajevskog nogometnog podstaveza.

Prvenstvene utakmice u okviru Sarajevskog nogometnog podsaveza počele su u ljeto 1937. godine. Uprava "Građanskog" sačinila je plan priprema i tim je odigrao više prijateljskih utakmica. Ovu sezonu "Građanski" je počeo sa nešto izmijenjenim sastavom, novim igračima iz podmlatka. Sistem takmičenja je predviđao odigravanje po dvije utakmice na eliminaciju kluba koji je pokazao slabije rezultate. Prve prvenstvene utakmice "Građanski" je igrao protiv S.K. "Hrabri" iz Teslića.

Prva utakmica igrana je u Tesliću 4. VII 1937. godine i završila se neriješenim rezultatom 1:1 (1:0). Igralište "Hrabrog" bilo je u neposrednoj blizini grada, ograđeno drvenom ogradom, postojale su natkrivene tribine, a teren je bio pokriven zelenom travom.

"Građanski" je nastupao u sljedećem sastavu: Vaso Ilišković, Rudi Mihalji, Nedžmudin Alagić, Predrag Kolaković, Ago Hadžiagić, Ismet Alibegović, Brano Banović, Nurudin Porobić, Mahmut Mulabegović, Mićo Mitrović i Fehro Porobić.
Gol za "Građanski" pistigao je Mahmut Mulabegović.

Druga utakmica odigrana je u Derventi 11. VII 1927. godine. Ovu utakmicu "Građanski" je dobio rezultatom 1:0.
"Građanski" je nastupio u istom sastavu kao i na prvoj utakmici, a gol za "Građanski" postigao je Ago Hadžiagić.

"Građanski" se kvalifikovao za dalje takmičenje i odigrao je dvije utakmice protiv "Zmaja od Bosne" iz Tuzle. Prva utakmica odigrana je u Derventi 18. VII 1937. godine i završena rezultatom 1:0 za "Građanski". Gol za "Građanski" dao je Mahmut Mulabegović.

"Građanski" je nastupio u sljedećem sastavu: Ivan Ćerić, Mićo Mitrović, Nedžmudin Alagić, Predrag Kolaković, Ago Hadžiagić, Nurudin Porobić, Brano Banović, Ismet Alibegović, Mahmut Mulabegović, Fehro Porobić i Edhem Hidanović.

Druga kvalifikaciona utakmica igrana je u Tuzli 1. VIII 1937. godine. "Zmaj od Bosne" pobijedio je rezultatom 3:1 (0:0). Prvo poluvrijeme je završeno bez golova. Ovo je bila vrlo oštra utakmica. Početkom drugog poluvremena Ago Hadžiagić postigao je za "Građanski" gol na vrlo jednostavan način. On je dobio loptu u dubinu protivničkog prostora, a kako je bio brz i izdržljiv igrač prevario je protivničkog vratara i postigao vodeći gol za "Građanski".

"Zmaj od Bosne" igrao je vrlo grubo, tako da su dva igrača "Građanskog", Nurudin Porobić i Nedžmudin Alagić, bili povrijeđeni i ukazana im je lječnička pomoć. Domaći igrači igrali su i dalje vrlo grubo, a naši igrači, pogotovo mlađi, nisu mogli da se snađu, pa je "Zmaj od Bosne", uz velike

napore, tek u posljednjim minutama, dobio utakmicu. Treba naglasiti da je "Zmaj od Bosne" imao opasan trio Cepo Koržan, Enes Prcić i Galib Iljazović.

"Građanski" je nastupao u sljedećem sastavu: Vaso Ilišković, Rudi Mihalji, Nedžmudin Alagić, Ismet Alibegović, Ago Hadžiagić, Nurudin Porobić, Brano Banović, Fehro Porobić, Mahmut Mulabegović, Mićo Mitrović i Osman Ćorić.

Ovom pobjedom "Zmaj od Bosne" kvalifikovao se za finale Sarajevskog nogometnog podsaveza.

Poslije završenih kvalifikacionih utakmica "Građanski" je odigrao više prijateljskih utakmica od kojih je vrijedno spomenuti prijateljski susret sa S.K. "Certisom" u Đakovu 9. VIII 1937. godine. Rezultat utakmice bio je 3:3 (1:3). Utakmica je bila lijepa, sa mnogo uspjelih poteza nogometaša oba tima.

Tim "Građanski" igrao je u sljedećem sastavu: Ivan Ćerić, Rudi Mihalji, Kadrija Prozorac, Muhamed Mulabegović, Ago Hadžiagić, Predrag Kolaković, Brano Banović, Nedžmudin Alagić, Mahmut Mulabegović, Nurudin Porobić i Fehro Porobić.
Za "Građanski" su golove dali: Mahmut Mulabegović – 2 i Fehro Porobić – 1.

Sa ovog gostovanja igrači imaju lijepe uspomene: o posjeti Katedrali, prekrasnom plivačkom bazenu i drugarskoj atmosferi koja je vladala za vrijeme putovanja i boravka u Đakovu. Od ranije smo znali za Katedralu i njenog osnivača Josipa Juraja Štrosmajera, ali tek posjeta njoj, prije utakmice, uvjerila nas je da je ova zgrada i kao građevina, a i njena unutrašnjost, nešto izvanredno i kao takvo ostavila je na nas odličan utisak.

Plivački bazen sa kristalno čistom vodom azurne boje pružio je igračima divno osvježenje poslije naporne utakmice. Bio je to za mnoge prvi susret sa ovakvim objektom i kao takav ostao je u prijatnom sjećanju.

"Građanski" je na pravoslavne Duhove, mjeseca maja 1938. godine, igrao dvije utakmice u Bijeljini protiv "Slavena" i "Zore" i obje utakmice izgubio, i to protiv "Slavena" sa 5:2, a protiv "Zore" sa 3:2. U timu "Građanskog" nisu igrali Mahmut Mulabegović i Nedžmudin Alagić zbog ispita na fakultetu, pa je u zadnji čas angažovan Štralinger Ivan iz Bosanskog Broda. Na utakmici sa "Slavenom" desio se jedan nemio slučaj. Brano Banović je neodgovorno izbio sudiji pištaljku iz usta, iako je sudija pravilno dosudio prekršaj protiv našeg tima. Tada je nastala tuča i gužva na terenu, koja se smirila tek kada je Banović isključen iz igre.

"Građanski" je protiv "Slavena" izveo sljedeći tim: Vaso Ilišković, Rudi Mihalji, Kadrija Prozorac, Mujo Zeničanin, Ago Hadžiagić, Predrag Kolaković, Brano Banović, Ismet Alibegović, Nurudin Porobić, Fehro Porobić i Štralinger Ivan.

Drugu utakmicu "Građanski" je igrao sa istim timom, samo što je mjesto Brane Banovića igrao Vojo Vasilić, koji je u Bijeljinu došao na drugi dio radi odigravanja susreta sa S.K. "Zorom".

U ljeto 1938. godine, i to 10. juna, "Građanski" je gostovao u Slavonskoj Požegi i igrao protiv S.K. "Trgovački" i pobijedio sa 2:1 (1:0).

"Građanski" je igrao u sljedećem sastavu: Ibrahim Mulabegović, Vojo Vasilić, Nedžmudin Alagić, Ante Marjanović, Ago Hadžiagić, Ismet Alibegović, Brano Banović, Fehro Porobić, Mahmut Mulabegović, Mićo Mitrović i Mujo Zeničanin.
Strijelci za "Građanski" su bili: Mahmut Mulabegović i Mićo Mitrović.

Tim "Građanskog" koji je igrao sa S.K. "Trgovačkim" sa rukovodstvom kluba Vladom Raičem i Strahinjom Zurovcem

"Građanski" je u 1938. godini učestvovao na 30-godišnjici proslave S.K. "Slavija". Žrijebom je odlučeno da igraju dva kluba sa istim imenom "Građanski" iz Dervente i "Građanski" iz Zenice. Utakmica je igrana 4. IX 1938. godine na igralištu S.K. "Slavija" i završena je pobjedom zeničana sa 1:0 (0:0). Tako se "Građanski" iz Zenice kvalifikovao za dalje takmičenje. Utakmica je igrana u prijepodnevnom terminu zbog velikog broja učesnika na proslavi.

"Građanski" je nastupio u sljedećem sastavu: Vaso Ilišković, Vojo Vasilić, Nedžmudin Alagić, Nurudin Porobić, Ago Hadžiagić, Moni Eskenazi, Brano Banović, Mićo Mitrović, Mahmut Mulabegović, Gec Jagodić i Osman Ćorić. Pobjednik turnira provincijskih klubova bio je tim S.K. "Sloga" iz Travnika. Pehar pobjedničkoj ekipi uručio je predsjednik S.K. "Slavije" Dr Emil Najšul.

Tim "Građanskog" koji je igrao protiv S.K. "Građanskog" iz Zenice

U 1939. i 1940. godini, dakle neposredno pred Drugi svjetski rat, "Građanski" je ispisao svijetle stranice nogometne igre u Derventi. U prijateljskim utakmicama "Građanski" je postigao niz zapaženih rezultata. Za ovaj period "Građanski" je podizao kvalitet igre i potpuno se spremio za prvenstvene susrete sa klubovima Nogometnog podsaveza Slavonski Brod.

"Građanski" je igrao dotjerani fudbal. Igrači su raspolagali izvrsnom tehničkom spremom. Njihova igra bila je puna duhovitih kombinacija. U svojoj sredini "Građanski" je imao nekoliko vrsnih i tehnički sposobnih igrača. Osobina igrača "Građanskog" bila je primjerena borbenost svakog pojedinca. Ime "Građanskog" nije bilo poznato samo na užem području Dervente, već i u cijeloj Bosni i Hercegovini i dijelom Slavoniji. Navijači "Građanskog" veselili su se njegovim uspjesima, ali su i tugovali kada je njihov ljubimac izgubio susrete sa spremnijim ili njemu ravnim protivnikom.

Međutim, rat je prekinuo napredovanje kluba, iako je i u ovom periodu "Građanski" djelovao, ali je jedan veći broj igrača otišao u Narodno-oslobodilačku borbu. Više igrača je izginulo u borbi za slobodu, a jedan manji broj igrača u slobodnoj Derventi nastavio da se i dalje bavi nogometom u novom klubu pod nazivom "Tekstilac".

Nezaboravni igrači "Građanskog"

Potrebno je da bude zapisano da je "Građanski" u periodu svog djelovanja od 1930. do 1941. godine imao niz odličnih nogometaša. Derventska publika je cijenila dobar nogomet, lijepu igru, a mogao je da bude član najbolje momčadi i napreduje samo najbolji u konkurenciji onih koji su željeli da obuku dres "Građanskog".

Sjajni bek ***Rudi Mihalji*** bio je uzoran primjer igrača, snažan i visok, ali skroman i fer igrač. Bio je nezadrživ kada povede loptu prema protivničkom golu, a kada bi došao u blizinu protivničkog gola, centrirao bi kao iskusno desno krilo. Bio je bek, među najboljima od svih koji su branili boje kluba. Ime Rudija Mihaljia bilo je poznato svim ljubiteljima fudbala. On je bio neizmjerno pažljiv branič i nikada nije napravio grubi prekršaj nad protivničkim igračem.

Slavko Pudić je jedan od najboljih igrača "Građanskog". Prethodno je igrao za S.K. "Dobor" Derventa. Publika ga je cijenila i volila zbog prirodnog talenta i duhovitosti u igri. Bio je izuzetan graditelj igre i vrstan dribler. Protivnik nije mogao da se snađe i da zna gdje se nalazi lopta, a tehničke finese, naročito pred golom, završavale su se pogotkom. U izvođenju kornera bio je nenadmašan i publika je, kad on izvodi korner uvijek očekivala pogodak. Pored "Građanskog" igrao je, zajedno sa Agom Hadžiagićem, u "Građanskom" iz Zenice, u S.K. "Arsenalu" iz Tivta i "Bosancu" iz Bos. Šamca.

Mahmut Mulabegović počeo je svoju karijeru kao i mnogi drugi nogometaši sa krpenom loptom, ali je ubrzo, već u 16 godini, počeo da igra u prvom timu "Građanskog". U susretu sa S.K. "Standardom" iz Bosanskog Broda postigao je svoj prvi gol. Bio je neumoran, odličan dribler, duhovit, potezima koji su oduševljavali publiku, dirigent igre u napadu i izvrstan tehničar. Bio je nepogrešiv izvođač jedanaesteraca i ostao je u dugom sjećanju onih koji su iz nedjelje u nedjelju pratili igru "Građanskog". Pored "Građanskog" i "Željezničara" iz Dervente igrao je jedno vrijeme za S.K. "Građanski", S.K. "Trešnjevka" iz Zagreba, a uspješno je igrao za H.S.K. "Zrinjski" i "Zmaj od Bosne" iz Tuzle.

Braća Hadžiagić bili su zaslužni za uspjehe "Građanskog". ***Ago*** je bio graditelj igre, neumorni igrač, nesebičan jer je pomagao svakom u odbrani i navali. On je bio oslonac tima, igrač koji je nastojao da poveže sve linije tima i da sredi igru. Maksimalno je doprinosio uspjehu svog tima. Poznat kao izuzetan nogometaš bio je tražen od mnogih klubova, pa je kratko vrijeme bio i član S.K. "Građanski" iz Zagreba, ali je ovaj grad morao da napusti zbog obaveza prema porodici. Međutim, sa uspjehom je nastupao za S.K. "Bosanac" iz Bosanskog Šamca, za "Arsenal" iz Tivta i S.K. "Građanski" iz Zenice.

Izudin Hadžiagić, mlađi Agin brat učio je sportsku vještinu od svog brata. Ubrzo je postao dobar igrač. Djelovao je na malom i širem prostoru, bio je odličan dribler i loptu mu je bilo teško oduzeti. Znao je da okupi oko sebe više protivničkih igrača, a zatim doda loptu slobodnom suigraču, kome nije bilo teško da postigne gol. Igrao je duže vrijeme u S.K. "Đerzelez" iz Sarajeva.

Mahmut Mulabegović i Suad Alagić

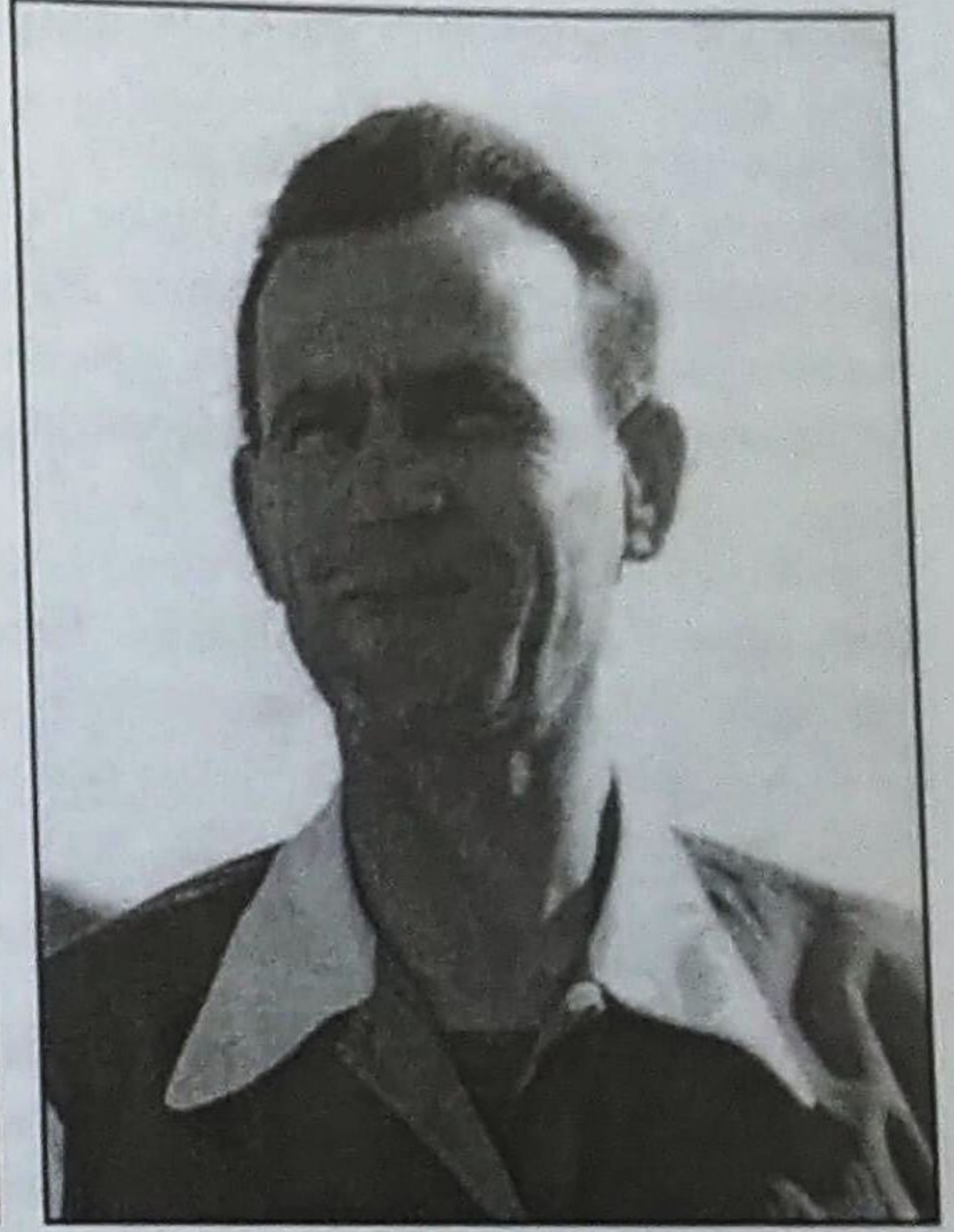

Izudin Hadžiagić

Nurudin Porobić, Nedžmudin Alagić i Mahmut Mulabegović

HAZENA

Hazena je ženska sportska igra loptom između dva tima. Kolijevka ovog sporta je Čehoslovačka, a između dva rata mnogo se igrala u Jugoslaviji. Prema pravilima igre svaka družina hazene sastojala se od sedam igračica: vratar, jedan branič, dva pomagača i tri napadača.

Hazena se počela igrati u Jugoslaviji 1920. godine i to kao interna školska igra u Prvom đačkom sportskom klubu "Olimpija" u Slavonskom Brodu. Poslije utakmice između hazena klubova Osijeka i Vukovara 10. 08. 1920. godine, poraslo je interesovanje za ovu igru među ženskom omladinom i tada počinje formiranje hazena družina u brojnim mjestima i selima Slavonije i Srema.

U toku 1920/21. godine formiraju se sekcije u Derventi i u sarajevskim klubovima: Ž.Š.K. "Kohba", R.Š.K. "Hajduk", S.K. "Slavija", SAŠK-u, AC Troja i u Tuzli.[52] U Derventi je osnovan prvi hazena klub 1920. godine pod nazivom Ž.OŠ.K. "Jabotinski", a prva javna utakmica odigrana je u Derventi 27. oktobra 1920. godine sa Ž.Š.K. "Makabi" iz Slavonskog Broda. Rezultat utakmice bio je 16:5 za goste.[53]

Jugoslovenski hazena savez osnovan je 1924. godine. Sjedište mu je bilo u Zagrebu i imao je regionalne podsaveze u: Ljubljani, Zagrebu, Beogradu, Velikom Bečkereku, a od 1932. godine i u Slavonskom Brodu. Održana su podsavezna prvenstva. Sekcija Hazena Š.K. "Građanski" iz Dervente pripadala je podsavezu u Slavonskom Brodu u kom se i takmičila.

Hazena kao sport punu afirmaciju doživljava u Derventi 1933. godine, i to dolaskom Bogdana Cuvaja, bankarskog činovnika i sportskog radnika u Slavonskom Brodu. Ovaj sportski radnik pokrenuo je u periodu svog službovanja u Slavonskom Brodu od 1933. do 1939. godine osnivanje hazenskih družina u Slavoniji i Bosni i Hercegovini. Na njegovu inicijativu osnovana je hazena družina u Derventi kao sekcija Š.K. "Građanski" 1933. godine. Cuvaj je u početku dolazio jedanput nedjeljno u Dervent u i trenirao hazenašice zajedno sa svojom suprugom Zdenkom Tonković-Cuvaj, koja je bila igračica H.K. "Konkordija" iz Zagreba i S.K. "Viktorija" iz Slavonskog Broda, te član reprezentacije Jugoslavije koja je u Svjetskom prvenstvu 1934. godine u Londonu, u finalnoj utakmici, pobijedila Čehoslovačku sa 6:4. Opremu, loptu, pokretne golove i mrežu, zatim dresove, gaćice, čarape i patike dala je uprava S.K. "Građanski", a pranje i održavanje opreme obavljale su same igračice.

---

[52] *Enciklopedija fizičke kulture I, str. 317.*

[53] *Olga Đaković, Iz sportskog spomenara Sarajeva, "Oslobođenje" od 6. avgusta 1984. godine, str. 12.*

Hazena "Građanskog" igrala je utakmice sa hazenašicama S.K. "Viktorija", G.S.K. "Marsonija" i S.K. "Makabi" iz Slavonskog Broda, a jednu utakmicu igrala je u Derventi i protiv prvaka Jugoslavije H.Š.K. "Konkordija" iz Zagreba.

U Bosni i Hercegovini razvijala se ideja da se što više radnika i napredne omladine uključi u aktivno bavljenje sportom. Uprava K.S.K. "Borac" iz Banje Luke osnovala je hazena sekciju, koja je polovinom 1936. godine imala svoj prvi nastup i to protiv prvakinja države - S.K. "Viktorija" iz Slavonskog Broda.[54] Osnivanje hazena sekcije u okviru R.S.K. "Borac" potakla je S.K. "Olimp" iz Banje Luke da se i u tom klubu osnuje hazena sekcija.[55]

Tim Hazena kluba bio je sastavljen od igračica: Vuke Grujić, Ljubice Kemenović, Marženke Štolpa, Dobrile i Vere Šparavalo, Lepe Vasilić i Mile Pudić. Kapiten tima bila je Vuka Grujić.

Hazena klub je igrao prijateljske utakmice sa H.K. "Konkordija" iz Zagreba, H.K. "Viktorija" i H.K. "Marsonija" iz Slavonskog Broda, H.K. "Hajduk" iz Osijeka i dr. H.K. "Građanski" igrao je prvenstvene utakmice u Hazena podsavezu u Slavonskom Brodu, u kome su igrali klubovi iz Slavonije.

ODBOJKA

Odbojka u Jugoslaviji igra se od 1918. godine. Prvi javni nastup održan je iste godine u Đevđeliji. Ova igra u Bosni i Hercegovini, kao i u drugim dijelovima Jugoslavije, bila je organizovana u sokolskim društvima, naročito poslije sleta Sokolskog saveza u odbojci u Beogradu 1930. godine.

U Derventi, u okviru Sokolskog društva bila je organizovana odbojka za muški i ženski naraštaj. Godine 1933. u Derventi je postojala vrlo dobro uigrana muška momčad. Ona je učestvovala u natjecanju u odbojci u Sokolskoj župi Tuzla. Natjecanje je bilo organizovano po sistemu ispadanja.

Naslov prvaka Tuzlanske župe osvojila je momčad iz Dervente.

U to vrijeme članovi ekipe bili su: Mahmut Mulabegović, Nedžmudin Alagić, Novo Petrović, Enver Begović, Mirko Šparavalo, Nurudin Porobić, Popović Rade. U ženskoj ekipi posebno su bile zapažene: Dobrila Šparavalo, Lepa Vasilić i Olga Viljevac.

---

[54] *Olga Đaković, Iz sportskog spomenara Sarajevo, "Oslobođenje" od 6. avgusta 1984. godine, str. 12.*

[55] *Vrbaske novine 24. 9. 1936. godine*

Sa treninga odbojkaša i odbojkašica na igralištu Ilman pored rijeke Ukrine

KONJIČKI SPORT

Konjički sport u Derventi razvijao se u posebnim ekonomskim prilikama, jer su se ovim sportom mogli da bave veleposjednici (begovi, age, gazde i sl.) i oficiri vojnog garnizona.

Na teferičima i sličnim priredbama priređivale su se konjske trke, koje su se održavale na livadama uz rijeku Ukrinu, zatim na Žirovini, poznatom izletištu, i to sa startom kod vage na izlasku iz grada prema Brodu, a ciljem kod bašte Hibner, gdje su se, po pravilu, održavali teferiči, vrtne zabave prosvjetno-kulturnih društava "Gajreta", "Narodne uzdanice" "Prosvjete" i dr.

Unapređenju konjičkog sporta u Derventi doprinio je i uzgoj rasplodnih trkaćih konja, pastuha, u Pastuhskoj stanici u Derventi. Na konjičkim trkama u Derventi učestvovali su trkaći konji iz okolnih mjesta: Bosanske Gradiške, Banje Luke, Bosanskog Broda, Slavonskog Broda, Đakova i dr. Vlasnici trkačkih konja iz Dervente bili su članovi Vrbaskog kola jahača "Petar Mrkonjić" u Banja Luci i u organizaciji ovog kola jahača učestvovali su na trkama u Banja Luci, Bosanskoj Gradišci, Slavonskom Brodu i dr.

Najpoznatiji jahač - džokej bio je binjadžija zv. Tule. Vlasnici konja koji su pobijedili na trkama dobivali su novčane nagrade, boščaluk, čohu, jabuku i u njoj dukat i dr.

JEVREJI U DERVENTI

Dolazak Jevreja u Derventu

Doseljavanje Jevreja u Bosnu i Hercegovinu dio je opće historije ovog naroda na našim prostorima. Poznato je da su Jevreji, dekretom kralja Ferdinanda i kraljice Izabele, izgnani sa Pirinejskog poluotoka. Preko evropskog kontinenta ili Sredozemlja i Bliskog istoka, stigli su u XVI stoljeću i do Bosne i Hercegovine. Neki su dolazili preko Carigrada, Soluna, Sofije i Bitole, a neki preko Mletaka, Njemačke, Poljske, Austro-Ugarske i ostalih evropskih zemalja.

Sarajevo je bilo najstariji jevrejski centar u Bosni i Hercegovini, ali su jevrejske zajednice živjele i u Travniku, Mostaru, Zenici, Tuzli, Bijeljini, Brčkom, Visokom, kao i u drugim mjestima naše zemlje.

U Derventu su Jevreji, uglavom, stigli iz Sarajeva i Travnika, ali su tu zatekli svoje sunarodnike koji su se doselili iz Austrije i Poljske (napr. Moritz Katz, Aleksandar Strauss, dr Jozef Grünberg, Aleksandar Sussman, Hermann Deutsch, Jakov Grünhut i dr.). Prema sačuvanim povjesnim podacima u Derventu su dolazili pretežno poslovni ljudi (trgovci, zanatlije) ali su dolazili i liječnici kao: dr. Jozef Grünberg, dr. Izrael, dr. Andrija Müller, te apotekar Aleksandar Sussman, sa svojim porodicama.

Jevreji su se uspješno prilagodili životu u novoj sredini. Odnos derventskih vlasti prema njima nije se razlikovao od odnosa prema drugim stanovnicima grada. Jevreji se brzo uključuju u mnoge životne tokove, djelujući kao marljivi i štedljivi trgovci, dobre zanatlije, priznati ljekari i apotekari. Uskoro poprimaju običaje i jezik domaćeg stanovništva, te postepeno napuštaju svoju nošnju i zamjenjuju je uobičajenim načinom odijevanja stanovnika Dervente. Bilo je starijih osoba koje su nosile bosanska odijela, dok je većina nosila moderna odijela sa običnim ili žirado šeširima. Samo su starije žene, u izuzetnim prilikama i svečanostima, nosile tradicionalnu "tukado" kapicu.

Doseljavanjem iz drugih dijelova Bosne i Hercegovine, broj Jevreja u Derventi se stalno povećavao. O tome najrječitije govore statistički podaci: 1879. godine u ovom gradu živjelo je 30 Jevreja, a 1910. godine 136, od toga 76 sefardskog i 60 aškenaskog obreda. Ovaj proces tekao je kontinuirano i dalje, pa tako nakon I. svjetskog rata u Derventi zatičemo već oko 40 domaćinstava sa više od 300 članova.

Poslije Anschlussa – prisajedinjenja Austrije 1936. godine od strane Njemačkog Reicha, više jevrejskih porodica iz Beča i Graca doselile su se, bježeći pred nacističkim terorom, u Derventu. To su bile mahom obitelji poznatih stručnjaka – ljekara, kao što su bili: dr. Hercog – specijalista za unutrašnje bolesti, dr. Stjepan – Pišta Policer – infektolog, dr. Adalbert Sendri – ljekar opće prakse i drugi. Sa ovom grupom doseljenika stigli su i akademski slikari Margo i Riketi. Novi stanovnici brzo su se uklopili u gradsku sredinu, a svojim stručnim znanjima i vještinama mnogo su doprinijeli kvalitetu življenja građana Dervente.

Položaj Jevreja Dervente u pojedinim povjesnim periodima

U zavisnosti od specifičnih društvenih i političkih prilika Bosne i Hercegovine i zajednica Jevreja u Derventi je prošla kroz više faza na putu svojeg razvoja.

U vrijeme vladavine Turske u Bosni i Hercegovini, u gradovima koje su naseljavali Jevreji, pa tako i u Derventi, bili su primljeni sa posebnom blagonaklonošću jer su se pokazali kao sposobni, vrijedni i marljivi građani. U ovom gradu su imali građanska prava, zadržali su svoje vjerske običaje dok su se, istovremeno, prilagodili novoj sredini i životu u njoj. Pojedini stariji Jevreji, poput veletrgovca Levija Pesaha, nosili su bosansko odijelo kao i ostali građani Dervente.

Jevrejska zajednica nije bila izolirana u posebnim dijelovima grada, niti je za njih bio određen prostor za naseljavanje, tzv. geto. Živjeli su izmješani sa ostalim građanima na cijelom području grada, najčešće u vlastitim kućama, a rjeđe u iznajmljenim stanovima.

U ovom periodu Osmanska imperija nastoji podsticati sve one faktore koji doprinose razvoju Bosne i Hercegovine. Upravne strukture omogućavaju Jevrejima da kao dobri trgovci održavaju trgovinske veze sa zemljama zapadne Evrope kao i Dubrovnikom, te tako djeluju na razvijanje i unapređivanje privrednog života ovog područja. To se uočava i u oblasti zanatstva, jer su Jevreji bili vrsni majstori, a bavili su se raznovrsnim poslovima. Bili su dobri krojači, obućari, zlatari, sahačije. Jevreji su, prema provedenim istraživanjima, u to vrijeme sticali vlasništvo nad nekretninama te su kao i drugi građani, zavisno od svojih mogućnosti, kupovali kuće i zemljišta, zanatske i privredne objekte. Prema tome, u vrijeme turske vladavine, odnos derventskih vlasti prema Jevrejima nije se razlikovao od postupaka prema ostalim stanovnicima ovog grada.

Austro-Ugarska monarhija je položaj Jevrejske zajednice regulisala posebnim zakonom od 21. marta 1890. godine. Ovim zakonskim aktom osigurana je sloboda vjeroispovijesti, slobodno organizovanje vjerskih zajednica, pa tako

i jevrejske, s tim da je država zadržavala pravo utvrđivanja statusa ovih institucija, te područja njihovog djelovanja. Posebnim odredbama regulisano je vođenje matičnih knjiga rođenih, vjenčanih i umrlih članova Jevrejske zajednice. U Derventi je ove knjige vodio rabin.

I u ovom periodu Jevreji su se, pored ostalog, bavili trgovinom, a zapamćene su poznate trgovačke obitelji Pesah i Hajon. Jozef Pesah je posjedovao trgovinu mješovitom robom i kožom, dok je njegov brat David imao velike komplekse zasađene vinogradima, te organizovao proizvodnju rakije naveliko. Ova je rakija prodavana pod nazivom "Schell Pesah".

U Derventi nije bilo posebnih škola za jevrejsku djecu pa su ona zajedno sa drugom djecom pohađala osnovnu školu, gimnaziju i preparandiju. Bilo je učenika jevrejske vjeroispovijesti koja su pohađala i privatnu osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka, koja je imala javni status. Razvojem trgovine u Derventi, a ova je pak u velikoj mjeri bila u rukama Jevreja, ukazala se potreba da se jevrejska omladina i stručno osposobi za obavljanje ove uslužne djelatnosti. Tako je jedan broj pripadnika ove zajednice pohađao trgovačke akademije u Sarajevu, Zagrebu i Banjoj Luci, te druge škole koje su obrazovale kadrove za moderno vođenje trgovine. Bilo je Jevreja koji su pohađali i škole u kojima se izučavao kožarski zanat jer je u Derventi bila razvijena proizvodnja i trgovina kožom i kožarskim proizvodima.

Vjerska obuka je vršena pod okriljem jevrejske bogoštovne općine. Tu su se sticala osnovna vjerska saznanja. Ovu vjersku poduku, po pravilu, obavljali su rabini. Obrazovanje jevrejskih vjerskih službenika bilo je organizovano u raznim seminarima, poput Srednjeg teološkog seminara u Sarajevu.

U periodu od stvaranja nove države na ovim prostorima, Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevine Jugoslavije, Jevreji su bili organizovani u jedinstvenu Jevrejsku bogoštovanu općinu, čiji se rad zasnivao na Zakonu o vjerskoj zajednici Jevreja, koji je donesen 21. decembra 1929. godine. Derventska jevrejska općina bila je član Saveza jevrejskih općina u Beogradu. Ova je općina upravljala svojim vjersko-upravnim i kulturnim ustanovama, kao i sakralnim objektima i vjerskim fondovima. Jevreji su u Derventi slobodno ispovijedali svoju vjeru i proslavljali svoje praznike poput Pesaha (Pasva) i Roš Hašana (Nova godina).

Poslije okupacije i raspada Kraljevine Jugoslavije te uspostave NDH na ovim područjima u Derventi se, mada u manjim razmjerima, pojavio antisemitizam. Međutim, omladina Dervente, kao i pripadnici Jevrejske zajednice, pristupa naprednom omladinskom pokretu i povezuje se sa SKOJ-em i KPJ, te aktivno surađuje u odbrani zemlje i borbi protiv fašizma. Većina jevrejske omladine odlazi na oslobođenu teritoriju u redove NOV i tu se bori protiv Nijemaca i njihovih pomagača. Jedan broj Jevreja stekao je oficirske činove, dok su neki od njih postali i rukovodioci u pojedinim jedinicama.

Godine 1939. i 1940. u Derventu su sa porodicama došli dr. Adalbert Sendri, koji je bio ljekar u školskoj poliklinici i dr. Stjepan – Pišta Policer, koji je bio šef Dispanzera za higijenu. Oba ova ljekara otišla su u partizane. Doktor Sendri je bio liječnik u Vojnoj partizanskoj bolnici u Tesliću, a dr. Policer, šef saniteta Druge, Pete i Šeste brigade Četvrte krajiške divizije. Dr. Hercog je, kao iskusni kardiolog, liječio bolesnike svih slojeva društva, a često je po potrebi odlazio i u kućne posjete.

Kad se posmatra život i rad Jevreja u Derventi, treba naglasiti da je u životu ovog naroda Jevrejska općina bila okvir samoupravne, socijalno-vjerske organizacije u kojoj su svi njeni članovi bili ravnopravni. Ova je zajednica svojim članovima pružala mogućnost kulturnog i prosvjetnog razvoja, te ekonomsku podršku. Na ovaj način ona je obezbjeđivala održavanje tradicionalne vjerske i kulturne samostalnosti, što je značajno uticalo na održavanje i učvršćivanje jevrejskog identiteta.

Društveni život Jevreja

Jevreji su, po svojoj prirodi, bili druželjubiv narod, mirni i lojalni građani Dervente. Srodili su se sa ostalim građanima i tako postali nerazdvojni dio društva. U početku naseljavanja njihov društveni život se, prvenstveno, odvijao na sastancima jevrejskih porodica, na kojim se raspravljalo o svim važnijim društvenim pitanjima i problemima koje je trebalo rješavati. Kasnije centar svih aktivnosti postaje jevrejski hram, sinagoga, u kojoj se, pored vjerskih obreda, razgovaralo i o mnogim tekućim pitanjima koja su se javljala u životu i radu Zajednice.

U prilogođavanju Jevreja novim prilikama i novom duhu poslije Prvog svjetskog rata značajnu ulogu u Derventi odigrala su formirana kulturno-prosvjetna društva. Njihov zadatak bio je očuvanje tradicionalnih vrijednosti, razvijanje kulturnih i prosvjetnih aktivnosti, te ublažavanje i olakšavanje socijalnih problema pojedinih članova Zajednice. Tako je već 1922. godine osnovano "Židovsko nacionalno društvo", koje je, rješavanjem životnih problema derventskih Jevreja, odigralo značajnu ulogu u osiguravanju minimalnih egzistencijalnih uslova pojedinih siromašnih članova Zajednice, a ujedno dalo i doprinos na kulturno-prosvjetnom planu. Iz posebne knjige o dokumentaciji Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine za period 1919-1923. godine (autora Samije Sarić), koju je izdao Arhiv Bosne i Hercegovine, vidi se da je ovo društvo u Derventi održavalo zabave u dobrotvorne svrhe, od kojih je prihod bio namijenjen ublažavanju teškog ekonomskog stanja pojedinih jevrejskih porodica.

U Derventi je djelovalo i Jevrejsko pjevačko društvo "Lira".

Jevrejsko pjevačko društvo "Lira" – Derventa

Jevreji su se postepeno uključivali i u poslove upravljanja gradom. U duljim vremenskim periodima imali su svoje predstavnike u Općinskom vijeću Dervente. Jedan od najaktivnijih vijećnika bio je dr. Jozef Grünberg, liječnik, koji je ovu dužnost vršio u više mandata, a posebno u vrijeme kada je gradonačelnik bio Šemsibeg Abdulahefendić. I drugi su istaknuti Jevreji, posebno privrednici i trgovci aktivno djelovali u Trgovačkoj i Zanatskoj komori Dervente.

Jevreji radnici su djelovali i u sindikalnim organizacijama grada. Tako je Levi Eskenazi, stolarski naučnik bio član Upravnog odbora podružnice Saveza mladih radnika u Devrenti.[56] Upravni odbor ove Podružnice djelovao je u sljedećem sastavu:

- predsjednik: Sabrija Nurkić, krojački radnik,
- sekretar: Teufik Imamović, krojački radnik,
- blagajnik: Jozef Pjenki, bravarski radnik,
- članovi uprave: Mehmed Čustić, kvalifikovani radnik,
  Johan Kovalčić, pekarski radnik,
  Mijo Bodulović, bravarski radnik,
  Levi Eskenazi, stolarski naučnik.

---

[56] *Radničko jedinstvo br. 43, I godina, od 22. decembra 1922. godine, str. 178.*

Članovi Zajednice su učestvovali i u radu drugih sindikalnih organizacija, što se vidi iz sastava Međusaveznog sindikalnog odbora u Derventi. Na skupštini ovog Odbora održanoj 5. juna 1923. godine izabran je sljedeći Upravni odbor[57]:

- predsjednik:	Leon Abinun, krojački radnik,
- sekretar:	Slavko Mađarović, tvornički radnik,
- blagajnik:	Jozef Pjenki, bravarski radnik,
- članovi odbora:	Nikola Divković, nekvalifikovani radnik, Anton Zvačko, drvarski radnik, Ivica Grabovac, pekarski radnik,
- nadzorni odbor:	Sabrija Nurkić, krojački radnik, Nurija Sarić, tvornički radnik, Milka Černi, tekstilna radnica.

U domenu sportskih aktivnosti nogomet je bio najpopularnija sportska igra u Derventi. Djeca su nogomet igrala na svim slobodnim prostorima u gradu, na kojima su se mogli označiti golovi, ponekad običnim komadima kamena ili skinutom odjećom. Naredni redovi će nas podsjetiti i sačuvati od zaborava saznanje kako je ovaj sport postao najpopularniji u Derventi kao i sjećanje na neke od učesnika u njegovom razvoju. Pri tom treba istaći da su se nogometom bavili građani svih slojeva, pa tako i Jevreji. Kao dobri igrači bili su poznati Levija Pesah – Buki, braća Levija i Moni Eskenazi, kao i braća Pesah, Sado i Jozef. Oni su igrali u sportskim klubovima “Građanski” i “Rapid”.

Iz ovog perioda potiče i jedna anegdota. Naime, 20. juna 1932. godine na gradskom stadionu igrala se utakmica između S.K. “Građanskog” iz Doboja i S.K. “Građanskog” iz Dervente. Upravo na toj utakmici dva istoimena, rivalska tima Levi Eskenazi je postigao gol za svoju ekipu. Njegov mlađi brat Moni, koji je kasnije, također, postao vrstan igrač ovog tima, nemogavši dočekati kraj utakmice, otrčao je kući i zadihan saopštio veselu vijest: “Mama, mama! Naš je Levi zabio gol!” Priča se da je i majci bilo drago da ima sina dobrog fudbalera koji zna postizati važne golove.

---

[57] *Radničko jedinstvo br. 2, II godina, od 2. februara 1923. godine, str. 194.*

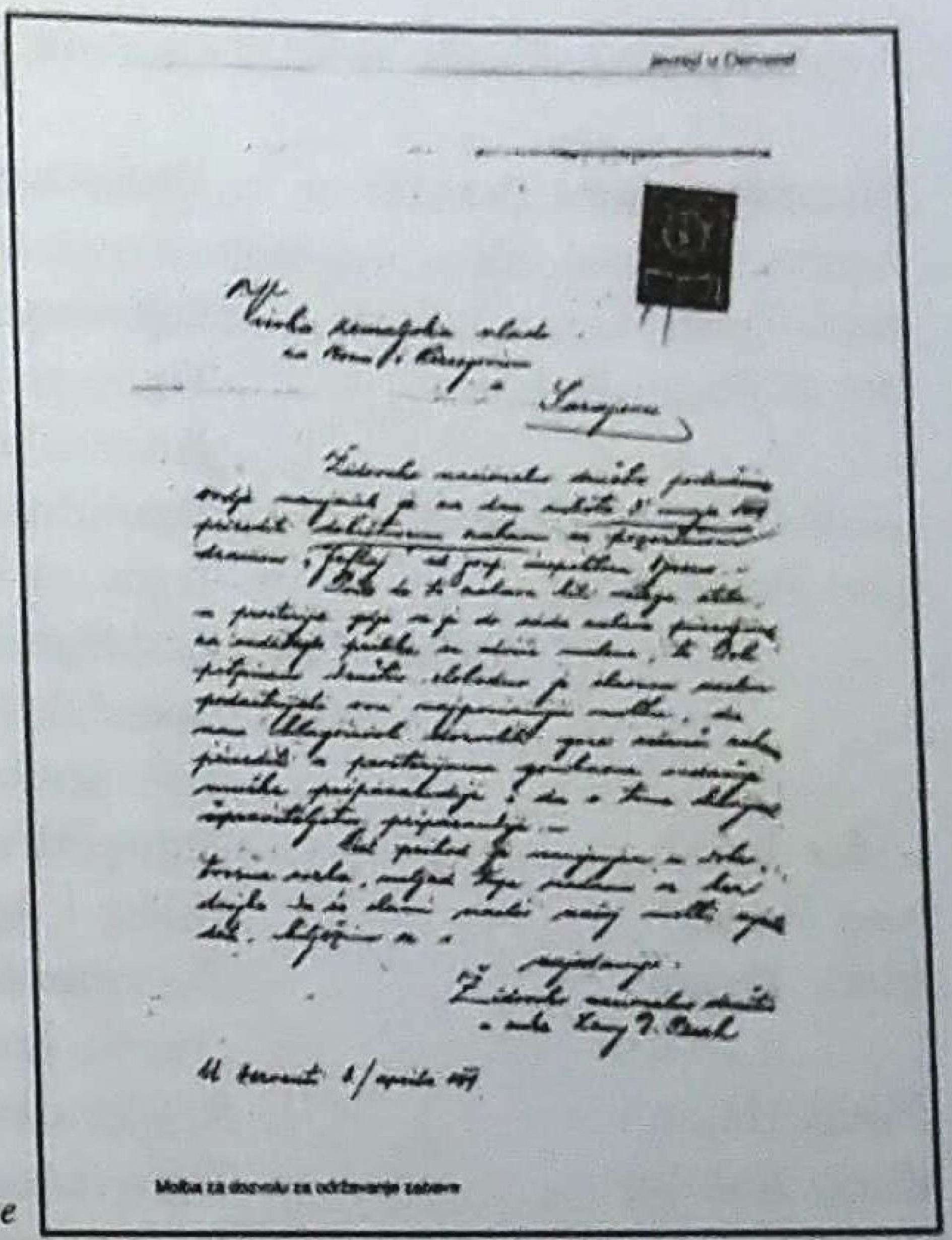

Molba za dozvolu za održavanje zabave

Zanimanja Jevreja u Derveniti

Trgovina

Svi dostupni podaci, posebice historijski, ukazuju kako su kroz vijekove Jevreji Bosne i Hercegovine bili poznati kao iskusni i solidni trgovci. Uviđajući ovu činjenicu, i vlasti Dervente cijenile su njihove poslovne sposobnosti. Derventski trgovci Jevreji su preko Sarajeva i Zagreba bili povezani sa mnogim poznatim trgovačkim kućama Autrije, Njemačke i Italije, a posebno onim iz Beča i Trsta.

Prema postojećim podacima, Jevreji su bili vlasnici trgovačkih radnji u kojim je prodavana mješovita roba: manufakturni proizvodi poput modernih štofova, svile i drugih vrsta tkanina, prerađevine od kože i pribor za izradu obuće, živežne namirnice, kolonijalna i delikatesna roba, kao i sitna trgovačka roba poput knjiga i pisaćeg pribora, te bižuterija.

Pregled protokolisanih firmi u Derventi:

Vlasnik firme	**Vrsta trgovine**
Levi Pesah	Trgovina industrijske robe i alkoholnih pića
David Pesah-Bokor	Trgovina naveliko željezom i željeznim proizvodima i alkoholnim pićima
Jozef Pesah	Trgovina mješovitom robom
Levi Pesah-Buki	Trgovina kožom i priborom za izradu obuće. U sklopu trgovačke radnje djelovala je i manufakturna radionica za izradu obuće sa više stručnih radnika
Izidor Pesah	Trgovina mješovitom robom
Juso Baruh	Otkup i trgovina žitaricama i ljekovitim biljem
Izidor Hajon	Trgovina modernim štofovima, svilenim i drugim tkaninama
Dabid Hajon	Knjižara i papirnica
Moric Kabiljo	Trgovina mješovitom robom
Moric Katz	Trgovina moderne muške i ženske obuće i zastupništvo TT "Humanik" iz Beča
Moric Mošo-Pesah	Trgovina kožom i potrepštinama za izradu obuće
Jozef i Hadzija Pesah	Trgovina kožom i obućom
Juda Pesah	Trgovina kožom i priborom za izradu obuće
Julius Ormoš	Trgovina kolonijalnom i delikatesnom robom
Aleksandar Štraus	Trgovina porcelanskim i staklenim proizvodima
Santola Eskenazi	Trgovina sitnom robom i bižuterijom
Menahem Eskenazi	Trgovina sitnom robom i bižuterijom, te kalufiranje fesova
Sara i Roza Gaon	Trgovina mješovitom robom, priborom za ručni rad i izradu ženskog rublja
Hana i Roza Rihter	Trgovina košpicama i bonbonima
Benko Rihter	Trgovina manufakturnom robom i gotovim odijelima
Moric Štern	Trgovina manufakturnom robom, prodaja gotovih odijela, špecera i duhan

Pregled zanata

Pored trgovačkih znanja i sposobnosti, Jevreji su se iskazali i kao zanatlije. Manji broj nešto siromašnijih Jevreja Dervente imao je i svoje zanatske radnje, dok su neki zasnivali radni odnos i u postojećim manufakturama i zanatskim pogonima.

Slijedi pregled zanata kojim su se, pored ostalih, i Jevreji bavili u Derventi:

Vrsta zanata	**Zanatlije i vlasnici zanatskih radnji**
Krojač	Mošo Eskenazi i Leon Abinun
Obućar	Jozef Pesah
Urar i zlatar	Betika i Tibor Kopelman
Stolar	Levi Eskenazi
Kalufiranje fesova	Menahem Eskenazi
Četkar	Abraham Meaš
Električar	Moni Eskenazi
Brijač	Haim Eskenazi
Pekar	Jakov Buhalter

Industrija

U periodu vladavine Austro-Ugarske monarhije privrednom razvoju Dervente najviše je doprinijela izgradnja željezničke pruge Bosanski Brod – Sarajevo. Otvaranjem i puštanjem u promet ovog značajnog željezničkog pravca stekli su se potrebni uslovi za preorijentaciju zanatske i manufakturne proizvodnje ka industrijskoj. Stoga je razumljivo da su jevrejske poduzetničke porodice koje su se uglavnom bavile trgovinom i zanatskom proizvodnjom, iskazale interes i za industrijski način proizvodnje, posebno nakon Prvog svjetskog rata.

DAVID PESAH-BOKOR, na primjer, počeo se, pored trgovanja naveliko željezom i željeznim proizvodima, baviti i industrijskom proizvodnjom alkoholnih pića, naročito rakije. Posjedovao je velike komplekse vinograda, a zapošljavao je i "vinadira" – stručnjaka za vinovu lozu. Na ulazu u Derventu iz pravca Doboja Pesah je posjedovao šest velikih, cementiranih bazena za smještaj otkupljene šljive namijenjene pečenju rakije. Bazeni su bili hermetički zatvoreni, što je pospješivalo vrenje šljiva. Bokor je proizvodio odličnu rakiju i prodavao je naveliko, ne samo u zemlji već i u inostranstvu, naročito u Beču. Nastojao je da patentira svoj proizvod, rakiju pod nazivom "SCHELL PESAH", ali je pri tome imao poteškoće sa poznatom petrolejskom firmom "Schell". Sudski spor vođen oko ovog imena završio je u korist Davida Pesaha te je njegova tvornica i dalje na svojim proizvodila nosila napis "SCHELL PESAH". Ovaj poduzetni industrijalac, sin Levija Pesaha, osnovao je i tvornicu dječijih kolica, bicikala i tricikala različite namjene. U ovoj tvornici izrađivana su lagana dječija kolica od drveta, ali i moderna, tapecirana kolica sa pokrovom i gumenim točkovima. Kolica su se mogla sklapati. Privredna kriza koja je potresla Bosnu i Hercegovinu u periodu od 1926. do 1935. godine dovela je mnoge industrijske pogone, pa tako i ovaj, u izuzetno tešku ekonomsku situaciju. Pred Drugi svjetski rat tvornica je prestala sa radom.

Na svom imanju, nedaleko željezničke stanice, a u dogovoru sa gradskim vlastima i gradskom općinom, JOZEF PESAH – JUSO izgradio je prvu električnu centralu na ovom području. Ovo postrojenje je strujom snabdijevalo građane, javnu rasvjetu, te industrijske objekte. Jozef Pesah i članovi njegove porodice deportirani su 1941. godine. Umoreni su u Aušvicu, Jasenovcu i Đakovu.

Levi Pesah sa porodicom

Javne službe

Grad Derventa kao izgrađeno, urbano područje, zahtijevao je i razvijanje određenih javnih djelatnosti kako bi se zadovoljile narastajuće potrebe građana i njihovi interesi. Ovu vrstu potreba zadovoljavali su ljekari, apotekari, advokati, bankarski službenici kao i ljudi drugih profesija koji su živjeli i djelovali u gradu.

Zdravstvena služba

Zdravstvene prilike u Derventi i njenoj okolini bile su u periodu Turske, i kasnije Austro-Ugarske vladavine, izuzetno nepovoljne. Jedan od razloga za ovakvo stanje svakako je i nedostatak stručnog kadra.

Austro-Ugarska monarhija je u gradu osnovala Opću bolnicu, koja je u prvo vrijeme bila smještena u iznajmljenoj zgradi Hadži – Jusufbega Begovića. Kasnije je, prema tada važećim higijensko-sanitarnim i za ono vrijeme modernim medicinskim zahtjevima, sredstvima općine izgrađena nova, gradska bolnica.
Značajnu ulogu u liječenju stanovništva i ranije su imali Jevreji, koji su diplome sticali na medicinskim fakultetima širom Evrope, a posebno u Beču. Ne iznenađuje činjenica da su upravo oni u velikoj mjeri doprinijeli razvoju zdravstvene zaštite naroda i derventskog kraja. Među prvima to su bili: dr. Jaroslav Wertmeir, dr. Fridrich Trammer, dr. Arnold Lederer i drugi.

Gradska bolnica u Derventi, 1926.

Prvi kotarski ljekar u Derventi bio je Jevrej dr. Elijas Majer, a, svakako, najpoznatiji dr. Jozef Grünberg.
Dr. Jozef Grünberg bio je iz stare jevrejske trgovačke porodice porijeklom iz Poznanja u Poljskoj. U Derventu je došao sa majkom Hanom. Nikada se nije

ženio. Njegova se ordinacija nalazila u centru grada, pored naknadno izgrađene zgrade Kola srpskih sestara, preko puta obiteljske zgrade Osmanbega Osmanbegovića, a prvi komšija mu je bio gazda Aleksandar Gvozdenović.

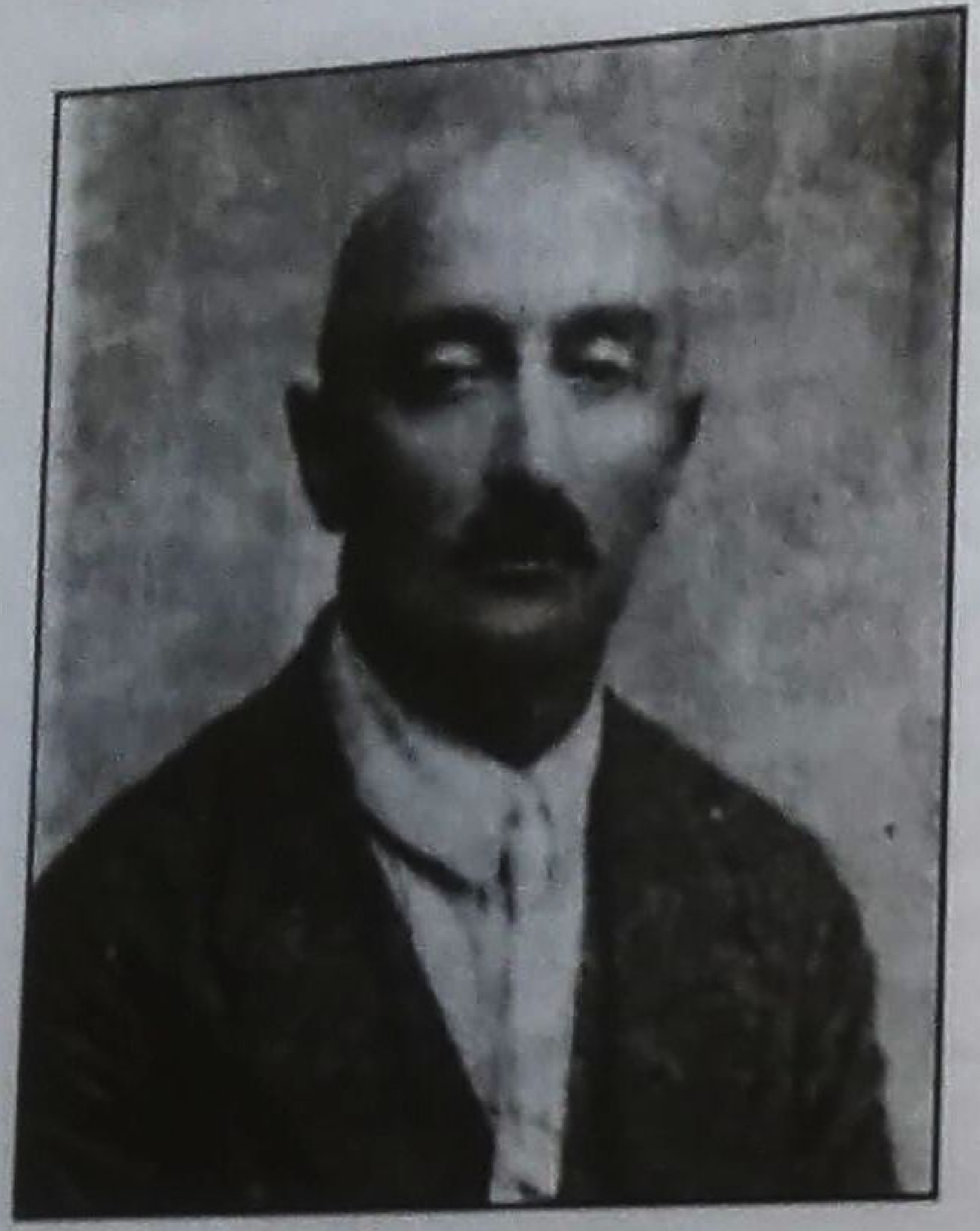
dr Josef Grünberg

Dr. Grünberg je bio niskog rasta, prema vremenskim prilikama nosio je prikladna, besprijekorno opeglana odijela, prsluk i u njemu zlatni sat sa lancem, na glavi obavezno šešir. Glavu je redovno brijao kod brijača Asima Karabegovića. Sa sobom je uvijek nosio torbu, valjkasta oblika, u kojoj su se nalazili lijekovi, slušalice i ostali potreban pribor za pregled bolesnika. Od ekonomski propale mahalske sirotinje i radnika nikad nije naplaćivao preglede. Svi su ga cijenili i poštovali. Drugovao je sa apotekarom Aleksandrom Sussmanom.

Došao je i rat i 1941. godina – godina najtežeg iskušenja za Jevreje. U zemlji je vladala opća nesigurnost i haos, nedostatak osnovnih prehrambenih proizvoda. Dr. Grünberg je svojim prijateljima i građanima Dervente govorio da se sprema pogrom nad Jevrejima i da razmišlja kako da svojoj staroj majci da injekciju te je na taj način prikrati muke. Naravno, ljekarska etika mu je to branila kao i njegova duboka religiozna osjećanja. Uskoro je odveden u Jasenovac gdje je i umoren.

Pored dr. Grünberga u Derventi je radilo još nekoliko Jevreja ljekara: dr. Isak Izrael, dr. Andrija Müller, dr. Stjepan Policer-Pišta, dr. Herceg i dr. Adalbert Sendri.

U okvirima organizovane zdravstvene zaštite u Derventi je bila razvijena i apotekarska djelatnost. Za njen razvoj posebne zasluge ima apotekar Aleksandar Sussman. On je podigao veliku porodičnu kuću na Harmanu u kojoj je, pored stana, imao i apoteku. Ova ljekarna je bila moderno uređena, sa prostorom za spravljanje lijekova, odmor i sastanke. Apotekaru Sussmanu su u obavljanju posla pomagali i sinovi Severin i Fritz. Fritz je stalno radio u apoteci sa ocem, dok bi Severin povremeno dolazio iz Zagreba i tom prilikom vršio apotekarsku službu.

Jedan drugi apotekar, Viktor Guisti, otvorio je apoteku u zgradi bivšeg hotela "Rajčević", pa su na ovaj način ptorebe građana Dervente za lijekovima bile u potpunosti zadovoljene.

Pored drugih zubara, u Derventi je Haim Buhalter imao svoju zubnu ordinaciju u kući Hadži Hamidage Hadžiomerovića. On se pred sam rat oženio Rozom Rither.

Umjetnost, kultura i prosvjeta

U Derventu su se, poslije progona iz Austrije, doselile dvije jevrejske porodice iz Graca. Zanimljivo je kad su ove dvije porodice u pitanju, porijeklom iz Italije, da su njihovi članovi Margo i Riketi bili akademski slikari.
Po narudžbi župnika Franje Momčinovića Margo i Riketi su izradili na portalu katoličke crkve u Derventi dvije slike: “Zvijezdano nebo””i “Besjeda na gori”. Rad na ovim slikama trajao je dulje vrijeme jer su umjetnici, u maniru starih majstora, likove za religiozne scene tražili među građanima i seljacima iz okoline Dervente. Nastala djela bila su visoke umjetničke vrijednosti, a Dervenćanima i posebno draga jer su se na njima prepoznavali.

Inače, Margo i Riketi su tvrdili da nigdje na svijetu, osim u Italiji i Derventi, ne postoji tako lijepo nebo, te nije čudo što ih je inspirisalo za izradu slike “Zvjezdano nebo”. Župnik Momčilović je umjetnike za njihov rad dobro nagradio.

U pojedinim jevrejskim porodicama, posebno trgovačkim, njegovala se ljubav prema muzici, pa su članovi ovih obitelji odlazili i u Beč radi sticanja potrebnih znanja iz oblasti muzičke umjetnosti. Poznato je da su, samo iz porodice Levija Pesaha, Buki, Levi, Erna i Regina u privatnom bečkom muzičkom koledžu stekle potrebno muzičko obrazovanje.

Uz gitaru je, na raznim priredbama, zabavljao Levi Eskenazi, a običavao je i sa svojim prijateljima zasvirati po baštama i kafanama.

Na polju obrazovanja ostao je upamćen, pored ljekara, apotekara, umjetnika i profesor gimnazije dr. Danilo Salom, koji je predavao matematiku. U Derventu je došao kao mladi suplent, oženio se djevojkom iz porodice Spasojević i dugo vremena proveo u gradu, da bi kasnije bio premješten u Tuzlu. Bio je omiljen kod učenika i sugrađana, vrstan stručnjak i odličan pedagog. Meša Selimović u svojim “Sjećanjima” bilježi njegov tragičan kraj. Početkom rata, kada je u Tuzli za logornika imenovan profesor gimnazije dr. Drago Dujmušić, profesora Saloma su uhvatile mlade ustaše, mahom njegovi bivši đaci, te su ga na razne načine maltretirali i mučili u kući i na ulicama grada. Salom je odveden u Jasenovac, gdje je i stradao.

Ostala zanimanja i javne službe

U Derventi je djelovao relativno mali broj službenika u pojedinim službama. Bela Rubinštein bio je općinski službenik i agilni sportski radnik, predsjednik S.K. “Rapid” i član uprave S.K. “Građanski”.

Izvjesni Levinger je bio bankovni činovnik u Zemaljskoj banci, a kasnije je premješten u Zemaljsku banku u Sarajevu.

Albert Rubinštein je bio vatrogasac, a njegov brat Đula Rubinštein nosač u gradu.

Stradanja derventskih Jevreja

U svojim govorima Hitler je pred Drugi svjetski rat optuživao Jevreje kao krivce za propast i poraz Njemačke u Prvom svjetskom ratu, za veliku inflaciju koja je kasnije nastupila, za enormnu nezaposlenost i posebno za širenje naprednih, lijevih ideja u Evropi, pa je predskazao i najavio uništenje cjelokupne jevrejske populacije na ovom kontinentu.

Dana 31. jula 1941. godine maršal njemačkog Reicha Herman Gering potpisuje dokument kojim ovlašćuje Adolfa Ajhmana da organizuje i, uz upotrebu značajnih materijalnih sredstava, realizuje “konačno rješenje jevrejskog pitanja” u njemačkoj uticajnoj zoni Evrope. Ovim aktom monstruozni nacistipčki plan o potpunom uništenju jednog naroda postao je operativan.

Neposredno poslije proglašenja Nezavisne Države Hrvatske, 10. aprila 1941., godine i na područjima Bosne i Hercegovine počinje genocid nad Jevrejima. Ministar unutrašnjih poslova NDH dr. Andrija Artuković izjavljuje da će Vlada NDH riješiti jevrejsko pitanje na isti način na koji ga rješavaju njemačke okupacione vlasti jer su Jevreji: “jedna od najopasnijih narodnih postrojbi, koja godinama i stoljećima priprema svjetsku revoluciju”.

Pored direktnih govora, propagandni aparat permanentno je djelovao i na stvaranju straha i na sijanju mržnje prema Jevrejima kao najvećoj opasnosti za novi “poredak u Evropi”. Ovim metodama je stvorena potrebna klima za provođenje genocida nad Jevrejima i na ovim prostorima.

U tu svrhu, a po uzoru na nacističku praksu i metode prisile, Vlada NDH je donijela niz zakonskih odredbi koje su “pravno regulisale” položaj Jevreja u Državi, kao što su zakonske odredbe:

- o poništenju poslova između Židova, kao i između Židova i građana koji nisu pripadnici Židovske religije, a sklopljenih do dva mjeseca prije formiranja NDH,

- o državljanstvu, prema kojoj Židovi nisu državljani, već samo državni pripadnici NDH,
- o zaštiti arijevske krvi, kojom se zabranjuje sklapanje brakova Jevreja sa arijevcima, njihovo vanbračno tjelesno općenje, kao i zapošljavanje arijevke mlađe od 45 godina u židovskim kućama,
- o zabrani ritualnog klanja i prodavanja ritualno zaklanih životinja,
- o zabrani Židovima da rade u društvenim, omladinskim, sportskim, kulturnim i prosvjetnim organizacijama i uopće da se bave književnošću, novinarstvom, likovnom i glazbenom umjetnošću, kazalištem i filmom,
- o promjeni židvoskih prezimena i označavanju židovskih tvrtki, te o nošenju židovskog znaka po svakom Židovu starijem od 14 godina,
- o obaveznom prijavljivanju židovskog imetka i o sprečavanju njegovog prikrivanja,
- o podržavljenju židovske imovine.

Ovi akti su u formalnom smislu legalni propisi, ali u praksi oni predstavljaju “pravnu osnovu” za sprovođenje genocida, i kao takvi predstavljaju suštinsku suprotnost pojmu prava, jednakosti i ravnopravnosti.

Na osnovu ovih zakonskih mjera počelo je u cijeloj NDH maltretiranje i progon Jevreja i njihova deportacija u koncentracione logore NDH i njemačkog Reicha.

Kotarska oblast i Gradsko poglavarstvo u Derventi izdali su naredbu da svi Jevreji stariji od 14 godina moraju nositi žutu traku izvan svoje kuće. Prekršitelji ove naredbe prijećeno je pritvaranjem i novčanom kaznom. Istovremeno i njemačka Komanda mjesta u Derventi izdala je slijedeću naredbu na njemačkom i hrvatskom jeziku:

Jevreji
Svi Jevreji moraju da nose žute trake oko ruke. Ko se nađe na ulici ili javnom mjestu bez trake oko ruke biće kažnjen po ratnim zakonima.

Pored ove mjere, navedeni organi su izdali nalog o popisu jevrejske imovine, a u svaku jevrejsku radnju postavljeni su komesari, koji su vodili radnju i odgovarali za imovinu u njoj. Jevrejima je bilo zabranjeno posjećivanje javnih lokala i kafana, kao što im je bilo zabranjeno i kretanje gradom u vremenu od 20 do 07 sati.

Ravnateljstvo ustaškog redarstva Nezavisne Države Hrvatske, svojim raspisom broj 19/41, uputilo je okružnicu svim velikim županama i Ustaškom povjereništvu za Bosnu i Hercegovinu a na ruke Jure Francetića. Okružnicom se pritvaraju svi Židovi i Srbi – pravoslavci i deportuju u zbiralište – koncentracioni logor Gospić.

Prema izvješću Kotarske oblasti u Derventi broj 23/41 od 7. kolovoza 1941. godine, kotarski predstojnik Novak obavještava Veliku župu "Posavje" u Brodu na Savi, da je 1. kolovoza otpremljeno u Gospić 25 Srba i Židova – komunista, kao i da će se opet izvjestan broj otpremiti u logor. Među ovim nesretnicima odvedeni su: Moni Eskenazi, Šlajm Buhalter, dr. Stjepan Policer-Pišta, dr. Jozef Grünberg, Luka Nenadić i Mićo Stanišić.

Dr. Stjepan Policer-Pišta je 1942. godine, kada su ga ustaške vlasti iz logora Jasenovac poslale u bosanske šume da izvrši neki zadatak, pobjegao i pristupio kozaračkim partizanima. Dr. Policer je bio referent saniteta Druge, Pete i Šeste brigade Četvrte krajiške divizije.

Ustaški teror nad Jevrejima je poprimao sve veće razmjere, primjenjivane su sve represivnije i nehumanije mjere. Imućniji Jevreji su iseljavani iz svojih velikih kuća kako bi se u njih smjestila ustaška i njemačka nadleštva. Tako su u kuću Davida Pesaha-Bokora useljene neke ustaške institucije, a u kuću Julijusa Ormoša njemačka Ortskomandatura (Komanda mjesta). Oni su preseljeni u sam grad, te se jedan broj porodica smjestio u sokaku koji je iz Brodske ulice vodio prema Gakovcu, i na samom Gakovcu. Stanovali su u kući Nezira Lalića, Hadži Hamidage Hadžiomerragića i drugim susjednim kućama.

Prema Jevrejima se postupalo toliko beskrupulozno, toliko su bili ponižavani i izloženi besramnim i nečovječnim postupcima da su se osjećali potpuno bespomoćno. Morali su da čiste ulice, trgove i druga javna mjesta. Bolno je bilo gledati Julijusa Ormoša, starca od 80 godina kako u Brodskoj ulici čisti jarkove ili Aleksandra Štrausa kako sa suprugom i dvije kćerke čisti ulice kod Hrvatskog doma. Prolazeći pored tako poniženih sugrađana, sa kojima su doskora živjeli u prijateljstvu, Dervenćani su javno izražavali svoje negodovanje i poštovanje prema prijateljima. Poneki su čak i apelovali kod vlasti kako bi se ovakvi nečovječni postupci prema Javrejima obustavili. Pojedine hrabre žene, pretežno Muslimanke, iznosile bi slatko i kafu i posluživale maltretirane Jevreje, iako su neke druge, kao, na primjer, ustaški orijentirana Miočka, protestirale protiv svojih humanih sugrađanki.

Ustaška propaganda i teror uvjerili su mnoge Jevreje da je njihov opstanak u gradu nemoguć. Neki od njih potražili su spas u bjegstvu iz Dervente. Jedan broj Jevreja dobio je, uz pomoć Ivana Ćorića i Matije Poljakovića, sudije Kotarskog suda u Derventi, propusnice od Kotarske oblasti za izlazak iz grada. Ivan Čorić funkcioner Hrvatske seljačke stranke, besplatno ih je prevozio u Mostar, a oni bi se dalje prebacivali u Dalmaciju i Italiju, te se tako spašavali od terora i smrti. Ne postoje pouzdani podaci o tome koliko je Jevreja spašeno na ovaj način. Poznato je da se bjekstvom u Italiju, a kasnije u Francusku, spasio Moric Kabiljo sa cijelom porodicom, kao i Hana Rihter, koja je prvo

pobjegla u Banju Luku, a zatim u Italiju. Ivan Čorić odvezao je svojim automobilom u Dubrovnik porodicu Morica Kabilja.

Iz jednog sačuvanog pisanog dokumenta Flore Elazar (rođene Pesah) o geneologiji porodice Pesah može se zaključiti da su se bjekstvom u Mostar, a zatim u Italiju spasili i Erna, kći Laure Altarac, koja sada živi u SAD, Laurin sin ing. Jakov Altarac, koji sada živi u Izraelu, te Avram Izidor, sin Flore i Saloma Izidora, koji, također živi u Izraelu.

Osmog kolovoza 1941. godine deportirana je druga grupa Srba i Jevreja u logor Gospić, u kojem su strijeljani. Među njima su bili: Leopold Frajman i cijela porodica Kopelman: Samud Tibor, Hana i Betika Tera.

Pored navedenih deportacija i likvidacija Jevreja Dervente 1941. godine bilo je i drugih u kojima su stradali:

1. Potomci Davida Pesaha – Bokora, Jozef, Levi i Danica, ubijeni su u Jasenovcu 1941. godine. Jozef i Levi nisu zasnivali porodice. Ljuba, udata Levi i Flora, udata Pijade, ubijene su u Beogradu na Sajmištu 1941. godine, zajedno sa svojim muževima;
2. Jozef Pesah sa suprugom Suzanom (rođena Hajon) i svojom djecom: sin Levi (Buki), kći Erna (udata Altarac), kći Regina udata za Ješu Kovo iz Srbije, ubijeni su u Aušvicu, Đakovu i Jasenovcu 1941-1942. godine, kao i djeca Levija (Bukija): Jozef i Sonja, te Regina i Albert Kovo, ubijeni u Jasenovcu 1941. godine;
3. Jakov Levi ubijen je u Jasenovcu, a supruga Rahela u Đakovu 1941. godine;
4. Izidor Levi sa suprugom Ernom (rođena Baruh) i kćerkom (autoru ime nepoznato) ubijeni su u Jasenovcu 1941. godine;
5. Avram Levi sa suprugom Rozom likvidiran je u Jasenovcu, odnosno Đakovu 1941-1942. godine;
6. Simha, kćerka Pesaha, udata za Jusu Baruha sa djecom: sin David, sin Salomon (Moni), sin Arijel, kći Erna (udata Pesah), kći Rikica, kći Flora (udata Pesah) i kći Luna, svi ubijeni u Jasenovcu, odnosno Đakovu 1941-1942. godine;
7. Laura, kći Levija Pesaha, udata za Mauricija Altarca, ubijena s mužem u Đakovu 1941. ili 1942. godine. Iza njih ostala je kći Erna (udata Sahs, koja živi u Americi: Long Beach L.I.N.Y. 11561 i sin Jakov, inženjer koji živi u Izraelu, Jerusalim – Tolpiot 010/261);
8. Flora Pesah udata za Izidora Saloma, ubijena s mužem u Đakovu 1941. godine. Njihov sin Avram živi u Izraelu, Šikun Amidar 106;
9. Rifka Levi, udata za Danijela Samokovliju, poginula je u Đakovu 1941. godine. Njen muž Danijel sa dva sina (autoru imena nepoznata) ubijen je u Jasenovcu 1941. godine, a kći Bianka (udata Katana) ubijena je u Aušvicu 1942. godine.

Posljednja grupa Jevreja deportovana je u logore kolovoza 1942. godine. Tada je u Derventu došao zloglasni šef Ustaškog redarstva iz Sarajeva Ivan Tolj i naredio da se svi preostali Jevreji pohapse i otpreme. Jedne noći policija je izvršila raciju i sve uhapšene Jevreje odvela u "Štaparu", tranzitni ustaški logor preko puta željezničke stanice. Tu su potrpani u zatvorene, teretne vagone i u pratnji ustaša deportovani u logore Jasenovac i Đakovo, gdje su svi ubijeni.

Dok se čekalo da se vagon sa uhapšenim Jevrejima prikači na kompoziciju teretnog voza, neopažen od ustaša, prišao im je šef željezničke stanice Muharem Ćimić, kako bi se posljednji put pozdravio sa svojim sugrađanima i susjedima. Aleksandar Štraus je Ćimića zamolio da mu donese flašu vode jer su mu kćerke na žezi u željezničkom vagonu ožednile. On je otišao kući i zamolio svoju ženu Raziju da spremi posude sa vodom i mlijekom, kao i nešto hrane pripremljene za ručak. Razija je u korpu stavila sirnicu, pogaču, nešto kolača i dvije veće posude sa vodom i mlijekom te sve pokrila peškirom. Korpu je Ćimić krišom predao Štrausu. To je bio ujedno i posljednji oproštaj Muharema Ćimića sa porodicom Štraus i svim Jevrejima, koji su ubrzo zatim odvedeni u logore Đakovo i Jasenovac i tamo umoreni.

(Kao ilustracija stravičnih dimenzija izvršenog genocida nad Jevrejima Dervente donosimo pregled poginulih Jevreja u periodu 1941-1942. godina. Priloženi pregled nije potpun, jer ne postoje cjeloviti dokumenti o sudbinama svih derventskih Jevreja. Ipak, i ovakav, ovaj pregled ukazuje na neslućene razmjere holokausta.

Prezime i ime	Mjesto logora stradanja	Godina
1. Baruh Juso	Jasenovac	1941.
2. Baruh Simka rođ. Pesah	Đakovo	1942.
3. Baruh Juse Lenčika	Đakovo	1942.
4. Baruh Juse Estera	Đakovo	1942.
5. Baruh Juse Izrael	Đakovo	1942.
6. Baruh Juse Berika	Đakovo	1942.
7. Baruh Juse David	Jasenovac	1941.
8. Baruh Juse Salomon (Moni)	Jasenovac	1941.
9. Baruh Juse Azriel	Jasenovac	1941.
10. Baruh Juse Erna, udata Pesah	Đakovo	1942.
11. Baruh Juse Rikica	Đakovo	1942.
12. Baruh Flora, udata Pesah	Đakovo	1942.
13. Baruh Juse Luna	Đakovo	1942.
14. Buhalter Jakov	Jasenovac	1941.
15. Buhalter Jakova Pepica	Đakovo	1942.
16. Buhalter Jakova Šlajm	Gospić	1941.
17. Buhalter Jakova Haim	Jasenovac	1941.
18. Eskenazi Levi	Đakovo	1942.
19. Eskenazi Levija Mošo	Đakovo	1942.
20. Eskenazi Levija Sara	Đakovo	1942.
21. Eskenazi Levija Menahem	Jasenovac	1942.
22. Eskenazi Menahema Blacko	Đakovo	1942.
23. Eskenazi Menahema Bukica	Đakovo	1942.
24. Eskenazi Menahema Levi	Đakovo	1942.
25. Eskenazi Menahema Salomon	Đakovo	1942.
26. Eskenazi Levija Santola	Jasenovac	1942.
27. Eskenazi Santole Erna	Đakovo	1942.
28. Eskenazi Santole Đuja	Đakovo	1942.
29. Eskenazi Moše Moni	Jasenovac	1942.
30. Gaon Roza	Jasenovac	1942.
31. Gaon Sara	Jasenovac	1942.
32. Kiršenblum Hilda	Đakovo	1942.
33. Kiršenblum Klara	Đakovo	1942.
34. Kopelman Jakova Samuel	Gospić	1941.
35. Kopelman Jakova Tibor	Gospić	1941.
36. Kopelman Jakova Hanas	Gospić	1941.
37. Kopelman Jakova Betika	Gospić	1941.
38. Kopelman Jakova Tera	Gospić	1941.
39. Kovo Regine Pesah Albert	Jasenovac	1941.
40. Menš Abraham	Jasenovac	1941.
41. Menš Abrahama Klara	Jasenovac	1942.
42. Menš Abrahama Albert	Jasenovac	1942.
43. Menš Abrahama Josip	Jasenovac	1942.
44. Menš Abrahama David	Jasenovac	1942.
45. Menš Abrahama Haim	Jasenovac	1942.
46. Menš Abrahama Herman	Jasenovac	1942.
47. Ormoš Julijus	Jasenovac	1942.
48. Ormoš Rahela	Jasenovac	1942.
49. Papo Jakov	Jasenovac	1942.
50. Pesah Morica Mošo	Jasenovac	1942.
51. Pesah Đentila rođ. Levi	Jasenovac	1942.
52. Pesah Hadžija Levi	Jasenovac	1942.
53. Pesah Juda	Jasenovac	1942.
54. Pesah Rahela rođ. Pardo	Jasenovac	1942.
55. Pesah Jude Rikica	Jasenovac	1942.
56. Pesah Davida Jozef	Jasenovac	1941.
57. Pesah Davida Levi	Jasenovac	1941.
58. Pesah Davida Danica	Jasenovac	1941.
59. Pesah Davida Ljuba, udata Levi	Sajmište-Beograd	1941.

60. Pesah Davida Flora, udata Pijade	Sajmište-Beograd	1941.
61. Pesah Levija Jozef	Jasenovac	1941
62. Pesah Suzana rođ. Hajon, žena Jozefa	Aušvic	1942.
63. Pesah Jozefa Buki	Bosanska Gradiška	1941.
64. Pesah Jozefa Erna, udata Altarac	Đakovo	1942.
65. Pesah Jozefa Regina udata Kovo	Đakovo	1942.
66. Pesah Levija (Buki) Jozef	Jasenovac	1941.
67. Pesah Levija (Buki) Sonja	Jasenovac	1941.
68. Pesah Levija Jakov	Jasenovac	1941.
69. Pesah Rahela žena Jakova	Đakovo	1942.
70. Pesah Levija Izidor	Jasenovac	1941.
71. Pesah Erna, žena Izidora, rođ. Baruh	Jasenovac	1941.
72. Pesah, kćerka Izidora i Erne	Jasenovac	1941.
73. Pesah Erna, kći Rafe, udata Grinvald	Đakovo	1941-1942.
74. Pesah Nela, kćerka Erne	Đakovo	1941-1942.
75. Pesh Rahela, kći Rafe, udata Izrael	Đakovo	1941-1942.
76. Pesah Levija Avram	Jasenovac	1942.
77. Pesah Roza, žena Avrama	Đakovo	1942.
78. Pesah Levija Laura, udata Altarac	Đakovo	1942.
79. Pesah Levija Flora, udata za Izidora Saloma	Đakovo	1942.
80. Pesah Levija Rifka, udata za Danijela Samokovliju	Đakovo	1942.
81. Rihter Benko	Jasenovac	1941.
82. Rihter Roza	Đakovo	1942.
83. Rubinštajn Bela	Jasenovac	1941.
84. Rubinštaj Stela	Đakovo	1942.
85. Rubinštajn Albert	Jasenovac	1941.
86. Samokovlija Danijel, muž Rifke sa dva sina, autoru imena nepoznata	Jasenovac	1942.
87. Samokovlija Bianka, udata Katan	Aušvic	1942.
88. Sussman Aleksandar	Jasenovac	1941.
89. Sussman Sara	Jasenovac	1941.
90. Strauss Aleksandar sa ženom i dvije kćeri	Jasenovac	1942.

TRAGOM NEKIH JEVREJSKIH PORODICA

Porijeklo porodice Levija Pesaha

Preci Levija Pesaha doselili su se u Derventu iz Sarajeva najvjerovatnije još krajem XVIII ili na samom početku XIX stoljeća. Obitelj je bila imućna pa su neposredno po dolasku u grad kupili porodičnu kuću za stanovanje, više dućana u središtu čaršije i otvorili trgovinsku radnju. Bili su marljivi, preduzetni i štedljivi, te su ubrzo stekli ugled dobrih i sposobnih trgovaca, o čemu govore i podaci da su derventske vlasti stimulisale poslovanje ove jevrejske porodice.

LEVI PESAH JE ROĐEN U Derventi. Godine 1850. oženio se Ernom i u braku sa njom imao šest sinova: Davida, Bokora, Jozefa-Jusu, Izidora, Rafu i Avrama, kao i četiri kćeri: Simhu, Lauru, Floru i Rifku. Levi je još nosio bosansko odijelo a njegova supruga Erna i kapu tzv. "tukado", posebno u svečanim prilikama, dok su njegovi sinovi već nosili moderna "evropska", dakle, građanska odijela. Levi je bio sposoban i umješan trgovac. Posjedovao je više dućana u središtu čaršije, trgovinu preko puta katoličke crkve, a pored zgrade Gimnazije. To je bila velika trgovinska radnja čiji su prostori izlazili i u drugu pokrajnju ulicu, koja je pokraj Dolnjačke džamije vodila do Brodske ulice. Preko puta ove trgovine posjedovao je još jednu radnju na sprat u kojoj je, kasnije, njegov unuk Levi – Buki razvio veliku trgovinu kožom i kožarskim proizvodima.

Levi Pesah je svojim sinovima i kćerima ostavio veliko imanje i razvijenu trgovačku mrežu. Poslije njegove smrti rad u trgovini su nastavili sinovi, a cjelokupno poslovanje preuzeo je najstariji sin David-Bokor. Levi je sahranjen na Jevrejskom groblju u Derventi.

DAVID – BOKOR PESAH JE ROĐEN U Derventi, gdje je završio osnovnu školu i nižu gimnaziju. Još u ranoj mladosti, kao najstariji sin, pomagao je ocu u vođenju trgovačkih poslova, a po njegovoj smrti je uz pomoć braće, preuzeo cjelokupno porodično poslovanje. Bio je veoma marljiv i sposoban, te je s vremenom razvio trgovinu naveliko, a istovremeno i industrijsku proizvodnju alkoholnih pića, posebno rakije-šljivovice. U njegovim radnjama prodavala se roba naveliko, i to: željezo, proizvodi od željeza, kolonijalna i delikatesna roba. Robu je nabavljao u Sarajevu, Zagrebu i Beču.

Bokor je posjedovao i tvornicu dječijih kolica i bicikla. Ovi su proizvodi nosili limenu pločicu sa oznakom "Tvornica Braha". Pored toga, imao je i fabriku štapova koja je kasnije ušla u sastav derventske "Ukrine". David – Bokor Pesah je razvio u Derventi i industrijsku proizvodnju alkoholnih pića i to posebno rakije-šljivovice. Posjedovao je na Trnu velike komplekse vinograda o kojim se brinuo “vinadir” – stručnjak za vinovu lozu. Na ovom posjedu izgradio je šest velikih betonskih bazena za smještaj i vrenje otkupljene šljive. Ovi rezervoari su se hermetički zatvarali. Proizvodio je odličnu rakiju i prodavao ju je na veliko u zemlji, ali i u inostranstvu, posebno u Beču. Ova šljivovica prodavana je pod nazivom “Schel Pesah”, pa je zbog ovog naziva došlo do spora sa poznatom petrolejskom firmom, no sudski spor oko naziva riješen je u njegovu korist.

Glavni poslovođa u trgovini Davida – Bokora bio je Alija Mujkić, koji je uredno vodio poslove i potrebno knjigovodstvo o nabavci i prodaji roba.

Bokor je imao dva sina, Jozefa i Levija, te kćer Danicu. Umro je i sahranjen u Derventi.

JOZEF – JUSO PESAH rođen je u Derventi. Tu je završio osnovnu školu. Trgovačku akademiju završio je u Sarajevu. Govorio je španski i njemački jezik. Volio je društvo, a sugrađani su ga znali kao gurmana. Slobodno vrijeme provodio je najčešće u kafani igrajući tavle sa prijateljima. Oženio se Suzanom Hajon, također iz Dervente, koja je imala radnju – trgovinu konfekcijskom robom, tekstilom i pozamanterijom.

U dogovoru sa Gradskom općinom Dervente, Juso je izgradio privatnu električnu centralu u Derventi. Način plaćanja električne energije za uličnu rasvjetu i domaćinstva regulisan je posebnim ugovorom, koji je odredio međusobna prava i obaveze između općine i Juse kao vlasnika, o čemu postoje sačuvani pisani dokumenti.

Jozef – Juso Pesah se, također, bavio trgovačkim poslovima. U svojoj trgovini prodavao je kože, kožnu galanteriju i cipele, dok je pokazivao zanimanje i za novčane poslove. Kupovao je obveznice i druge vrijednosne papire, ali i zlatni novac i nakit. Nerijetko bi u momentima ekonomske krize svojim kapitalom priskakao u pomoć starijem bratu Davidu, kojeg je posebno cijenio i poštovao, te na ovaj način pomagao da se očuvaju porodična imanja i poslovi.

Juso je imao dva sina, Jozefa i Levija-Bukija i tri kćeri, Danicu, Ljubicu i Floru.

LEVI – BUKI PESAH je rođen u Derventi, gdje je završio osnovno školovanje, dok je Trgovačku akademiju završio uspješno u Zagrebu. Nakon toga je dvije godine proveo u Beču, usavršavajući znanja iz oblasti trgovačkih poslova u specijalnom koledžu. Imao je dvoje djece, i to sina Jozefa (Jožu) i kćerku Sonju.

Buki je svirao klavir i bio rado priman u društvo mladih Dervenćana. Bio je aktivni igrač nogometa u S.K. “Dobor”, a kasnije i dobrotvor kluba, kojem je poklanjao kompletnu sportsku opremu za igrače. Zanimljivo je da su se potrebne kopačke izrađivale u njegovoj radionici za izradu obuće. Ova radionica, koja je zapošljavala više obućarskih radnika, nalazila se iznad Bukijeve trgovine kožom i obućom. I Levi se bavio otkupom obveznica i vrijednosnih papira, u čemu mu je pomagao Abdulah Porobić – Lord.

ERNA PESAH (udata Altarac) rođena je u Derventi. Tu je završila osnovnu školu. U Beču je pohađala ženski koledž. Govorila je njemački i francuski jezik i svirala klavir.

REGINA PESAH je, također rođena u Derventi. Završila je osnovnu školu i kjigovodstveni kurs u Derventi da bi se kasnije posvetila muzičkom obrazovanju (klavir) na koledžu u Beču. Poznavala je španski, njemački i francuski jezik. Udala se za Ješu Kovu iz Leskovca i sa njim imala sina Alberta.

FLORA PESAH je rođena 1909. godine u Derventi. Tu je završila osnovnu školu i položila “malu maturu” u Višoj djevojačkoj školi. Svirala je klavir i govorila španski, njemački i francuski jezik. Udala se za Samuela Elazara, apotekara iz Sarajeva, i imala troje djece: Ninu, Sonju i Mirka. U toku rata cijela je porodica živjela u Zenici, a nakon oslobođenja preselila se u Sarajevo. Flora Elazar je umrla u Zagrebu 2. 6. 1994. godine.

JAKOV PESAH je rođen u Derventi, u kojoj je završio osnovno školovanje i Gimnaziju. Bavio se trgovinom tekstilnom robom u svojoj prodavnici u gradu. U Sarajevu je posjedovao kuću u Ulici Vase Miskina (danas Ferhadija). Stradao je 1941. godine u Jasenovcu, a njegova supruga Rahela u Đakovu.

IZIDOR PESAH rođen je u Derventi. Završio je u rodnom gradu osnovnu školu i gimnaziju. Po zanimanju je bio trgovac i posjedovao je trgovinu u centru grada. U njoj je prodavana razna roba, a posebno pribor za ženske haljine i potrepštine za ručni rad. Zajedno sa njim radila je i njegova supruga Erna, rođena Baruh. Imali su jednu kćer. Cijela je porodica ubijena u Jasenovcu 1941. godine.

RAFO PESAH je, također, rođen u Derventi. Tu je završio osnovnu školu i gimnaziju. Poput svoje braće i on se bavio trgovinom.

U rodnom gradu je i umro prije rata, te je sahranjen na Jevrejskom groblju. Njegova žena Stela umrla je u Sarajevu 1941. godine.
Imali su kćerku Ernu, udanu Grinvald. Erna Grinvald je imala dvije kćeri, Nelu i Rahelu(udana Izrael). Ubijene su u logoru Đakovo 1941-1942. godine.

AVRAM PESAH je šesti sin Levija Pesaha koji je rođen u Derventi. Pohađao je osnovnu školu u rodnom gradu, a u Sarajevu je završio Trgovačku akademiju. Bio je trgovac i posjedovao je svoju trgovinu u Derventi, a posebno se bavio nabavkom robe za ostale radnje porodice Pesah. Avram je ubijen 1941. godine u Jasenovcu a njegova žena Roza iste godine u Đakovu.

SIMHA PESAH je najstarija kći Levija Pesaha. Rođena je u Derventi, a udala se za Jusu Baruha, poznatog otkupljivača i trgovca žitaricama i ljekovitim biljem. Imali su sedmero djece: sinove Davida, Salomona (Monija) i Azriela, te kćeri Ernu (udata Pesah), Rikicu, Floru (udata Pesah) i Lunu. Svi su ubijeni u Jasenovcu, odnosno Đakovu 1941. i 1942. godine.

LAURA PESAH, rođena u Derventi, udala se za Mauricija Altarca. Imali su dvoje djece: Ernu i Jakova. Laura i Mauricije su ubijeni u logovoru Đakovo 1942. godine. Djeca su im preživjela holokaust. Erna, udata Sachs, danas živi u SAD a Jakov, po struci inženjer, umro je 1991. godine u Jerusalimu.

FLORA PESAH je rođena u Derventi, a udala se za Izdidora Saloma. Ubijeni su u Đakovu 1941. godine. Iza njih je ostao sin Avram, koji živi u Izraelu (Naharija).

RIFKA PESAH je rođena u Derventi. Tu je završila osnovnu školu i gimnaziju. Udala se za Daniela Samokovliju iz Sarajeva. Održavala je vezu sa porodicom i prijateljima iz mladosti. Rifka je ubijena 1941. godine u Đakovu, a njen muž Daniel sa dva sina, iste godine u Jasenovcu. Kći Bianka (udana Katana) nestala je u Aušvicu 1942. godine.

PORODICA BARUH

Ispitujući porijeklo porodice Baruh na ovim prostorima, neki savremenici su kazivali da je jedini poznati rodonačelnik ove porodice bio **JOZEF BARUH**, po zanimanju pekar. Imao je pekarsku radnju na čuvenoj Rampi, u neposrednoj blizini pekare Jakova Buhaltera i Mile Marković. Imao je sina Jusu, koji se već u ranoj mladosti posvetio trgovačkim poslovima.

JUSO BARUH je rođen u Derventi, gdje je završio osnovno školovanje i gimnaziju. Prema kazivanjima, bio je lijep čovjek, crne, guste kose i brkova koje je uredno podrezivao.

Oženio se Simhom iz poznate jevrejske, trgovačke obitelji Pesah. Bavio se otkupom i trgovinom žitaricama i ljekovitim bilje. Uz novčanu pomoć svog tasta Levija Pesaha u Brodskoj je ulici izgradio, u blizini Dolnjačke džamije,

veliki magazin. Magazin je u prizemlju imao posebne prostore za smještaj pšenice, kukuruza i zobi, a na spratu za sušenje i smještaj otkupljenog ljekovitog bilja. Pored njega je u ovom magazinu radio i poslovođa. Otkupljene žitarice i ljekovito bilje otpremano je poznatim trgovačkim kućama izvan Dervente.

U braku sa Simhom Juso je imao sedmoro djece: Davida, Salomona (Monija), Azriela, Ernu (udata Pesah), Rikicu, Floru (udata Pesah), i Lunu. Cijela porodica ubijena je u logorima Jasenovac i Đakovo 1941-1942. godine.

Juso i Simha (rod. Pesah) Baruh

PORODICA ESKENAZI

Porodica Eskenazi doselila se u Derventu iz Španije, preko Bliskog istoka, odnosno Turske. To se može zaključiti po tome što su se preci Levija Eskenazija, još za vrijeme boravka u toj zemlji, bavili kalubdžijskim zanatom. Iz te su po dolasku u Derventu nastavili sa ovom porodičnom tradicijom. Iz podataka o trgovačkim i obrtničkim tvrtkama u Bosni i Hercegovini u Adresaru BiH za 1911. godinu vidi se da je Levi Eskenazi imao protokolisanu (registriranu) firmu za kalupiranje fesova (str. 194, pod naslovom "Fezburgler-Kaluvdžija").

Ova se porodica bavila i drugim poslovima i zanatima. Eskenazi su bili vrijedni i skromni, a ujedno i duboko odani jevrejskom duhovnom biću i religiji.

O precima Levija Eskenazija nema sačuvanih podataka, ali se pretpostavlja da je porodica doselila u Derventu krajem XVIII vijeka.

LEVI ESKENAZI imao je tri sina: Mošu, Menahema i Santolu, te kćer Sara. Posjedovao je čepenak u centru dervenske čaršije u kojem je kalupirao fesove. Kalupi su se razlikovali po veličini, a postojao je i jedan kalup za dječije fesove. Fesove su, inače, u to vrijeme nosili kao dio nošnje građani svih vjeroispovijesti, kao i seljaci iz okoline Dervente.

MOŠO ESKENAZI je rođen u Derventi. Tu je završio osnovno školovanje i izučio krojački zanat. Sa ženom Rahelom je imao tri sina: Levija, Haima i Monija. Živjeli su u iznajmljenoj kući na Harmanu. U toj kući je bila i njegova krojačka radionica. Ova je porodica teško živjela, pogotovo u vrijeme ekonomske krize. Mošo bi vršio sitne opravke odijela, a trgovci Jevreji, koji su se bavili prodajom gotovih odijela, naručivali bi kod njega izradu pojedinih dijelova odjeće ili gotova odijela za muškarce.

Najstariji Mošin sin, Levi Eskenazi posvetio se muzici, dok su Haim i Moni pohađali Građansku školu u Derventi. Haim je u trećem razredu škole umro od tuberkuloze. Moni je igrao nogomet. Bio je prvotimac S.K. "Građanskog". Kao napredni omladinac bio je član Mjesne organizacije SKOJ-a. Uhapšen je 1. kolovoza 1941. godine, deportovan u Jasenovac i ubijen.

MENAHEM – MIKA ESKENAZI je nastavio porodičnu tradiciju i naslijedio očevu radnju u čaršiji. Bio je prvi susjed trgovca Mustajbega Jusufbegovića. U Menahemovoj radnji se mogla kupiti sitna roba, pretežno bižuterija, ali je njeno glavno obilježje bilo kalupiranje fesova. To je bila jedina radnja ove vrste u Derventi. U njoj su postojala tri kalupa različite veličine za odrasle i jedan za dječije fesove. Na te kalupe bi se stavljali fesovi, a zatim bi Mika preko toga postavljao metalnu presu sa drvenim drškama kako bi djelujući vlagom i toplinom fesovi dulje zadržavali željeni oblik. Poslije kalupiranja bi na "pupoljak", s posebnim ritualom, prišivao kićanku. Kalupiranje fesa je koštalo jedan dinar.

Menahem – Mika je imao četvoro djece: Blacka, Bukicu, Levija i Salomona. Svima se gubi trag u ustaškim logorima smrti.

SANTONA ESKENAZI je rođen u Derventi. Bavio se trgovinom sitnom robom u čepenku, koji se nalazio u istom redu centra čaršije gdje su se nalazile radnje njegovog brata Menahema i trgovina Mustajbega Jusufbegovića.

Trgovina je bila snabdjevena raznim potrepštinama za građane i seljake i izložena na čepenku na kojem je Santola sa komšijama često pio kafu.

Santona je imao dvije kćeri: Ernu i Buju, te sina Bukiju, koji je u vrijeme progona Jevreja u Derventi 1941. godine pobjegao u Kalendarovce, na četničko područje, i tamo ostao do oslobođenja, a zatim se odselio u Izrael. Priča se da je pomogao mnoge Dervenćane.

Santona Eskenazi i ostali članovi njegove obitelji pobijeni su u Jasenovcu i Đakovu 1942. godine.

POROĐICA PESAH

Na osnovu analize podataka sakupljenih od savremenika, pretpostavljamo je da je ova porodica Pesah bila u srodstvu sa porodicom Levija Pesaha. Iako nema pouzdanih podataka o precima ove obitelji, poznato je da su u Derventu došli iz Sarajeva početkom XIX stoljeća, da su u početku živjeli u zajedničkom domaćinstvu, te da su se prvenstveno bavili trgovinom.

MORIC – MOŠO PESAH je rođen u Derventi. Posjedovao je trgovinu kožom i kožarskim proizvodima. Oženio se Dentilom Levi iz Travnika i u braku sa njom imao je troje djece: Bukicu, Šadu i Jozefa. Moric je uživao ugled među sugrađanima, bio je dobar i sposoban trgovac. Aktivno je sudjelovao u radu Jevrejske općine, ali i u društvenom životu grada.

U njegovoj kući je povremeno boravio poznati revolucionar dr. Moni Levi, koji se zbog svojih naprednih ideja i djelovanja morao kriti od policijskih vlasti. Najsigurnije utočište nalazio je u kući svoje sestre Dentile i zeta Morica. Oprez je nalagao da se uglavnom zadržava u kući, mada se zna da je povremeno održavao sastanke sa građanima lijeve orijentacije i radnicima u tvornicama i na željeznici.

BUKICA PESAH je rođena 1913. godine u Derventi. Tu je završila osnovnu školu i gimnaziju. Udala se za dr. Samuela Baruha i sa njim živjela u Bosanskoj Gradišci. Godine 1942. je preko partijske veze iz Banje Luke, zajedno sa suprugom i bratom Šadom, napustila Derventu i otišla za Split da bi se prebacila na oslobođenu teritoriju Vilić – Gore i Dinare. Bila je borac dalmatinskih partizanskih jedinica. Kao borac Druge dalmatinske divizije učestvovala je u bitkama na Sutjesci i Neretvi. Poginula je na Sutjesci 1943. godine.

Prije odlaska u partizane, Bukica je došla u Derventu kako bi nagovorila svoje roditelje i otpremila ih u Italiju, u želji da ih zaštiti od ustaškog terora. No, njezini su roditelji smatrali da su svojim radom i izgrađenim odnosima prema sugrađanima zaslužili da u svom gradu dočekaju kraj života. Nažalost, to se nije ostvarilo. Moric-Mošo i Dentila (rođena Levi) Pesah deportovani su u Jasenovac i u tom logoru smrti umoreni su 1942. godine.

SADO PESAH je rođen 24. 07. 1917. godine u Derventi. I on je završio osnovnu školu i gimnaziju. Po završetku školovanja i odsluženja vojnog roka, radio je u trgovinskoj radnji svog oca. Iako mlad, ostvarivao je dobre rezultate u trgovačkim poslovima, pa mu je otac ubrzo povjerio vođenje poslova oko nabavke kože i kožarskih proizvoda. U mladosti je igrao aktivno nogomet, a bio je i član Upravnog odbora S.K. "Rapid".

Godine 1942. zajedno sa svojom sestrom Bukicom i zetom dr. Samuelom Baruhom odlazi na oslobođenu teritoriju i priključuje se borcima Druge dalmatinske divizije. Učestvuje u borbama na Sutjesci i Neretvi. Kao borac X hercegovačke divizije učestvovao u bitkama na teritoriji Bosne i Hercegovine.

Nakon oslobođenja postao je direktor Vojnog trgovačkog preduzeća u Sarajevu. Demobilisan je kao major JNA. Poslije demobilizacije bio je šef predstavništva "Lesnine" u Sarajevu. Ovim poslom se uspješno bavio sve do odlaska u mirovinu 1973. godine. Nakon penzionisanja je otišao sa suprugom Renzom (rođena Nikšić) u Dubrovnik, u kojem je preminuo 7. 10. 1985. godine. Sahranjen je u Sarajevu.

JOZEF PESAH je rođen 1919. godine u Derventi. U rodnom gradu je završio osnovno školovanje i obućarski zanat, po preporuci oca, kako bi se unaprijedilo poslovanje u njihovoj obućarskoj radionici i trgovini.

Odslužio je vojni rok u vojsci Kraljevine Jugoslavije. Početkom 1941. godine pozvan je u rezervni vojni sastav, a po izbijanju neprijateljstva i okupacije zemlje, dospijeva u zarobljeništvo. Po oslobođenju se uključuje u obnovu i izgradnju zemlje, te radi u Tvornici obuće u Derventi. Postaje rukovodilac jednog odjeljenja, a zatim i tehnički direktor ove tvornice. Penzionisan je 1985. godine.

Jozef Pesah je bio oženjen Tonkom Jurakić iz Dervente. Imali su dvoje djece: kćer Vesnu i sina Mojiku. Umro je 1987. godine u Derventi. Supruga Tonka sa djecom danas živi u Ashkelonu (Izrael).

LEVI PESAH je u mladosti posjetio sveta mjesta u Jerusalimu, što su njegovi sugrađani posebno cijenili i poštovali. Tako je stekao i nadimak "hadžija".

"Hadžija" Levi se bavio trgovinom i zajedno sa bratom Judom vodio je trgovinu kožom i potrepštinama za izradu obuće i kožne galanterije. Nikada se nije ženio, a živio je zajedno sa svojom sestrom Matildom.

JUDA PESAH je rođen u Derventi. Oženio se Rahelom Pardo iz Sarajeva i sa njom dobio kćer – Rikicu. Rikica je završila osnovnu i Građansku školu u Derventi, a zatim je pohađala i Zanatsku školu Kola srpskih sestara.

Juda i njegov brat Levi imali su dobro snabdjevenu trgovinu kožom i kožarskim proizvodima, te su bili na glasu kao solidni trgovci. Održavali su poslovne veze sa trgovcima kožom i obućom iz Sarajeva i Zagreba. Po izbijanju rata 1941. godine braća Pesah, Moric, Levi – Hadžija i Juda su se dogovorili da svu svoju imovinu u zlatu (dukati, nakit, ogrlice) povjere svom prijatelju Muslimanu na čuvanje. Prema tom dogovoru, ukoliko neko od njih strada u ratu, imovina će pripasti onom ko eventualno preživi ratne vihore, odnosno njihovim potomcima. Svi su izginuli u logorima.

Rat su preživjeli sinovi Morica – Moše Pesaha, Sado i Jozef. Jozef se vratio u Derventu i od prijatelja svojih roditelja preuzeo cjelokupnu porodičnu zaostavštinu. Nikada se nije saznalo ime čovjeka koji je sačuvao zaostavštinu porodice Pesah, te je zavjet Morica-Moše, Levija – Hadžije i Jude, o čuvanju identiteta prijatelja porodice, ispoštovan.

PORODICA SUSSMAN

Apotekar Aleksandar Sussman se sa porodicom doselio u Derventu iz Beča i otvorio apoteku. Kasnije je izgradio veliku, modernu kuću sa porodičnim stanom, savremenom apotekom i prostorom za proizvodnju lijekova.

Nova apoteka je u potpunosti odgovarala zahtjevima vremena. U njenom sastavu pored prostora za izradu lijekova nalazila se i prostorija za odmor. U toj prostoriji bi se Sussman družio sa svojim prijateljima i prijateljima svojih sinova Severina i Fritza. Fritz je bio farmaceut i radio je zajedno sa ocem u apoteci, dok je Severin studirao hemiju u Zagrebu. I on bi povremeno, za vrijeme boravka u Derventi, pomagao oca. Savremenici pamte da je apotekar Sussman bio pasionirani igrač preferansa, pa bi često, svoje slobodno vrijeme provodio u Gradskoj čitaonici igrajući karte sa svojim partnerima.

Neposredno pred početak progona Jevreja u Derventi, Severin i Fritz su preko nepoznate veze prebjegli u Italiju, gdje im se gubi svaki trag. Aleksandar i Sara Sussman odvedeni su u logor Jasenovac i tamo ubijeni 1941. godine.

PORODICA HAJON

Porodica Hajon doselila se iz Španije u Bosnu i Hercegovinu i to u Sarajevo, a zatim u Derventu zajedno sa porodicom Levija Pesaha. Hajonovi su bili vrlo bogata porodica, a kasnije su postali dobri, uspješni i poznati trgovci, od kojih su David i Izidor bili najuspješniji.

Suzana rođena Pesah, kći Mihra, Izidor Hajon, sin Jože

Po dolasku u Derventu kupili su kuću u ulici koja je spajala Srpsku varoš i Harman. Prve komšije su im bili braća Numanaga, Ibrahimaga i Salihaga Hadžiabdić.

David je u središnjem dijelu grada, u čaršiji otvorio knjižaru i papirnicu, jer su tom dijelu grada bile smještene razne gradske institucije, zatim osnovna škola, gimnazija i preparandija, koje su trebale školski pribor, knjige i drugi kancelarijski materijal.

Izidor je otvorio trgovinu manufakturne robe, koja je držala moderne štofove, svilene tkanine i drugu savremenu robu za žene i mlađe djevojke.

Robu za svoju radnju nabavljao je u Zagrebu kod modernih velikih kuća, a i u trgovini Spitzer u Slavonskom Brodu.

Mladi svijet bogatih građana, a i muškarci i poznate gospođe najradije su dolazili u kupovinu u radnju Izidora Hajona, jer je bilo poznato da u toj radnji ima najmodernije robe.

Porodica Hajon najviše se družila sa porodicom Levija Pesaha. Njihovi odnosi bili su prijateljski i srdačni, a 1900. godine postali su i srodnici. Jozef Pesah, sin Levija, oženio je Suzanu Hajon, kćerku Davida Hajona.

Iz ovog perioda postoji fotografija ovih obitelji iz koje se vidi da su obe porodice bile na veselju sa djecom i gostima. Na njoj se vidi da se porodica Pesah nalazi na lijevoj strani mladoženje Jozefa, dok je porodica Hajon bila na desnoj strani mlade Suzane.

Muškarci su bili obučeni u tamna odijela, sa šeširima i visokim fesovima, a žene su imale tukado kapice na glavi i tamne haljine. Mlade djevojke bile su obučene u bijele dugačke haljine, a djeca, koja sjede ispred roditelja, imala su tamna odijela, a djevojčice bijele haljine.

Mladoženja je bio u crnom odijelu sa visokim fesom, a mlada je imala bijelu haljinu sa šlajerom i držala je u ruci veliki buket cvijeća.
Fotografija je snimljena u dvorištu kuće mladoženje.

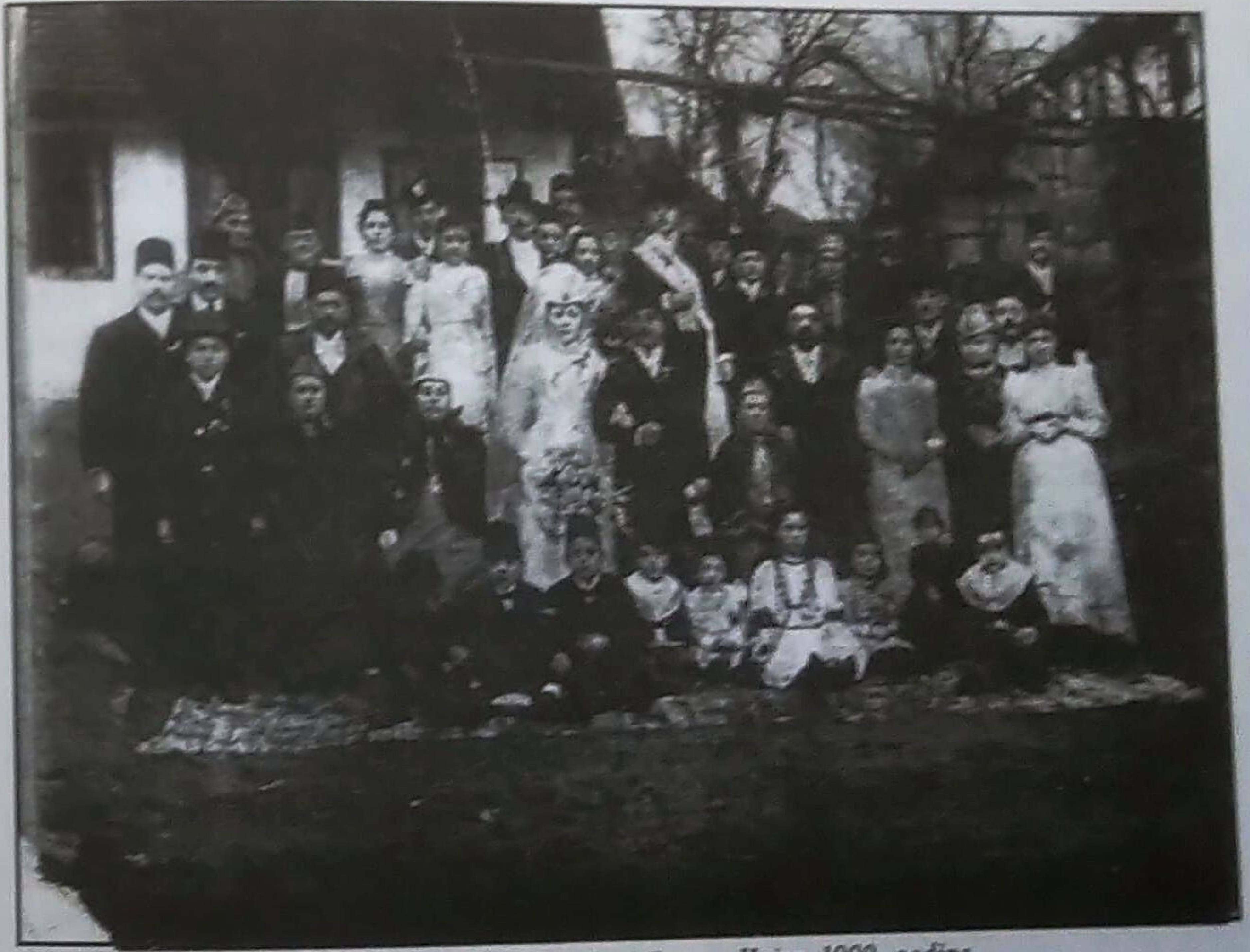

Vjenčanje Jozefa Pesaha i Suzane Hajon 1900. godine
Na lijevoj strani od mladoženje je porodica Pesah, a na desnoj strani mlade je porodica Hajon

MOSTOVI NA RIJECI UKRINI

U graditeljstvu u prošlosti Dervente značajno mjesto zauzimaju i mostovi na rijeci Ukrini. U početku nastanka i razvoja Dervente kao urbanog područja mostovi su podizani od početka XVI vijeka. Pošto se Derventa nalazila u nizinskom području, nije bilo kamena, mostovi su građeni od drveta, jer je ovaj kraj obilovao šumom.

Prvi most na rijeci Ukrini sagrađen je početkom 1575. godine. To je vidljivo iz Fermana Mühimme deftera u komu se spominju naselja Gornja i Donja Ukrina i navodi da je stanovništvo vlastitim sredstvima podiglo most i obavezalo se da će ga čuvati i popravljati, jer na ovom mostu nije bila organizovana derbendžijska i ćuprijska služba, nego se lokalno stanovništvo obavezalo da će most čuvati i popravljati. O tome je Kobaški kadija obavijestio Portu[58].

U knjizi dr. Džemala Čelića i Muhameda Mujezinovića "Stari mostovi u Bosni i Hercegovini" navodi se da su postojali i drugi mostovi na rijeci Ukrini, jedan most 26 koraka dug i 3 koraka širok, kao i jedan most dug 50 koraka.[59] Ipak, Evans bilježi da su na putu iz Bosanskog Broda za Derventu pregazili Ukrinu, a nešto dalje da su ponovo prešli rijeku preko brane, koja je pokretala vodnu snagu turbine.

Drugi most na rijeci Ukrini sagrađen je u doba austro-ugarske vladavine, i također, je bio od drveta, a gradio ga je Franjo Hofman, poznati poduzetnik iz Dervente. Most je bio drveni, a spajao je desnu obalu Ukrine sa lijevom od vekterhausa, stražarske kuće, do druge obale rijeke, blizu stambene kuće Vajnhart.

Most je sagrađen na šest stabilnih stubova – koševa koji su mogli izdržati teret koji je prevožen s jedne na drugu stranu obale. Taj most u narodu se zvao "stari most", a narod ga je zvao još i "Starača", jer je bio dugo u upotrebi.

Oko ovog mosta od ranog proljeća do jeseni, kada je bilo vrijeme kupanja, na Ukrini se odvijao život građana. Kupanje na rijeci Ukrini bilo je ugodno, rijeka je bila ugodna i tiha. Na njoj se dosta omladine naučilo plivati.

---

[58] *Dr Adem Handžić, Postanak i razvoj Dervente u XVI stoljeću, str. 126, Prilozi za istoriju, godina XIII, Sarajevo, 1974, broj 10/2.*

[59] *Dr Džemal Čelić i Mehmed Mujezinović, Stari mostovi u Bosni i Hercegovini, Biblioteka Kulturno nasljeđe, str. 42.*

Na lijevoj obali rijeke bila je gradska plaža sa sitnim pijeskom, a za posjetioce plaže na kupalištu su bile sagrađene kabine za ostavljanje odjeće i pribora za kupanje. Na drugoj strani obale pod krošnjama hrastova bila je izgrađena kafana u kojoj su posjetioci pili kahvu, hladnu limunadu i kabezo, a navečer se akšamlučilo, pričalo o raznim događajima i ostajalo do kasno. Na suprotnoj strani bila je željeznička pruga i tutanj voza remetio je mir na ovom dijelu plaže.

Bilo je lijepo gledati mladost kako se kupa i skače sa mosta u vodu. Najbolji plivači, ronioci i skakači bili su Omer Sokolović i Viki Vajnhart. Jednom, kada se odigrala omiljena igra hvatanja jednog plivača iz druge grupe, Omer je, umjesto da skoči sa ograde mosta u vodu gdje je rijeka bila najdublja, skočio sa ograde za jedan koš dalje i glavom se zabio u pijesak. Drugi plivači su došli u pomoć. Na sreću, blizu se nalazio i kupao i dr. Branko Juzbašić, pa je pružio prvu pomoć, poslije čega je Omer prevezen kolima u Gradsku bolnicu.

Zimi, kada bi se rijeka zamrzla, mladost se u jednom rukavcu pored rijeke klizala do pred večer na šlicurama i malim saonicama. Da bi se postigla veća brzina i mogla izvoditi figura, vozači saonica imali su štapove na čijim krajevima su bili gvozdeni klinci, koji su vozačima omogućavali bržu vožnju i izvođenje raznih figura na ledu.

Preko ovog mosta prelazili su posjetioci na utakmice koje je igrao S.K. "Željezničar", kao i na treninge igrača, da bi publika gledala trening svojih ljubimaca.

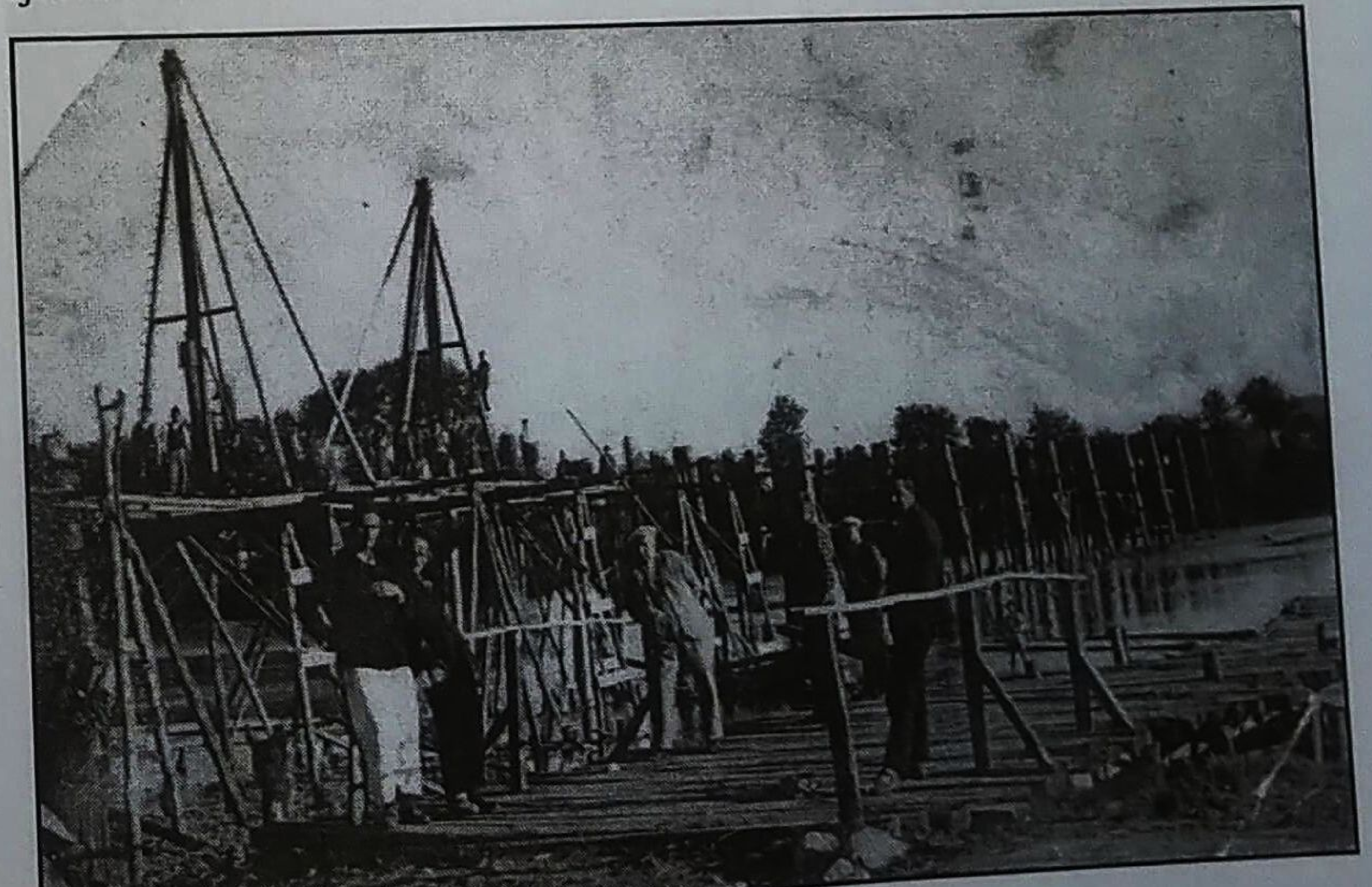

Izgradnja starog mosta 1934. godine

Postojao je još jedan drveni most, oko 200 m udaljen nizvodno od Starog mosta. Taj most izgrađen je odmah po prestanku Prvog svjetskog rata i preko njega obavljao se vrlo živ saobraćaj između gradskog područja i sela na lijevoj obali, kao i stočne pijace i prostora na kome se održavao poznati godišnji vašar krajem augusta mjeseca, kao i kolski i autobuski saobraćaj prema Prnjavoru i Banja Luci. Most je gradio Franjo Hofman, a njegovi pomoćnici bili su Franjo Raometović i Petar Duspara. Most je brzo stradao, nestala je ograda, a pod je bio oštećen i istrunuo. Teško se preko njega prelazilo i postojala je bojazan da se neko u nabujaloj rijeci utopi.
Jednoga dana u rano jutro jedna stara žena, koja je prenosila u korpi svježe pecivo od Jakova Buhaltera, pala je u rijeku i utopila se.

Ovaj slučaj potakao je upravu Vrbaske banovine i ona je 1935. godine izgradila betonski most.
Između ova dva mosta postojalo je još jedno malo kupalište, kod Mehe Tobije, koji je za malu djecu ogradio dio Ukrine da se djeca mogu slobodno kupati, a kupali su se tu i odrasli.

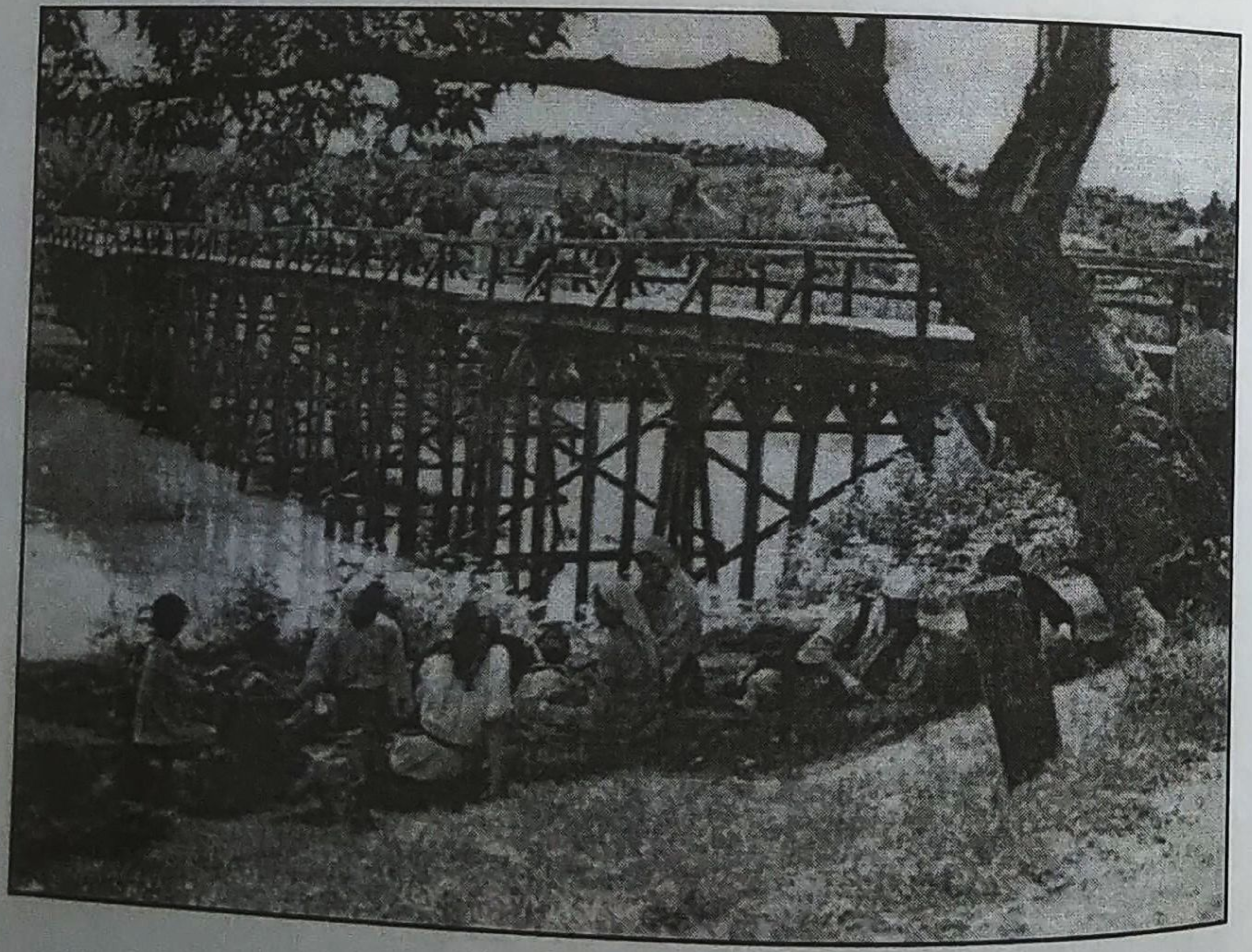

Stari drveni most

DUHOVNO BIĆE DERVENTE

I

Derventa je u vrijeme između dva svjetska rata bila jedan lijep pitoreksan grad, koji se svojom ljepotom, duhovnim i kulturnim osobinama mogao porediti sa mnogim sličnim gradovima Evrope, na primjer sa Seviljom u Španiji.

Derventa je grad dobrih ljudi, grad pjesme i ljubavi, veselja, šaljivih događaja, svojstvenih dosjetki, koje su se događale u njenoj sredini, ali nikoga nisu vrijeđale, jer se u tom našem gradu gajilo prijateljstvo i korektnost jednih prema drugim.
U tom gradu svi ljudi su bili jednaki, zajedno su živjeli, ali osjećali i patnje drugih, i to zajedno i Muslimani, i Hrvati, i Srbi, i Jevreji.

Više od pet stotina godina u životu jedne sredine kakva je Derventa, dovoljan je razlog da se o njenom razvoju, a posebno o životu derventske čaršije kaže kako se radilo i živjelo u njoj, da se ukaže na duh i odnose koji su u njoj vladali. Bogata historija i događaji koji su se zbivali u toj čaršiji treba da budu osvijetljeni i da se sačuvaju saznanja i svjedojčanstva o duhu te urbane sredine.

Čaršija je bila centar grada, davala je ritam razvoju društvenog života u gradu. Ona je bila najosjetljivije mjesto, mjesto gdje su se registrovale sve promjene društvenih i privrednih odnosa, kulturnih i prosvjetnih, ona je bila integraciona tačka Dervente, mjesto gdje su registrovana sva zbivanja u gradu.

Odnosi u čaršiji bili su poslovni, prijateljski, komšijski. Trgovci i zanatlije posjećivali su se, razgovarali o svakodnevnom životu, pili kahvu u dućanima i na ćepencima.

Čaršija je bila živa i šarolika i imala je nešto što osvaja, nešto za dugo pamćenje i prepričavanje.

II

Da bi jedno naseljeno mjesto postalo gradsko naselje, pored ulica, zgrada, ustanova, škola, bolnice i igrališta moralo je da ima gradsko jezgro - čaršiju i u njoj kafane, gostionice, hotele, prenoćišta i dr.

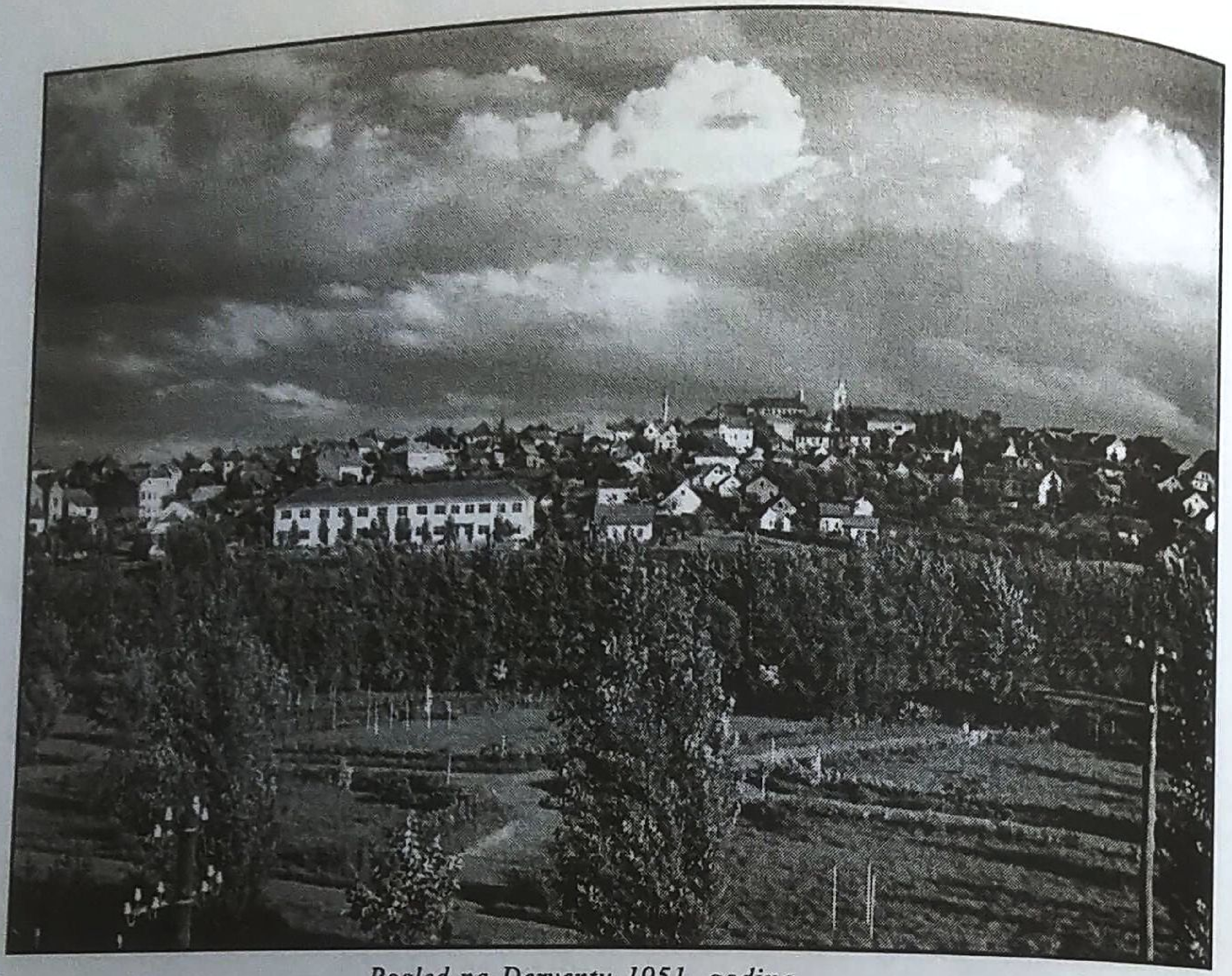

Pogled na Derventu 1951. godine

Stara gradska čaršija u Derventi odražavala je impulse kolektivnog življenja, zbližavanja i humanog ponašanja. Međutim, kafane su bile duh i srce grada. U kafanama su se sastajali trgovci, zanatlije, činovnici, advokati, ljekari i omladina.

Kafane i gostione bile su mjesto gdje je svaki čovjek imao pravo na mir, osamljenost i sjećanje, pravo da lakše u samoći podnosi tugu i udarce života. One su usamljenicima pružale prostor za intimna razmišljanja mogućnost da budu sami sa sobom.

U gostionicama spremala se domaća hrana, točilo piće i slušala glazba i pjesme: sevdalinke, slavonske, vranjanske i iz drugih naših krajeva, šenlučilo se, pila se rakija, rasipalo rujno vino, više se igralo i pjevalo nego što se bogu molilo. U gostionicama pripremala su se jela sa roštilja na ugalj, bijeli bubrezi, a katkada, obično pazarnim danom, janjci i praščići na ražnju.

III

Derventa je bila uvijek veseo i drag grad. Kroz cijelu Derventu, po mahalama i kafanama, na obalama rijeke Ukrine, u vrbacima, čula se pjesma i muzika. Djevojke su u cvjetnim avlijama uz harmoniku po pravilu jednorednu, pred veče sjedile, pjevale i svirale, a muškarci su najčešće provodili vrijeme u kafanama uz svirku i pjesmu čuvenih pjevačica i pjevača.

Nova godina dočekivana je obično u sniježnom bijelom gradu. Čekajući novu godinu, veselilo se i nadalo se boljim danima. Te noći Derventa je bila vesela. Uz rakiju, vino i dobru mezu narod je dočekivao novo doba, a sve je bilo začinjeno pjesmom i veseljem.

Ovaj dan proslavljen je veoma svečano, jer je to bila manifestacija dobre volje i prosvjećene plemenitosti našeg društva.

Slavili su se u Derventi državni praznici, vjerski praznici i vrijeme koje je najavljivalo pojedine značajne periode godine. U ovom gradu s toliko raznolikosti vjerski praznici svih vjera zajedno su se slavili. Ugledni građani Dervente dogovorili su se da Bajram Muslimanima čestitaju Srbi, Hrvati i Jevreji u Gradskoj čitaonici, a Božić i Uskrs da se čestita u Hrvatskom domu i Srpskoj čitaonici. Čestitanje bi prošlo uz skromnu čast, kahvu i limunadu, razgovori su bili srdačni i prijateljski, uz osobito poštovanje časti svakog vjerskog praznika. Najčešće se razgovaralo o potrebi sloge i poštovanja građana, o zajedničkim naporima za unapređenje društvenog života u gradu i o mogućnostima skladnog i zdravog društva.

Eto, Derventa i njeni ljudi bili su takvi. Možda su takav duh nosile su i druge sredine u koje su Dervenćani odlazili na kraće ili duže vrijeme, ali nikad nisu zaboravljali svoj rodni kraj.

IV

Poznato nam je da će budućnost Dervente biti teška i sumorna, jer je sadašnjost puna zadaha smrti i razaranja. Mi moramo biti svjesni da se budućnost našeg rodnog kraja mora graditi na sreći svakog čovjeka, na zajedništvu svih i poštovanju ljudskog dojstojanstva, mora se živjeti i sarađivati poštujući raznolikosti, jer se vlastita sreća ne može graditi na tuđoj nesreći. Moramo biti svjesni toga da svako mora dati doprinos kako bi što prije obnovili našu Derventu i kako bi nam sutra bilo bolje.

Dio Donje mahale i pogled na dio grada

PRILOZI

Popis stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca,
31. januara 1921. godine
Prisutno stanovništvo po vjeroispovjesti, 31. marta 1931. godine
Prisustvo stanovništva po pismenosti i starosti, 31. marta 1931. godine
Površina i stanovništvo po srezovima, 31. marta 1931. godine
Stanovništvo po klasama, zonama i polu

POPIS STANOVNIŠTVA U KRALJEVINI SRBA, HRVATA I SLOVENACA

31. januara 1921. godine

KOTAR DERVENTA

KOTOR OPĆINA	UKUPNO	Pravoslavni	Rimokatolici	Grkokatolici	Evangelisti	Muslimani	Izraelčani	Bez konfesije
Kotor Derventa	71.087	24.454	35.833	367	536	9.546	343	12
Uži kotor Derventa	37.091	12.195	18.982	308	228	5.163	203	12
Agići	343	247	84	12	-	-	-	-
Barica	260	260	6	6	-	-	-	-
Bijelo Brdo	842	-	842	-	-	-	-	-
Božinci katol.	381	-	367	14	-	-	-	-
Božinci kolonija	85	-	23	62	-	-	-	-
Božinci srpski	459	459	-	-	-	-	-	-
Brezik	429	1	417	-	-	11	-	-
Bukovica	87	-	74	13	-	-	-	-
Bukovica katol.	458	-	458	-	-	-	-	-
Bukovica srpska	208	181	27	-	-	-	-	-
Bunar	274	1	248	12	13	-	-	-
Velika	197	-	-	-	-	197	-	-
Velika Sočanica	1.117	1.110	1	-	-	6	-	-
Veliki Prnjavor	506	57	449	-	-	-	-	-
Višnjik	782	242	540	-	-	-	-	-
Vranduk	128	-	128	-	-	-	-	-
Vrhovi	409	-	405	4	-	-	-	-
Glogovica	643	628	6	9	-	-	-	-
Gornja Bišnja	352	6	346	-	-	-	-	-
Gornja Lupljanica	630	181	447	-	-	2	-	-
Gradac	234	13	218	3	-	-	-	-
Gradina	252	-	252	-	-	-	-	-
Dažnica	261	1	256	4	-	-	-	-
Derventa grad	6.176	1.007	1.788	54	65	3.058	203	1
Detlak	371	365	6	-	-	-	-	-
Donja Bišnja	145	74	70	1	-	-	-	-
D. Lupljanica	703	651	45	-	-	7	-	-
Dubočac	445	15	66	5	-	359	-	-
Žeravac	728	112	616	-	-	-	-	-
Živinice	534	31	502	1	-	-	-	-
Zarići	166	158	8	-	-	-	-	-
Zelenike	354	11	343	-	-	-	-	-
Johovac	1.174	33	1.140	-	-	1	-	-
Kalenderovci Srpski	389	234	86	57	-	12	-	-
Kalenderovci Turski	163	24	51	-	21	67	-	-
Kladari	272	240	17	-	1	14	-	-
Kovačevci	191	-	162	7	-	22	-	-
Komarica	796	5	791	-	-	-	-	-
Korače	1.091	16	1.028	-	47	-	-	-
Kostreš	307	305	2	-	-	-	-	-
Kotorsko	1.376	9	10	-	-	1.357	-	-
Kulina	631	57	574	-	-	-	-	-
Kulenovci	419	65	339	15	-	-	-	-
Lužani Mulabegovi	514	443	58	-	9	4	-	-
Lužani Šemsibegovi	445	165	268	12	-	-	-	-
Majevac	436	412	24	-	-	-	-	-
Mala Sočanica	375	176	199	-	-	-	-	-
Mali Prnjavor	369	332	37	-	-	-	-	-
Mišinci	861	192	659	6	-	4	-	-
Miškovci	518	491	26	1	-	-	-	-
Modran	975	3	971	1	-	-	-	-
Osinja	161	71	14	-	-	-	-	-
Osojci	165	150	15	-	-	-	-	-
Pjevalovac	276	51	10	-	-	-	-	-
Podnovlje	946	829	107	-	10	-	-	-
Poljari	307	9	292	6	-	-	-	-
Polje	369	282	389	18	-	-	-	-
Rapćani	159	120	33	-	6	-	-	-
Ritešić	550	393	152	4	-	1	-	-
Stanići	342	3	326	-	-	13	-	-
Tetima	386	-	366	20	-	-	-	-
Trnjani	691	689	2	-	-	-	-	-
Trstenci	551	500	22	-	-	18	-	11
Tunjestala	195	-	195	-	-	-	-	-
Foča	925	-	915	-	-	10	-	-
Šušnjari	415	4	411	-	-	-	-	-

KOTARSKA ISPOSTAVA BOSANSKI BROD

KOTOR OPĆINA	UKUPNO	Pravoslavni	Rimokatolici	Grkokatolici	Evangelisti	Muslimani	Izraelćani	Bez konfesije
Kotarska ispostava BOSANSKI BROD	15.807	6.648	7.114	54	78	1.773	140	-
Bos. Brod grad	4.110	714	2.297	28	61	880	130	-
Vel. Brusnica	992	287	704	-	-	-	-	-
Vinska	526	442	84	-	-	-	-	-
Vrela	749	355	394	-	-	-	-	-
Gornja Močila	376	80	296	-	-	-	-	-
Gornji Klakar	632	557	68	-	7	-	-	-
Grk	646	230	416	-	-	-	-	-
Donja Močila	318	191	127	-	-	-	-	-
Donji Klakar	684	623	61	-	-	-	-	-
Kolibe-katoličke	456	16	431	9	-	-	-	-
Kolibe-turske	608	9	64	-	10	525	-	-
Kričanovo	593	88	508	-	-	-	-	-
Liješće	1.235	1.231	3	-	-	1	-	-
Mala Brusnica	467	343	124	-	-	-	-	-
Novo Selo-katoličko	1.200	128	1.064	7	-	1	-	-
Novo Selo-srpsko	375	336	31	8	-	-	-	-
Poloj	791	789	2	-	-	-	-	-
Unka	256	130	126	-	-	-	-	-
Sijekovac	793	99	317	2	-	366	9	-

KOTARSKA ISPOSTAVA ODŽAK

KOTOR OPĆINA	UKUPNO	Pravoslavni	Rimokatolici	Grkokatolici	Evangelisti	Muslimani	Izraelčani	Bez konfesije
Kotarska ispostava ODŽAK	18.189	5.611	9.737	1	230	2.610	-	-
Odžak	18.189	5.611	9.737	1	230	2.610	-	-

Popis stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, 31. januar 1921. godine, Sarajevo, Državna štamparija, 1932., str. 140-146

PRISUTNO STANOVNIŠTVO PO VJEROISPOVJESTI

31. mart 1931. godine

DERVENTA

DERVENTA OPĆINA	UKUPNO	Pravoslavni	Rimokatolici	Muslimani	Evangelisti	Ostali kršć. vjeroispovjesti	Drugi i bez konfesije i nepoznato
Derventa - srez	67.305	23.931	34.104	8.250	246	550	224
Bosanski Brod	7.386	3.604	2.587	1.044	39	33	79
Bosanski Klakar	6.078	3.515	2.535	10	-	16	10
Derventa	5.180	2.299	2.554	124	31	182	-
Derventa grad	6.654	976	2.050	3.367	43	75	143
Dubočac	4.438	697	3.164	462	58	58	-
Kotorsko	5.948	1.337	2.813	1.798	-	-	-
Lužani Mulabegovi	5.058	2.380	2.641	6	-	32	-
Majevac	3.438	1.978	1.217	239	-	5	-
Plehan	6.289	154	5.998	34	17	86	-
Podnovlje	3.997	2.548	1.344	1	58	25	-
Sijekovac	6.859	1.275	4.405	1.150	-	29	-
Velika Sočanica	5.988	3.167	2.796	15	-	10	-

Kraljevina Jugoslavija, Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Knjiga II, Prisutno stanovništvo po vjeroispovjesti, Beograd, 1938. godine, str. 111.

PRISUTNO STANOVNIŠTVO PO PISMENOSTI I STAROSTI

31. mart 1931. godine

DERVENTA

Navršena godina starosti	Pismeni			Nepismeni			Ukupno		
	Muški	ženski	Svega	Muški	ženski	Svega	Muški	ženski	Svega
11-19	3.760	1.619	5.379	2.009	4.177	6.276	5.859	5.796	11.655
%	64,2	27,9	46,2	35,8	72,1	53,8	100,0	100,0	100,0
20-39	5.286	1.856	7.142	4.273	7.537	11.860	9.559	9.443	19.002
%	55,3	19,7	37,6	44,7	80,3	62,4	100,0	100,0	100,0
40-59	2.281	670	2.951	2.670	4.225	6.895	4.951	4.845	9.846
%	46,1	13,7	30,0	53,9	86,3	70,0	100,0	100,0	100,0
60 i +	344	153	497	1.164	1.299	2.463	1.508	1.452	2.960
%	22,8	10,5	16,8	77,2	89,5	83,2	100,0	100,0	100,0
Svega	11.671	4.298	15.969	10.206	17.288	27.494	21.877	21.586	43.463
%	53,3	19,9	36,7	46,7	80,1	63,3	100,0	100,0	100,0
0-10	-	-	-	-	-	-	12.169	11.673	23.842

Kraljevina Jugoslavija, Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Knjiga III, Pismeno stanovništvo po pismenosti i starosti, Beograd, 1938. godine, str. 114.

POVRŠINA I STANOVNIŠTVO PO SREZOVIMA

Popis od 31. marta 1931. godine

Srez ili grad	Površina u km2	Kuća	Domaćinstava	Ukupno	Broj stan. Na 1 km2
DERVENTA	804	11.873	12.282	67.305	83,7

NEPISMENO STANOVNIŠTVO IZNAD 10 GODINA STAROSTI

Popis od 31. marta 1931. godine

Srez - grad	Nepismenost stanovništva					
	Muško	%	žensko	%	Svega	%
DERVENTA	10.206	46,7	17.288	80,1	27.494	63,5

STANOVNIŠTVO PO GRUPAMA STAROSTI PO SREZOVIMA
Popis od 31. marta 1931. godine

Srez - grad	Grupa starosti					
	0-10	11-19	20-39	40-59	60 i više	Ukupno
DERVENTA	23.842	11.655	19.002	9.846	2.960	67.305

STANOVNIŠTVO PO VJEROISPOVJESTI
Popis od 31. marta 1931. godine

Srez - grad	Vjeroispovjest				Ukupno
	Pravoslavni	Rimokatolici	Islamska	Ostalo	
DERVENTA	23.931 35,5	34.104 50,7	8.250 12,3	1.020 1,5	67.305 100,0

STANOVNIŠTVO PO KLASAMA ZANIMANJA I POLU
Popis od 31. marta 1931. godine

Srez - grad	Poljopr. šumarstvo rimarstvo	Industrija i zanati	Trgovina, kredit i saobraćaj	Javna služba, sl. zanimanja i vojska	Ostalo	Ukupno
DERVENTA	54.290 80,6	4.017 6,0	6.234 9,3	1.282 1,9	1.482 2,2	67.305 100,0

PISMENO STANOVNIŠTVO IZNAD 10 GODINA STAROSTI
Popis od 31. marta 1931. godine

Federalna jedinica	Pol	Pismeno		Nepismeno		Svega	
		Svega	%	Svega	%	Svega	%
Bosna i Hercegovina	Muški	335.815	43,4	437.677	56,6	773.492	100,0
	Ženski	119.210	16,0	623.762	84,0	742.972	100,0
	Svega	455.023	30,0	1.061.439	70,0	1.516.464	100,0

Državni statistički ured, Demokratska Federativna Jugoslavija, Serija: II, Svezak: 1, Demografska statistika, Stanovništvo predratne Jugoslavije, prema popisu od 1931. godine, Beograd, 1945. godina

INDEX IMENA

A

Abdulahefendić H. – 87
Abdulahefendić Š. – 87, 145
Abidimović A. – 65
Abinun L. – 146, 149
Ajanović H. – 22, 23, 25
Akšam T. – 91
Alagić N. – 86, 102, 104, 105, 111, 123, 124, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 137, 139
Alagić S. – 86, 137
Alagić Š. – 87, 92, 93, 100
Aleksić F. – 70
Alibegović A. – 21, 27
Alibegović I. – 123, 124, 131, 132, 133, 134
Alibegović E. – 34, 52, 80, 100
Alibegović H. – 38
Alibegović R. – 74, 102
Alibegović S. – 123, 124
Alibegović U. – 57, 59, 80
Alijagić A. – 63, 74, 76
Alijagić F. – 52, 74, 102
Alijagić H. – 32, 64
Alijagić M. – 65
Alijagić S. – 65
Alijagić Š. – 63
Andrić J. – 23
Anđelić K. – 34, 91
Anđelić S. – 70
Antica V. – 28, 29, 70
Arapović D. – 88
Arnautović S. – 72, 87
Arnold T. – 114
Artuković A. – 154

B

Babić A. – 25, 28
Babijaš M. – 66
Bader M. – 28, 29
Bayer V. – 70
Bajrić O. – 64
Banović B. – 64, 129, 130, 131, 132, 133, 134
Bančević L. – 60
Barić S. – 23
Baruh J. – 57, 148, 157, 158, 164
Baruh L. – 158
Baruh S. – 158
Barunović I. – 64
Bašagić S. – 86
Bašić A. – 87
Bečirević A. – 65
Bečirević H. – 70, 87
Bečirević T. – 69
Begić D. – 52
Begić I. – 87
Begić N. – 96
Begičević H. – 69
Begičević I. – 69
Begović E. – 139
Begović J. – 151
Begović M. – 52, 126
Begović R. – 21
Begović S. – 38, 76
Belčić M. – 76, 82
Benac A. – 69
Benac R. – 69
Benac N. – 69
Berbić-Majcer M. – 66
Berger K. – 117
Berić I. – 28, 29
Berić S. – 28
Berke K. – 66, 69
Bešlagić M. – 64
Bešlagić Š. – 71
Bijader D. – 65
Bijader M. – 65, 71, 87
Bilić I. – 69
Biljak A. – 70

Biljak M. – 96
Blum J. – 65
Bodružić F. – 43
Bodružić J. – 65
Bodulić M. – 52
Bodulović M. – 145
Bogdanović R. – 24, 120
Boltar T. – 61, 128
Bombić E. – 87
Bombić R. – 87
Boras M. – 61, 125
Borić R. – 70, 78, 120
Borić V. – 94
Borovečki B. – 70
Bostovski B. – 96
Bošković M. – 63
Bošković P. – 59, 60, 76
Božić M. – 30, 31
Božić R. – 22, 70
Branković D. – 28, 70
Brkić I. – 70, 100
Brnadić P. – 69
Bučar F. – 115
Buhalter J. – 65, 70, 149, 153
Buhalter Š. – 156
Bursać M. – 75
Bursać P. – 60
Bušatlija M. – 110
Bundavica M. – 52

C

Cakić O. – 91
Cesarec A. – 106
Cesarević V. – 99
Crljić L. – 28, 29, 30, 31, 32, 34, 62
Cvenček F. – 118
Cvetičanin D. – 63, 124, 128
Cvetković D. – 20, 33
Cvetkovć-Maček – 15, 20
Cuvaja B. – 138

Č

Čabrajić S. – 100
Čalić A. – 63, 87
Čamo E. – 70
Čanković R. – 65
Čehulić E. – 70
Čelić Dž. – 172
Čengić H. – 57
Černi M. – 146
Činara R. – 65, 88
Čipić J. – 99
Čondrić F. – 28, 29
Čović I. – 156
Čubrilović B. – 21, 26
Čučuković M. – 63
Čuković M. – 23, 27
Čupić J. – 93
Čurčić M. – 126, 128, 129
Čustić M. – 145

Ć

Ćatović S. – 59
Ćerić I. – 132, 133
Ćesarević V. – 92
Ćibić R. – 64, 124
Ćimić F. – 34, 110
Ćimić M. – 87, 158
Ćimić N. – 118, 119, 120, 127, 128
Ćorić I. – 33
Ćorić O. – 124, 133, 135
Ćurić Z. – 105

D

Dabić P. – 96
Dakić N. – 72, 78
David P. – 44
Danilović S. – 24
Danilović Ž. – 25
Daskijević A. – 65
Daskijević F. – 65

Davidović Lj. – 26
Dešković M. – 24
Deutsch H. – 141
Devčić J. – 66
Divić M. – 92
Divković N. – 146
Dizdarević E. – 120, 124
Dizdarević S. – 22
Dizdarević T. – 63
Dizdarević Z. – 110
Dolanc A. – 64
Domor I. – 70
Draganović K. – 88
Dargić S. – 25
Drakulić S. – 62
Dražić P. – 70, 88
Drljević H. – 60, 74, 88
Dugonjić M. – 93
Dujaković J. – 64
Dujmić D. – 104, 105
Dujmić N. – 57, 100
Dujmović I. – 64
Dujmušić D. – 153

DŽ

Džondžo M. – 34

Đ

Đajić B. – 67
Đaković B. – 70
Đaković M. – 24
Đepina M. – 63, 87
Đonlagić E. – 64
Đonlagić F. – 64
Đonlagić H. – 61, 64, 75, 80, 87
Đonlagić R. – 65
Đonlagić S. – 64
Đonlagić U. – 87
Đonlić A. – 110
Đorđević J. – 110
Đukić B. – 87
Đurašković M. – 28
Đurđević I. – 24
Đurić A. – 122
Đurić B. – 25
Đurić D. – 88
Đurić M. – 93
Đusti V. – 70
Đuzel S. – 64

E

Elazar F. – 175
Elijas D. – 65
Emić S. – 65
Ereš J. – 110
Ereš S. – 64, 88
Eskenazi H. – 65, 149
Eskenazi L. – 128, 145, 146, 153, 165, 166
Eskenazi M. – 60, 64, 65, 124, 134, 146, 148, 149, 156, 166
Eskenazi S. – 60, 148, 166

F

Ferdinand F. – 64
Fetahagić A. – 111
Fijala D. – 65
Filipović A. – 88
Filipović Š. – 88
Frajman L. – 65, 157
Franjo Josip – 38
Frundberg J. – 70

G

Gajger V. – 66
Gajgura H. – 65
Gajić V. – 92
Galešić J. – 70
Galiuf F. – 117
Ganić D. – 65, 70
Gaon R. I S. – 63, 88, 148

Gavran F. – 70
Gavran I. – 30
Gavrić I. – 70
Gerwes L. – 70
Gjusti V. – 70
Golubić M. – 91
Grabovac A. – 71
Grabovac I. – 146
Gradaščević A. – 44
Gradaščević M. – 66, 69
Gradaščević H. – 88
Grbić A. – 65
Grbić I. – 93, 94
Grbić M. – 64
Grgić I. – 122
Grujić P. – 64
Grujić V. – 62, 139
Grulih B. – 70
Grünberg J. – 46, 141, 145, 151, 152, 156
Guisti V. – 152
Gvozdarević A. – 68
Gvozdenović A. – 117, 152

H

Hadrović A. – 65
Hadžiagić A. – 118, 119, 120, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 136
Hadžiagić H. – 127, 128
Hadžiagić I. – 86, 88, 120, 124, 130, 131, 137
Hadžiagić Mehmed Hafiz – 22, 51, 70
Hadžialijagić A. – 91
Hadžidervišagić A. – 69, 88
Hadžidervišagić F. – 88
Hadžiavdić A. – 64
Hadžiavdić B. – 61
Hadžiavdić I. – 30, 61, 102, 170
Hadžiavdić N. – 61, 170
Hadžić I. – 64
Hadžić H. – 32
Hadžić S. – 61
Hadžiefendić M. – 63, 71, 102
Hadžihasanović A. – 65
Hadžihasanović B. – 87
Hadžihasanović E. – 88
Hadžihasanović H. – 87, 88, 91
Hadžihasanović I. i V. – 65, 73
Hadžihasanović M. i H. – 63, 88
Hadžihasanović O. – 44
Hadžihasanović S. – 87
Hadžikadić Š. – 63, 64
Hadžimujagić M. – 26
Hadžiomeragić F. – 87
Hadžiomeragić H. – 61, 88, 156
Hadžisejdić D. – 28
Hadžiomeragić I. – 22, 28, 65
Hadžiomeragić H. – 153
Hadžiselimović N. – 31
Hafizović A. – 65
Hafizović H. – 65, 71
Hajon D. – 57, 148, 169
Hajon I. – 60, 148, 169
Halepović A. – 70
Halepović I. – 65
Halepović M. – 57, 65
Halepović O. – 65
Halepović S. – 23
Halepović Z. – 64
Halilović F. – 124
Halilović M. – 65
Halilović U. – 65
Handžić A. – 11, 38
Haurdić A. – 22, 24, 63, 65
Hatz A. – 118
Herceg A. – 152
Herman K. – 80
Hidanović E. – 130, 131
Hill F. i Š. – 80
Hlubna E. – 88
Hodžić Dž. – 87
Hodžić H. – 110
Hodžić S. – 61, 88

Hofman F. – 67, 172, 174
Hofman J. – 43
Horvatić M. – 65
Hotujac K. – 66
Hrustić S. – 65, 67
Hrustić Z. – 65
Hrustanović S. – 65
Hrženjak J. – 64
Huremović-Đonlagić Š. – 88
Husedžinović A. – 102
Husedžinović S. – 65
Huseinčehajić I. – 124
Huseinčehajić U. – 72
Huskić M. – 27

I

Ibrišagić H. i M. – 69
Ibrišagić P. – 22, 88
Ilić H. – 110
Ilić L. – 87
Ilišković V. 129, 130, 131, 132, 133, 134
Iljazović G. – 133
Imamović F. – 64
Imamović T. – 122, 145
Isakagić B. – 65, 76
Isakagić M. – 70
Islamović A. – 65
Islamović D. – 65, 88
Islamović E. – 65, 88
Islamović H. – 88
Islamović O. – 88
Išek T. – 30
Ivančević N. – 65
Ivandić M. – 70
Ivanović Ž. – 93
Izidor S. i A. – 176
Izrael I. – 70, 152

J

Jaganjac Š. – 88
Jagodić G. – 126, 128, 129, 130, 134
Jakšić F. – 65, 124
Jamni J. – 68
Janković V. – 65
Jazvić I. – 69
Jeftanović Z. – 115
Jeftić B. – 27, 28, 29
Jegdić A. – 66
Jegdić R. – 66
Jelač L. – 69
Jelić M. – 70
Jelić V. – 80
Jelisić M. – 64
Jelisić N. – 64
Jeremić T. – 26
Jergović J. – 64
Jovanović E. – 23
Jovanović J. – 22, 24, 25, 26
Jovanović P. – 22, 24, 25, 26
Jokanović S. – 115
Jozić P. – 23, 24
Jularić I. – 28, 69
Juričić J. – 88
Jusufbegović F. – 87
Jusufbegović H. – 22, 88, 91
Jusufbegović M. – 59, 66, 69, 87, 166
Juzbašić B. – 70, 173

K

Kabiljo M. – 57, 148, 157
Kačavenda N. – 62
Kafedžić K. – 122
Kajganić J. – 25
Kaluđerčić B. – 31
Kapetanović A. – 23, 36, 76, 80, 88, 126
Kapetanović H. – 65
Kapetanović M. – 22, 24, 26, 87
Kapetanović O. – 64, 88
Kapidžić Z. – 60, 88
Kapić M. – 82
Karabegović A. – 65, 87, 152
Karabegović D. – 65, 73
Karabegović F. – 75, 87

Karabegović Lj. – 65
Karabegović M. – 63
Karabegović R. – 65
Karabegović S. – 66, 72, 82, 87
Karabegović U. – 88
Karabegović Z. – 64, 65, 102
Karađorđević A. – 14, 18
Karajica H. – 65
Karlović Š. – 26
Katanić J. – 24
Katz M. – 59, 121, 148
Kecmanović D. – 22, 23
Kecmanović Lj. – 99
Kemenović Lj. – 139
Kić H. – 51
Kić N. – 51
Kikić H. – 93, 94, 111
Klarić M. – 129, 131
Knork N. – 127, 128
Kobasica S. – 24, 25, 26, 66, 86
Kokošević V. – 56, 57
Kolaković P. – 91, 131, 132, 133, 135
Kolenka Š. – 66
Kondžić A. – 118
Kondžić S. – 133
Kopelman B. i T. – 59, 65, 149
Korene J. – 64
Korošec I. – 29
Koržan C. – 133
Kostić B. – 34, 96
Kostić D. – 56, 77
Kostić M. – 91
Kostić J. – 59, 63, 99
Kostić Ž. – 80
Kovačević J. – 25
Kovačević N. – 65, 94
Kranjčević S. – 23
Krežić I. – 66
Krističević I. – 87
Krističević N. – 124
Krivošija M. – 56, 77
Krkić M. – 65
Krleža M. – 43
Krunešić M. – 65
Krupić S. – 111
Kubović M. – 23
Kucijan M. – 65, 123, 124
Kučera M. – 65
Kučukalić M. – 64
Kudić A. – 64, 88
Kudrna A. – 70, 87, 100
Kudrna N. i Lj. – 91
Kudrna R. – 120
Kudrina M. – 96
Kuković J. – 117
Kulenka Š. – 45
Kulenović M. – 70, 76, 102
Kulenović S. – 111
Kunštek A. – 24
Kupček K. – 65
Kurtać H. – 69
Kušmić M. – 69

L

Lay J. – 47, 65, 88
Lalić N. – 88, 156
Lalić O. – 28
Lastrić J. – 22
Lazarević T. – 22
Läbl A. – 66
Lederer A. – 70, 151
Ledić A. – 65
Levi A. – 63, 157
Levi J. – 157
Levi I. – 157
Levi M. – 167
Levi L. 157
Lemešević A. – 64
Lemešević M. – 65
Lichtscheidel F. – 118, 127
Lojović N. – 70
Lukač F. – 115

Lj

Ljeljak R. – 66, 86
Ljotić D. – 27, 28, 29, 30, 31
Ljubičić N. – 30, 31
Ljubivić M. – 73
Ljutović M. – 105
Ljutović S. – 70

M

Macek I. – 69, 87
Maček V. – 27, 28, 29, 30, 31
Mačković I. – 88
Mađarević S. – 146
Maglajlić I. – 22
Mah V. – 66
Mahmutović S. – 25
Maye E. – 151
Maye R. – 70
Majetić I. – 70
Majkić K. – 24, 25
Maksimović B. – 28, 29
Malivuk S. – 34, 59, 76
Malvić V. – 92
Mamić M. – 88
Mandić D. – 65
Mandić P. – 65
Margo – 142
Marinček F. – 91
Marjanović A. – 124, 128, 129, 130, 131, 134
Marjanović D. – 124
Marjanović J. – 96
Marjanović P. – 87
Marković B. – 27
Marković M. – 65
Marković V. – 75
Matijević L. i B. – 87
Meaš A. – 149
Mecinger Š. – 65, 87
Medan M. – 61, 87
Mehičić U. – 28
Memić A. – 69
Menčik A. – 67
Mičetanović Lj. – 62
Mičić B. – 64
Mičić M. – 64
Mičić S. – 57
Midžić E. – 88, 128
Mihalj J. – 100
Mihaljić A. – 105
Mihalji Đ. – 65
Mihalji R. – 65, 118, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 136
Mihajlović Š. – 29
Müler A. – 70, 141, 152
Miletić I. – 70
Miletić S. – 24, 26
Miličić R. – 31
Milajković Z. – 32, 112
Milošević P. – 71, 75
Milošević S. – 65
Miljković M. – 92
Miljuš B. – 93
Mitrović B. – 28
Mitrović M. – 132, 133, 134, 135
Mizraković S. – 66
Mlivić I. i M. – 88
Momčinović F. – 42, 52, 70, 100, 153
Moravac M. – 24, 26
Moravac R. – 26
Mostić A. – 65
Mostić V. – 65
Mucić I. – 64
Muftić A. – 70
Muftić E. – 71, 74
Muftić Z. – 71, 75
Muharemović H. – 69
Muharemović I. – 69
Mujaković S. – 65
Mujezinović M. – 172
Mujkanović S. – 65
Mujkić A. – 65, 69, 162
Mujkić M. – 65
Mulabegović A. – 59

Mulabegović V. – 59
Mulabegović E. – 95
Mulabegović F. – 59, 87, 88
Mulabegović H. – 87, 88
Mulabegović I. – 86, 134
Mulabegović M. – 31, 59, 86, 87, 88, 104, 105, 120, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139
Mulabegović R. – 59
Mulabegović S. – 52, 64, 104, 105
Mulaosmanović J. – 63, 88
Mulaosmanović S. – 63
Musa S. – 88

N

Najšul E. – 115, 135
Nenadić L. – 156
Nešić Lj. – 25
Nikić F. – 23
Nikolić N. – 61
Ninković S. – 22
Nuković Z. – 64, 87
Nović N. – 65
Nurkić O. – 64
Nurkić S. – 32, 64, 112, 145, 146

O

Odić A. – 23, 99
Odić F. – 63
Odić I. – 118
Odović R. – 22
Očanović G. – 65
Ombašić A. – 56, 57
Omerbegović R. – 72, 76
Omerhodžić A. – 96
Omerhodžić M. – 70, 88
Omerhodžić S. – 70
Omeragić O. – 111
Opačak M. – 81, 100
Ormoš J. – 60, 148, 156
Oršanić M. – 27, 70
Oršolić M. – 42
Osmanagić A. – 65
Osmanagić H. – 65
Osmanagić I. – 65
Osmanagić M. – 65
Osmanbegović O. – 30, 31, 46, 47, 102, 105
Osmandžiković A. – 63
Osterman F. i U. – 118

P

Pajazetović I. – 70
Palavra M. – 65
Papo J. – 47
Pašagić I. – 122
Pašagić Ć. – 87
Pašić A. – 104
Pašić N. – 22, 24, 25
Paško I. – 70
Pavičić J. – 70, 76
Pavić A. – 74
Pavlica R. – 27, 68
Pavličević A. – 64
Pavličević S. – 65
Pavlović F. – 28
Pelesić K. – 22, 63
Pelidija E. – 12
Perenčević Č. – 23
Perinović V. – 92
Pesah A. – 57, 164
Pesah B. – 167
Pesah D. – 57, 143, 148, 149, 156, 157, 161
Pesah E. – 163
Pesah F. – 157, 163, 164
Pesah H. – 148
Pesah I. – 57, 148, 163
Pesah J. – 57, 64, 68, 143, 146, 148, 149, 150, 157, 162, 163, 168
Pesah L. – 47, 57, 142, 146, 148, 149, 150, 153, 157, 161, 162, 164, 168
Pesah M. – 57, 148, 167

Pesah R. – 163, 164
Pesah S. – 123, 124, 146, 164, 168
Peško I. – 57
Petrić I. – 62
Petrović L. – 124
Petrović N. – 70, 139
Petrović S. – 70, 99
Pfajfer F. – 67
Pihl J. – 68
Pirkl K. – 65
Pita J. – 88
Pjenki J. – 145, 146
Planinčević Lj. – 65
Polincer P. – 70, 142, 144
Polincer S. – 152, 156
Poljac M. – 64
Poljak I. – 70
Poljaković M. - 156
Popović D. – 105
Popović M. – 70
Popović R. – 139
Popović V. – 22, 96, 125
Porobić A. – 65, 117, 163
Porobić E. – 70
Porobić F. – 64, 124, 131, 132, 133, 134
Porobić H. – 66, 124
Porobić M. – 31, 33, 61, 74, 87, 102, 104, 105, 108
Porobić N. – 64, 65, 120, 123, 124, 128, 131, 132, 133, 134, 137, 139
Porobić O. – 64
Porobić S. – 23, 63, 64
Pospišil I. – 65
Prcić E. – 133
Prgomet S. – 23
Pribičević S. – 26
Princip A. – 69
Princip J. – 69
Prodanović B. – 94
Prodanović S. – 83
Progl J. – 124
Prozorac K. – 118, 120, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134
Pudić M. – 139
Pudić S. – 118, 127, 129, 136
Purivatra A. – 22
Putić M. – 111

R

Radetić Đ. – 91
Radić D. – 59
Radić Đ. – 127, 130, 131
Radić P. – 23, 24, 25, 26
Radić V. – 59, 126
Radanović A. – 87
Radman Lj. – 88
Radovac M. – 188
Radanović P. – 26
Raić R. – 134
Rajčević S. – 72, 80
Rajković P. – 71
Rajković N. – 60
Ramadanović A. – 65
Ramadanović F. – 65
Romancuk S. – 64
Ramnić R. – 111
Rankić M. – 118, 120, 129
Rašić K. – 87
Rašić M. – 65
Ravlić A. – 64
Ravnić M. – 24
Ravlić P. – 30, 31, 33, 76
Ratković M. – 94
Reinert V. – 66
Ribar I. – 32, 112
Rihter B. – 148
Rihter R. i H. – 61, 148, 153, 156
Riketi – 142
Ring J. i H. – 65
Romančuk S. – 65
Rosko K. – 64
Rubinštajn A. i Dž. – 154
Rubinštajn B. – 87, 123, 124, 154
Rus D. – 64
Ruždija Dž. – 88, 126
Ružojčić S. – 64

S

Sadiković A. – 70, 100
Sahanić S. – 51
Saja J. – 25, 125
Sakić H. – 120
Salihagić S. – 23, 24
Salom D. – 92, 153
Sarić N. – 146
Sarić S. – 144
Savić M. – 70
Sečkar P. – 117
Sedlić A. – 23
Sedlić S. – 71
Sejdić D. – 28
Selimović D. – 153
Selimović N. – 31
Sendre A. – 70, 142, 144, 152
Sikirić O. – 76
Sinanović S. – 70
Skelo R. – 88
Sladić A. – 65
Smajić R. – 88
Smajić S. – 65, 88
Smailbegović S. – 23
Smiljanić D. – 112
Sokić M. – 71
Sokolović M. – 51, 70
Součer R. – 125
Spaho M. – 22
Srđenović P. – 72, 77, 120, 123
Stajić U. – 22
Strančević L. – 59
Stanisavljević V. – 29
Stanišić M. - 156
Stanišić S. – 65
Stanković B. – 80
Starčević N. – 25
Stojadinović M. – 19, 24, 29, 30, 31
Stojanović J. – 23, 24
Stojanović S. – 122
Stojaković S. – 52
Stojkov T. – 27, 28
Subotić D. – 22, 24, 25
Subotić G. – 94
Susman A. – 70, 141, 152, 169
Susman F. i S. – 152
Stefanović V. – 117
Svačko J. – 65
Svačko R. – 117
Svačko S. – 65

Š

Šabić M. – 52
Šahbegović H. – 34, 108, 110
Šajnović M. – 117
Šakić B. – 63
Šakić F. – 64
Šakić H. – 64
Šamović R. – 56, 77
Šandor K. – 66
Šarkovski J. – 64
Šašivarević E. – 65, 88
Šaškinović M. – 87
Šečić Š. – 64
Šeharović V. – 56, 57
Šeherac M. – 65
Šehović H. – 65
Šehović Š. – 70, 88
Schilssleder A. – 69
Schilssleder H. – 65
Schilssleder P. – 69
Šeremet A. – 86
Šerić A. – 23
Šerić F. – 96
Šimrak J. – 26
Širbegović Š. – 38
Škvarica Ž. – 105
Šlehta T. – 69
Šparavalo D. – 139
Šparavalo I. – 64
Šparavalo M. – 123, 124, 139
Šparavalo V. – 139
Špirić A. – 92, 93
Šronta K. – 66

Štern M. – 60, 148
Štiglić D. – 102
Štolpa B. – 139
Štolpa K. – 60, 64, 148
Štralinger I. – 133, 134
Štrauh H. – 70
Štraus A. – 61, 141, 148, 156, 158
Šuput M. – 87

T

Tabaković H. – 64
Tabaković I. – 62
Talić A. – 64
Talić S. – 66
Taloš Đ. – 64, 120
Tabrabar M. – 51, 70, 88
Tasovac B. – 34, 76, 99, 117
Tatarević V. – 65, 78
Tatarić R. – 70
Tera H. i B. – 157
Tibor S. – 157
Tica H. – 65
Tičak F. – 61, 99
Tičak M. – 25
Todorović M. – 70
Todović S. – 23
Tomić J. 69
Tanković-Cuvaja Z. – 138
Topalović M. – 91
Topić M. – 88
Tramer R. i F. – 151
Trifunović M. – 26
Trumbić A. – 26
Tvrtković P. – 44

U

Udžvarlić A. – 88
Udžvarlić H. – 64, 87
Udžvarlić O. – 61, 88, 102
Udžvarlić S. – 87
Ulični P. – 94
Unković A. – 94
Unković S. – 93

V

Vagner K. – 64
Vagner P. – 64, 128
Vasić M. – 65
Vasilić L. – 88, 139
Vasilić V. – 134
Velicki M. – 72, 77
Verner R. – 65
Vid A. – 28, 29
Vidić S. – 22
Viljevac O. – 193
Višnjić M. – 25, 28, 29, 30, 31
Vlahović D. – 111
Vodanović F. – 88
Vojnović B. – 72, 77
Vojnović N. – 65
Vranešević Đ. – 26
Vučak F. – 100
Vučičević V. – 122
Vučković I. – 93
Vujadinović M. – 64
Vukiučević V. – 25, 26
Vuković A. – 91
Vuković D. – 72

W

Weis I. – 70
Wertmeir J. – 151

Z

Zadro N. – 22, 23
Zagorac J. – 67
Zagorac T. – 94
Zahirović A. – 76
Zahirović J. – 88
Zejnić H. – 65
Zejnić M. – 65

Zekanović M. – 64, 87, 120, 124, 131
Zeničanin A. – 64
Zeničanin M. – 120
Zurovac S. – 134
Zvečko A. – 146

Ž

Žakula S. – 87
Žerajić V. – 93
Žican M. – 65
Živković J. – 23
Živković P. – 26, 27
Živković R. – 56, 77
Žuržulović D. - 65

IZVORI I LITERATURA

Begić Dana, *Sporazum Cvetković-Maček* u: "Pregled istorije SKJ" i Prilozi br. 1/1965.,

Blaženović dr Stjepan, *Bosanska Posavina*, Orašje 1993.,

Bosanska posavina – dio cjelovite Bosne i Hercegovine, zbornik radova sa Okruglog stola održanog na Saboru Bosanske posavine u Sarajevu, 29. XI 1994. godine,

Džemal dr. Čelić i Mujezinović Mehmed, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, Biblioteka Kulturno naslijeđe,

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Knjiga II, Beograd, 1938.,

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Knjiga III, Beograd, 1938.,

Državni statistički ured, Serija: II, Svezak: 1, Beograd, 1945. godine,

Đaković Olga, *Iz sportskog spomenika*, Oslobođenje, od 6. avgusta 1984.,

Enciklopedija fizičke kulture I i II,

Građa o djelatnosti KPJ u Bosni i Hercegovini 1921-1941., Sarajevo, Veselin Masleša, 1971.,

Hamdija Kreševljaković, *Hanovi i karavansaraji u BiH*, Naučno društvo NR BiH, Sarajevo, 1957.,

Handžić Adem, *Postanak i razvitak Dervente u XVI stoljeću, Prikaz istorije naselja u Bosni*. Prilozi Instituta Sarajeva, godina XIII, Sarajevo, 1974., br. 10/2,

Išek Tomislav, *Hrvatska seljačka stranka u Bosni i Hercegovini 1929-1941.*, Institut za istoriju, Sarajevo, 1991.,

Jugoslovenski list broj 229, Sarajevo, 1939.,

Ledić Franjo, *Crtice iz prošlosti grada Derventa*, Derventa, 1958.,

"Napredak", Kalendar za 1926. godinu,

Narodno jedinstvo broj: 104 do 106 od 20. decembra 1927. godine,

Narodno jedinstvo broj: 104 od 20. decembra,

Narodno jedinstvo broj: 23 od 3. marta 1925. godine,

Narodno jedinstvo, broj: 250 od 29. novembra 1920. godine,

Omerhodžić Ahmet, *Derventa i okolina*, Sarajevo, 1981., str. 58.,

Papić Mitar, *Školstvo u Bosni i Hercegovini 1918-1941.*, Sarajevo, Veselin Masleša, 1974.,

Pejanović Đorđe, *Kulturno-prosvjetna, humana i socijalna društva u BiH za vrijeme Austrougarske vladavine*, Sarajevo, 1930.,

Pejanović Đorđe, *Stanovništvo, školstvo i pismenost u krajevima bivše Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1939. godina,

Pelidija dr Enes, *Bosanski ajalet od 1543. godine do Svištovskog mira 1791. godine* u knjizi "Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetkog rata",

Perić Miloš, *Učiteljska škola dva puta premještana po kazni i Aleksa Unković, Grbić i Kikić u Učiteljskoj školi; Učenici i svjedoci*, u: Zbornik sjećanja, Beograd, 1974.,

Popis stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, 31. januar 1921., Sarajevo, Državna štamparija, 1932.,

Popis stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, 35. Januara 1931.,

Porobić Mustafa, *Čitaonica radi*, u: Putokaz, Zagreb, br. 2/37,

Prosvjetni glasnik, godina 1933.

Prosvjetni glasnik, Službeni organ Ministarstva prosvjete, 1926. godine,
Purivatra dr. Atif, *JMO u političkom životu Kraljevine SHS*, Svjetlost, Sarajevo, 1977.,
Radničke novine, br. 7 od 15. januara 1935. godine,
Radničko jedinstvo, I godina, broj: 43, od 22. decembra 1922.,
Radničko jedinstvo, II godina, broj: 2, od 2. februara 1923.,
Službene novine Kraljevine Jugoslavije, br. 194., 1939. godine,
Službene novine Kraljevine SHS, 1929. godine,
"Snaga" ilustrovani radnički list za kulturu i sport, broj: 8, 1929.,
Stojaković Vlado, *Ukrina 1909-1979. godine*, Derventa, 1979.,
Stojkov dr. Todor, *Opozicija u vrijeme šestojanuarske diktature 1929-1935.*, Prosveta, Beograd, 1969.,
Šabanović Hazim, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo, Svjetlost, 1981.,
Štab Vrhovne komande oružanih snaga R BiH, *Bosanski ajalet od 1543. godine do Svištovskog mira 1791. godine*, Sarajevo, novembar/studeni 1994., str. 112-113,
Unković Miloš i Aleksa, *Grbić i Kikić u Učiteljskoj školi: Učenici i svjedoci*, u: Zbornik sjećanja, Beograd, 1974., str. 63-65,
Vrbaske novine od 18. VIII 1936.,
Vrbaske novine, 24. 09. 1936. godine,
Vrbaske novine, broj 1517 od 1. oktobra 1938. godine,
Vrbaske novine, broj 1518 od 1. decembra 1938. godine,
Vrbaske novine, godina IX, broj: 1525 od 15. decembra 1938. godine,
Vrbaske novine, godina VI, broj: 701 od 10. maja 1935. godine,
Živković dr Pavao, *Povijest Bosne i Hercegovine do konca XVII stoljeća* i *Povijest Hrvata Bosanske posavine do početka XV stoljeća*.

DERVENTA — ДЕРВЕНТА.

Derventa - Gornja čaršija iz 1936. god.

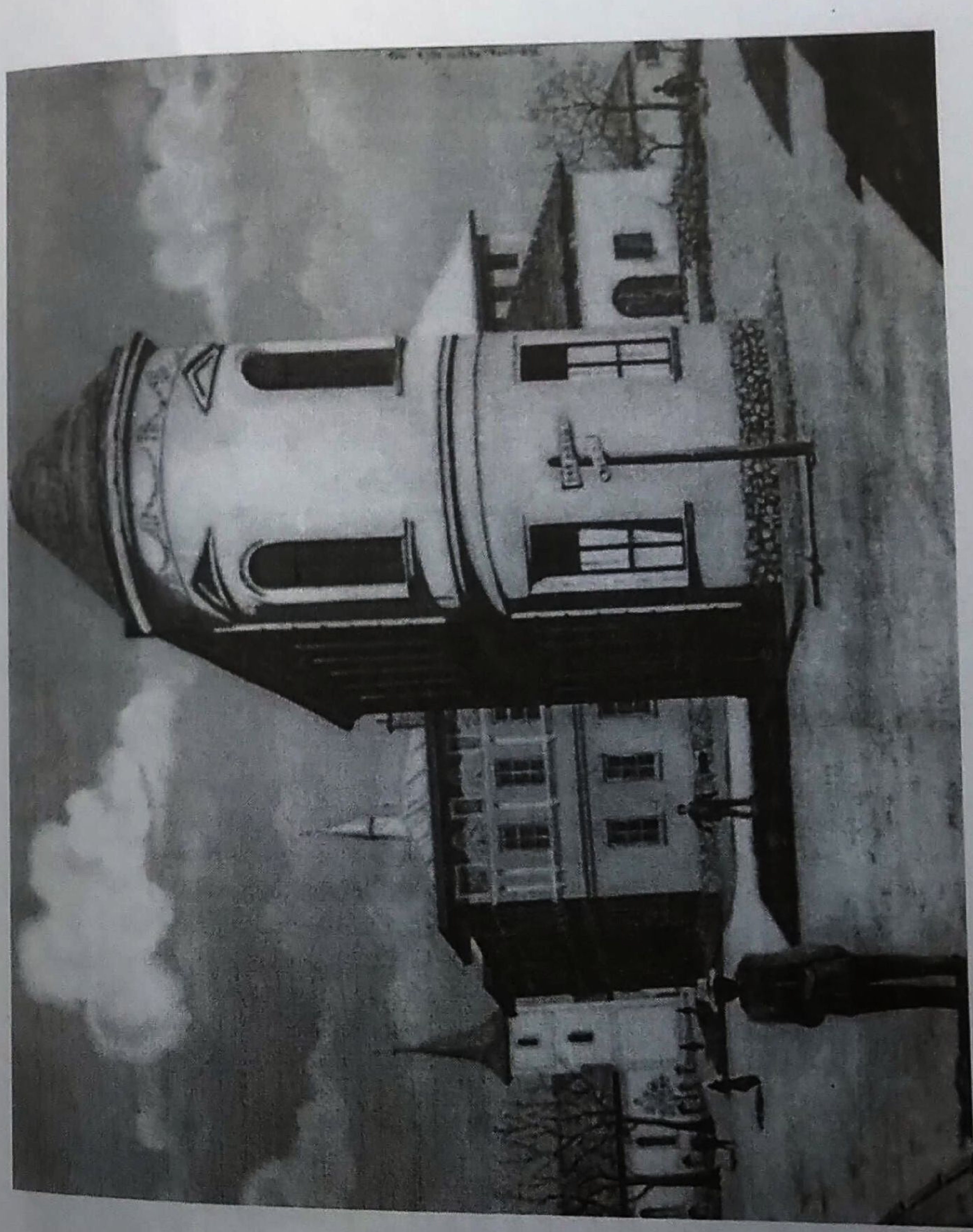

Prkos kuća iz 1938. - ulje ne platnu - Nihad Hadžihasanović

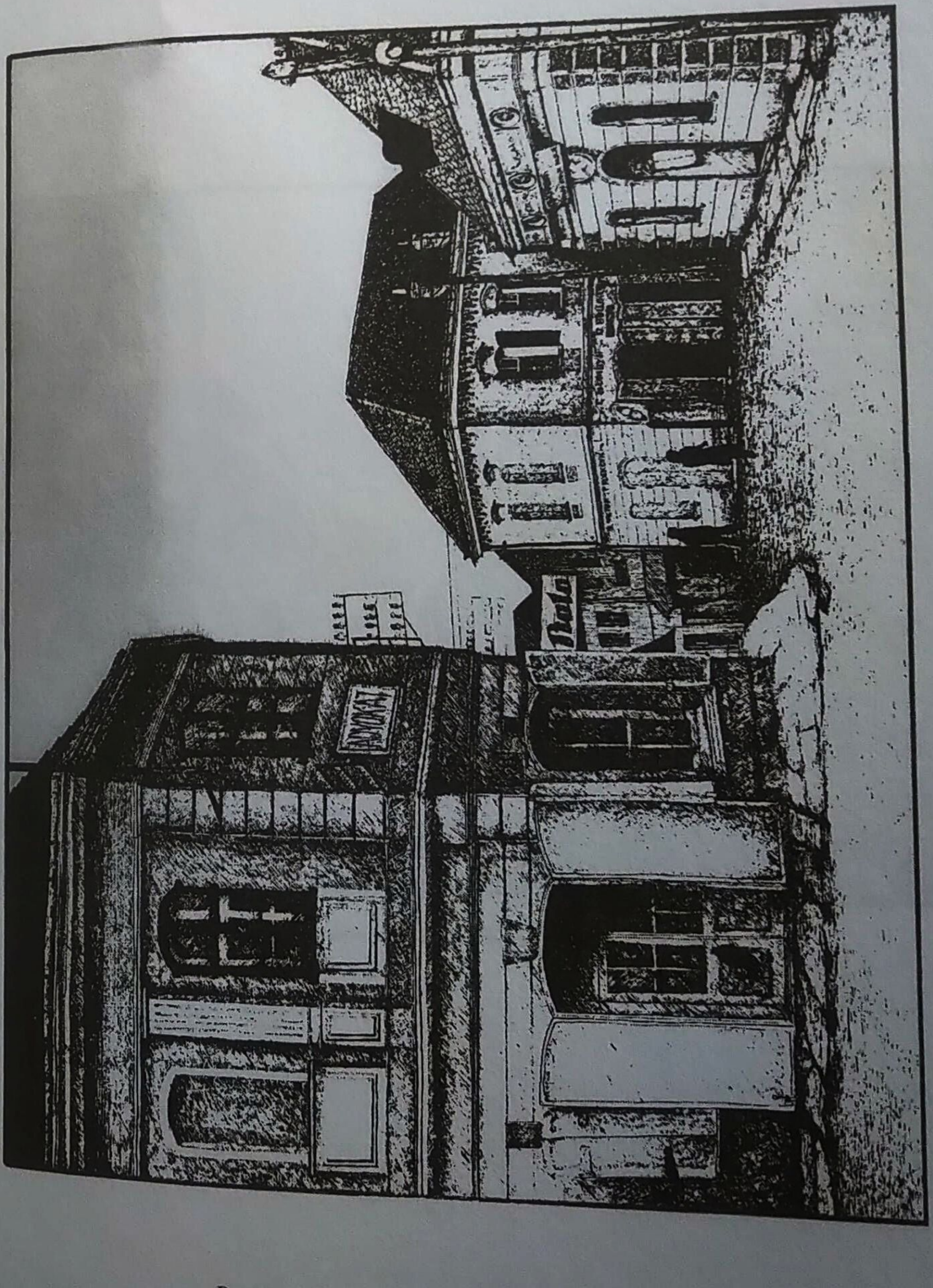

Derventa kakve više nema - grafika - Mario Šošić

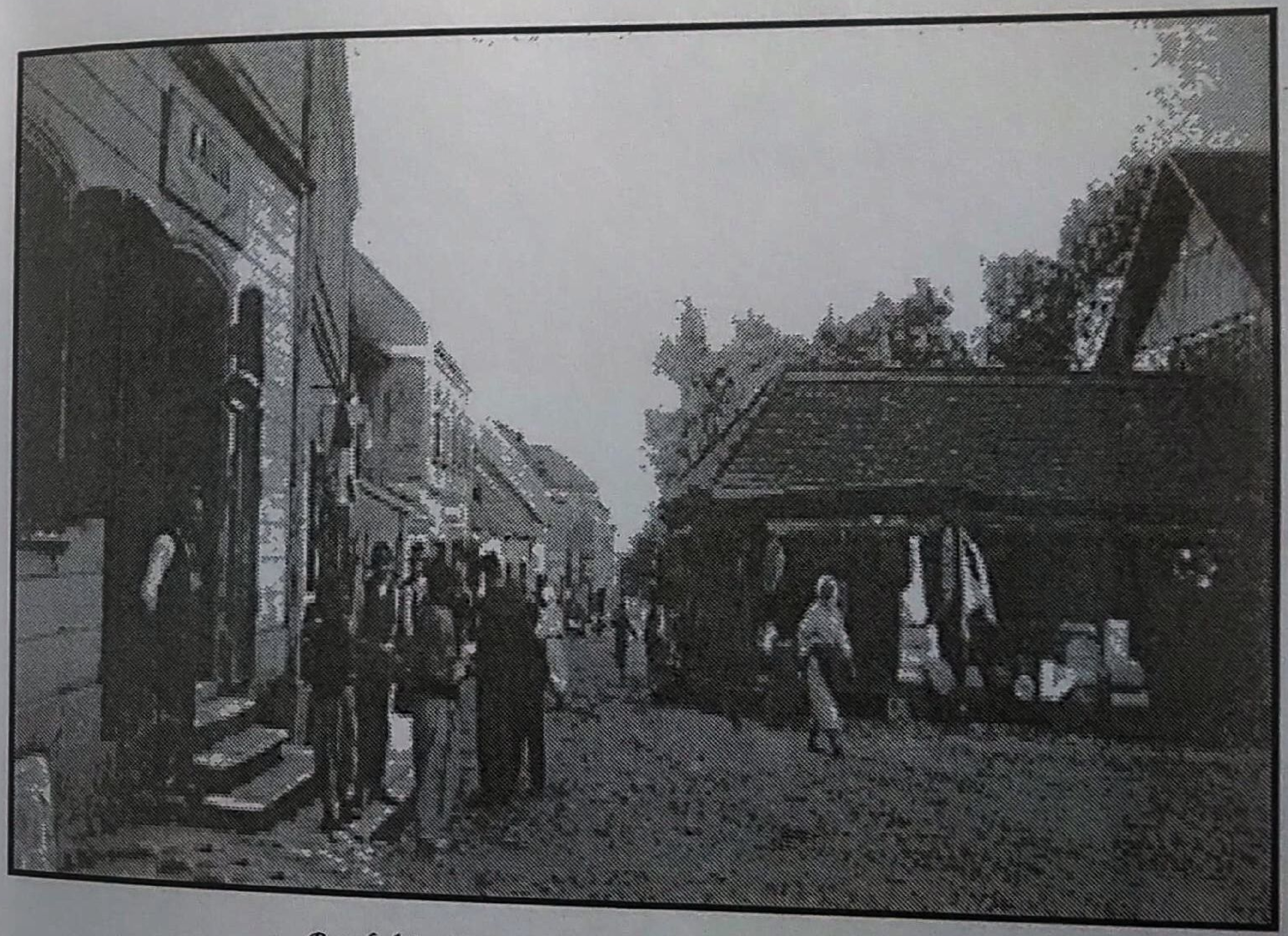

Razglednica Dervente iz 1897. godine - pogled na Staklenik

DERVENTA IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Izdavač:
Ured za rješavanje statusnih pitanja raseljenih osoba - prognanika i izbjeglica Opštine Derventa - Odjeljenje ureda na području Sarajeva

Za izdavača:
Elezović Ismeta, dipl. žurnalista

Lektura:
dr. J. Baotić

Index imena:
Librić Šefik

Design naslovne strane
Kovačević Violeta

Unos teksta, skeniranje i d.t.p.
Kovačević Violeta

Štamparija:
GRAFOMERC, Grafičko preduzeće, Sarajevo

Tiraž:
1000